

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**РОЛЬ ТА МІСЦЕ ПРАВООХОРОННИХ
ОРГАНІВ У РОЗБУДОВІ
ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПРАВОВОЇ
ДЕРЖАВИ**

**XVII Міжнародна науково-практична
інтернет-конференція,
присвячена Дню юриста**

07 жовтня 2025 року

ТОМ 3

**Одеса
ОДУВС
2025**

УДК 351.74
Р68

*Статті друкуються в авторському варіанті.
Оргкомітет дозволив собі лише скорочення статей, які суттєво
перевищували пропоновані обсяги*

Р68   **Роль** та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави: матеріали XVII міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., присв. Дню юриста, м. Одеса, 07 жовтня 2025 р., Т. 3. — Одеса: ОДУВС, 2025. — 308 с.

УДК 351.74

© ОДУВС, 2025

Доброго дня, шановні учасники конференції!
Радий вітати Вас в Одеському державному університеті
внутрішніх справ на XVII Міжнародній науково-практичній
інтернет-конференції
«Роль та місце правоохоронних органів у розбудові
Демократичної правової держави»!

Російська агресія проти України, що розпочалася з тимчасової окупації частини її території у 2014 році та набула повномасштабного характеру у лютому 2022 року, постала, з одного боку, серйозною загрозою українській державності та стримуючим чинником у подальшому розвитку України як європейської держави. З іншого боку, ці події актуалізували проблему забезпечення та реалізації прав людини в умовах правового режиму воєнного стану.

З огляду на триваючий воєнний стан на території України, виникає необхідність комплексного аналізу ролі та місця правоохоронних органів у сучасних умовах. Це потребує окреслення кола актуальних проблем правового регулювання суспільних відносин, організації та забезпечення правопорядку, а також визначення основних пріоритетів і перспектив їхньої діяльності в наступних напрямках, дослідження:

- соціально-правових та економічних проблем розвитку держави: пріоритетів та перспектив;
- актуальних проблем адміністративного права та адміністративного процесу, адміністративної діяльності Національної поліції України;
- актуальних проблем протидії корупції в Україні;
- актуальних питань протидії наркозлочинності в Україні;
- актуальних проблем кримінального провадження та оперативно-розшукової діяльності;
- актуальних проблем кримінального права, кримінально-виконавчого права та кримінології;
- актуальних проблем криміналістики та юридичної психології;
- національно-патріотичного виховання молоді, враховуючи виклики сьогодення;
- актуальних питань службово-бойової підготовки поліцейських та військовослужбовців до виконання завдань в умовах воєнного стану;
- захисту приватних прав та інтересів у сучасних умовах.

Переконаний, що Ваші наукові здобутки, представлені в ході роботи конференції, сприятимуть не лише фаховому обговоренню актуальних проблем сучасної юридичної науки, але й матимуть практичне значення для розвитку національного законодавства та удосконалення правоохоронної діяльності.

Сподіваюся, що запропоновані наукові ідеї та практичні рекомендації стануть важливим підґрунтям для збагачення всіх галузей права новими концептуальними підходами, вироблення єдиної правозастосовної практики та формування засадничих принципів правової держави.

Бажаю всім учасникам конференції плідної праці, цікавих наукових дискусій та вагомих результатів, які сприятимуть подальшій розбудові України як демократичної та правової держави. Слава Україні!

В'ячеслав Віталійович ДАВИДЕНКО,
ректор Одеського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент, полковник поліції

**СЕКЦІЯ 7.
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІСТИКИ
ТА ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

**ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ТА ЗБИРАННЯ
БІОЛОГІЧНИХ СЛІДІВ ЛЮДИНИ**

*Поліна Ахмадівна Аль Асас,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавр 2 курсу
СЕ ННЕКІ НАВС*

*Науковий керівник: Олексій Гнатович Волошин,
старший викладач кафедри криміналістичного забезпечення
та судових експертиз ННЕКІ НАВС*

До об'єктів біологічного походження, що вилучаються як речові докази при проведенні слідчих (розшукових) дій, належать кров, сперма, слина, піт, волосся, піхвові виділення, сеча, кал, органи та тканини людського організму, кістки та їх фрагменти. Джерелом слідів біологічного походження є тіло людини, її органи. За конкретних умов саме вони несуть інформацію про механізм та обставини вчинення кримінального правопорушення.

Зважаючи на поширене використання ДНК-аналізу в криміналістичних цілях, наукою криміналістикою розроблений повний комплекс рекомендацій щодо роботи з об'єктами біологічного походження з метою використання їх як джерела криміналістично значущої інформації. Розуміння специфіки об'єктів біологічного походження дозволить особам правильно організувати роботу щодо їх виявлення, вилучення і фіксації, що є запорукою успішності подальших експертних досліджень, спрямованих на вирішення як діагностичних, так й ідентифікаційних завдань.

При розробці законодавчого механізму забезпечення геномоної ідентифікації людини (зокрема військовослужбовців) вважаємо за доцільне скористуватися напрацьованими криміналістичними рекомендаціями щодо роботи з об'єктами біологічного походження та закласти їх в основу відповідних нормативних актів.

Вміння спеціаліста своєчасно та професійно виявити біологічні сліди робить можливим вирішення інших криміналістичних завдань, спрямованих на отримання доказової інформації. Саме тому пошук біологічних слідів людини являє собою першочерговий та визначальний етап усієї подальшої діяльності у розслідуванні кримінального правопорушення або встановленні особи невідомого труп.

Біологічні сліди людини доречно шукати на знаряддях злочину, недопалках, посуді, предметах, що належать потерпілому, а також на предметах, втрачених злочинцем під час боротьби (волосся на гребінці тощо). Необхідно брати до уваги, що сліди біологічного походження можуть залишатися на предметах не тільки внаслідок боротьби з потерпілим, але й в момент пошкодження та зламу перешкод (приміщень, де знайшли потерпілого або було вчинено злочин). Не можна обмежуватись виявленням слідів тільки одного виду, необхідно шукати сліди різноманітних об'єктів, сукупність яких дозволяє відновити повну картину події, що відбулась. Якщо виявлено багато слідів, слід фіксувати та вилучати їх усі, оскільки тільки в сукупності слідів відображено комплекс ознак, що дозволяє отримати повне уявлення про об'єкт, що залишив слід, а в деяких випадках і вирішити питання про механізм слідоутворення. У виявленні слідів необхідно вирішити питання про їх причинний зв'язок із подією злочину. Важливо передбачити заходи, спрямовані на визначення механізму утворення знайдених слідів (у з'ясуваннях – кров, сперма, волосся тощо). Необхідно додержуватись правил, щоб не пошкодити не тільки сліди, але й об'єкти-носії.

Тому в ході проведення огляду місця події, спрямованого на максимальне виявлення слідів біологічного походження, необхідно враховувати низку об'єктивних та суб'єктивних чинників.

До об'єктивних чинників належать реальні характеристики збереженості слідів, можливості їх навмисного знищення (змивання або витирання), що не виключають ймовірності того, що частина слідів може залишатися непоміченою. Останнє особливо стосується мікро кількостей біологічних слідів людини.

До суб'єктивних чинників, що визначають перетворення об'єктивно існуючої можливості виявлення доказів у дійсність, належать знання спеціалістом загальних закономірностей виникнення біологічних слідів людини, ситуативних особливостей механізму виникнення біологічних слідів, а також прийомів і засобів щодо виявлення доказів та вміння застосовувати ці прийоми і засоби.

Таким чином, пошук слідів біологічного походження людини ґрунтується на загальних принципах пошукової діяльності та наступних передумовах, а саме: наявності відповідного комплексу спеціальних знань спеціаліста, що здійснює зазначену діяльність, та ефективності використання криміналістичної та спеціальної техніки.

Після виявлення та огляду слідів біологічного походження розпочинається наступний етап роботи – фіксація. Сутність фіксації слідів біологічного походження полягає у збереженні в біологічному матеріалі інформації для її подальшого експертного дослідження та отримання експертних висновків.

Цілісність слідів залежать від способу та якості упаковки, яка зберігає сліди біологічного походження від можливих зовнішніх впливів (забруд-

нення, зволоження, тощо). Необхідно суворо дотримуватись заходів, що гарантують збереження слідів у тому вигляді, в якому вони були виявлені. Для запобігання гниття рідких слідів (крові та ін.), що знаходяться на предметах-носіях, необхідно їх висушувати при кімнатній температурі. В якості пакувального матеріалу для таких об'єктів слід використовувати щільні паперові конверти. Усі ці чинники суттєво впливають на подальший хід досліджень, особливо у випадку ідентифікації особи методом ДНК-аналізу.

У розслідуванні різних видів злочинів, так само, як і насильницьких, також проводять дослідження слини, поту, сечі, потожирових слідів рук, слідів губ. При усьому необхідно захистити ці сліди від часткового чи повного знищення або забруднення від чужорідних речовин та потожирових виділень особи, яка їх вилучає.

З трупу, який має гнилісні зміни (ексгумація, тощо), доцільно направляти найменш змінені тканини, насамперед, фрагменти плоских (ребро, грудина, таз) і трубчастих кісток з епіфізами (стегнова, тощо). Слід пам'ятати, що дія високої температури (при виварюванні кісток) і дії хімічних речовин (при відбілюванні кісток) негативно впливають на виділення і подальше дослідження ДНК. В таких випадках на молекулярно-генетичне дослідження додатково слід направляти м'язи (стегнові, сідниць, тощо), в яких менше виражені гнилісні зміни.

Загальною вимогою до зберігання вилучених біологічних слідів людини є забезпечення їх знаходження на певній відстані від опалювальних приладів, прямих сонячних променів, вологості, а також відсутність доступу до них сторонніх осіб.

Якість проведення різних видів слідчого огляду забезпечується зусиллями спеціалістів. Як свідчить практика, в ролі спеціаліста до роботи слідчо-оперативної групи на місці події найчастіше залучається спеціаліст-криміналіст та співробітник Експертного підрозділу МВС України.

СУЧАСНИЙ СТАН ПОЛІГРАФІЧНОГО ОПИТУВАННЯ

Дмитро Романович Батурінець,

здобувач ступеня вищої освіти

бакалавр 3 курсу ОП ННЕКІ НАВС

Олексій Гнатович Волошин,

старший викладач кафедри криміналістичного забезпечення

та судових експертиз навчально-наукового

експертно-криміналістичного інституту НАВС

В умовах активізації антикорупційних заходів та реалізації охорони державної таємниці в Україні особливої актуальності набуває питання розширення використання поліграфічних досліджень як одного з інструментів підвищення їх ефективності. З огляду на це Міністерство внутрішніх справ України неодноразово порушувало проблему інтеграції поліграфа у практичну діяльність підрозділів, унаслідок чого було запроваджено низку організаційних і технічних рішень, зокрема використання сучасних комп'ютерних поліграфів правоохоронними органами.

Поліграфологічне опитування – процедура застосування поліграфологом спеціальних знань, що пов'язана з використанням поліграфа. Опитування осіб здійснюється в питаннях приватного характеру, виконання завдань професійнопсихологічного відбору кандидатів для заміщення вакантних посад, проведення спеціальних (внутрішніх) перевірок та службових розслідувань, а дослідження – в питаннях, пов'язаних з оперативно-розшуковою діяльністю, досудовим та судовим провадженням у кримінальному, цивільному, адміністративному, господарському та іншому судочинстві України. [7, С.6].

Сучасний етап розвитку України як правової держави характеризується підвищенням вимог до діяльності правоохоронних органів, зростанням очікувань суспільства щодо прозорості та ефективності кримінального правосуддя. На жаль, поряд із демократизаційними процесами відзначається й загострення криміногенної обстановки, зростання кількості тяжких та особливо тяжких злочинів. У цих умовах успіх розкриття й розслідування протиправних діянь значною мірою залежить від застосування сучасних методик, здатних підвищити ефективність досудового розслідування. Традиційні слідчі прийоми, зокрема допит не завжди дозволяють отримати об'єктивні та достовірні відомості. Людина може навмисне приховувати правду, спотворювати факти, і навіть високий професіоналізм слідчого не гарантує виявлення брехні. Саме тому постає потреба у використанні нових, правомірних і науково обґрунтованих методів, серед яких важливе місце посідає поліграф – відомий також як «детектор брехні».

Застосування поліграфу підрозділами Національної поліції України законодавчо закріплено і здійснюється відповідно до закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (ст. 9) [2] та іншими відомчими інструкціями, що регламентують діяльність оперативних підрозділів Національної поліції, які не забороняють використання технічних засобів, що не пригнічують волю та не завдають шкоди здоров'ю людей і довкіллю.

Відображення цих норм прописано в Законі України «Про Національну поліцію» [1]. І, зокрема, ч. 2 ст. 50 цього Закону, визначено конституційні вимоги щодо порядку проходження тестування громадян на поліграфі, які виявили бажання вступити на службу до Національної поліції. Процедура перевірки проводиться виключно за письмової добровільної згоди кандидата.

Отримані результати не мають статусу доказів, але виконують допоміжну функцію у формуванні висновку кадрової комісії.

Також використання поліграфу та основні напрями поліграфічного опитування у діяльності Національної поліції України закріплені Наказом МВС від 13.11.2017 № 920 Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України.[3].

У практиці Національної поліції України застосування поліграфа можливе в різних організаційних і службових ситуаціях. Зокрема, його використовують під час відбору претендентів на проходження служби, у процесі атестаційних процедур, а також при конкурсному доборі на вакантні посади. Крім того, перевірка може ініціюватися самою особою, яка добровільно виявила бажання пройти опитування із застосуванням поліграфа, наприклад, у межах службового розслідування.

Методика перевірки з використанням поліграфа являє собою цілісну систему дій та процедур, що включає застосування спеціально розроблених тестів. У ході перевірки випробуваній особі ставляться питання різних категорій – значущі, контрольні та нейтральні, які формуються та поєднуються за логічно вибудованим принципом. Одночасно з цим здійснюється реєстрація психофізіологічних реакцій організму, що дозволяє виявити характерні зміни, пов'язані з емоційною та когнітивною відповіддю на ті чи інші запитання. [8].

Організація та проведення психофізіологічного опитування базується на низці ключових вимог, які гарантують законність і коректність процедури, а також забезпечують захист прав особи:

Щоб результати дослідження були максимально достовірними, важливим є дотримання належних умов як щодо приміщення, так і щодо фізичного та психологічного стану особи, яка проходить перевірку.

Організаційні умови.

Під час обстеження в кімнаті мають перебувати лише спеціаліст та респондент. Для роботи використовується або спеціально обладнане приміщення, або адаптоване службове, яке повинно відповідати таким вимогам: площа – не менше 10 м²; висота стелі – щонайменше 2,5 м; стіни пофарбовані у спокійні, нейтральні кольори без яскравих деталей, що можуть відволікати; належні умови освітлення, температури, вологості та звукоізоляції.

Недопустимим є проведення опитувань у місцях, де поблизу розташовані джерела електромагнітних завад (трансформатори, зварювальні апарати, вантажні ліфти тощо). Також потрібно уникати сторонніх звуків, телефонних дзвінків чи випадкового входу сторонніх осіб.

Медичні обмеження: перевірка не проводиться, якщо особа має документально підтверджені протипоказання, зокрема: гострий перебіг соматичних або психічних захворювань; сильний больовий синдром чи інтоксикацію організму; виражені серцево-судинні або дихальні порушення; травми чи фізичні вади (ампутація, обмороження пальців тощо); середній і тяжкий ступінь недоумства; стан під дією сильнодіючих ліків або психотропних засобів; вагітність.

Етичні та організаційні обмеження: опитування не проводиться, якщо існує очевидний або потенційний конфлікт інтересів. Це стосується випадків, коли спеціаліст прямо підпорядковується респонденту, має з ним родинні чи близькі особисті зв'язки, або між ними є суперечності, що можуть вплинути на неупередженість перевірки. [4,5,6]

Сучасне використання поліграфа доводить його значення як інструмента підвищення довіри, прозорості та об'єктивності у сфері безпеки, кадровому відборі та бізнесі.

Отже, поліграфічне опитування в сучасних умовах є важливим інструментом забезпечення достовірності інформації, підвищення ефективності кадрового відбору, службових розслідувань та оперативно-розшукової діяльності. Його застосування в Україні має чітке нормативне підґрунтя та здійснюється виключно за умови добровільної згоди особи, що відповідає міжнародним стандартам захисту прав людини.

Сьогодні дослідження на поліграфах проводяться на високотехнологічних комп'ютерних системах, здатних комплексно фіксувати й аналізувати широкий спектр психофізіологічних реакцій. Це робить їх корисним і затребуваним засобом не лише в правоохоронній практиці, а й у сфері безпеки, кадровому менеджменті та бізнесі.

Таким чином, сучасний стан поліграфічних опитувань в Україні можна охарактеризувати як стабільно зростаючий: від експериментальної практики вони перетворились до системного й законодавчо закріпленого механізму, який активно інтегрується у практичну діяльність державних і приватних структур.

Література:

1. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII

2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 №2135-XII

3. Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України: Наказ МВС від 13.11.2017 № 920 [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт Верховної ради України. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1472-17#Text>

4. Про затвердження Інструкції з організації та проведення опитування із застосуванням поліграфа в Державній прикордонній службі України: Наказ МВС від 19.04.2022 № 221 [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт Верховної ради України. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0440-22#Text>

5. Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа у Державному бюро розслідувань: Постанова КМУ від 11.05.2017 р. № 449 [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт Верховної ради України. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449-2017-%D0%BF#Text>

6. Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа у Державному бюро розслідувань: Постанова КМУ від 11.05.2017 р. № 449 [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт Верховної ради України. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449-2017-%D0%BF#Text>

7. Основи поліграфології [Текст] : лекц. курс / Мотлях О.І. – К. : Нац. академ. внутр. справ Освіта України, 2019. – 46 с.

8. Історія поліграфа в світі та в Україні. *Національна асоціація поліграфологів України*. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://polygraph.ua/istoriya-poligrafa>

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТРЕНІНГОВОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ

*В.Д. Дерев'янка,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 053 «Психологія»
Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: О.М. Пасько,
професор кафедри психології та педагогіки,
доктор юридичних наук, професор
Одеський державний університет внутрішніх справ*

Тренінг виступає сучасним та ефективним методом розвитку особистості, що дозволяє поєднувати наукові знання з практичними навичками. Він базується на активній участі учасників, взаємодії в групі та власному досвіді, що забезпечує глибше засвоєння матеріалу та формування стійких внутрішніх компетенцій.

Теоретичні основи тренінгу охоплюють ключові поняття, принципи та структурні компоненти, які визначають його ефективність. Розуміння цих аспектів дозволяє системно підходити до організації навчального процесу, формувати безпечне середовище для учасників і забезпечувати комплексний розвиток їх когнітивних, емоційних та соціальних навичок.

Сьогодні немає єдиного, загальноприйнятого визначення «тренінгу», що дозволяло б однозначно описувати цей метод. Під цим терміном розуміють різноманітні форми, прийоми, способи та засоби, які застосовуються в соціально-педагогічній та соціально-психологічній практиці.

Р. Баклі та Дж. Кейпл визначають тренінг як сплановані та систематичні зусилля щодо модифікації чи розвитку знань, умінь, установок людини засобами навчання, аби добитись ефективного виконання одного чи декількох видів діяльності. Разом з тим, науковці додають, що тренінг спрямований на те, щоб дати людині можливість отримати знання і навички, які необхідні для виконання конкретного завдання чи роботи. У широкому розумінні поняття «тренінг» застосовується до всіх форм і напрямків групової роботи (тренінг особистісного зростання, тренінг вирішення конфліктів, комунікативний тренінг тощо) [8, с.90].

Вітчизняний науковець В. Федорчук у навчальному посібнику «Тренінг особистісного зростання» вказав, що тренінги завжди відображають у своєму змісті сенс того напрямку, поглядів, що притаманні тренеру, а саме:

- тренінг як своєрідна форма дресури, в якій використовуються жорсткі маніпулятивні прийоми;

- тренінг як тренування, в результаті якого відбувається формування і відпрацювання вмінь і навичок ефективної поведінки;

- тренінг як форма активного навчання, метою якого є, насамперед, передача психологічних знань і розвиток деяких умінь та навичок;

- тренінг як метод створення умов для саморозкриття учасників і саможиттєвої пошуку ними способів вирішення власних психологічних проблем [5, с.8].

Згідно із дослідженням І. Підласого тренінгом, американські педагоги, називають процеси, пов'язані із формуванням мотивації, підрозділяючи його на чотири основні напрями: мотивації досягнень, причинних схем, особистої причинності і внутрішньої мотивації [7].

В.В. Нікандров визначає психологічний тренінг як метод ігрового моделювання психогенних ситуацій з метою розвитку психологічної компетентності та формування і вдосконалення різних психологічних якостей, умінь і навичок у людей.

Як відзначає І.В. Вачков, тренінгові заняття, наповнені під зав'язку подіями і переживаннями, «спресовують» психологічний час учасників, нагороджуючи їх таким досвідом, який у звичайному житті може отримуватися роками [4, с. 33].

Варто зазначити, що принципи тренінгової роботи збігаються з моральними принципами психологічної допомоги та базуються на гуманістичному та демократичному підході К. Роджерса.

Добровільність. Учасники та тренер беруть участь у роботі свідомо та за власною волею. Часто порушення цього принципу трапляється, коли адміністрація змушує учасників або тренера виконувати певні завдання. Це знижує ефективність тренінгу, тому важливо обговорювати способи забезпечення добровільності ще при укладанні угод із замовником.

Рівноправність. Всі учасники мають однакові права й обов'язки. Проблеми виникають при різному професійному статусі учасників або в групах з неформальною структурою. Щоб уникнути цього, варто підбирати однорідні групи та проводити рефлексію щодо розподілу ролей. Важливо, щоб позиція спостерігача чи активного учасника була свідомим вибором.

Активність. Тренінг відрізняється від лекції активною участю. Тренер створює умови для прояву активності, а учасники спрямовують зусилля на отримання практичного й емоційного досвіду. Активність залежить від зацікавленості, досвіду, стосунків у групі та взаємодії з тренером.

Дослідницька позиція. Вона пов'язана з активністю та передбачає відкритість до нового досвіду і спостереження за власними змінами. Тренер не оцінює учасників і підтримує повагу до різних точок зору.

Конфіденційність. У груповій роботі складно забезпечити повну таємність інформації, отриманої під час тренінгу. Практичні рішення вклю-

чають використання псевдонімів і домовленості про конфіденційність досвіду інших учасників [6, с.8].

Багато з цих принципів відомі в індивідуальній та груповій психологічній роботі. Їх практична реалізація допомагає підвищити ефективність тренінгів і відповідає потребам учасників.

К. Рудестам визначає такі переваги групової форми роботи:

1) груповий досвід протидіє відчуженню, допомагає вирішенню міжособистісних проблем;

2) група відображає суспільство в мініатюрі, робить очевидними такі приховані фактори, як тиск партнерів, соціальний вплив і конформізм;

3) надає можливість отримати зворотний зв'язок і підтримку від людей із подібними проблемами (у реальному житті далеко не всі люди мають шанс отримати щирий безоцінний зворотний зв'язок);

4) у групі людина може навчатися новим умінням, експериментувати з різними стилями відносин серед рівних партнерів (якщо в реальному житті подібне експериментування завжди пов'язане з ризиком нерозуміння, неприйняття й навіть покарання, то тренінгові групи виступають як своєрідний «психологічний полігон», де можна спробувати поводитися інакше);

5) у групі учасники можуть ідентифікувати себе з іншими, «програти» роль іншої людини для кращого розуміння його й себе;

6) взаємодія в групі створює напругу, що допомагає побачити психологічні проблеми кожного;

7) група полегшує процеси саморозкриття, самодослідження й самопізнання;

8) групова форма більш вигідна і в економічному плані: учасникам дешевше робота в тренінгу, ніж індивідуальна терапія [1, с.321].

Усі зазначені фактори свідчать, що психологічний вплив є найважливішим елементом тренінгу. Це пояснюється тим, що групова взаємодія не обмежується лише передачею знань чи формуванням умінь – вона зачіпає глибинні рівні особистості. Саме через психологічний вплив учасники здатні долати відчуження, отримувати новий соціальний досвід, відчувати підтримку й водночас зустрічатися з викликами, які стимулюють внутрішні зміни. Психологічний вплив – найважливіший елемент тренінгу, а його ступінь обумовлена майстерністю тренера, змістом діяльності, рольовою структурою, запропонованою учасникам тренінгу, цілями тренінгу та індивідуальними особливостями психіки учасників. Ступінь зміни психіки людини дозволяє виділити два типи психологічного впливу – частковий та загальний [2, с.561].

У випадку розробки тренінгу для ув'язнених осіб пенітенціарної системи психологічний вплив набуває особливої ваги та значущості. Адже у даному контексті мова йде не лише про передавання знань чи формуван-

ня технічних навичок, а насамперед про трансформацію глибинних особистісних структур, які визначають поведінку людини в умовах ізоляції. Традиційна передача інформації тут не спрацьовує належним чином, оскільки вона майже не зачіпає сферу емоцій, ціннісних орієнтацій та установок, які й формують готовність до агресивних дій чи спроб втечі. Саме тому акцент робиться на психологічному впливі, що дозволяє працювати із внутрішніми механізмами самоконтролю, розвитку довіри та зниження рівня напруженості у взаємодії.

У специфічному середовищі пенітенціарної установи, де переважають недовіра, прихована агресія та конкуренція за домінування, роль тренінгу стає надзвичайно важливою. Він створює структуроване та контрольоване середовище, у якому засуджені мають змогу безпечно переживати емоції, відпрацьовувати конструктивні реакції на стрес та конфлікт, а також формувати більш адаптивні соціальні ролі.

Тренер обов'язково повинен брати до уваги під час організації тренінгової роботи характеристики освітньої діяльності дорослих, а саме:

- 1) чітке визначення статусу та установлених обов'язків організаторів навчання;

- 2) індивідуально-психологічні та вікові особливості дорослих індивідів, а також знання, якими оперують учасники;

- 3) дорослі індивіди більш відповідальні та мають значно більше обов'язків, пов'язаних із соціальним статусом;

- 4) можливість вільно висловлювати власні думки, брати активну участь у групових обговореннях, іграх, отримувати зворотній зв'язок, здійснювати рефлексію тощо [3, с.86].

У пенітенціарних установах тренінг виступає засобом глибинної психологічної корекції, допомагає засудженим знижувати рівень агресії, формувати самоконтроль і здатність до конструктивних соціальних ролей;

Ефективність тренінгової діяльності визначається взаємодією трьох чинників: професійної майстерності тренера, активності й готовності учасників до змін, а також системної інтеграції набутих знань у повсякденне життя. Подальший розвиток тренінгових програм вимагає орієнтації на індивідуально-психологічні особливості учасників, використання інноваційних методик (когнітивно-поведінкових, арт-терапевтичних, коучингових підходів) та адаптації змісту до викликів сучасного суспільства.

Отже, тренінг можна розглядати як універсальний і перспективний інструмент розвитку особистості та соціальної інтеграції. Він не лише сприяє гармонізації професійного й особистісного буття людини, а й виступає дієвим засобом подолання кризових станів, підвищення адаптивності та формування нової культури взаємодії у сучасному соціумі.

Література:

1. Гречуха І.А. Особливості роботи над професійно-орієнтованими завданнями з курсу «Основи психологічного тренінгу : навчальний посібник / за ред. О.Л. Музики. Житомир : Вид-во ЖДУ ім.. І. Франка, 2010. С. 319-346.URL: <https://surl.li/udstbh>

2. Данчук Ю. Тренінг як метод впливу на особистісні та поведінкові риси особистості // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. Випуск 23. 882 с.URL: <https://surl.lu/cjzvys>

3. Коношенко С. В. Тренінгова робота у соціальній сфері // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2023. Вип. 1. С. 81-89.URL:https://journals.snu.edu.ua/index.php/DOMTP_SNU/article/view/650/619

4. Лефтеров В. О. Особистість і тренінг: трансформація психічного // Наука і освіта. 2008. № 4-5. С. 33-37.URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/5360>

5. Методичні рекомендації для проведення соціально-психологічних тренінгів за спеціальністю 053 «Психологія» / укл. Коваль І. С., Яремко Р. Я. Львівський державний університет безпеки життєдіяльності ДСНС України. Львів : ЛДУ БЖД, 2023. 43 с.URL: <https://surl.lt/poddou>

6. Мілютіна К. Л. Теорія та практика психологічного тренінгу : навч. посіб. К.: МАУП, 2004.192 с.

URL: https://lkkeip.at.ua/_ld/3/338_ps_26.pdf Осадченко І. І. Сутність та класифікація тренінгів як занять у вищій школі // Наукові записки Вінницького державного університету імені Михайла Коцюбинського : зб. наук. пр. Сер. : Педагогіка і психологія / ред. кол.: М. І. Сметанський (голова) [та ін.]. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2009. Вип. 27. С. 301–308. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/6789/6551>

7. Шевчук О. М. Тренінг як інноваційна форма соціально-педагогічної діяльності // Актуальні проблеми підготовки соціальних педагогів : матеріали науково-методичного семінару. Умань : ПП Жовтий, 2013. 168 с.URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/6789/474>

ОБ'ЄКТИВНІСТЬ ПІД ЧАС НСРД: ПСИХОЛОГ У СПЕЦІАЛЬНОМУ СЛІДЧОМУ ЕКСПЕРИМЕНТІ

*В.В. Дробішевська,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 053 «Психологія»
Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Т.В. Матієнко,
доцент кафедри психології та педагогіки,
кандидат юридичних наук, доцент
Одеський державний університет внутрішніх справ*

У кримінальному процесі України спеціальний слідчий експеримент є складним інструментом негласних слідчих (розшукових) дій, який потребує максимальної об'єктивності та наукового підґрунтя. Його сутність визначається положеннями Кримінального процесуального кодексу України, Наказу Генеральної прокуратури України від 16 листопада 2012 року Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні та полягає у створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину[1]. Важливою відмінністю спеціального слідчого експерименту від звичайного слідчого експерименту, передбаченого статтею 240 КПК України [2], є:

1) слідчий експеримент відтворює умови минулої події з метою уточнення обставин, то спеціальний слідчий експеримент має виявити справжні наміри особи у змодельованій ситуації, яка дозволяє перевірити її готовність до вчинення протиправних дій;

2) у звичайному слідчому експерименті особа знає, що стосовно неї проводиться слідча дія, бере участь у відтворенні подій і може висловлювати свої пояснення. Натомість у спеціальному слідчому експерименті підозрюваний або потенційний правопорушник не обізнаний про проведення такої негласної дії.

3) слідчий експеримент проводиться у відкритій формі з обов'язковою участю понятих, спеціалістів, адвоката тощо. Спеціальний же відбувається негласно, без сторонніх свідків, а його результати фіксуються спеціальними технічними засобами.

Таке відмежування має принципове значення, адже у спеціальному слідчому експерименті ключова увага спостереженню за процесом прийняття рішень, за поведінковими проявами та внутрішніми психологіч-

ними механізмами особи. Саме тому він потребує більшої уваги до етичних і психологічних аспектів, що робить залучення психолога не факультативним, а необхідним.

К. О. Чаплинський відмічає, що фахівці (спеціалісти) надають керівнику операції та керівникам окремих пошукових груп консультації і рекомендації науково-технічного характеру (наприклад, як краще підготувати процесуальну дію; які прийоми, методи і засоби доцільно використовувати для виявлення, збирання, фіксації та попереднього дослідження доказів) і допомогу щодо застосування криміналістичної техніки та пошукових приладів [3, с. 124]

Психолог у спеціальному слідчому експерименті виконує функцію незалежного експерта, який забезпечує баланс між інтересами слідства і правами людини. Його участь дозволяє не лише фіксувати поведінкові реакції особи, а й інтерпретувати їх у контексті сучасних психологічних теорій.

Насамперед слід згадати теорію когнітивного дисонансу Л. Фестінгера. Вчений визначив когнітивний дисонанс як стан психічного дискомфорту людини, викликаний зіткненням у її свідомості протилежних знань, уявлень, цінностей або емоційних реакцій [4, с. 33]. На думку Кожанової М.В., когнітивний дисонанс потребує зменшення, що призводить до зміни відношень і зміни у поведінці. Один з ефектів виникає у ситуації поведінки, що суперечить ціннісному ставленню. Якщо людина добровільно робить щось, що не відповідає її переконанням і діям без зовнішніх виправдовувань, то переконання і думки змінюються відповідно до поведінки. Наслідком може бути зменшення моральності за відсутності стійких моральних переконань. Інший ефект з'являється після прийняття складного рішення, коли альтернативи близькі за привабливістю: обраний варіант має недоліки, а неприйнятий — позитивні моменти, що і створює протиріччя [5, с. 192-193]. готова. У таких випадках поведінка особи може відображати не злочинний намір, а результат внутрішнього дисонансу — психологічного конфлікту між власними установками, переконаннями та обставинами, які нав'язуються зовнішньо. Завдання психолога в цьому контексті полягає у визначенні, чи проявлена поведінка є автентичною ознакою готовності до протиправних дій, чи лише ситуативною поступливістю, обумовленою непередбачуваними обставинами та психологічним тиском.

Значущою для інтерпретації поведінки є й концепція транзакційного аналізу Е. Берна. Це абсолютно новий оригінальний погляд на поведінку людини, в основі якого лежать неусвідомлювані, запрограмовані ролі, які вона програє протягом усього життя – Батько, Дорослий, Дитина, що отримали назву его-станів. Кожен з его-станів передбачає «певну модель почуттів та переживань, безпосередньо пов'язану з конкретним патерном поведінки» [6, с.184]. Важливо зазначити, що з віковими особливостями его-стани не пов'язані. Під час спеціального слідчого експерименту особа, яка не знає про його проведення, може мимоволі підпадати під патер-

ни поведінки, що стимулюють роль «Дитини» — підкорятися та виконувати дії, які здаються доречними у конкретній ситуації. Це створює ризик провокації, оскільки дії підозрюваного відбуваються не з власної ініціативи, а під впливом зовнішніх сигналів і нав'язаних сценаріїв. Експерт-психолог здатен розпізнати ці патерни і визначити, чи поведінка відображає автономну позицію «Дорослого», яка передбачає самостійність, відповідальність і свідомий вибір, чи є реакцією на ситуаційний психологічний тиск.

У контексті аналізу невербальних проявів особливе значення набуває теорія мікровиразів П. Екмана [7, с.297-300]. Вона дозволяє психологу зафіксувати приховані емоційні реакції підозрюваного — страх, агресію, збудження, невпевненість або розгубленість, які не завжди збігаються з вербальними висловлюваннями. Наприклад, особа може демонструвати зовнішню байдужість, але одночасно проявляти ознаки тривоги через швидкоплинні мікровирази страху, раптові рухи або зміну тону голосу. Такі прояви свідчать про те, що поведінка може бути викликана страхом, невпевненістю або високим рівнем особистісної тривожності, а не власною злочинною ініціативою. Без детального аналізу невербальної поведінки існує високий ризик неправильної інтерпретації дій підозрюваного та отримання недопустимих доказів.

Не менш важливою є концепція «нейтрального спостерігача», що в психології означає здатність фахівця мінімізувати власні упередження та вплив на оцінку подій. Психолог, який залучається до спеціального слідчого експерименту, гарантує незалежність інтерпретації результатів. Він не зацікавлений у доведенні винуватості або невинуватості особи, а виконує роль науковця-експерта, який об'єктивно фіксує психологічні механізми поведінки. Такий підхід дозволяє відокремити випадки, коли особа дійсно проявляє власну ініціативу та планує дії, від тих, коли поведінка зумовлена страхом, стресом або впливом непередбачуваних обставин.

На практиці це має особливе значення. Якщо поведінка підозрюваного була обумовлена страхом відмови, високим рівнем тривожності або впливом зовнішніх сигналів, суд визнавав отримані докази неналежними, оскільки вони не відображали свідомої злочинної ініціативи. Навпаки, якщо особа проявляла самостійність, розробляла план дій та демонструвала власну злочинну ініціативу, висновок психолога про автономність її поведінки ставав ключовим доказом у кримінальному провадженні.

Таким чином, залучення психолога до спеціального слідчого експерименту має стати не опцією, а обов'язковою нормою кримінального процесу. Його присутність гарантує, що результати експерименту є достовірними, а сам захід відповідає принципу справедливого судового розгляду та поваги до прав людини.

З огляду на наведене, законодавство України потребує доповнень. По-перше, варто закріпити у статті 271 КПК України положення про обов'язкову участь психолога у спеціальному слідчому експерименті. По-друге, необхідно передбачити, що висновок психолога має процесуальне значення та підлягає обов'язковому долученню до матеріалів справи. По-третє, доцільно створити систему незалежних судових психологічних експертів, які б не підпорядковувалися органам досудового розслідування, що гарантуватиме їхню об'єктивність.

Отже, спеціальний слідчий експеримент як форма контролю за вчиненням злочину має величезний потенціал для попередження тяжких і особливо тяжких правопорушень. Водночас його ефективність і правомірність безпосередньо залежать від рівня об'єктивності, яку забезпечує науково-психологічний супровід. Обов'язкове залучення психолога як експерта є не лише професійною необхідністю, а й фундаментальною гарантією захисту прав людини у кримінальному процесі. Саме завдяки цьому можна досягти балансу між інтересами правосуддя та недопущенням провокацій, що є визначальним для довіри суспільства до інститутів кримінальної юстиції.

Література:

1. Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 «Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні». Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 22.11.2012 за № 1949/22361 (дата звернення 26.09.2025) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>

2. Кримінально-процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88) (дата звернення 26.09.2025) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

3. Тимчишин А.М. Використання спеціальних знань під час слідчих (розшукових) дій за участі підозрюваного. URL: http://legalnovels.in.ua/journal/12_2020/12_2020.pdf#page=123

4. Horpinich, T. I. (2015). Когнітивний дисонанс як психолого-педагогічна проблема // Медична освіта, (1). URL: https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/med_osvita/article/view/4165

5. Кожанова М.В. Психологічні особливості виходу із стану когнітивного дисонансу та вирішення когнітивних конфліктів лікарями // Актуальні проблеми психології Т.7, вип. 20, ч. 7 URL: http://ecopsy.com.ua/data/zbirki/2009_20_1/sb20_ch1_46.pdf

6. Карацупа В., Малихіна Т.П. Використання транзактного підходу в психодіагностиці особистості // Збірник тез наукових доповідей студентів. Том 2. Філологічні науки. URL:<https://old.bdu.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/94.pdf>

7. Екман П. Теорія брехні / Пер. з англ. К. : KM Publishing, 2012. 320 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Ekman_Paul/Teoriia_brekhni.pdf

КРИМІНАЛІСТИЧНА ТЕХНОЛОГІЯ, ЯК СИСТЕМОУТВОРЮВАЛЬНИЙ ФАКТОР У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

*Руслан Васильович Комісарчук,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін Інституту права та безпеки
Одеського державного університету внутрішніх справ
(м, Одеса, Україна).*

Вступ. Сучасний етап розвитку української державності характеризується посиленням вимог до ефективності діяльності правоохоронних органів у контексті забезпечення верховенства права, як фундаментального принципу демократичної правової держави (ст. 8 Конституції України) [1]. Тому, забезпечення балансу між потребами безпеки суспільства та гарантами прав і свобод людини, громадянина потребує від науки криміналістики нових концептуальних рішень, що інтегрують технологічний та ціннісно-правовий виміри.

У цьому аспекті криміналістична технологія постає, як системоутворювальний чинник [2-4], здатний забезпечити узгодженість теоретичних і прикладних компонентів боротьби зі злочинністю [5]. Авторські дослідження засвідчують, що криміналістична технологія не зводиться до сукупності технічних засобів чи тактичних прийомів, а функціонує як складна логіко-філософська структура, що включає ідеологію, політику, стратегію, тактику, методику, безпекові механізми та інституційну взаємодію суб'єктів протидії злочинності [6]. Саме завдяки цій інтегративній природі криміналістична технологія здатна не лише оптимізувати діяльність органів досудового розслідування, але й забезпечити відповідність кримінального процесу міжнародним стандартам справедливого суду.

Актуальність теми також зумовлена сучасними викликами, серед яких – воєнний стан, цифровізація суспільних відносин та поява нових форм злочинності, що потребують адаптації криміналістичних засобів і методів [7]. За цих умов криміналістична технологія стає ключовим інструментом збереження правової визначеності, прозорості та легітимності правоохоронної діяльності, а отже – гарантією утвердження демократичної правової держави в Україні.

Поняття криміналістичної технології, яке поступово формується у вітчизняній науці, розглядається як цілісний комплекс дій, методів, засобів та організаційних форм, спрямованих на виявлення, фіксацію, дослідження, оцінку і використання доказової інформації у кримінальному провадженні. На відміну від традиційного уявлення про криміналістику, як систему технічних засобів, тактичних прийомів і методик, криміналістична технологія постає, в нашому розумінні, як інтегративна структура, адже, включає безпековий, ідеологічний, політичний, стратегічний, тактичний та методичний рівні. Вона охоплює не тільки предметно-практичні завдання, прийоми, комбінації та операції (виявлення, фіксація, дослідження слідів та доказів і т.п.) [8, с. 19-26], а й організаційно-управлінські механізми, спрямовані на оптимізацію всієї системи протидії злочинності. У цьому розумінні криміналістична технологія функціонує, як системоутворювальний фактор, здатний забезпечити цілісність правоохоронної практики.

Саме співвідношення криміналістичної технології та принципу верховенства права визначається тим, що технологічний підхід у криміналістиці передбачає чітку регламентованість дій, їх відповідність процесуальним нормам та міжнародним стандартам справедливого судочинства. Верховенство права, закріплене у ст. 8 Конституції України [1], вимагає не лише формального дотримання законів, а й забезпечення їхнього змістовного наповнення – захисту прав і свобод людини. У цьому сенсі криміналістична технологія є не просто сукупністю технічних прийомів, а механізмом, який забезпечує відтворюваність, прозорість та легітимність кримінального процесу.

Таким чином, криміналістична технологія, будучи водночас теоретичною конструкцією та практичним інструментом, формує методологічний місток між науковими принципами криміналістики і конституційним принципом верховенства права, забезпечуючи їхню взаємодію в реальній правоохоронній практиці.

Технологічний підхід у криміналістиці забезпечує комплексне поєднання наукових принципів та практичних інструментів, спрямованих на досягнення головної мети кримінального провадження – встановлення істини при неухильному дотриманні прав і свобод людини. А враховуючи те, що криміналістична технологія виступає не лише як набір технічних засобів чи тактичних рекомендацій, а як структурована система, то, це дозволяє інтегрувати процесуальні вимоги із сучасними методами доказування.

По-перше, технологічний підхід забезпечує законність збирання та фіксації доказів. Регламентація кожного етапу слідчої чи процесуальної дії, алгоритмізація операцій та впровадження уніфікованих процедур виключають можливість свавільного, або, довільного втручання в сферу прав особи. Так, наприклад, обов'язкова відеофіксація допитів і слідчих експериментів, застосування сертифікованих криміналістичних засобів

для вилучення інформації з електронних пристроїв створюють передумови для процесуальної чистоти доказів [9; 10].

По-друге, криміналістична технологія гарантує захист прав людини і справедливий суд. Вона спрямована на створення механізмів, що мінімізують ризики порушень під час розслідування, включаючи неправомірний тиск на учасників процесу або викривлення доказової бази. У цьому контексті важливим є застосування психологічно виважених методів допиту, що враховують особливості стану потерпілих і свідків, а також використання експертних досліджень, які відповідають міжнародним стандартам (ISO/IEC 17025) [11-14].

По-третє, системність [15] криміналістичної технології проявляється у забезпеченні прозорості та відтворюваності процесуальних дій. Використання алгоритмів, процедурних карт та технологічних матриць дозволяє стандартизувати дії слідчого, прокурора чи експерта, роблячи їх підконтрольними як внутрішнім механізмам нагляду, так і зовнішньому судовому контролю [16; 17]. Це підсилює довіру суспільства до результатів кримінального судочинства та відповідає європейським принципам *good governance* у сфері правосуддя.

Приклади сучасної практики демонструють ефективність такого підходу. Зокрема, широке впровадження систем відеофіксації слідчих дій дозволяє одночасно захищати права підозрюваних і зміцнювати доказову базу. Експертні методи, включаючи ДНК-аналіз, біометричну ідентифікацію чи цифрову трасологію, забезпечують високий рівень достовірності доказів. Окремої уваги заслуговує поступове застосування інструментів штучного інтелекту для аналітичної обробки великих масивів інформації (Big Data), що дозволяє виявляти приховані закономірності у доказовому матеріалі та прогнозувати розвиток кримінальних ситуацій [18].

Таким чином, криміналістична технологія виступає ключовим механізмом поєднання формально-процесуальних гарантій і сучасних наукових досягнень, забезпечуючи законність, справедливість і прозорість кримінального процесу. Вона зміцнює практичний вимір верховенства права та виступає фундаментом довіри до інститутів демократичної правової держави.

Висновки. Криміналістична технологія, у сучасному правовому дискурсі, постає не лише як набір технічних засобів і методичних прийомів, але й як ціннісний інструмент, що визначає якість та легітимність кримінального судочинства. Її системоутворювальний характер, на чому автор наголошує, дозволяє поєднати теоретичні, організаційні та практичні рівні протидії злочинності, забезпечуючи інтеграцію наукових принципів криміналістики з конституційним принципом верховенства права.

Розвиток криміналістичної технології сприятиме формуванню нової культури доказування, заснованої на законності, прозорості та відтворюваності процесуальних дій. Це безпосередньо підсилює довіру до судової системи, адже гарантує об'єктивність доказової бази та неупередженість

рішень. У цьому сенсі криміналістична технологія набуває функції гаран- та правової визначеності та стабільності правопорядку. Таким чином, її подальший розвиток є необхідною умовою зміцнення демократичної правової держави, оскільки технологічний підхід у криміналістиці перет- ворюється на універсальний механізм забезпечення справедливого суду, захисту прав людини та реалізації принципу верховенства права в Украї- ні.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80?find=1&text=%D0%94%D0%98%D0%A2%D0%98%D0%9D#w1_1
2. Комісарчук Р.В. Аналітична парадигма криміналістичної техноло- гії /Р.В. Комісарчук // Visegrad Journal on Human Rights. - № 2 . – 2018. – С. 81-85.
3. Комісарчук Р.В. Епістемологічні основи криміналістики /Р.В.Комісарчук // Jurnalul juridic national: teorie și practică, № 2 (30) . Ч. 1, 2018. – С. 164-167.
4. Комісарчук Р.В. Інформаційно-технологічна парадигма криміналі- стики /Р.В. Комісарчук. // Матеріали VI Міжнародного круглого столу «Інформаційне забезпечення розслідування злочинів» (м. Одеса, 25 трав- ня 2018 року.). - Одеса. 2018. С. 57-61.
5. Поняття і зміст боротьби зі злочинністю. Електронний ресурс – Режим доступу: <http://pravodom.com/kriminologija/8/188-ponyattya-i-zmist-borotbi-zi-zlochinnistyu> (дата звернення: 06.09.2025).
6. Комісарчук Р.В., Логіко-філософська структура технології бороть- би зі злочинністю. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного універ- ситету. Серія «Юриспруденція». №7. 2024. С. 99-103. <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc71/21.pdf> (дата звернення: 16.09.2025).
7. Пряхін Є. В. Криміналістичні засоби та методи розслідування кри- мінальних правопорушень: навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 164 с.
8. Шевчук В. М. Наукові передумови та методологічні засади форму- вання тактичних операцій у криміналістиці. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2017. № 17. С. 18–29.
9. Бабенко І. Ю. Гарантії прав людини в кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 1 (70). С. 169–177.
10. Благути Р. І., Мовчан А. В. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання : монографія. Львів : ЛДУВС, 2020. 256 с.
11. Досвід і проблеми судово-експертної діяльності в умовах воєн- ного стану в Україні: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, Київ,

Одеса, 28 верес. 2023 р.) : тези доп. / відп. ред. Р. Заяць, Ю. Чечіль, Д. Кішко Львів : Растр-7, 2023. 326с.

12. ДСТУ EN ISO/IEC 17025:2019. Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій (EN ISO/IEC 17025:2017, IDT; ISO/IEC 17025:2017, IDT). URL: <https://www.ipkm.org.ua/analiz-vimog-2-dstu-iso-iec-17025-2>

13. ДСТУ ISO/IEC 27037:2017 Інформаційні технології. Методи захисту. Настанови для ідентифікації, збирання, здобуття та збереження цифрових доказів (ISO/IEC 27037:2012, IDT). URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=74978

14. Дуфенюк О.М. Майбутнє 3D криміналістики: інновації, які змінюють практику досудового розслідування. *Юридичний електронний журнал*. 2024. № 3. С. 457–460.

15. Системно-структурний підхід / Колотуха О.В. // Спортивний туризм та активна рекреація: географія, систематизація, практика (словник-довідник). — Електронний ресурс. — Режим доступу: <https://geohub.org.ua/node/2438> (дата звернення: 15.09.2025).

16. Бобечко Н. Р., Рафальонт С. Р. Незмінність складу суду як загальне положення судового розгляду кримінального провадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 421–428.

17. Бобечко Н. Р., Рафальонт С. Р. Поняття загальних положень судового розгляду кримінального провадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 2. С. 136–143.

18. Використання цифрових технологій у криміналістиці та судовій експертизі : матеріали міжнар. наук.-практ. круглого столу, м. Харків, 11 груд. 2023 р. : електрон. наук. вид. / редкол.: В. Ю. Шепітько, Г. К. Авдєєва; Нац. акад. прав. наук України; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. Харків : Право, 2024. 144 с.

РОЛЬ СУДОВОЇ ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДОКУМЕНТІВ У ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

*Олена Михайлівна Коробка,
головний судовий експерт
сектору технічного дослідження документів та обліку
відділу криміналістичних видів досліджень
Запорізького НДЕКЦ МВС, м. Запоріжжя, Україна*

Корупція є однією з найбільших загроз для стабільності державних інститутів і розвитку суспільства. Вона руйнує основи правової держави, створюючи нерівність і порушуючи права громадян. Одним із важливих інструментів для ефективної боротьби з корупцією є забезпечення прозорості на всіх рівнях управління, що включає в себе комплексний контроль за діяльністю посадових осіб і органів державної влади. У цьому контексті судова технічна експертиза документів відіграє важливу роль, адже дозволяє виявляти підробки, зміни та маніпуляції, що можуть бути використані для прикриття корупційних схем.

Однією з найбільш кваліфікованих та ефективних процесуальних форм використання спеціальних знань у кримінальних провадженнях про корупційні правопорушення є призначення судових експертиз. Правопорушення, що пов'язані із злочинною діяльністю певних корумпованих осіб, охоплюють різноманітні сфери життєдіяльності людини. Можливість самостійно дослідити окремі елементи цієї діяльності доволі часто виходять за межі юридичних знань слідчого, детектива, прокурора, адвоката, суду. З метою пізнання та отримання нової інформації про особливості окремих об'єктів, процесів або явищ у кримінальному провадженні, сторони мають право, а слідчий або прокурор в окремих випадках (ч. 2 ст. 242 КПК України), зобов'язані звернутись до експерта для проведення експертизи [1, с.14].

Технічна експертиза документів у кримінальних провадженнях про корупційні правопорушення є дослідженням документа, що має за мету визначення способу його виготовлення, встановлення наявності у ньому змін та способів їх внесення, виявлення невидимих записів, а також ідентифікацію предметів і матеріалів, які використовувались для виготовлення документа або внесення до нього змін [2, с.29].

Судова технічна експертиза документів є важливим інструментом для виявлення та протидії корупції. Вона дає можливість виявити підроблені документи, фальсифікації або інші маніпуляції з інформацією, що часто використовуються для прикриття незаконної діяльності. Оскільки корупційні схеми можуть включати підробку підписів, зміну умов угод або маніпуляцію з фінансовими звітами, роль експертизи в таких випадках є критично важливою.

Завдяки експертизі можна виявити недостовірні документи на різних етапах розслідування корупційних справ, що дозволяє встановити справ-

жність підписів, перевірити, чи не було змінено дату або умови договору. Це, своєю чергою, дає можливість підтвердити або спростувати підозри про можливі правопорушення.

Успіх судової експертизи значною мірою залежить від використання новітніх технологій. Розвиток інформаційних технологій відкриває нові можливості для покращення точності та швидкості виявлення підробок.

З огляду на швидкий розвиток технологій і зростаючі виклики у боротьбі з корупцією, судова технічна експертиза документів має значний потенціал для вдосконалення.

Однак важливо усвідомлювати, що, незважаючи на значні досягнення, існують певні технічні та організаційні виклики, які потребують постійного вдосконалення методів і кваліфікації фахівців. У майбутньому удосконалення судової експертизи та міжнародна співпраця стануть запорукою більш ефективної боротьби з корупцією.

Література:

1. Призначення судових експертиз у кримінальних провадженнях про корупційні правопорушення [Текст] : метод. рек. / О. М. Шрамко, В.В. Юсупов, Ю. О. Пілюков, А. А. Саковський. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. – 92 с.

2. Методика технічної експертизи документів (загальна частина) / ДНДЕКЦ МВС України; уклад.: [К.М. Ковальов, О.О. Давидова, В.В. Коваленко, Т.В.Тимофєєва]. – К., 2007. – 34 с. (zareestrovano v Ministertvi yustitsii Ukraini za № 2.1.13).

СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ДАКТИЛОСКОПІЇ. АВТОМАТИЗОВАНІ ДАКТИЛОСКОПІЧНІ СИСТЕМИ

Олександр Олександрович Лушчєнко,
*завідувач сектору дактилоскопічного обліку відділу
криміналістичних видів досліджень
Херсонський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр
МВС України*

Вступ. Автор роботи Лушчєнко Олександр Олександрович, має практичний досвід роботи експертом-криміналістом в Україні близько тридцяти років. У доповіді висвітлені основні фактори, що впливають на якість участі спеціаліста-криміналіста у огляді місця події, підготовку об'єктів дослідження у лабораторних умовах та як кінцевий результат вказаних дій – використання автоматизованих дактилоскопічних систем для ідентифікації особи, яка скоїла злочин. Тема зв'язку роботи при огляді місця події та результативності роботи АДІС є практично не висвітленою у вітчиз-

няному науковому просторі є силу своєї специфічності, і тому є дуже цікавою з точки зору важливості у еру цифрових технологій.

Доповідь

Багаторічний досвід роботи з розкриття злочинів з використанням автоматизованих дактилоскопічних систем та практичний досвід участі в оглядах місць у ролі спеціаліста-криміналіста з пошуку речових доказів дає підґрунтя для досліджень у даній сфері криміналістики. Використання даних знань та навичок суттєво підвищує якість використання саме дактилоскопічної інформації у розкритті злочинів за «гарячими слідами» та як наслідок викриття особи, яка скоїла злочин з використанням новітніх технологій та потужних комп'ютерних систем.

Огляд місця події є надважливою слідчою дією, від якої залежить успішне розкриття злочину та встановлення особи, яка скоїла злочин. Тому ці дії повинні проводитись досвідченими фахівцями у різних галузях науки криміналістики. Своєчасне та якісне проведення даної слідчої дії дає змогу виявити та вилучити багато різноманітних об'єктів, які можуть вплинути на визначення механізму скоєння злочину, дій та методів, які використовував злочинець та у кінцевому випадку вплинути на визначення конкретної особи, яка безпосередньо скоїла злочин.

На початку формування української науки криміналістики у далекому 1997 році у розпорядженні експерта-криміналіста був досить обмежений набір науково-технічних засобів – дзеркальний фотоапарат з набором різних об'єктивів, декілька дактилоскопічних порошків та пензликів, ну і авжеж слідокопіювальна стрічка типу “Skotch”. Але це не могло влаштувати тодішніх спеціалістів і постійно була потреба в удосконаленні та уніфікації наборів засобів, які використовувались при проведенні оглядів місць події та підвищення знань у галузі криміналістичної техніки. Дуже велике значення мала поява інтернету у 1998 році в Україні. Доступ був з використанням модемів, розташованих у США, локальних провайдерів тоді ще практично не було. Але було розуміння, що за цим майбутнє і все більше тодішні експерти використовували у своїй діяльності методи цифровізації.

У вік блискавичного розвитку інформаційних технологій дактилоскопічна ідентифікація міцно входить у наше життя. Навіть смартфон кожного з нас має датчик розпізнавання відбитків пальців, який використовує різноманітні алгоритми.

Досвід використання сучасних автоматизованих дактилоскопічних систем протягом 27 років, а так само тісна, постійна та планомірна робота з розробниками дозволяє створити певний набір вимог для створення інтуїтивно простої, але в той же час потужної пошукової системи.

Але жаль, багатьма розробниками не приділяється належна увага роботі з відбитками долонь. Коли, як у деяких систем, алгоритм пошуку

створений таким чином, що навіть мізерно-мала частина поверхні сліду може бути ідентифікована з особою, яка вчинила злочин. Також незаслужено мала увага приділяється роботі зі слідами долонь більшістю практичних працівників дома події, а як і при дактилоскопіюванні невстановлених трупів.

Цілком необхідним при створенні дактилоскопічних систем є стійкість роботи бази та швидкість її розгортання. Деякі дактилоскопічні системи, використовуючи свою структуру бази даних, можуть бути розгорнуті простим копіюванням. Коли як бази даних Oracle, що використовують, не завжди мають таку можливість.

Далі хотілося б зупинитися на постійній взаємодії розробника та практичних співробітників. Це дуже плідно позначається на функціоналі та ефективності роботи систем, відповідно до сучасних вимог. Зі зміною обсягів баз змінюється ефективність роботи систем. Ті чи інші системи мають різну чутливість до окремих типів візерунків, пряму пошуків. На практиці можуть виникати різні ситуації, що заважають ефективній роботі АДИС, що не дозволяє досягати поставленої мети. Реакція на них з боку розробника повинна бути досить швидкою, що не завжди трапляється на практиці і правоохоронцям часто доводиться миритися або з помилками в роботі систем або з трудомісткістю окремих процесів.

Однією з важливих функцій, без якої важко підтримувати бази даних в актуалізованому стані, є наявність функцій контролю за цілісністю бази та можливості стеження за так званими картками, що «випали», слідів або дактилоскопічних карт. Особливо на великих масивах інформації. Функція автоматичного резервного копіювання без участі кінцевого користувача має не просто велике значення, а одне з найголовніших. Часом втрата інформації з тих чи інших причин апаратних чи програмних збоїв стає дуже болісною.

Об'єднання дактилокарт та групова зміна даних у картках допомагає суттєво полегшити роботу практичних співробітників з актуалізації дактилоскопічної інформації.

А ось пропонувані розробниками всілякі Web додатки, не мають великого практичного значення. Оскільки наявні у розпорядженні будь-якої сучасної людини засоби, дозволяють працювати із зображеннями слідів і дактилокарт без ускладнення даних процесів.

Конвертація файлів дактилокарт у формат міжнародного обміну NIST обов'язково повинна мати у своєму складі відбитки долонь. Процеси пошуку мають бути наочними та інформативними.

Зупинимось на узагальненні інформації про злочин, отриманої при проведенні слідчих дій їх використанні автоматизованими ідентифікаційними системами. На даний час особи, які беруть участь у огляді місця події, не в повному обсязі мають уявлення про те, що робити з зібраними

речовими доказами, які призначати експертизи в першу чергу для досягнення потрібних результатів.

Як підсумок, було б доцільно зазначити, щоб практичні працівники, розробники дактилоскопічних систем та викладачі учбових закладів звертали більше уваги зв'язку теорії з практикою, розширювали взаємодію з експертними закладами та правоохоронними установами, демонструючи слухачам, студентам та курсантам сучасні можливості використання цифрових методів фіксації слідів злочину. Дотримуючись процесуальних норм, передачу їх у найкоротші строки для дослідження фахівцям з метою розкриття злочинів та викриття осіб, які мають безпосереднє відношення до скоєння правопорушення.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПРОФАЙЛІНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ У БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Оксана Миколаївна Мірошниченко,

кандидат психологічних наук, доцент,

полковник внутрішньої служби, начальник кафедри психології,

Пенітенціарна академія України

У контексті боротьби з організованою злочинністю профайлінг не просто допомагає звузити коло підозрюваних, але й дозволяє прогнозувати дії угруповань, ієрархію, роль конкретних осіб (лідерів, виконавців, фінансистів), а також їхні потенційні реакції на оперативні дії.

Психологічний профайлінг – це аналітичний та поведінковий метод, що використовується правоохоронними органами для ідентифікації та прогнозування найбільш імовірних характеристик невідомого злочинця на основі аналізу місця злочину, поведінки жертви, способів скоєння злочину та інших доказів.

Для боротьби з організованою злочинністю ключовим є розуміння особистості злочинця. Серед базових рис характеру, що часто зустрічаються у членів організованих груп, можна виділити:

— Надмірний егоцентризм та нарцисизм: переконаність у власній вищості, що виправдовує нелегальні дії.

— Маніпулятивність та цинізм: вміння використовувати людей та відсутність моральних гальм.

— Висока імпульсивність або, навпаки, патологічний контроль: залежно від ролі в угрупованні.

— Схильність до ризику та агресії: особливо у виконавців та лідерів групи.

— Низька емпатія: нездатність співчувати жертвам.

З психологічної точки зору можна виділити ключові характеристики профайлінгу, відповідно до типології злочинної діяльності:

— Лідер: високий інтелект, харизма, маніпулятивність, патологічний контроль, прихована агресія, вміння зберігати спокій під тиском.

— Виконавець: імпульсивність, фізична агресія, низька рефлексія, відданість ієрархії, часто – низький рівень освіти.

— Фінансист: аналітичний склад розуму, обережність, уникнення прямого контакту, високий рівень соціальної адаптації та маскування.

Аналіз невербальної поведінки має вирішальне значення під час оперативної роботи, допитів та переговорів зі злочинцями. Основними проявами поведінкових реакцій з боку злочинців може бути прояв агресії, опір або тиск.

Основними невербальними ознаками агресії є: стиснуті щелепи, різка зміна тону голосу, розширення зіниць, прямий «фіксуючий» погляд, напруження м'язів шиї/плечей, стискання кулаків. Така форма прояву невербальної поведінки може значити про ймовірний фізичний опір або напад.

Психологічний опір (приховування інформації): асиметрія в міміці (усмішка лише одним куточком губ), часте доторкання до обличчя (ніс, рот – "блокування" правди), "закриті" пози (схрещені руки/ноги), уникнення зорового контакту або, навпаки, надмірно пильний погляд (гіперкомпенсація). Така поведінка свідчить про внутрішній конфлікт та спробу маніпуляції інформацією або ситуацією.

Демонстрація тиску (домінування): зайняття максимального простору (розширення пози), "навалювання" корпусу вперед, ігнорування або перебивання співрозмовника, використання предметів як бар'єру або "зброї" (стукання ручкою). Така поведінка спрямована на дестабілізацію опонента та збереження ілюзії контролю.

Оцінка поведінки дозволяє правоохоронцям обрати найефективнішу стратегію – від м'яких переговорів до жорсткого затримання, але з боку злочинців можливі застосування наступних тактик:

1. Тактика «Жертви»: демонстрація страху, хвороби, звинувачення правоохоронців у неправомірності дій – мета: викликати емпатію та послабити тиск.

2. Тактика «Адвоката/Бюрократа»: акцент на формальностях, правових прогалинах, надмірне цитування законів – мета: затягнути час, заплутати слідство.

3. Тактика «Холодного ігнорування» (характерна для лідерів): повне мовчання, відмова від співпраці, демонстрація зневаги – мета: зберегти авторитет та мінімізувати витік інформації.

Під час переговорів (особливо з терористами чи викрадачами): профайлінг дозволяє визначити реальні мотиви (фінанси, політика, увага), емоційний стан перемовника групи (страх, відчай, ейфорія) та його здатність до компромісу. Наприклад, високоорганізований лідер,

швидше за все, вимагатиме чітких гарантій, тоді як імпульсивний виконавець може перейти до агресії через фрустрацію.

Під час затримання: профайлінг допомагає спрогнозувати рівень опору. Виконавці, орієнтовані на силу, можуть чинити фізичний опір; лідери можуть намагатися втекти або використати свій вплив, щоб маніпулювати ситуацією або привернути увагу ЗМІ/адвокатів.

Отже, психологічний профайлінг є критично важливим інструментом, який перетворює зібрані факти на розуміння мотивів та поведінки членів організованої злочинності. Він дозволяє не лише розкривати вже скоєні злочини, але й проактивно прогнозувати ризики, готувати ефективні оперативні заходи та вести переговори, що є необхідною умовою для успішної боротьби з високоадаптивними та інтелектуальними кримінальними угрупованнями.

ДАКТИЛОСКОПЮВАННЯ РЕПАТРИЙОВАНОЇ ОСОБИ ЯК СПОСІБ ІДЕНТИФІКАЦІЇ

Ольга Олександрівна Несен,

кандидат медичних наук, доцент,

завідувач кафедри криміналістики

Навчально-науковий інститут права та психології

Національної академії внутрішніх справ

Наталія Володимирівна Кравченко,

викладач кафедри криміналістики

Навчально-науковий інститут права та психології

Національної академії внутрішніх справ

Беззаперечно, одним із найдавніших та фундаментальних розділів трасології є дактилоскопія. Предметом її вивчення стала будова папілярних візерунків шкіри людини та їхні унікальні особливості, що становить наукову основу для розробки методів ідентифікації особи за залишеними слідами [1].

Маючи майже доісторичне коріння та оформившись у науку в колоніальній Індії, досліджена на тому етапі Вільямом Гершелем, на сьогодні вона має важливе значення для криміналістичного документування більшості кримінальних правопорушень та встановлення особи-правопорушника, оскільки вже давно доведено, що папілярний узор, який є комплексом папілярних ліній, наділений притаманними лише йому властивостями зі своєю індивідуальністю, стійкістю та відновлюваністю.

Актуальним на сьогодні є також застосування дактилоскопії для ідентифікації загиблих військових. Якщо отримана від особи дактилоскопічна інформація поміщена до дактилоскопічної бази певного рів-

ня (місцевого, обласного чи центрального [2]), то у подальшому вона може служити ідентифікуючою у разі загибелі цієї особи під час бойових дій.

Дактилоскопичний облік в Україні призначений, серед іншого, для: розшуку людей, які зникли безвісти; встановлення за невпізнаними трупами особи людини; підтвердження особи людини, яка раніше була піддана дактилоскопіюванню [2].

Дактилоскопичний облік складається з дактилокартотек, серед яких є масиви дактилокарт невпізнаних трупів, безвісно зниклих осіб та осіб, які були піддані дактилоскопіюванню [2].

Наразі створено автоматизовану дактилоскопичну ідентифікаційну систему (далі АДІС) – інформаційно-комунікаційну систему, у якій реалізується технологія обробки та ідентифікації дактилоскопичних даних у межах реалізації повноважень суб'єктами АДІС [3]. Держателем та розпорядником АДІС є Міністерство внутрішніх справ. Метою обробки інформації в АДІС, серед іншого, є також: розшук осіб, зниклих безвісти, у тому числі за особливих обставин; встановлення особи невпізнаних трупів за дактилоскопичними картами осіб, взятих на облік; встановлення осіб, які не здатні за станом здоров'я або віком повідомити дані про себе; підтвердження особи людей, щодо яких раніше проводилося дактилоскопіювання [3].

Правила проведення дактилоскопії органами Національної поліції встановлюються діючою на сьогодні в Україні правовою регламентацією дактилоскопичної ідентифікації, яка визначається Кримінально процесуальним кодексом України та наказами Міністерства внутрішніх справ.

Нажаль, через широку рекламу молекулярно-генетичного способу ідентифікації особи, недостатню освіченість пересічного громадянина в основах криміналістичної науки, ми мало звертаємо увагу родичів загиблих на використання саме методу дактилоскопії для встановлення особи загиблого військовослужбовця. Однак, досвід та практика доводить, що у випадках, коли це можливо, слід використовувати саме дактилоскопичний метод ідентифікації невпізнаних тіл, адже це може не лише значно прискорити процес ідентифікації, а й суттєво розвантажити як заклади судово-медичної експертизи, так і інші експертні центри, які проводять молекулярно-генетичні дослідження. За точністю ідентифікації ці два методи майже не поступаються один одному, бо і той і інший є унікальними та суто індивідуальними. До того ж метод дактилоскопичної ідентифікації невпізаного трупу є більш оперативним і менш матеріально затратним.

Дактилоскопіювання трупу, на відміну від такої ж процедури стосовно живої особи, має свої особливості і проблемні питання, потре-

бує досвіду та вміння як з боку лікаря, судово-медичного експерта, так і спеціаліста чи експерта-криміналіста. Особлива складність полягає у дактилоскопіюванні трупа з гнилісними змінами. Раніше, до повномасштабного вторгнення, така процедура відбувалась шляхом застосування методу Ратневського А.М. – методу відновлення первинної форми рани, запропонованому ще у 1967 році. Під дією розчину, створеного на основі оцтової кислоти льодяної та етилового спирту 96°, виникає набухання колагенових волокон, що дозволяє на короткий період відновити еластичність папілярного візерунку та провести дактилоскопіювання трупа [3]. Однак, цей метод потребує певного часу та не дуже актуальний при великій кількості тіл, які доставляються до закладів судової медицини внаслідок активізації бойових дій чи проведення репатріаційних заходів.

Тож, маючи на меті удосконалення методу дактилоскопічної ідентифікації особи невпізаного трупа, лікарі, судово-медичні експерти ДСУ «Вінницьке обласне бюро судово-медичної експертизи» І.М. Плахотнюк, Д.В. Головін та Р.С. Циба, шляхом практичних досліджень винайшли новітній, революційний та менш агресивний метод «зчитування» дактилоскопічної інформації з пальців муміфікованих трупів, під час застосування якого, муміфіковані руки можна відновити за період часу до 12 годин. Поштовхом для проведення дослідження стала необхідність ідентифікації тіл репатрійованих військовослужбовців, особу яких не було встановлено. Справжнім викликом стало ще й те, що 90% з них були з гнилісними змінами, муміфіковані чи взагалі скелетовані. Таким чином, у випадку надходження муміфікованих тіл, було прийнято рішення застосувати щойно створений сучасний розчин MF24, який у найкоротші строки забезпечує відновлення муміфікованих кистей, придатних для подальшої ідентифікації. При цьому, складові цього розчину є доступні, а його взаємодія з об'єктом дослідження слугує якісному відновленню відбитків з метою їх подальшого дактилоскопіювання[4]. Час взаємодії розчину з об'єктом дослідження від 3 до 12 годин, результат дактилоскопіювання майже стовідсотковий.

Проведені дослідження лікарями, судово-медичними експертами, описані ними у науковій роботі [5], підтвердили дієвість методів відновлення папілярних візерунків як за допомогою розчину Ратневського так і розчину MF24, що є загальнодоступними, оскільки не потребують для виконання дороговартісних хімічних сполук та спеціального технічного забезпечення. Це робить їх економними та можливими для застосування у всіх обласних бюро судово-медичної експертизи не залежно від матеріально-технічного забезпечення. А алгоритм відновлення муміфікованих кистей та пальців в розчині MF24 не відрізняється

няється від алгоритмів відновлення в поширених загальновідомих розчинах.

Таким чином, для практичного вирішення питання дактилоскопічної ідентифікації невстановленого муміфікованого трупа загиблого військовослужбовця створено та підтверджено дослідним шляхом ще один оперативний метод швидкісної ідентифікації, який за своєю точністю та значимістю не поступається молекулярно-генетичній ідентифікації.

Література:

1.Криміналістика: підручник / [В.В.Пяковський, Ю.М.Черноус,А.В.Самодін та ін.]; за заг.ред.В.В.Пяковського.-2-ге вид., перероб.і допов.-Київ:Право, 2020. 752с.

2. Про затвердження Інструкції про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України. Наказ МВС від 11.09.2001 № 785.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1066-01#Text> (дата звернення 13.09.2025)

3. Про затвердження Положення про функціональну підсистему «Автоматизована дактилоскопічна ідентифікаційна система» єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ. Наказ МВС України від 23.09.2024 № 640 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1691-24#top> (дата звернення 13.09.2025).

4.Колесник О., Куценко С., Бачара Д., Фашенко А. Підготовка до дактилоскопії кистей рук гнилісно змінених та муміфікованих трупів. Судово-медична експертиза. 2016. № 1. URL : <http://forensic.bsmu.edu.ua/article/view/249455>.

5.Припхан І.,Головін Д.,Тодоровська Н.,Циба Р. Відновлення папілярного візерунку кистей рук муміфікованого трупа для подальшого дактилоскопіювання та ідентифікації. Судово-медична експертиза. 2024. №2 С.51-59

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТКУ ФОТОГРАФІЇ ТА ЇЇ СТАНОВЛЕННЯ У КРИМІНАЛІСТИЦІ

Юрій Юрійович Приходько,

здобувач ступеня вищої освіти

бакалавр I курсу СЕ ННЕМІ НАВС

Науковий керівник: Волошин Олексій Гнатович,

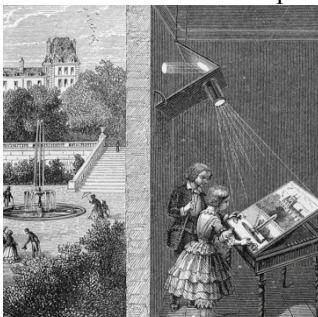
старший викладач кафедри криміналістичного забезпечення

та судових експертиз навчально-наукового

експертно-криміналістичного інституту НАВС

Винайдення фотографії та її практичне використання, було науковим досягненням приблизно середина XVI ст. - початок XIX ст. Значні успіхи в розвитку фотографії, коли остаточно сформувалися всі основні принципи і технічні прийоми фотографії, збіглися у часовому проміжку з першими спробами та методами їх використання в дослідженнях на місцях скоєння злочинів та речових доказів.

За історичними джерелами, відомо що першим пристроєм для проєкції зображень була камера – обскура, яка за своїми ознаками має вигляд найпростішого пристрою, що дає можливість отримувати оптичне зображення об'єктів, але без їх фіксації для подальшого зберігання та використання. В своїй початковій формі вона являла собою затемнену кімнату з отвором в одній зі стін. Зображення предметів, які знаходилися поза кімнатою проєкціювалися через отвір на протилежну стіну і люди, які знаходилися в кімнаті могли спостерігати дане зображення. Коли саме була винайдена перша камера – обскура – точно не відомо, але відомо, що вже в XI столітті вона використовувалась для спостереження за сонячним затемненням. Приблизно в XVI столітті італійський математик та фізик Джироламо Кардано встановив в камеру – обскура лінзу, а зображення за допомогою дзеркала проєкціював на матову скляну пластинку. Завдяки цьому з отриманого зображення можна було робити замальовки на папері.

Рис. 1. Створена Д. Кардано камера з лінзою

З часом вчені фізики, почали доробляти винахід та запропоновувати свої варіанти, почали застосовувати одиночні лінзи замість звичайного отвора, що в свою чергу покращило деталізацію фото, потім було додано механізм затвора для миттєвого проектування променів на світлочутливі матеріали з подальшою їх фіксацією. Оновлений винахід отримав назву «Стеноп».

Рис. 2. Оновлений вигляд «Обскури» під назвою «Стеноп»

Історіографічні знахідки щодо спроб створення технології фотографування також можна знайти і в роботах середньовічних алхіміків. Один з них, Фабріціус, змішав одного разу в своїй лабораторії варену сіль з розчином азотнокислого срібла й одержав молочно-білий осад, що чорнів від сонячного світла досліджував це явище й у своїй книзі про метали, виданій у 1556 році, повідомив, що за допомогою лінзи одержав зображення на поверхні осаду, відомого тепер під назвою хлористого срібла, і що зображення це ставало чорним або сірим залежно від тривалості освітлення його сонячними променями. Це був перший експериментальний дослід в історії створення фотографії. В 1727 році лікар з Галлі Йоган Шульц робив у сонячний день досліди з розчином азотнокислого срібла й крейдою, суміш яких він висвітлював у скляній посудині. Коли посудину виставляли на сонячне світло, поверхня суміші відразу чорніла. При струшуванні розчин знову ставав білим. За допомогою шматочків паперу Шульц одержував на поверхні рідини силуети, за допомогою збівтування знищував їх й одержував нові візерунки.

Наступний етап історії розвитку фотографії пов'язана з ім'ям Томаса Веджвуда – члена королівської общини Англії. Він клав на папір, зволожений розчином азотнокислого срібла, листя рослин. При цьому покриті листям частина паперу залишалася світлою, освітлена ж частина чорніла. Результатом цього дослідів був білий силует на чорному тлі. Однак ці зображення можна було розглядати тільки при горінні свічі, тому що при попаданні на зображення сонячних променів вони псувалися. Тільки наприкінці 30-х років XIX століття було встановлено, що дубильна кислота, яка містилася в шкірі, значно прискорює проявлення зображення. З початком становлення методів передачі сонячних променів та перетво-

рення їх у зображення, активізувалось питання збереження отриманих зображень, для подальшого їх застосування.

Для вдосконалення виробів своїх попередників, почав займатися Луї Дагер. Під час своїх досліджень Дагер випадково поклав срібну ложку на метал, покритий йодом, і помітив, що на металі вийшло зображення ложки. Тоді він взяв поліровану срібну пластинку й піддав її дії йодистих парів, щоб одержати таким чином йодисте срібло. Одного разу Луї Дагер взяв з темної кімнати залишену там пластинку, з якою працював напередодні, і побачив на ній слабо відображений знімок. Він припустив, що якась речовина подіяла на пластинку й виявила за ніч невидиме напередодні зображення. Він ретельно обстежив кімнату й знайшов у ній небагато пролітої ртуті: пари її й були хімічним проявником. В подальшому Дагер міг уже без усяких труднощів розробити всі деталі фотографічного процесу – за допомогою фотоапарата він одержував слабкі зображення на пластинках, покритих йодистим сріблом, а потім проявляв їх парами ртуті. У результаті виходили чудові чіткі зображення предметів з усіма дрібними деталями й півтонами. Ще одним вченим, який намагався вирішити завдання закріплення фотозображень був англієць Генрі Фокс Тальбот. Свої пошуки в області фотографії він почав в 1834 році. Тальбот виявив, що якщо занурити папір в слабкий розчин солі, а потім коли папір висохне, змочити розчином нітрату срібла, то в волокнах паперу утвориться світлочутливий хімічний елемент придатний для утворення зображення.

Вже з 1839р. фотографія отримала широке розповсюдження в багатьох країнах світу. Вона почала використовуватись в різних сферах життя суспільств її основним завданням було виконання знімків пейзажів, людей, різних заходів, будівель тощо; проектування й удосконалення різних за будовою фотоапаратів, відповідного обладнання та фото приладів, весь комплекс змін також включав її вплив для фотографування злочинців та створення альбомів для їх розшуку, а також фіксування об'єктів під час проведенні огляду місця подій що у свою чергу значно покращило зміни у методиці дослідження документів. Поява фотографій вплинула на збільшення фрагментів документа, створення фотографічних копій документів, робота з якими дозволяла зберегти цілісність оригіналів тощо. Але з розвитком фотографій, з'ясувалось що загальна фотографія не задовольняє належним чином потреби слідчої та судової практики, об'єкти якої відрізнялись своєрідною специфікою і тому потребували розробки спеціальних засобів, методів і видів фотографування. Відтак виникла судова фотографія як самостійна частина криміналістичної техніки. Одним з таких розробників є видатний французький криміналіст Альфонс Бертільйон він сконструював спеціальний фотоапарат для фотографування злочинців та місць події вимірювальним методом. В подальшому виникла потреба в дослідженні документів в яких були внесені неправдиві змі-

ни. Таким чином виникла дослідницька фотографія засновником якої вважається учений Е.Ф.Буринський (1849-1912). Він відкрив методи посилення контрастів (контратипіювання) та кольоровідділення. Методом кольоровідділення Е.Ф.Буринський виявив залиті чорнилом надписи і вперше для суду виявив підробку підписів методом попередньої підготовки тобто копіюванням підпису олівцем з подальшим наведенням чорнила.

Отже, наміри людства в XVI ст. - початок XIX ст. мали позитивний вплив на хід історії, розвиток технологій та методологій сьогодення. Камера «Обскура» є одним з таких прикладів. Фотографія вплинула на всі сфери життя людства. Фотографія застосовується в криміналістиці для фіксації слідів, предметів, місця події та інших об'єктів, а також для дослідження речових доказів. У порівнянні з іншими засобами фіксації фотографія забезпечує більш високий ступінь точності, повноти та наочності.

Література:

1. Науково – дослідна фотографія: Навч. – метод. комплекс. – Київ: КНУВС, 2009. – 32 с.

2. Методич. посібник. – Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2006. – 53 с.

3. Аналогова і електронна фотографія : історіографія, характеристика, порівняльний аналіз, сфери застосування в юриспруденції : навч. посіб. / [П. Д. Біленчук, А. В. Кофанов, О. Л. Кобилянський, А. І. Терешкевич] ; за ред. П. Д. Біленчука. Київ: КИЙ, 2009. – 40 с. – (Серія : Електронна фотографія).

4. Постика И. В. Судебная (криминалистическая) фотография : теория и практика : Монография. – Одесса : Юридична література, 2002. – 296 с.

5. Криміналістичне вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні - монографія, [а. В. Коваленко] - київ - алерта – 2024.

6. Історичні аспекти виникнення технічних приладів фіксації правопорушень в Україні-[електронний ресурс]. – режим доступу: URL <https://elar.navs.edu.ua>

7. Фотографія: історія виникнення та розвитку - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL <https://phm.cuspu.edu.ua/nauka/naukovo-populiarni-publikatsii/967-fotografii-istoriia-vynyknennia-ta-rozvytk-u.html>

ОНЛАЙН-РОЗПОВСЮДЖЕННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ – МЕТОДИ ПРОТИДІЇ

Віктор Васильович Семенов,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри криміналістики ННІПП НАВС

Валерія Ігорівна Романська,

здобувач ступеня вищої освіти магістра, НАВС

Сучасний світ характеризується стрімким розвитком інформаційних технологій, що, на жаль, створює нові можливості не лише в звичайної повсякденної людської діяльності, а й злочинної. Використання даркнету (Dark Net, Темна мережа, Прихована мережа) – прихованого інтернету, який не бачать пошукові системи та звичайні користувачі. Мережа створена анонімною для відсутності цензури та заборон та анонімних месенджерів дозволяє злочинцям здійснювати свою діяльність, уникаючи викриття, що робить розробленні криміналістичні методики розслідування неефективними [1, с. 113].

Використані онлайн-платформи, такі, як закриті канали в месенджерах (Telegram, Signal), форуми в даркнеті або спеціалізовані маркетплейси часто містять відгуки, рейтинги та каталоги товарів, імітуючи звичайну комерційну діяльність. Злочинці використовують візуальний контент, описи, відгуки та системи рейтингу для залучення клієнтів. Комунікація з клієнтами здійснюється анонімно, з використанням шифрування та одноразових ніків. Замість готівки чи банківських переказів послуговуються криптовалютами (Bitcoin, Monero тощо). Анонімність цих транзакцій ускладнює відстеження фінансових потоків і встановлення осіб, які стоять на верхівці злочинної діяльності. Наркотичні засоби передають через так звані “закладки” – схованки у визначених місцях. Координати передаються покупцю після оплати. Це мінімізує контакт між продавцем і покупцем та ускладнює затримання “на гарячому” [2, с. 98].

Ефективне розслідування злочинів, де використовується онлайн-розповсюдження наркотичних засобів, вимагає від правоохоронних органів розробки та нових методів розслідування. Одним з таких інструментів на нашу думку є OSINT (Open-Source Intelligence) – розвідка на основі відкритих джерел, моніторинг публічних каналів, форумів, соціальних мереж для виявлення підозрілих оголошень, сленгу та акаунтів. Актуальним є також використання спеціалізованого програмного забезпечення для аналізу трафіку, відновлення видалених даних, злому паролів та обходу шифрування. Для України термін OSINT не новий – циркулює в професійних колах біля 15-ти років, однак набув особливе значення з початком повномасштабного вторгнення, коли на основі інформації з відкритих джерел журналісти-

розслідувачі знаходять докази російських воєнних злочинів, розвінчують тези ворожої пропаганди й інш. [3].

Метами відстеження та деанонімізації анонімних гаманців є аналіз їх зв'язків з реальними фінансовими потоками та збір додаткової інформації, наприклад з криптобірж, документування вмісту сайтів, сторінок та чатів з використанням скріншотів, відеозапису та інших методів фіксації цифрових доказів.

Ключовим моментом в розкритті злочинів, пов'язаних з онлайн-розповсюдженням наркотиків, є організація взаємодії між підрозділами кіберполіції Національної поліції України, СБУ, підрозділами техніко-криміналістичного забезпечення слідчих дій та Експертної служби МВС.

Кіберполіція працює безпосередньо в кіберпросторі, і є першою ланкою в ланцюгу розслідування. Кіберполіцейські постійно моніторять онлайн-майданчики, даркнет-форуми, месенджери та соціальні мережі для виявлення підозрілої активності, пов'язаної зі збутом наркотичних засобів. Вони можуть здійснювати віртуальні “закупки” наркотиків, щоб задокументувати процес злочинної діяльності від замовлення та оплати до отримання “закладки”. За результатами оперативно-розшукових заходів, використовуючи спеціальне програмне забезпечення та міжнародні бази даних, кіберполіція встановлює IP-адреси, фіктивних осіб, які можуть бути пов'язані зі злочином [4, с. 60].

Незважаючи на онлайн-характер злочинів, фізичні сліди залишаються на пристроях або “закладках” та підлягають криміналістичному дослідженню традиційними методами. Хоча замовлення, оплата та комунікація між організатором і “кур'єром-закладником” відбуваються в мережі, фінальний і ключовий етап створення “закладки” є фізичною дією. І саме тут кіберзлочин залишає традиційні криміналістичні сліди, які стають сполучною ланкою між анонімним онлайн-профілем та реальною особою, даючи можливість встановити особу “кур'єра-закладника” або власника технічного пристрою.

Оскільки доходи від наркоторгівлі можуть використовуватися для фінансування тероризму, саме СБУ проводить комплексні операції, спрямовані на перекриття цих каналів. СБУ активно співпрацює з іноземними спецслужбами та міжнародними організаціями (Інтерпол, Європол) для отримання інформації про злочинні групи, що діють на території кількох країн. СБУ часто виступає координатором, забезпечуючи обмін інформацією та спільні операції між різними правоохоронними органами України.

Таким чином Кіберполіція виявляє кримінальне правопорушення, збирає первинну інформацію, СБУ в свою чергу, забезпечує міжнародну співпрацю та протидіє транснаціональним групам, що дозволяє вийти на організаторів злочинів.

Не менш важливим є факт, що боротьба з кіберзлочинністю є боротьбою технологій. Системне впровадження в роботу правоохоронних органів інструментів для аналізу блокчейну, деанонізації трафіку та обробки великих масивів інформації надає технологічну перевагу та дозволяє швидко й ефективно реагувати на виклики онлайн-наркоторгівлі [6, с. 106].

Методи глибокого аналізу цифрових даних дозволяють відновлювати видалені файли, аналізувати метадані, відстежувати маршрути трафіку та розшифровувати закриту інформацію. Оскільки більшість розрахунків ведеться у криптовалюти, використання програмного забезпечення для відстеження та аналізу криптогаманців дає змогу виявити зв'язки між анонімними адресами та вийти на фінансові потоки злочинних груп. Для вилучення доказової інформації з комп'ютерів, серверів та смартфонів потрібно забезпечувати підрозділи правоохоронних органів високотехнологічним обладнанням, що дозволяє працювати з різними типами пристроїв, операційних систем та пам'яті.

Дієвим підходом є формування слідчих груп, де IT-фахівці, слідчі, криміналісти та працівники оперативних підрозділів працюють як єдина команда. Це забезпечує професійний підхід на всіх етапах розслідування. Регулярне оновлення знань через практичні заняття, тренінги дозволить співробітникам бути в курсі останніх технологічних новинок, які використовують злочинці [5, с. 121].

Пріоритетним напрямом є створення механізмів для миттєвого обміну даними та проведення спільних операцій з міжнародними партнерами, оскільки кіберпростір не має кордонів. Злочинці можуть перебувати в одній країні, їхні сервери в іншій, а наркотичні засоби збуватись у третій. Без міжнародної взаємодії ефективне розслідування на сьогодні є неможливим. Взаємодія реалізується через платформи Інтерполу та Європолу. Організація спільних міжнародних операцій дозволяє одночасно затримувати злочинців у різних країнах, що забезпечує повне знищення злочинних мереж.

Важливим кроком є гармонізація національного законодавства у сфері кіберзлочинності з міжнародним правом. Це полегшить юридичні процедури, такі як екстрадиція та надання правової допомоги.

Основне завдання правоохоронних органів полягає в затриманні окремих “кур’єрів-закладників” на системну ліквідацію всього ланцюга: від онлайн-магазинів та чат-ботів до каналів комунікації та криптовалютних гаманців. Ефективна протидія онлайн-наркоторгівлі залежить не тільки від наявності сучасного обладнання, але і від глибокої інституційної реформи, що сприяє випередженню злочинців у технологічній та інтелектуальній площині.

Таким чином, подолання цих викликів можливе лише за умови комплексного підходу, що поєднує технологічний, освітній аспекти та між-

народну взаємодію. Це дозволить створити надійний механізм протидії онлайн-наркозлочинності та забезпечити безпеку суспільства.

Література:

1. Гуцалюк М.В. Протидія використанню учасниками злочинних угруповань мережи “Даркет”. Науковий фаховий журнал “Інформація і право” №3 (26) 2018. С. 111–117. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2018.3\(26\)](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2018.3(26))
2. Мигаленко П. С. Криміналістична характеристика злочинів, пов’язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених : тези доп. наук.-практ. конф.*: ХНУВС, 2021. – С. 95–100. <https://dspace.univd.edu.ua/items/3c187bc7-759d-4669-860b-82dacdc02938>
3. Бровко Л. Технології OSINT: як відкрити джерела допомагають медійникам. *PRESS ASSOCIATION*. URL: <https://pressassociation.org.ua/ua/tehnologi%D1%97-osint-yak-vidkriti-dzherela-dopomagayut-medijnikam/> (дата звернення: 16.09.2025)
4. Особливості виявлення та розслідування наркозлочинів в умовах дії правового режиму воєнного стану : наук.-практ. посіб. / [М. Л. Грібов, І. Ю. Шеліховська, А. А. Вознюк та ін.]. Київ : Видавництво «Норма права», 2025. 180 с.
5. Павленко С. О. Окремі напрями протидії незаконному збуту наркотичних засобів, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями. *Актуальні питання та перспективи використання оперативно-розшукових засобів у розкритті злочинів в умовах воєнного стану : матеріали міжвідом. наук. практ. конф.* : НАВС, 2023. – С. 120–124
6. Зінченко, Д. А. Стратегія боротьби з кіберзлочинністю в умовах глобалізації інформаційних просторів. *Застосування інформаційних технологій у правоохоронній діяльності: матер. Круглого столу* : ХНУВС, 2023. – 105–107 <https://dspace.univd.edu.ua/entities/publication/b1361928-f095-43fe-85bf-464cb171df1c>

ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗА УЧАСТЮ НЕПОВНОЛІТНІХ: ПРАКТИКА ТА ВИКЛИКИ

*Аріяна Русланівна Стратулат,
курсантка 408 навчального взводу
факультету підготовки фахівців для
органів досудового розслідування
Національної поліції України
Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Віктор Віталійович Ярош,**
к.ю.н., доцент кафедри
кримінального права та кримінології
факультету підготовки фахівців для
органів досудового розслідування
Національної поліції України
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Досудове розслідування кримінальних проваджень за участі неповнолітніх посідає особливе місце у кримінальному процесі, оскільки вимагає врахування вікових, психологічних та соціальних особливостей дитини. Забезпечення найкращих інтересів неповнолітнього є ключовим завданням органів правосуддя, адже недотримання спеціальних умов може призвести до повторної травматизації та порушення прав дитини.

Чинний КПК України передбачає окремі гарантії (залучення законного представника, педагога, психолога, обмеження часу допиту тощо), однак практика засвідчує необхідність подальшого удосконалення законодавства та впровадження сучасних підходів.

Актуальність дослідження визначається потребою адаптації української моделі кримінального процесу до європейських стандартів та впровадження новітніх практик. Питанням особливостей досудового розслідування приділяли увагу такі вчені, як О. Юхно, О. Кулик, Б. Кузьменко, В. Колмиков, О. Салманова, М. Никоненко, В. Плетенець, О. Назаров, а також сучасні дослідники, що аналізують впровадження моделі «Барнахус» та відновного правосуддя. Їхні праці підкреслюють необхідність подальшої спеціалізації законодавства, впровадження нових методик допиту та забезпечення мультидисциплінарної співпраці.

Водночас практика показує, що слідчі (розшукові) дії за участі неповнолітніх відрізняються від аналогічних процесуальних дій щодо дорослих, що зумовлено вимогами КПК України та необхідністю врахування специфіки розвитку дитини. У сучасних умовах дедалі більшої актуальності набуває впровадження відновного правосуддя та практик, дружніх

до дитини, що передбачає використання новітніх методик роботи з неповнолітніми саме на стадії досудового розслідування. Такий підхід дозволяє мінімізувати ризик повторної травматизації та забезпечити реалізацію принципу найкращих інтересів дитини.

Наприклад, Юхно О.О. у своєму дослідженні вказує, що «під слідчими (розшуковими) діями у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх процесуальні дії, перелік яких передбачено КПК України, що проводяться із забезпеченням прав неповнолітнього і особливого правового охоронного режиму, обумовленого віковою, біологічною, фізіологічною та психологічною специфікою неповнолітніх осіб» [1].

Фактично позиція науковця, підкреслює подвійний вимір кримінального провадження щодо неповнолітніх: з одного боку – це загальні процесуальні правила, передбачені КПК України, а з іншого – обов'язкове врахування особливостей дитини як учасника провадження. Саме ця подвійність робить систему більш гуманною та відповідає міжнародним стандартам, зокрема Конвенції ООН про права дитини та Європейським правилам щодо заходів із неповнолітніми правопорушниками.

На наш погляд, акцентування уваги на особливому правовому охоронному режимі є вкрай важливим, адже воно зобов'язує правоохоронців та суд враховувати не лише букву закону, а й принцип найкращих інтересів дитини. Тобто, будь-яка слідча дія стосовно неповнолітнього має бути не тільки законною, але й доцільною, пропорційною та максимально делікатною.

Водночас Кулик О.О. зазначає, що «удосконалення кримінального процесуального законодавства щодо неповнолітніх є ключовою умовою його відповідності європейським стандартам. Йдеться про потребу прийняття комплексних і якісно сформульованих приписів, які б регламентували проведення процесуальних дій із дітьми. Наявні прогалини та нечіткість норм призводять до проблем правозастосування, обмежують можливості реалізації прав неповнолітніх учасників провадження та стають на заваді ухваленню справедливих рішень» [2].

Салманова О.Ю. слушно підкреслює, що недоліки у практиці досудового розслідування за участі неповнолітніх зумовлені неврахуванням їхніх вікових особливостей, що призводить до порушення прав дітей та зниження авторитету органів слідства. У зв'язку з цим обґрунтовано пропонується скоротити тривалість допиту неповнолітніх із двох до однієї години, що відповідало б принципу найкращих інтересів дитини [3].

На думку Плетенця В.М., під час допиту неповнолітніх пріоритетним завданням є мінімізація ризику психічного травмування дитини, особливо коли йдеться про події насильницького чи сексуального характеру, що в умовах воєнного стану набуло особливої актуальності [4]. Водночас доцільно підкреслити, що уникнення повторної травматизації має бути універсальним

принципом проведення будь-яких слідчих дій за участі неповнолітніх, незалежно від категорії кримінального правопорушення.

Використання анатомічних ляльок у допиті неповнолітніх, як зазначає Назаров О.А., демонструє високу ефективність, оскільки дозволяє дитині відтворювати події у доступній для неї формі, навіть за умови обмежених вербальних навичок [5]. Застосування таких ляльок значно полегшує процес пригадування та демонстрації дій, що має важливе значення під час роботи з дітьми молодшого віку. Водночас впровадження цього інструменту в діяльність правоохоронних органів потребує спеціальної підготовки ювенальних працівників, аби забезпечити коректність інтерпретації показань та уникнути ризику їх викривлення.

Паралельно в Україні поширюється практика реалізації проєкту «Впровадження моделі Барнахус для захисту дітей-постраждалих від насильства», який підтримується Міжвідомчою координаційною радою з питань правосуддя щодо неповнолітніх. У кількох областях (Вінницька, Миколаївська, Тернопільська, Чернівецька, Житомирська) та у Києві створені спеціалізовані центри, де впроваджується модель «Барнахус» відповідно до Порядку реалізації пілотного проєкту [6].

Наприклад, слідчим СВ Роменського РВП ГУНП в Сумській області було подано клопотання про проведення допиту малолітньої потерпілої, в судовому засіданні в режимі відеоконференції під час досудового розслідування у кримінальному провадженні № 12024200470000230 від 05.03.2024 за ст. 126-1 КК України., відомості про яке внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань від 19.01.2024, в судовому засіданні в режимі відео конференції поза залом судового засідання в іншому приміщенні, а саме – у Відділенні захисту та соціально-психологічної підтримки у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали свідками насильства (модель Барнахус) Сумського центру соціально-психологічної реабілітації дітей області [7].

Це свідчить про високий потенціал моделі «Барнахус» у забезпеченні захисту прав неповнолітніх та реалізації принципу їхніх найкращих інтересів під час кримінального провадження. На мою думку, системне впровадження таких центрів і подальше навчання фахівців сприятиме гуманізації кримінального процесу та мінімізації ризику повторної травматизації дітей.

Висновок. Практика досудового розслідування кримінальних проваджень за участю неповнолітніх показує, що ефективність правосуддя значною мірою залежить від врахування вікових, психологічних та соціальних особливостей дітей. Використання інноваційних методів, зокрема анатомічних ляльок, сприяє збору достовірних показань та мінімізації ризику травматизації. Модель «Барнахус» забезпечує комплексну підтримку неповнолітніх, поєднуючи психологічну, соціальну та правову

допомогу у взаємодії з правоохоронними органами. Системне впровадження таких центрів і підготовка фахівців сприятимуть гуманізації кримінального процесу, захисту прав дітей та підвищенню довіри до органів правосуддя.

Література:

1. Юхно О. О. Досудове розслідування кримінальних проваджень щодо неповнолітніх. 2017. PhD Thesis. Харківський національний університет внутрішніх справ.

2. Кулик О.О. Особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх: окремі аспекти / О. О. Кулик // *Закарпатські правові читання: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Ужгород, 17–18 травня 2019 р.). – Ужгород: Говерла, 2019. – С. 212–215.

3. Салманова О.Ю., та ін. Особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи на стадії досудового розслідування // *Підприємництво, господарство і право*. – 2017. – № 12. – С. 188–192.

4. Плетенець В.М. Особливості підготовки до допиту неповнолітніх за фактами подій насильницького, сексуального чи трагічного характеру в умовах воєнного стану. № 13(13) (2022): *Наука і техніка сьогодні*. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/2960> (дата звернення 26.09.2025).

5. Назаров О.А. Анатомічні ляльки як техніка роботи психолога з дітьми та психологічна особливість отримання правдивих свідчень від дітей по злочинах, які були відносно них скоєні (сексуальне, психологічне, фізичне насильство тощо) або свідком яких вони були. Судово-психологічна експертиза. К., 2023. № 1 (23). Дата публікації: 16.07.2023. URL: <http://surl.li/jdlgw> (дата звернення 26.09.2025).

6. Міжвідомча координаційна рада з питань правосуддя щодо неповнолітніх <https://www.facebook.com/incsojj/> (дата звернення 26.09.2025).

7. Ухвала Роменського міськрайонного суду Сумської області від 17.05.2024 URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2023/3/34.pdf> (дата звернення 26.09.2025).

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ: ШЛЯХИ ГАРМОНІЗАЦІЇ З МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ

Валерія Олександрівна Царюк,

Студентка 4 курсу спеціальності 081 «Право»

Інституту права та безпеки

Одеського державного університету внутрішніх справ

*Науковий керівник: **Олег Володимирович Матвєєвський,***

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

Інституту права та безпеки

Одеського державного університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІСТЬ дослідження правових засад призначення та проведення судових експертиз наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів (далі – НЗ, ПР, АП) зумовлена низкою чинників.

По-перше, динамічний розвиток національного законодавства у сфері обігу контрольованих речовин вимагає постійного наукового осмислення та адаптації.

По-друге, поява нових видів синтетичних наркотиків, відомих як "дизайнерські наркотики", ставить перед експертами та законодавцями складні завдання щодо їх ідентифікації та правового контролю.

По-третє, євроінтеграційні прагнення України вимагають гармонізації національного законодавства та судово-експертної практики з міжнародними стандартами та передовим зарубіжним досвідом.¹ Незважаючи на значну кількість наукових праць, комплексне дослідження, що охоплювало б теоретичні, нормативні та практичні проблеми цієї сфери, залишається недостатньо розробленим [3, с. 137].

Міжнародне право у сфері контролю над обігом наркотичних засобів та психотропних речовин базується на трьох основних конвенціях, прийнятих під егідою Організації Об'єднаних Націй, які демонструють еволюцію міжнародного співробітництва у відповідь на нові виклики. Перелік цих конвенцій наступний:

- 1) Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 року;
- 2) Конвенція про психотропні речовини 1971 року;
- 3) Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 року [4, 68].

Ці три документи відображають реактивний характер міжнародного законодавства, яке постійно "наздоганяє" наркобізнес, що є важливим інсайтом для розуміння як міжнародної, так і національної проблематики.

В Україні основні дефініції та класифікація контрольованих речовин визначаються Законом України "Про наркотичні засоби, психотропні

речовини і прекурсори". Центральним документом, що встановлює конкретний перелік цих речовин, є Постанова Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 770 . Цей Перелік, що структурується за Таблицями та Списками, має вирішальне значення для правозастосовної практики та визначення об'єкта експертного дослідження [1].

Правове регулювання судово-експертної діяльності в Україні є багаторівневим та потенційно фрагментарним. Основні процесуальні засади визначені Кримінальним процесуальним кодексом України (КПК України), зокрема статтею 242. Ця стаття встановлює перелік випадків, коли слідчий або прокурор зобов'язаний звернутися до експерта. Проте, що є суттєвою проблемою, у ній відсутня пряма вказівка на обов'язкове призначення експертизи для визначення виду та властивостей НЗ, ПР, АП. Хоча на практиці така експертиза є *de facto* обов'язковою для кваліфікації злочину, відсутність прямої норми може створювати ризик процесуальних помилок, особливо на початкових етапах розслідування.

Закон України "Про судову експертизу" та Інструкція Міністерства юстиції України № 53/5 деталізують організаційні та процедурні аспекти, включаючи строки проведення експертиз та вимоги до оформлення висновків. Однак, згідно з аналізом наукових джерел, ці нормативні акти мають певні прогалини. Зокрема, у Законі "Про судову експертизу" поняття судово-експертної діяльності не розкрито повною мірою. Така багаторівнева структура, де норми розкидані по різних актах, ускладнює правозастосування, створюючи ризик колізій та неузгодженостей.

Аналіз наукових праць українських вчених, зокрема О.В. Юнацького та О.В. Матвєєвського [2, 143], свідчить про існування системних проблем у науково-методичному та організаційному забезпеченні експертиз НЗ, ПР, АП.

Дослідники вказують на "правові та методичні прогалини" в організації та проведенні експертиз наркотичних засобів . Виділяється недостатнє комплексне вирішення проблем використання спеціальних знань та дискусійність класифікації окремих видів експертиз, наприклад, розмежування між судово-фармакологічною та судово-ботанічною. О.В. Юнацький висловлює незгоду з необґрунтованим, на його думку, відокремленням судово-наркологічної експертизи від судово-психіатричної, що також може призводити до процесуальних помилок [2, 144].

Ще однією критичною проблемою є питання відповідності національних експертних методик міжнародним стандартам валідації та забезпечення якості. Хоча в Україні існує Реєстр методик проведення судових експертиз, наявність методики в ньому ще не гарантує її наукової обґрунтованості та актуальності. Особливо це стосується нових синтетичних речовин. Якщо методики є застарілими або не пройшли належної валіда-

ції, це прямо впливає на якість експертиз та, відповідно, на обґрунтованість процесуальних рішень.

Недостатньо чітка регламентація або недотримання процедур документування руху речових доказів, відомих як "ланцюг зберігання доказів" (chain of custody), може поставити під сумнів автентичність та цілісність доказів, що є критичним у багатьох зарубіжних правових системах.

Аналіз виявлених проблем та порівняння з міжнародним досвідом дозволяє окреслити низку напрямків для гармонізації. Реформи мають бути системними та охоплювати кілька рівнів.

Для удосконалення процесуального законодавства доцільно розглянути можливість доповнення статті 242 КПК України положенням про обов'язкове призначення експертизи для встановлення належності вилученої речовини до НЗ, ПР, АП та їх кількості. Це посилить обґрунтованість доказової бази та усуне ризик помилок на початкових етапах розслідування.

Для посилення вимог до валідації методик та акредитації лабораторій необхідно перед їх внесенням до Реєстру, забезпечивши їх відповідність міжнародним стандартам, наприклад, ISO/IEC 17025. Також слід запровадити механізми регулярного перегляду та оновлення зареєстрованих методик з урахуванням появи нових речовин.

Для покращення системи підготовки експертів та матеріально-технічного забезпечення важливо переглянути та модернізувати програми підготовки та підвищення кваліфікації судових експертів, включивши до них обов'язкову участь у програмах перевірки кваліфікації (proficiency tests). Не менш важливо забезпечити належне фінансування для модернізації обладнання експертних установ.

Разом з тим також слід розробити та імплементувати національні стандарти для судово-експертних лабораторій, гармонізовані з рекомендаціями ENFSI та IFSA. Особливу увагу слід приділити деталізації вимог до документування "ланцюга зберігання доказів" на всіх етапах, від вилучення до передачі в суд.

Література:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 770 "Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів".
2. Матвєєвський О.В. та ін. Призначення та проведення судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень про наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори: постановка проблеми (2024 р.).
3. Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals Inc., 509 U.S. 579 (1993).
4. ENFSI Drug Working Group (DWG). Best Practice Manuals for Forensic Drug Analysis.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТОЛОГІЇ У СУЧАСНОМУ СТАНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

*Олександр Олександрович Юхно,
професор кафедри криміналістики
та судової експертології, доктор юридичних наук, професор,
Харківський національний університет внутрішніх справ;
<https://orcid.org/0000-0002-4771-0531>*

За результатами дослідження встановлено, що інтенсивність експертної діяльності тільки Експертної сліжки МВС України за 2024 рік склала понад 250 тисяч судових експертиз і 43 тисячі перевірок за криміналістичними обліками [1, с. 4]. І це невраховуючи тих експертиз із судової дактилоскопії та ДНК-експертиз які вони і спеціалісти-криміналісти територіальних підрозділів криміналістичного забезпечення органів досудового розслідування Національної поліції України почали проводити у 2024 році по встановленню осіб загиблих воїнів ЗСУ, тіла яких були обміняні з Росією за репатріацією. Не зважаючи на активізацію діяльності експертних підрозділів, появи нових видів кримінальних правопорушень, криміналістичних методик їх розкриття, розслідування, а також цифрової криміналістики та цифровізації правоохоронної та іншої діяльності у суспільстві, законодавча база з питань судової експертології не відповідає існуючим реаліям і вимагає свого удосконалення. Зокрема, сучасний стан вимагає негайного прийняття нового варіанту закону «Про судову експертизу», оскільки наявний від 25.02.1994 року [2], незважаючи на внесені суттєві зміни у 2004 році і за понад 30-річний термін його дії, дещо застарів та не синхронізує з багатьма новелами чинного кримінального, кримінального процесуального законодавства та сучасними доктринами криміналістики і судової експертології. Про вказане вже давно зазначали вчені у своїх дослідженнях і у виступах на багатьох науково-практичних конференціях та інших наукових заходах. Крім цього вказане вимагає й поява нових видів кримінальних правопорушень та розробка і запровадження новітніх методик з питань проведення їх розслідування та експертних досліджень по них, про що є наявна наукова дискусія. Наприклад, вчені ХНДІСЕ, підтримуючи одностайну думку вчених і практиків, з 2020 року пропонують прийняти новий закон під назвою «Про експертне забезпечення правосуддя в Україні». Водночас, представники Харківської школи криміналістики, зокрема В.А. Журавель пропонує такий закон назвати «Про експертну діяльність у правовій сфері». Відносно вказаного вивчаються такі та інші пропозиції і продовжує триватись наукова дискусія [3, с. 7, 27]. Поряд з вказаним, сталою є й «Інструкція про призначення і проведення судових експертиз та експертних досліджень» від 09 жовтня 1998 року №

53/5, затвердженою Міністерством юстиції України, яка не синхронізує по окремим питанням з вищезазначеним законом від 1994 року по піднятим проблемам та ін. У ході обговорення проекту вказаного закону та наявної дискусії висувається досить спірна пропозиція представників адвокатських об'єднань і окремих вчених про введення і проведення так званих «альтернативних експертиз» або «альтернативних експертних висновків» [3, с. 27, 7; с. 100-106], але цьому напрямку є наукова позиція вчених, зокрема : В.Л. Кириченко, В.В. Печко, В.Д. Туренко та інших [7, с. 100-106], які наголошують, що вказані пропозиції протирічають чинному національному кримінальному процесуальному та іншому законодавству, при цьому висуваються прямі вісомі аргументи проти цього. Приєднуючись до вищезазначених вчених, зокрема В.І Чекатило зазначає, що чинне кримінально процесуальне законодавство не передбачає залучення спеціаліста стороною захисту та не регламентує їх правовідносини [4, с. 231] До такої наукової позиції приєднується й В. Навроцька, яка посиляється на рішення ЄСПЛ, якими встановлено певні обмеження з цього питання і наголошує на тому, що саме державні органи, як обвинувачі повинні забезпечити проведення експертиз і стежити за проведенням досліджень експертами іншої сторони [5, 30-31]. У свою чергу В.М. Трофименко наголошує, що сторона захисту на відміну від сторони обвинувачення відповідно до ст. 290 КПК України може знайти експерта з відповідними матеріалами для експертних досліджень лише при закінченні досудового розслідування, що процесуально не можливо забезпечити проведення «альтернативної» експертизи [6, с. 80-81], а також підкреслює, що вказане залежить від дискреційного рішення слідчого, дізнавача, прокурора знайти з матеріалами кримінального провадження чи з матеріалами, які направлені для проведення експертизи, що порушує засаду змагальності при наданні до суду своїх доказів в частині клопотання, зокрема стороною захисту чи потерпілим. [7, с. 100-106]. Крім цього в КПК України не використовувалось і не використовується термін або поняття «альтернативної» експертизи або «альтернативного висновку експертизи». Є наукові позиції й інших вчених з цього питання. У той же час, за пропозицією В.Д. Туренко, з метою забезпечення прав сторони захисту щодо результатів експертних досліджень, в судові засідання може бути запрошено експерта для уточнення або пояснення свого висновку, при цьому слід враховувати роз'яснення п. 21 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 03.06. 2005 року № 7 «Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування». Доктринально межі доказування обумовлені особливостями доказування у конкретному кримінальному провадженні. Відповідно до іншої наукової позиції Д.В. Туренко та ін., у такому випадку можливо дією сторони захисту, при наявності сумнівів (у разі прямих підстав або доказів цьому)

є звернення з клопотанням до відповідних представників досудового розслідування, процесуальних керівників досудового розслідування, слідчих суддів і суду про проведення додаткової або комісійної експертизи відповідно до положень ст. 244 КПК України [7, с. 100-106]. Крім цього, приймаючи участь у дискусії з вказаних питань, І.В. Гловюк зазначає, що вказані неузгодженості щодо розширення прав сторони захисту з цього питання можна б було усунути внесенням доповнень у положення ст. 69 КПК України [8, с. 265-269], що ми підтримуємо. Іншим проблемним питанням є також давно дискутуємо - щодо правового захисту і забезпечення прав експертів при їх участі в судових засіданнях. Справа в тому, що судові експерти в більшості своїй не мають юридичної освіти і тому за їх участі в судових засіданнях по питаннях проведених ними експертних досліджень, окремі захисники-адвокати, вводять їх в складну термінологічну ситуацію юридичної спрямованості навмисно задаючи питання, які викликають у них труднощі при відповідях. Після цього вони завуальовано аргументують проти певних висновків експертних досліджень чи методик їх досліджень. Вказане суттєво впливає на оцінку і визнання таких доказів у судовому процесі. У зв'язку з вказаним, на нашу думку, було б доцільним при експертних установах створити правові служби підтримки експертів при їх участі у судових розглядах. Існують й інші проблемні питання судової експертології які є перспективними для подальших наукових досліджень або наукових вивчень. Пропоную учасникам науково-практичної конференції прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Література:

1. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень у сучасних умовах : методичні рекомендації. Д.М. Тичина, А.О. Антошук, О.О. Юхно та ін. За заг. ред. М.С. Цуцкірідзе, А.В. Шевчишена. Київ. Нац. акад. внутр. справ. 2024. 70 с.
2. Про судову експертизу. Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)* 1994. № 28. Ст. 232.
3. Проблеми реформування базового законодавства України з питань експертного забезпечення правосуддя : матеріали круглого столу (м. Харків, 6-7 лютого 2020 року). Харків. ХНДІСЕ, 2020. 136 с.
4. Чекотіло В.І. Отримання зразків для експертизи під час кримінального провадження : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики» (Харків, 5 грудня 2014 року). Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків. 2014. С. 231.
5. Навроцька В. Експертиза в умовах змагальності кримінального судочинства. Збірник наук. праць Львівського державного інституту нові-

тніх технологій та управління ім. Вячеслава Чорновола. Серія Юридичні науки. За заг. ред. О.І. Сушинського. Львів. 2010. Вип. 4. С. 31-32.

6. Трофименко В.М. Актуальні питання порядку проведення експертизи за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 11. С. 80-81.

7. Туренко Д.В., Юхно О.О. Особливості досудового розслідування щодо застосування примусових заходів медичного характеру : монографія. За наук. ред. д.ю.н., професора Юхна О.О. Харків. Факт. 2024. 223 с.

8. Гловюк І.В. Кримінально-процесуальні функції : теоретико-методологічні засади і практика реалізації : дис. ...д-ра юрид. наук. 12.00.09. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса. 2016. С. 265-269.

СЕКЦІЯ 8. НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

*Кіра Сергіївна Бакушина,
курсантка ННІ ЦЗ Національного
університету цивільного захисту України
Науковий керівник: Максим Олександрович Демент,
канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри
організації і проведення аварійно-рятувальних робіт
Національного університету цивільного захисту України*

У сучасних умовах, коли Україна переживає складні соціально-політичні виклики та захищає свою незалежність, питання національно-патріотичного виховання набуває особливої ваги. Виховання любові до Батьківщини, відчуття відповідальності за її майбутнє стає не лише освітнім чи культурним завданням, а й важливим фактором національної безпеки. Молодь, як найактивніша частина суспільства, відіграє ключову роль у розбудові держави, тому формування в неї патріотичних цінностей є стратегічною потребою сьогодення.

Національно-патріотичне виховання розглядається як системний процес формування у молодих людей почуття любові до України, усвідомлення власної національної ідентичності, готовності до активної участі в суспільному та державному житті. Йдеться не лише про емоційне ставлення до своєї країни, а й про практичну готовність діяти задля її розвитку та захисту.

У минулому патріотичне виховання часто обмежувалося урочистими заходами, гаслами чи вшануванням історичних дат. Проте нині воно набуває більш глибокого та практичного змісту. Молодь прагне не тільки слухати про героїзм предків, а й бачити приклади сучасного патріотизму, такі як волонтерство, служба в армії, громадські ініціативи, культурні проекти, що зміцнюють національну ідентичність.

Сучасний патріотизм поєднує любов до рідної землі та пошану до минулого з активною позицією в теперішньому: відстоювання демократичних цінностей, підтримку української мови й культури, участь у волонтерських і громадських рухах. Молодь виявляє патріотизм через конкретні вчинки: допомогу військовим, захист довкілля, розвиток науки й освіти, поширення правди про Україну у світі.

Велику роль у цьому процесі відіграє система освіти. Школа й університет мають не лише передавати знання, а й створювати виховний прос-

тір, де поєднуються патріотизм, повага до прав людини та відкритість до світу.

Не менш важливою є роль родини та громади. У сім'ї закладаються перші цінності любові до рідного краю, мови, традицій. Громада допомагає відчути себе частиною більшої спільноти, відповідальною за її розвиток. Сучасні молодіжні організації, волонтерські рухи та культурні ініціативи стають майданчиком для практичного втілення патріотичних ідей.

Проте національно-патріотичне виховання сьогодні стикається з низкою серйозних викликів, серед яких інформаційна війна, поширення чужих ідеологій, зростання споживацьких настроїв серед молоді та інтенсивні міграційні процеси. У цих умовах особливо важливо робити патріотизм сучасним, зрозумілим і привабливим для молоді, демонструючи, що любов до своєї країни поєднується з успішністю, особистою свободою та громадянською відповідальністю.

Ефективними інструментами формування національної свідомості є інтерактивні уроки, військово-патріотичні ігри, освітні та культурні проекти зі збереження національної спадщини, а також зустрічі з ветеранами, волонтерами та громадськими діячами. Важливу роль відіграють сучасні медіа-ресурси, соціальні мережі, кінематографічні та музичні проекти, які сприяють формуванню позитивного образу України, зміцненню ідентичності та активної громадянської позиції серед молоді.

Сучасний патріот – це людина, яка зберігає українську ідентичність і водночас залишається відкритою до співпраці з іншими народами. Це дозволяє молоді впевнено почуватися на світовій арені, представляючи Україну як сучасну, демократичну та незалежну державу.

Сучасний погляд на національно-патріотичне виховання молоді базується на переосмисленні традиційних підходів, спрямованих на формування патріотизму як не лише емоційного почуття, а й активної практичної діяльності. У цьому контексті молодь сприймається як рушійна сила розвитку держави, покликана усвідомлювати свою відповідальну місію у зміцненні національної ідентичності та процвітання України.

Національно-патріотичне виховання сьогодні спрямоване на формування активного громадянина, який не лише пишається своєю належністю до української нації, але й готовий працювати на благо своєї громади та країни в цілому.

Література:

1. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 01.01.2025 № 2834-IX // (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 46, ст.116). – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> – Дата звернення: 27.09.2025.

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки» від 09.10.2020 № 932 // Кабінет Міністрів України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text> – Дата звернення: 27.09.2025.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ПРАВНИКА: ПІДХОДИ, ЦІННОСТІ, ОРІЄНТИРИ

*П.М. Балтаджи, к.ю.н., доцент,
професор кафедри державно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Освіта відіграє ключову роль у формуванні нового суспільства та забезпеченні сталого майбутнього держави. Саме через якісний рівень професійної освіти закладаються основи соціально-економічного розвитку та соціокультурного благополуччя країни. У сучасній гуманітарній парадигмі освіта спрямована на усвідомлення ролі людини у світі, опанування дієвих методів суспільної взаємодії, а також формування навичок співпраці. Особливу актуальність ці завдання набувають у періоди соціальної напруженості та поширення конфліктних ситуацій. В умовах війни ціннісні орієнтири суспільства потребують переосмислення. Сучасні виклики змушують суспільство глибше аналізувати загальнолюдські цінності, зокрема в освітньому контексті. Такі поняття, як підтримка, повага, діалог, щирість і справедливість отримують нові значення та інший контекст. Основна мета вищої освіти, в умовах сьогодення, полягає в розвитку індивідуальності, збереженні унікальності кожної особистості в межах соціуму, створенні умов для самореалізації та самоактуалізації. Виклики війни спонукають до глибоких процесів морально-психологічної адаптації, перебудови духовних цінностей, осмислення власної гідності та цінності іншої людини. Ці процеси допомагають формувати почуття відповідальності за минуле, теперішнє і майбутнє, а також стимулюють солідарність у дії. Зміна поколінь, трансформація ціннісних орієнтирів, нові форми і методи комунікації, а також переосмислення свідомості під впливом сучасних викликів визначають необхідність перегляду освітніх підходів. Політика реформування освіти залишається предметом палких дискусій в освітніх колах, викликаючи неоднозначні оцінки. Одним із ключових питань є конфлікт між традиційним підходом до змісту професійної освіти й сучасними вимогами до компетентності фахівців. Юридична професія як сфера високої відповідальності повинна базуватися на гуманізмі, об'єктивності, справедливості, моральності та повазі до людей.

Ці професійні маркери мають стати пріоритетами сьогодення й впливати на осмислення ролі освіти у новій реальності.

У сучасних реаліях освіта повинна адаптуватися до вимог часу, забезпечуючи здобувачів не лише знаннями, а й життєво необхідними навичками. Це вимагає переосмислення ролі викладача, акценту на менторському супроводі та перегляду педагогічних парадигм як в освітньому середовищі, так і поза його межами. Особливого значення набуває формування у майбутніх правників комунікативної компетентності, здатності налагоджувати міжособистісні стосунки та вирішувати конфлікти з дотриманням принципів гуманізму. Саме ці якості є ключовими для виконання очікувань суспільства щодо місця і ролі правника в соціумі. Комунікативна компетенція юриста охоплює низку важливих умінь: ефективне отримання й передачу інформації, досягнення цілей через переконання співрозмовника та спонукання його до дій, здатність створювати позитивний образ себе, конструктивно діяти у складних комунікаційних ситуаціях, демонструвати високий рівень комунікативної культури та виявляти повагу, емпатію й гуманізм у спілкуванні. Ці вміння є основою для гармонійної професійної діяльності майбутнього правника.

У системі координат сучасної вищої освіти взаємодія є одним із ключових елементів особистісно орієнтованих моделей навчання. Вона охоплює не лише опору на життєвого досвіду кожного студента, його готовність до освітньої діяльності, професійну мотивацію та комунікативні навички, але й активне включення в освітній процес. Це сприяє розвитку як фахових компетентностей, так і емоційно-особистісного ставлення до себе, своєї діяльності та оточуючого світу. Здатність до ефективної комунікації, побудови діалогу, довіри та уважного слухання визначається психологічними особливостями, культурним рівнем та освітньою підготовкою людини. Комунікаційна культура відіграє важливу роль у передачі інформаційного потоку від одного покоління до іншого і стає основою взаємодії суб'єктів навчання. Вона служить інструментом виховання, освіти та соціалізації. У процесі цього непомітно для себе, а головне, добровільно, люди часто поступаються свободою, втрачають здатність критично мислити, приймати самостійні рішення й брати відповідальність за них. Наслідком цього стає розмивання індивідуальності в умовах технократичної культури. Під впливом індустріального, технічного і ринкового суспільства мета освіти зазнала значних змін, утративши гуманістичний зміст. Сьогодні на освіту як складову соціальної системи покладається завдання формування конкурентоспроможних професіоналів, здатних працювати в умовах зростаючої конкуренції зі штучним інтелектом. Особливу увагу слід приділити ціннісно-смысловій сфері особистості, яка відіграє центральну роль у процесі професійного становлення. Для успішного професійного розвитку важливо, щоб людина починала з усвідомлення власного ціннісного простору та його зв'язків із цілями обраної професії. Втім, низький рівень професійної підготовки у поєднанні з культурною деградацією та втратою віри у справедливість породжують у

суспільстві негативне ставлення до працівників правової сфери. За таких умов якість професійної освіти набуває гострого соціального значення, закладаючи фундамент майбутнього іміджу професії. Реформи освітньої системи, перегляд застарілих підходів та зміна кваліфікаційних вимог не гарантують поліпшення її якості. У сучасному контексті реформування професійної освіти акцент робиться на цільову підготовку фахівців із використанням практико-орієнтованих дисциплін та досягнення передбачених освітньо-професійними програмами результатів навчання. Проте викликає занепокоєння відсутність системи критеріїв для оцінки успішності професійного становлення. Основна увага зосереджується на знаннях, уміннях, навичках і компетентностях, тоді як духовно-ціннісні орієнтири та мотивація до праці залишаються поза межами оцінювання.

Освітній процес за своєю сутністю є складною взаємодією між учасниками, побудованою на активному діалозі між тими, хто навчає, і тими, хто навчається. Діалогова модель навчання передбачає спілкування двох особистостей, зіткнення життєвих позицій, ціннісних орієнтирів та індивідуальних досвідів, об'єднаних змістом навчального предмета. У такій моделі формуються ключові компетентності здобувачів освіти, сприяючи їх свідомому засвоєнню нових знань у творчому й розвивальному освітньому середовищі. Діалог в освітньому процесі виступає як форма взаємовідносин, що базується на принципах взаємоповаги, співпраці, емпатії, творчості та взаємозбагачення. Кінцевим результатом стає продуктивна та ефективна взаємодія. Діалоговий підхід у професійній підготовці полягає у створенні умов, за яких усі здобувачі освіти активно долучаються до процесу пізнання, а освітній простір трансформується в платформу для обміну думками, ідеями, стратегіями й спільного пошуку рішень в атмосфері довіри, поваги та права на власну точку зору. У цьому контексті важливо зазначити, що діалог не обмежується простою комунікацією між учасниками. Він також передбачає обмін цінностями та світоглядами, формування особистої мотивації, запрошення до співпраці та колективного вирішення проблем. Учасники діалогу можуть мати різні погляди, позиції чи бачення шляхів досягнення цілей. Обговорення складних, суперечливих або спірних питань також є невід'ємною частиною діалогу. Важливим є розуміння діалогу як процесу щирої взаємодії, коли учасники настільки глибоко слухають один одного, що можуть змінюватися під впливом отриманих знань і досвіду. Ефективність формування гуманістичного спрямування особистості майбутнього юриста значною мірою залежить від реалізації відповідних педагогічних умов, на що вказують як українські, так і зарубіжні дослідники.

Діалог у навчальному процесі відкриває можливості для виходу за межі стандартних підходів, сприяє творчим експериментам і розкриттю потенціалу, що є основною метою освіти. Аудиторія перетворюється на своєрідний тренувальний майданчик, де кожен має шанс висловити власну точку зору, проявити креативність і нестандартне мислення, спробувати себе в професійній ролі без страху перед наслідками помилок.

Література:

1. Ігнат'єва О. Аналіз сутності поняття «комунікаційна культура суспільства». *Соціокультурні та політичні пріоритети української нації в умовах глобалізації* / Тернопіль : ТНЕУ, 2019. С. 281.

2. Голота Н. Діалогічні технології як складова практико зорієнтованої підготовки майбутніх педагогів, *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка* (37 (1), с. 47–53.

3. Шашкова Л., Злочевська М. Діалогічний вимір гуманітарного знання. Монографія. К.: Видавничий дім «Професіонал», 2011. 176 с.

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ: ДЕРЖАВНІ ПРОГРАМИ ТА ІНІЦІАТИВИ

Марія Гриців,

*курсант Національної академії Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького*

Дмитро Молодець,

*курсант Національної академії Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького*

*Науковий керівник: **Світлана Ганаба,***

*доктор філософських наук, професор, професор кафедри
психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін*

*Національної академії Державної прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького*

Національно-патріотичне виховання молоді є пріоритетним напрямом державної політики України, спрямованим на формування у молодого покоління патріотичної свідомості та громадянської відповідальності. З метою удосконалення цієї сфери, держава розробила та впроваджує низку програм та ініціатив. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді акцентує на формуванні ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави та нації. Військово-патріотична дитячо-юнацька гра “Сокіл” (“Джура”) є однією з ключових ініціатив, що сприяє формуванню патріотизму серед молоді. Український державний центр національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді координує діяльність у сфері патріотичного виховання на національному рівні. Фінансування заходів національно-патріотичного виховання здійснюється за рахунок державного та місцевих бюджетів, а також інших не заборонених законодавством джерел. Співпраця органів державної влади з інститутами громадянського суспільства є важливим аспектом реалізації програм патріотичного виховання. Інформаційно-просвітницька робота спрямована на донесення до населення змісту українських суспільно-державних цінностей. Підтримка україномовних молодіжних засобів масової інформації сприяє популяризації української історії, мови та культури. Залучення учасників та ветеранів антитерористичної операції до сфери національно-патріотичного

виховання підвищує ефективність заходів. Розвиток напрямів національно-патріотичного виховання у молодіжних центрах та закладах культури сприяє залученню молоді до патріотичних заходів. Заснування премій для громадських активістів стимулює внесок у утвердження громадянської ідентичності серед населення. Проведення заходів, приурочених до державних свят, сприяє формуванню національної свідомості. Популяризація та збереження культурної спадщини є важливим елементом патріотичного виховання. Підвищення ролі української мови як національної цінності є ключовим завданням.

В умовах сучасних викликів та загроз, таких як військова агресія, інформаційна війна та глобалізаційні процеси, особливо важливо зміцнювати національну ідентичність та єдність суспільства. Передбачено наступні заходи: розробка та впровадження стратегічних документів; реалізація комплексних програм: удосконалення нормативно-правової бази; підтримка регіональних ініціатив; рекомендації щодо розроблення програм національно-патріотичного виховання на місцевому рівні сприяють ефективній імплементації державної політики, враховуючи специфіку та потреби конкретних регіонів; інтеграція національно-патріотичного виховання в освітній процес; фінансова підтримка та ресурсне забезпечення.

Активна участь громадських організацій, волонтерських рухів та інших інститутів громадянського суспільства у реалізації національно-патріотичних ініціатив забезпечує ширше охоплення молоді та підвищує ефективність виховної роботи. Використання сучасних медіа та інформаційних технологій для популяризації національно-патріотичних цінностей серед молоді сприяє формуванню позитивного іміджу України та підвищує інтерес до національної культури та історії. Реалізація програм та ініціатив сприяє консолідації суспільства навколо спільних цінностей, підвищенню рівня громадянської активності молоді та зміцненню національної самосвідомості. Проте для досягнення максимального ефекту необхідно забезпечити ефективну координацію між державними органами, закладами освіти та інститутами громадянського суспільства, а також здійснювати постійний моніторинг та оцінку результативності впроваджуваних заходів.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE FIELD OF PROCEDURAL LAW AND ITS LINGUISTIC PECULIARITIES

*Svetlana Yelisieieva,
Senior Lecturer of the Language Training Department,
Odesa State University of Internal Affairs*

At the current stage of legal development, the issue of integrating artificial intelligence into procedural law is particularly relevant. The dynamic development of digital technologies is leading to intensive scientific research aimed

at exploring the potential applications of intelligent systems in law enforcement and the legal sphere.

In practice, a wide range of applications for artificial intelligence can be observed: from machine learning algorithms for analyzing evidentiary information and automating its processing to facial identification using image recognition technologies, network communication monitoring, and other tools.

However, these technologies remain in the pilot phase, posing a number of challenges. The practical application of artificial intelligence in procedural activities has become the basis for scientific discussions regarding the legal aspects of such use. These include ethical dilemmas, issues of personal data protection, information security, and the need to develop legal standards aimed at ensuring respect for human rights. Thus, the need for unified approaches and appropriate legal regulation of the use of artificial intelligence in procedural law is becoming increasingly urgent. This, in turn, became a prerequisite for the development of procedural practice aimed at forming criteria for the admissibility of the use of artificial intelligence and establishing the legal significance of the results obtained through its application [1].

A regulatory framework requires defining standards for the application of artificial intelligence in procedural law needs to be developed. An important task is to conduct expert assessments, organize training and professional development for specialists, and improve the methods and tools for using intelligent technologies. Risk management associated with the implementation of artificial intelligence deserves special attention, particularly ensuring an adequate level of cybersecurity, confidentiality, and personal data protection [2].

A number of countries are developing specialized legislation aimed at regulating the use of artificial intelligence in procedural law to ensure the rights of suspects and defendants. Some jurisdictions are imposing restrictions on the use of such technologies, specifically requiring judicial authorization for actions involving the interception of communications or the search and seizure of data. Furthermore, regulations contain privacy protection provisions governing the storage and processing of personal data obtained using artificial intelligence [3].

In order to develop legislation and implement artificial intelligence in procedural law, it is necessary to develop a legal framework that could include defining legal standards for the collection, storage, and use of evidence collected by AI, regulating the decision-making process based on algorithms, and establishing review and appeal mechanisms when AI is used in criminal cases.

Several methods for optimizing the procedural activities of the court and trial participants are already being used using artificial intelligence technologies. For example: creation of decisions' texts and other legal documents according to templates adapted by artificial intelligence for a specific case, as well as their subsequent verification; searching for information on ways to resolve legal issues that a judge has faced in the past, and on established judicial practice; the examination and evaluation of evidence, in particular, thanks

to artificial intelligence technologies that process natural language and recognize images (it is quite possible that, over time, artificial intelligence will be able to perform certain forensic tasks at a high level); explaining to legal proceedings participants their rights and obligations, and providing answers to questions using the same approaches that underlie the creation of familiar chatbots [4].

From a linguistic perspective, artificial intelligence enables complex analyses and modelling of speech processes. The potential for developing new methods of speech analysis is opening up. The use of neural networks and other deep learning technologies opens up opportunities for the creation of innovative translation models, text analysis, and various language applications. Artificial intelligence enables the solution of complex linguistic problems, including grammatical structure interpretation, semantic and pragmatic analysis, the identification of linguistic patterns, and other aspects of natural language processing. The artificial intelligence system can easily translate and switch between multiple languages, which was previously considered impossible [5].

The linguistic strategies of leading software developers, most of whom are based in the United States, are initially based on the logical principles of American English and are then adapted to other languages to meet the specific needs and requirements of international markets [6]. Artificial intelligence algorithms are trained on large bilingual and multilingual corpora, enabling them to predict the most likely sequence of words for a given sentence start. Modern results in natural language processing demonstrate a high level of accuracy, rivaling human translation. In specialized fields, target texts obtained using neural machine translation are often considered adequate and suitable for practical use [7].

Artificial intelligence offers broad prospects for linguistic research in procedural law. Specifically, it can be used to analyze textual information contained in official documents and reports, as well as to build language models that facilitate new approaches to developing strategies and tactics in legal proceedings. Such models are capable of performing in-depth text analysis and generating predictions about the potential consequences of various procedural actions.

The integration of artificial intelligence technologies into the criminal investigation process has both potential benefits and certain problematic aspects. Among the key advantages are the increased speed and accuracy of pre-trial investigations, the ability to process significant data sets, as well as the effectiveness of detected and predicted malignancies activities. At the same time, the use of artificial intelligence technologies requires clear regulation and appropriate oversight, taking into account ethical and legal requirements. Anyway, regardless of the recommendations generated by artificial intelligence systems, the exclusive right to make and formalize final decisions regarding the evaluation of evidence and the merits of the case rests with the court, which guarantees respect

for the rule of law, fundamental human and civil rights and freedoms, and democratic values. At the same time, as an additional safeguard, the possibility of appellate review of court decisions rendered based on the findings of artificial intelligence systems may be provided.

References:

1. Белова М.В., Белов Д.М. Імплементація штучного інтелекту в судові розслідування кримінальних справ: міжнародний досвід. / Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/05/80.pdf>
2. Ф. Ф. Маймур. Використання штучного інтелекту при здійсненні правосуддя: проблеми та перспективи. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2025/11.pdf
3. The Use of Artificial Intelligence in Criminal Investigations and Prosecutions (2020) by the Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/the-use-of-artificialintelligence-in-criminal-investigations-andprosec/1680a84a92>.
4. Гачкевич А. О. Вплив штучного інтелекту на сферу судочинства та перспективи подальших досліджень. Слово Національної школи суддів України. 2024. № 1 (46). С. 27-37. DOI: [https://doi.org/10.37566/2707-6849-2024-1\(46\)-3](https://doi.org/10.37566/2707-6849-2024-1(46)-3)
5. Cohn M., Segedin B. F., Zellou G. Acoustic-phonetic properties of Siri-and human-directed speech. Journal of Phonetics. 2022. Vol. 90. Article 101123. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.wocn.2021.101123>
6. Neural machine translation from text to sign language / J. M. De Martino et al. Universal Access in the Information Society. 2023. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10209-023-01018-6>
7. Демешко І.М., Величко В.А., Олексієнко А.В. Вплив штучного інтелекту на розвиток лінгвістичних досліджень: нові підходи та виклики. / Закарпатські філологічні студії. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.33.1.6>

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ДО- СВІД І ПЕРСПЕКТИВИ

Вадим Вікторович Жулковський,

*кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри формування та розвитку
професійної компетентності персоналу ДКВС України
Інституту професійного розвитку
Пенітенціарної академії України*

Павло Вікторович Лілікович,

*кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри формування та розвитку
професійної компетентності персоналу ДКВС України
Інституту професійного розвитку
Пенітенціарної академії України*

Ірина Олексіївна Євреїнова,

*старший викладач кафедри формування та розвитку
професійної компетентності персоналу ДКВС України
Інституту професійного розвитку
Пенітенціарної академії України*

На сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза денаціоналізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникає гостра потреба у переосмисленні зробленого і здійсненні системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання молоді та формування нового українця, який діє на основі національних та європейських цінностей. Серед основних причин процесів, що відбуваються в Україні, зокрема воєнних дій, які розпочались у 2014 році є і недоліки в системі національного виховання. Ситуація, яка склалась, надає особливого значення національному та патріотично-державницькому вихованню молоді, формуванню в неї бажання і здатності стати на захист Батьківщини. Важливим у цьому процесі є досвід виховної роботи з формування національної ідентичності, патріотичних почуттів підростаючих поколінь західної української діаспори [2, с. 76]. У період незалежності були створені численні державні цільові програми, концепції, стратегії, спрямовані на розвиток національно-патріотичного виховання, але їх ефективність, нажаль, була далеко не на найвищому рівні.

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна, системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів, спрямована на формування в молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо

свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації [4].

Національне виховання, як етносоціокультурний феномен, покликане сприяти утвердженню духовності, готувати громадян, здатних до самостійного мислення, суспільного вибору та діяльності, спрямованої на процвітання держави. Водночас доводиться констатувати, що сучасний стан України не відповідає класичним визначенням державності при розгляді з точки зору національної ідентифікації, реалізації національної ідеї, єдності суспільства, всіх громадян держави.

Варто зазначити, що у процесі дослідження було виявлено цікавий парадокс, який полягає у тому, що серед зарубіжних українців, які не проживали у вільній і незалежній Україні, за яку вони боролись, більшість народились і прожили все своє свідоме життя у еміграції та зуміли зберегти свою культурну ідентичність, не асимілюватись і, в той же час, у багатьох українців, які проживають у незалежній Україні, зокрема, в більшій мірі, у східних та південних регіонах, ця культурна ідентичність не була сформована, а іноді навіть частково сформована культурна ідентичність до країни агресора.

Аналіз джерельної бази дає можливість сформулювати власне тлумачення поняття національно-патріотичного виховання молоді в західній українській діаспорі як цілеспрямовану діяльність виховних інституцій (родини, рідномовних закладів освіти, громадських і молодіжних організацій), спрямовану на плекання української етнокультурної ідентичності через засвоєння рідної мови та культурних надбань українців, дотримання національних традицій [3, с. 12].

Подібно до цього, у сучасних умовах ключовими складовими системи національно-патріотичного виховання виступають родина, освітні заклади, громадські та молодіжні організації.

У сім'ї батьки повинні формувати у дітей почуття належності до національної культури, виховувати їх у дусі любові до рідної мови та традицій. Освітні установи забезпечують цей процес як у межах навчальних занять, так і в позаурочній діяльності. Саме на профільних предметах важливо прищеплювати шанобливе ставлення до української мови як основи культурної ідентичності, розвивати правильне розуміння історії та ролі національних героїв, знайомити з традиціями, обрядами та звичаями, формувати повагу до Конституції, законів та державних символів [1, с. 35].

Позакласна робота може здійснюватися через різноманітні форми діяльності, зокрема:

- зустрічі з відомими особистостями;
- екскурсії;
- дидактичні й рольові ігри;
- прослуховування музики (народної, класичної, сучасної);
- перегляд художніх і документальних фільмів;
- відзначення державних та родинно-обрядових свят, ознайомлення з традиціями їх святкування;
- вшанування пам'яті героїв України;
- участь у змаганнях, конкурсах, гуртковій діяльності;
- співпрацю з молодіжними організаціями, зокрема «Пластом», що приділяє особливу увагу військово-патріотичному вихованню та має власну систему традицій.

Усі ці заходи потребують чіткого й системного планування.

Сучасні реалії війни та загроза існуванню України як незалежної держави докорінно змінили суспільні настрої. Вони змусили владу й громадянське суспільство об'єднатися, мобілізувати сили, усвідомити власну ідентичність, національну унікальність та право бути господарями на своїй землі. Водночас ефективність національно-патріотичного виховання значною мірою залежить від активності та ініціативності людей на місцях. Без цього будь-які законодавчі акти, концепції чи стратегії залишатимуться малоефективними.

Література:

1. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ: Фенікс, 2022. 64 с.

2. Джус О. В. Національно-патріотичне виховання дітей та молоді в українській діаспорі: досвід, спроби. *Наука і освіта*. 2016. № 10. С. 76.

3. Жулковський В. В. Тенденції національно-патріотичного виховання молоді в західній українській діаспорі (друга половина XX - початок XXI ст.) [Текст]: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.01 - загальна педагогіка та історія педагогіки. Хмельницька гуманіт.-пед. академ. Хмельницький, 2020. 20 с.

4. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text> (дата звернення: 30.09.2025).

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕПОХИ

Ярослав Сергійович Іваненко, курсант, НУЦЗУ

Станіслав Михайлович Шахов,

доктор філософії, доцент, НУЦЗУ

НК – Андрій Сергійович Мельниченко,

доктор філософії, доцент, НУЦЗУ

Вступ

Цифрова епоха трансформувала способи спілкування та сприйняття інформації, зробивши соціальні мережі ключовим простором для молоді. Платформи, такі як Instagram, TikTok, YouTube та Twitter (X), впливають на формування світогляду молодого покоління, зокрема його національно-патріотичної свідомості. В Україні, яка з 2014 року протистоїть російській агресії, соціальні мережі стали важливим інструментом як для популяризації патріотичних ідей, так і для протидії інформаційним загрозам. Ці тези аналізують вплив соціальних мереж на патріотичне виховання молоді, розглядають ключові виклики та пропонують шляхи їх подолання.

Соціальні мережі як простір для патріотичного виховання

Соціальні мережі створюють унікальні можливості для формування національної ідентичності. Вони дозволяють молоді брати участь у створенні контенту, який популяризує українську культуру, історію та мову. Наприклад, короткі відео в TikTok про традиційні українські обряди чи пости в Instagram про сучасних героїв сприяють зміцненню патріотичних почуттів [1]. YouTube-канали з документальними фільмами чи лекціями про визвольну боротьбу України допомагають молоді глибше зрозуміти історичний контекст і формують повагу до національних цінностей. Завдяки інтерактивності платформ молоді не лише споживає контент, але й активно долучається до патріотичних ініціатив, таких як флешмоби на підтримку Збройних Сил України чи челенджі з популяризації української мови.

Позитивний потенціал соціальних мереж

Соціальні мережі відіграють важливу роль у патріотичному вихованні завдяки швидкому поширенню інформації та можливості залучення широкої аудиторії. Наприклад, пости про волонтерські ініціативи чи героїчні вчинки захисників України надихають молоді на активну громадянську позицію. Платформи також дозволяють створювати просвітницький контент, який популяризує українську історію та культуру [2]. Водночас

соціальні мережі слугують інструментом мобілізації: молодь організовує збори коштів для армії чи акції на підтримку національних інтересів.

Виклики цифрового середовища

Попри позитивний потенціал, соціальні мережі створюють серйозні виклики. Пропаганда ворожої країни активно використовує цифрові платформи для поширення дезінформації, що підриває патріотичний дух молоді. Фейкові акаунти та боти можуть дискредитувати українську історію чи державність, впливаючи на молодіжну аудиторію. Алгоритми платформ, таких як TikTok чи Instagram, часто просувають розважальний контент, що знижує видимість якісного патріотичного матеріалу. Глобалізація також становить загрозу: популярність іноземного контенту може послаблювати національну ідентичність, а поверхневе сприйняття інформації молоддю ускладнює формування глибокого розуміння патріотизму.

Рекомендації для ефективного використання соціальних мереж

Для посилення ролі соціальних мереж у патріотичному вихованні необхідно зосередитися на створенні якісного контенту. Короткі, змістовні відео чи пости про ключові історичні події та сучасних героїв можуть ефективно доносити патріотичні ідеї. Важливо також залучати популярних блогерів, які можуть стати амбасадорами національних цінностей. Впровадження програм із медіаграмотності в школах допоможе молоді критично оцінювати інформацію та протистояти дезінформації [3]. Крім того, інтеграція соціальних мереж в освітній процес, наприклад через інтерактивні квести чи онлайн-курси, сприятиме формуванню свідомої громадянської позиції.

Висновки

Соціальні мережі є потужним інструментом формування національно-патріотичної свідомості молоді, забезпечуючи швидке поширення інформації та залучення до патріотичних ініціатив. Проте виклики, пов'язані з дезінформацією та глобалізацією, вимагають комплексного підходу. Створення якісного контенту, співпраця з інфлюенсерами та розвиток медіаграмотності є ключовими кроками для ефективного використання соціальних мереж. За умови правильного підходу вони стануть дієвим інструментом виховання свідомої, патріотичної молоді, яка готова захищати та розвивати Україну.

Література:

1. Гриценко, А. М. (2023). Специфіка використання соціальних медіа у російсько-українській гібридній війні. ResearchGate. Доступно за: https://www.researchgate.net/publication/372293397_Specifika_vikoristanna_socialnih_media_u_rosijsko-ukrainskij_gibridnij_vijni.
2. Череповська, Н. І. (2015). Медіаосвітні засоби у вихованні патріотизму молоді в інформаційну добу. Збірник матеріалів III Міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародно-

дний досвід та українські перспективи». Київ: Центр Вільної Преси. Доступно за: <http://mediaosvita.org.ua/book/mediaosvitni-zasoby-u-vyhovanni-patr/>.

3. Рубан, А. (2021). Вплив соціальних мереж на формування ідентичності підлітків та молоді. Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету, (56), 123–135. Доступно за: <http://visnyk.idgu.edu.ua/index.php/nv/article/view/507>.

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Юлія Вікторівна Панімаш,

кандидат педагогічних наук, доцент,

*доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту України*

Повномасштабне вторгнення Росії на територію України різко актуалізувало проблему розвитку національно-патріотичного виховання молоді в освітньому середовищі нашої країни.

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді — це комплексна, системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, закладів освіти, сім'ї, громадських об'єднань та благодійних організацій, релігійних організацій та інших інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації [1].

Патріотичне виховання відіграє ключову роль у зміцненні національної ідентичності, сприяючи формуванню почуття приналежності до рідної культури, мови, історії, традицій і цінностей, що набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану.

Основні засади, пріоритети й завдання національно-патріотичного виховання молодого покоління визначені в Державній цільовій соціальній програмі з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року та Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України та заходах щодо її реалізації до 2025 року.

Важливим кроком у комплексному врегулюванні на законодавчому рівні сфери національно-патріотичного виховання стало підписання Указу від 16.03.2022 р. № 143/2022 «Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України», «Про першочергові заходи щодо зміцнення обороноздатності держави, підвищення привабливості військової служби у Збройних Силах України та поступового переходу до засад професійної армії» від 01.02. 2022 № 36/2022, ухвалення у грудні 2022 року Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» та Закону України від 16 липня 2021 року «Про основи національного спротиву».

У новій редакції Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України та Заходи щодо її реалізації до 2025 року зазначено, що найбільш актуальними виступають громадянсько-патріотичне, духовно моральне, військово-патріотичне виховання як основні складові національно-патріотичного виховання, як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть розвиток держави як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін та до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України [1].

На нашу думку, однією з ключових складових патріотичного виховання є знайомство з історією своєї країни. Знання про минуле, подвиги попередніх поколінь, традиції та цінності допомагають сформувати у людини почуття приналежності до свого народу. Вивчення історії також допомагає зрозуміти сучасні проблеми та виклики, з якими стикається країна, і знаходити оптимальні шляхи їх вирішення. Як відомо, радянська влада цілком та повністю переписувала історію нашої держави, знищувала архітектурні пам'ятки, спотворювала історичні факти, вбивала та засилала проукраїнську інтелігенцію і тд. І в підсумку всього незалежній Україні нав'язували комплекс меншовартості, що в свою чергу сприяло виникненню бажання у деяких несвідомих громадян прославляти росію та ініціювати приєднання українських територій до складу країни-агресора.

Другим важливим аспектом є розвиток громадянської свідомості та активної громадянської позиції. Патріотичне виховання має спонукати людину до участі у громадському житті, захисту прав і свобод співвітчизників, підтримки демократичних цінностей та незалежності країни. Активна участь у громадських ініціативах, волонтерство, участь у виборчих

процесах — це лише деякі форми прояву громадянської позиції, які формуються через патріотичне виховання.

Третім важливим аспектом є розвиток національної свідомості та культурної спадщини. Збереження та популяризація національної мови, традиційного мистецтва, народної культури є важливим елементом патріотичного виховання. Вивчення та підтримка культурної спадщини сприяє формуванню почуття гордості за свою культуру та бажанню її зберегти та розвивати.

Четвертим та досить актуальним і впливовим інструментом патріотичного виховання мають стати блогери та лідери думок. Молодь часто більше довіряє улюбленому блогеру, ніж офіційним джерелам або державним кампаніям. Якщо лідер думок транслює патріотичні ідеї — вони сприймаються природно, «без нав'язування». Тому, на нашу думку, блогери та лідери думок повинні сприяти: – формуванню мовної культури, опанування та вживання української мови як духовного коду нації; – формуванню національної свідомості, любові до українського народу, його історії, Української Держави, рідної землі, родини, гордості за минуле і сучасне на прикладах героїчної історії українського народу та кращих зразків культурної спадщини; – поваги до представників Сил безпеки та оборони України; – формуванню психологічної та фізичної готовності молоді до виконання громадянського та конституційного обов'язку щодо відстоювання національних інтересів та незалежності держави, підвищення престижу, розвиток мотивації молоді до державної та військової служби; – популяризації українського козацтва як важливої громадської сили військово-патріотичного виховання молоді; – вихованню здатності протидіяти проявам аморальності, правопорушень, бездуховності, антигромадської діяльності;

Національно-патріотичне виховання молоді в умовах воєнного стану в Україні є критично важливим для формування стійкої громадянської свідомості, національної ідентичності та готовності захищати державу.

Література:

1. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України та Заходи щодо її реалізації до 2025 року (нова редакція) <https://nus.org.ua/news/mon-zatverdylo-novu-kontseptsiyu-patriotychnogovyhovannya/> <https://drive.google.com/file/d/1B-dJxlljlNxfuy3jjq5n4ZVPeo4gZ8/view>

ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАКЛАДІВ МВС УКРАЇНИ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Ірина Маишталер,

*курсант 4 курсу, факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування*

Одеського державного університету внутрішніх справ

*Науковий керівник: **Євгеній Проскурня,***

*старший викладач кафедри тактико-спеціальної
та спеціальної фізичної підготовки*

Одеського державного університету внутрішніх справ

Фізична підготовка є невід’ємною складовою професійної підготовки майбутніх працівників Національної поліції України, адже служба в поліції вимагає не лише знань законодавства, а й високого рівня фізичних якостей. У закладах вищої освіти Міністерства внутрішніх справ (МВС) України фізична підготовка реалізується через окрему навчальну дисципліну, спрямовану на розвиток рухових навичок і фізичних здібностей, необхідних для виконання службових завдань. У практичних підрозділах поліції фізична підготовка інтегрована в систему службової підготовки, що підкреслює її значення для професійної діяльності [1, с.52–54].

Актуальність теми зумовлена реформуванням правоохоронної системи, зміною концепції діяльності Національної поліції, а також необхідністю вдосконалення методів добору та підготовки кадрів. Фізична підготовка, відповідно до Наказу МВС України від 26.01.2016 № 50, охоплює комплекс заходів для розвитку витривалості, сили, швидкості та тактичних навичок самозахисту, що відповідають професійним вимогам поліцейських. Вона включає загальну фізичну підготовку, яку працівники виконують самостійно, та спеціальні заняття з технік особистої безпеки в навчальних групах [2].

Основними напрямками фізичної підготовки є:

- формування рухових навичок для ефективного виконання повсякденних і екстремальних завдань;
- підвищення витривалості, швидкості та сили для переслідування порушників, подолання перешкод і затримання;
- розвиток самоконтролю та розуміння реакцій організму на фізичні навантаження;
- оволодіння техніками самозахисту та фізичного впливу.

Ефективна фізична підготовка вимагає знань теоретичних основ і методик, адаптованих до специфіки поліцейської служби та індивідуальних особливостей здобувачів. Регулярні заняття спортом (легка атлетика, командні ігри) сприяють зміцненню м’язів, дихальної та серцево-судинної

систем, а також підвищують загальну працездатність. Постійний аналіз впливу навантажень допомагає підтримувати здоров'я та оптимізувати фізичний стан.

Недостатній рівень фізичної підготовки може призвести до погіршення здоров'я, зокрема до атрофії м'язів, порушення кровообігу чи зниження функції легень. Для її вдосконалення необхідно формувати у здобувачів розуміння важливості самостійного розвитку фізичних якостей, що сприяє підвищенню їхнього професійного потенціалу [3, с.51–53].

Отже, фізична підготовка здобувачів освіти закладів МВС є ключовим елементом формування професійних компетентностей поліцейських. Комплексний підхід, що поєднує фізичну, тактичну та психологічну підготовку, забезпечує готовність до виконання службових завдань у реальних умовах.

Література:

1. Дідковський В. А., Бондаренко В. В., Кузенков О. В. Фізична підготовка працівників Національної поліції України : навч. посіб. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. 98 с.

2. Наказ МВС України від 26.01.2016 № 50. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16> (дата звернення: 16.09.2025).

3. Брижак С. М. Актуальні проблеми вдосконалення системи фізичної підготовки курсантської молоді. Проблеми та перспективи спеціальної підготовки правоохоронних органів України : зб. матеріалів круглого столу (Київ, 25 трав. 2017 р.). Київ : Ін-т крим. виконавч. служби, 2017. С. 51–53.

NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION OF CADETS AT NATIONAL UNIVERSITY OF CIVIL PROTECTION OF UKRAINE

Olha Serhiyivna Ryzhchenko,
Candidate of Philological Sciences, Docent
Associate Professor of the Department of Language Training
National University of Civil Protection of Ukraine

Today, in the context of escalating geopolitical threats, the issue of national-patriotic education is becoming particularly relevant. For the National University of Civil Protection of Ukraine (NUCPU), which trains future specialists to ensure the safety and protection of the population, this issue is one of the key priorities as the national-patriotic education of cadets not only shapes their civic consciousness but also develops the professional qualities necessary for the effective performance of their service duties.

The current situation in the world demands much more from future officers, rescuers, and civil defense specialists than just a set of professional knowledge and skills. They must possess high moral resilience, an unbreakable spirit, a readiness for self-sacrifice, and absolute devotion to their country. That is why the significance of patriotic education is anchored at the state level. Numerous legislative and regulatory acts of Ukraine clearly emphasize the importance of this process as an integral component of national security [2]. This is not merely a declarative requirement but a strategic element in forming a stable society and a strong state. Universities that train personnel for security structures and the safety system, one of which is National University of Civil Protection of Ukraine, fulfill a state mandate by integrating patriotic principles into the entire educational process.

B. A. Pantiukov points out that main methods and specific goals for achieving national-patriotic education are defined through the following system of educational objectives:

- affirming patriotic values, convictions, and respect for the cultural and historical past of Ukraine in the consciousness and feelings of the individual;
- fostering respect for the Constitution of Ukraine, the Laws of Ukraine, and state symbols;
- raising the prestige of military service, and consequently, cultivating an attitude toward the soldier as a defender of the Motherland and a hero;
- realizing the interconnectedness between individual freedom, human rights, and one's patriotic responsibility;
- promoting the acquisition of patriotic experience by youth, based on their readiness to participate in state-building processes, the ability to define the forms and methods of their participation in the life of civil society, com-

municate with social institutions and government bodies, the capacity to adhere to laws and defend human rights, the readiness to take responsibility, and the ability to resolve conflicts according to democratic principles;

- cultivating a tolerant attitude towards other nations, cultures, and traditions;
- affirming humanistic morality as the basic foundation of civil society;
- cultivating the best traits of the Ukrainian mentality: diligence, freedom, justice, kindness, honesty, and a careful attitude towards nature;
- forming speech culture (linguistic culture);
- encouraging young individuals to actively oppose Ukrainophobia, immorality, separatism, chauvinism, and fascism [1, 83].

The profession of a rescuer and civil defence specialist is inherently linked to constant and unpredictable risk. These individuals are the first to arrive at disaster sites, mitigating the consequences of emergencies, often operating in conditions that threaten their own lives. In such critical circumstances, the formation of patriotism and high civic responsibility is not just desirable but a critically vital element of professional training.

In this context Patriotism serves as:

1. A Moral Core: it helps cadets identify with the defence of their people's values, giving a higher purpose to their dangerous work.
2. A Source of Resilience: it allows them to maintain composure, courage, and resolve in the most difficult situations, where the necessity of protecting the lives of others overrides the instinct for self-preservation.
3. The Foundation of Discipline: it ensures the unquestioning execution of orders and service duties, which is essential for effective teamwork during rescue operations.

Thus, national-patriotic education at National University of Civil Protection of Ukraine is a continuous process that utilizes the synergy of knowledge, practice, and emotional impact, transforming the cadet into a highly conscious citizen and a professionally trained defender of Ukraine. This comprehensive approach is achieved through the following key methods:

1. Integration into the Educational Process (Academic Methods):

Patriotic ideals and values are directly woven into the teaching of professional and humanitarian disciplines:

- Curriculum Courses: the inclusion of topics on the History of Ukraine (especially periods of liberation struggles and the current Russian-Ukrainian war), State-Building, Cultural Studies, and Jurisprudence in the curricula.
- Specialized Topics: reviewing examples of heroism and self-sacrifice by Ukrainian rescuers, military personnel, and volunteers during the liquidation of emergencies and military operations.

- Discussions and Seminars: organizing discussions, round tables, and conferences on topics of civic responsibility, national dignity, and the strategic importance of civil defence for the state's sovereignty.

2. Military-Applied and Practical Methods

These methods not only form patriotic consciousness but also transform it into a readiness for concrete action:

- Rituals and Traditions: maintaining military rituals (taking the oath, diploma presentation) that symbolize the high honour and responsibility for the chosen profession and service.

- Service Discipline: strict adherence to the Statutes of the Armed Forces of Ukraine and internal regulations, which fosters responsibility, organization, and discipline as the foundation for serving the state.

- Field Exercises and Training: participation in tactical exercises and practical classes, maximally simulating real-life emergency conditions, requiring mutual assistance, courage, and professional resilience.

3. Extracurricular and Cultural-Educational Methods

These measures help to form the emotional and value-based foundation of patriotism:

- Excursions and Trips: visiting historical sites, museums (especially museums of military glory, the Holodomor, and the modern Russian-Ukrainian war), and burial places of heroes.

- Meetings with Veterans and Combat Participants: organizing discussions with Heroes of Ukraine, civil defence veterans, and military personnel who have real experience defending the Motherland. This is a powerful source of motivation and emulation.

- Artistic Activities: holding thematic evenings, patriotic song contests, and readings of poetry and literature that contribute to the development of national self-awareness and pride.

- Volunteer Activities: engaging cadets in social and volunteer projects, such as helping military hospitals, internally displaced persons, and communities affected by aggression. This fosters an active civic stance and empathy.

4. Work with Personnel and Mentorship Examples

The personal example of officer-educators plays a key role:

- Mentorship: officers with combat experience or experience in mitigating major emergencies act as mentors (curators) for groups, demonstrating commitment to duty and country through their own example.

- Psychological Work: conducting individual and group discussions on issues of moral and psychological resilience, professional honour, and the rescuer's etiquette.

In conclusion, National University of Civil Protection of Ukraine (NUCPU) has elevated national-patriotic education from a mere curricular component to a strategic imperative directly tied to national security. The university's commitment to this holistic process-integrating academic methods, rigorous

military-applied and practical training, extracurricular cultural activities, and strong mentorship ensures that future officers and rescuers are forged not only into highly competent specialists but also into citizens of unwavering moral fiber. Patriotism, as demonstrated, is not a soft skill but a vital moral core, a source of resilience, and the foundation of discipline that allows professionals to override the instinct for self-preservation and perform effectively under critical, life-threatening risk. By systematically affirming democratic values, cultivating devotion to Ukraine's history, and encouraging active civic responsibility, National University of Civil Protection of Ukraine fulfills its state mandate to produce personnel with the unbreakable spirit required for modern defence and civil protection. Ultimately, the national-patriotic education provided by National University of Civil Protection of Ukraine is a fundamental investment in the stability of the state, ensuring that Ukraine's safety and rescue systems are manned by individuals who possess the technical prowess and the profound devotion necessary to safeguard the nation in an era of escalating geopolitical threats.

References:

1. Pantiukov, B. A. (2018). Patriotychne vykhovannya kursantiv vyshchych viys'kovykh navchal'nykh zakladiv yak pedahohichna problema [Patriotic education of cadets in the higher military educational institution as pedagogical problem]. *Pedahohichni nauky – Pedagogical sciences, Vypusk LXXXII(2)*, 80–84.
2. Ukaz Prezydenta Ukrayiny (Presidential Decree): Prezydent Ukrayiny. (2019, May 18). *Pro Stratehiyu natsional'no-patriotychnoho vykhovannya* [On the Strategy of National-Patriotic Education] (Ukaz No. 286/2019). <https://www.president.gov.ua/documents/2862019-27025>

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ У КОНТЕКСТІ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ЗАГРОЗ

В.А. Сікорська,

старший викладач кафедри мовної підготовки ОДУВС

О.О. Старчик,

викладач кафедри мовної підготовки ОДУВС

Сучасні трансформаційні процеси в українському суспільстві, спричинені як внутрішніми реформами, так і зовнішніми викликами, зумовлюють потребу у переосмисленні завдань та стратегій виховання молоді. Національно-патріотичне виховання сьогодні постає не лише як педагогічна категорія, але й як важливий елемент державної політики, інструмент забезпечення національної безпеки та суспільної єдності.

Національно-патріотичне виховання, за В. Будаком, в першу чергу спрямоване на розвиток духовних, моральних, культурно-історичних цінностей, які відображають унікальність становлення та розвитку нашого суспільства та держави, національної свідомості, способу життя, світогляду та долі українців. Як зазначає науковець, національно-патріотичне виховання сприяє формуванню не просто громадянина, а справжнього громадянина патріота в найвищому розумінні цього слова, який віддано любить свою Батьківщину та завжди готовий віддавати їй свою віру та відданість [1, с. 81].

Крім того, потужним підґрунтям для розвитку молоді і виховання в неї почуття патріотизму є державні документи, передусім Указ Президента України «Про стратегію розвитку національно-патріотичного виховання української молоді» (2019) [2], Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді (2015), Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2019) , Проєкт Указу Президента України “Про концепцію військово-патріотичного виховання та громадського сприяння безпеці і обороні України” [4], Державна цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання до 2025 року (2021) та інші важливі дороговкази. Зазначені документи покликані забезпечувати всебічний розвиток національного патріотизму молоді на державному рівні. Це, відповідно, спонукає нас не тільки до розширення спектру теоретичних розробок, а й до створення інноваційного інструментарію розвитку патріотизму української молоді, що, власне, і заплановано в межах індивідуального дослідження.

Основною метою є формування у молодого покоління:

- національної ідентичності;
- активної громадянської позиції;

- готовності до захисту державних інтересів;
- відповідальності за майбутнє країни.

Інформаційна доба як історичний період у розвитку людства пов'язана з інформаційною революцією в галузі інформаційних технологій, що полягає в поширенні мікроелектронних інформаційних і комунікаційних технологій. Саме в інформаційну добу виникає постіндустріальне, інформаційне суспільство, в якому інформація і знання стають пріоритетними продуктами виробництва. На жаль, сучасні інформаційні технології, масове створення знань та інформації, можливість їх тотального поширення значно змінили не тільки спосіб життя суспільства, а й конфігурацію ведення воєн, інформаційних та ідеологічних зокрема. Сучасна інформаційна війна відбувається за двома основними напрямками, які мають різну мету і завдання.

Перший напрям – це кібервійна як війна технологій, завданням якої є техногенний вплив, зокрема через вірусні атаки та інші кібервтручання, на канали комунікації, електронні інформаційні системи, а також знищення цих систем.

Другий напрям – це так звана інформаційно-психологічна війна; її завдання – психологічний ідеологічний вплив на свідомість суспільства переважно через ЗМІ і соціальні мережі зокрема. Цей систематичний цільовий вплив здійснюється передусім на цивільне населення, армію іншої держави з метою руйнування їхньої національної ідентичності та забезпечення подальшого контролю над країною-жертвою з боку агресора. Україна далеко не перший рік перебуває в умовах гібридної, інформаційної агресії з боку рф. Тому надзвичайної актуальності набуває патріотизм нації як стрижень національної свідомості – розвиненої системи духовно-моральних якостей, яка передбачає не тільки любов до Батьківщини, її культури, традицій, мови, історії, а й усвідомлення своєї відповідальності за збереження національних духовних цінностей і смислів, готовність як захищати територію України, так і здійснювати конкретні корисні справи задля її блага. Саме такий свідомий, дієвий патріотизм може стати на заваді руйнації незалежності нашої держави, що є, власне, головним у планах агресора. Оскільки інформаційно-психологічні війни відбуваються переважно в інтернетсередовищі, то це вимагає від суспільства і молоді зокрема, крім медійної, інформаційної грамотності, ще й дієвого патріотизму в інтерактивному кіберпросторі, а саме патріотизму «інформаційного». Це становить наразі архіважливий соціальний запит.

Інформаційний патріотизм є відносно новим соціально-психологічним явищем, яке виникло в умовах розвитку медіа, особливо інформаційних технологій, та становлення інформаційного суспільства загалом. А сьогодні, коли росія розв'язала проти України інформаційно-психологічну війну небачених досі масштабів, зростає роль інформаційного патріотиз-

му українського суспільства як запобіжного засобу протистояння ворожим ідеологічним викликам. Незважаючи на очевидну поширеність проявів патріотичної активності користувачів інтернету в соціальних мережах, утім теоретичних або практичних напрацювань, які б висвітлювали цей феномен, презентували засоби його розвитку, поки що немає. Багато освітян, які так чи інакше мають справу з вихованням патріотизму молоді і навіть застосовують для цього медіазасоби, не завжди розуміють ресурсність саме соціальних мереж для підвищення ефективності виховного процесу, розвитку патріотизму молоді. Є величезна кількість патріотично налаштованих людей, які не розглядають, однак, інтерактивне середовище як потенційний майданчик для здійснення захисту, збереження й поширення українських цінностей у кіберпросторі, для саморозвитку особистого патріотизму. [5, 189-190].

Актуальність проблеми полягає в наступному:

- гібридна війна проти України поєднує військові, політичні, економічні та інформаційні інструменти;
- молодь стає головною ціллю інформаційних атак, адже саме від її світогляду залежить майбутнє держави;
- національно-патріотичної свідомості виступає ключовим чинником протидії маніпуляціям і пропаганді.

До викликів гібридної війни та інформаційних загроз віднесемо:

- дезінформацію та пропаганду: поширення фейків, історичних міфів, спотворення фактів про Україну.
- маніпуляції через соціальні мережі: вплив на свідомість молоді через меми, блогерів, штучно створені «тренди».
- кіберзагрози: атаки на інформаційні ресурси, що формують уявлення про події.
- кризу довіри: підрив віри у державні інституції, що особливо небезпечно для молоді з нестабільною системою цінностей.

Роль освіти і соціальних інституцій надзвичайно важливі у формуванні інформаційного патріотизму, а саме:

- школи та ВНЗ повинні формувати в учнів і студентів критичне мислення та медіаграмотність;
- важлива інтеграція патріотичного виховання в освітні програми через історичні дисципліни, курси громадянської освіти, проєктну діяльність;
- сім'я, молодіжні організації, церква та громадські рухи мають стати партнерами у вихованні патріотичної свідомості.

Практичними шляхами реалізації інформаційного патріотизму, на нашу думку, можуть бути наступні складові:

- освітні кампанії з медіаграмотності та протидії фейкам;

- популяризація історії та культури України у сучасних форматах: відеоблоги, інтерактивні виставки, квест-ігри, мобільні додатки;
- залучення молоді до волонтерства і громадських ініціатив як практичного вияву патріотизму;
- формування інформаційного імунітету: вміння перевіряти джерела, розпізнавати маніпуляції, відрізняти факти від думок.

Якщо розвивати у молоді національно-патріотичне виховання, зокрема інформаційний патріотизм, то можна досягти очікуваних результатів:

- створення покоління, здатного протистояти інформаційним атакам;
- зростання рівня громадянської активності та довіри до держави;
- формування стійкої національної ідентичності, яка є запорукою незалежності та розвитку України.

Отже, національно-патріотичне виховання є невід’ємним чинником стабільності та розвитку українського суспільства. Воно сприяє зміцненню духовної єдності, утвердженню національних цінностей та формуванню покоління, здатного відстоювати незалежність і гідність України. Виклики сьогодення вимагають оновлення методологічних підходів, системності у виховному процесі та активної участі держави й суспільства у формуванні патріотично налаштованої молоді.

Література:

1. Будак В. Д. Патріотичне виховання студентської молоді: теоретичний аспект. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. 2017. № 2. С. 77–83.
2. Грищенко С.В., Лішова О.М., Єфімов Д.В., Макогончук Н.В., Проблема національно-патріотичного виховання. Теорія і методика професійної освіти. Інноваційна педагогіка. 2022. Вип. 44. Т.1. С. 119–123.
3. Проєкт Указу Президента України “Про концепцію військово-патріотичного виховання та громадського сприяння безпеці і обороні України”. Міністерство оборони України. URL: <https://www.mil.gov.ua/ministry/normativno-pravova-baza/gromadskeobgovorennya/57372/proekt-ukazu-prezidenta-ukraini-pro-konczepcziju/>
4. Указ Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання» від 18.05.2019 № 286/2019. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>
5. Череповська Н.І. Медіапсихологічні особливості патріотизму молоді в інформаційну добу. Наукові студії із соціальної та політичної психології Вип. 48 (51).2021. С.189-190

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: СУЧАСНИЙ КОНТЕКСТ

Руслан Сергійович Троцький,

старший викладач кафедри тактичної підготовки

кандидат педагогічних наук,

Національна академія внутрішніх справ

Вікторія Олегівна Каюмова,

курсантка 1-го курсу Національної академії внутрішніх справ

Національно-патріотичне виховання є одним із найважливіших аспектів формування особистості та розвитку суспільства. Воно відіграє ключову роль у збереженні культурних цінностей, історичної пам'яті та зміцненні національної єдності. Особливого значення воно набуває зараз, коли Україна є «полотном» відстоювання своєї державності, своїх кордонів та громадських позицій. [1, с. 1]

Сьогоднішня молодь - майбутнє України - переживає надзвичайно тяжкий і відповідальний період. Вже майже чотири роки наша держава протистоїть повномасштабній збройній агресії російської федерації. Війна забрала життя тисяч українців, зруйнувала сотні міст і сіл, спричинила мільйони вимушених переселенців. Молоде покоління вимушене дорослішати значно швидше, ніж попередні, бо саме на їхніх очах відбувається боротьба за існування держави. До цього додаються інші виклики: економічна нестабільність, зростання рівня міграції, втрата житла й майна, а також психологічний тиск - постійні обстріли, відчуття небезпеки, втрата близьких.

Серед проблем, які гостро постають перед вищими навчальними закладами України, особливо вирізняється проблема підготовки фахівців, які у XXI столітті візьмуть на себе всю відповідальність за розбудову держави, її соціально-політичний, економічний розвиток та забезпечення громадської безпеки. Вирішення цих та інших питань вимагає формування у майбутніх правоохоронців високої культури, духовності, морально-християнських чеснот. У цьому аспекті важливе місце посідає національно-патріотичне виховання молодого покоління українців. [2]

Водночас сучасна українська молодь дедалі частіше стикається з дилемою: залишатися у рідній державі чи будувати майбутнє за кордоном. Частина сімей приймає рішення про виїзд до інших країн у пошуках безпеки та стабільності для своїх дітей, тоді як окремі юнаки та дівчата самостійно обирають шлях еміграції. Соціальні опитування показують, що кількість українських мігрантів, які мають намір залишитись за кордоном після війни, зростає. Тому, за оцінками НБУ, не очікується масового і

швидкого повернення українських мігрантів. Подальшу міграцію з України, кажуть, зумовлюють високі безпекові ризики, постійні обстріли, руйнування, зниження якості життя. Протягом майже трьох років повномасштабної війни відбувається масовий відтік за кордон 17-річних юнаків. [3]

Попри всі труднощі війни, не можна стверджувати, що єдність і патріотизм в українському суспільстві зникають. Так, тривале протистояння виснажує, і частина громадян втомлюється від постійної напруги та невизначеності. Проте саме молодь залишається рушійною силою опору, яка уособлює віру в перемогу та готовність боротися за майбутнє держави. Сотні тисяч юнаків і дівчат свідомо обирають найскладніші шляхи, вступаючи до лав Збройних Сил України, Національної гвардії, територіальної оборони та Національної поліції. Вони виконують обов'язок перед Батьківщиною як на передовій, так і в тилу, розуміючи, що від їхньої мужності залежить безпека мільйонів співгромадян. Молодь, яка ще кілька років тому сиділа за партами чи відвідувала університетські лекції, сьогодні тримає у руках зброю і відстоює державність. Не менш важливою є волонтерська та благодійна діяльність, у якій молодь займає лідерські позиції. Студенти й курсанти організовують збори коштів на дрони, автомобілі та тепловізори, закривають десятки термінових потреб підрозділів. Вони допомагають внутрішньо переміщеним особам, плетуть маскувальні сітки, виготовляють окопні свічки, збирають гуманітарну допомогу для дітей, поранених і військових. Важливо, що ця діяльність не є формальною чи примусовою - вона здійснюється за покликом серця, часто у вільний від навчання чи роботи час, і є прикладом справжньої громадянської зрілості. Активність молоді проявляється й у цифровому просторі: вони створюють патріотичний контент, ведуть інформаційну боротьбу у соцмережах, викривають фейки та піднімають моральний дух суспільства. Молодіжні творчі колективи та окремі митці пишуть пісні, знімають відео, малюють плакати й карикатури, які стають символами спротиву. Така «культурна зброя» формує стійкість населення не менше, ніж офіційні заклики. Надзвичайно важливим напрямом залишається збереження мови, культури та традицій. Молодь активно відмовляється від російськомовного контенту, переходить на українську в побуті та навчанні, популяризує українську літературу, музику, кіно. Відроджується інтерес до народних звичаїв і свят, розвиваються культурні проекти, спрямовані на популяризацію української історії та формування спільної пам'яті. Це доводить, що українська молодь не лише чинить спротив агресору, а й створює основу для відбудови й розвитку нації у майбутньому.

Національно-патріотичне виховання в сучасних умовах війни має ключове значення для збереження державності та формування відповідальної громадянської позиції молоді. Попри всі виклики - втому, міграцію,

небезпеку й втрати - саме молоде покоління сьогодні доводить свою відданість Україні: воно боронить країну у лавах Збройних Сил, займається волонтерством, допомагає переселенцям, створює культурний та інформаційний спротив. Молодь стає символом стійкості та надії, адже від її активності й патріотизму залежить не лише перебіг війни, а й відбудова, розвиток і майбутнє української держави.

На нашу думку сучасні виклики потребують не формального, а змістовно оновленого, гнучкого та дієвого підходу до національно-патріотичного виховання молоді. У нинішніх умовах патріотизм - це не лише емоційна прив'язаність до Батьківщини, а й усвідомлена громадянська позиція та щоденна готовність діяти: захищати інформаційний та культурний простір, підтримувати економічну стійкість держави, брати участь у волонтерських ініціативах, навчатися заради відновлення країни та працювати задля її перемоги й розвитку. Патріотичне виховання має бути інтегроване в освітній процес, медіапростір і позашкільну діяльність, враховуючи цифрову обізнаність молоді, її потреби та потенціал.

Література:

1. Національно-патріотичне виховання в умовах війни – нові виклики сьогодення. URL: <https://school19.ternopil.ua/sites/school19.ternopil.ua/files/inline-files/nacionalno-patriotichne-vikhovannya-tzosh-no19.pdf>.

2. Ряшко В. І., Львівський державний університет внутрішніх справ. Актуальні проблеми національно-патріотичного виховання майбутніх правоохоронців. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/40_2010/46.pdf.

3. Батьки вивозять 16-17-річних синів з України за кордон? Міграція і ризики. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/torhivlya-lyudmy-mihratsiya-viyna/33320799.html> (дата звернення: 20 лютого 2025)

4. Александрук О.Ф. Проблеми патріотичного виховання молоді України на сучасному етапі розвитку української державності та проблеми призову молоді до лав Збройних Сил України. URL: <http://scinotes.mgu.od.ua/archive/v29/24.pdf>

5. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732103/1/BNV%20KSV%202022rek.pdf>

РИТОРИКА ТА КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ ЯК СКЛАДНИКИ МОВНОЇ ОСВІТИ

*Євгенія Васи́лівна Тягнирядно,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри мовної підготовки
Одеського державного університету внутрішніх справ*

У сучасному суспільстві, що ґрунтується на комунікації, інформації та знаннях, проблема мовної освіти набуває особливої актуальності. Мова виступає не лише засобом пізнання і вираження думки, а й важливим інструментом соціальної взаємодії, професійної діяльності та духовного розвитку особистості. Саме тому риторика і культура мовлення розглядаються як невід’ємні складники мовної освіти, які формують цілісну мовну особистість, здатну до ефективної комунікації в різних сферах життя.

Риторика має глибоке історичне коріння. Ще Арістотель визначав її як мистецтво знаходити можливі способи переконання щодо кожного предмета [1]. Цицерон у трактаті *De oratore* наголошував, що справжній оратор повинен поєднувати мудрість і красномовство, адже лише слово, підкріплене знанням, здатне впливати на розум і серце слухачів. У середньовіччі риторика входила до тривіуму, формуючи основу гуманітарної освіти, а в епоху Відродження поєдналася з ідеями гуманізму, набувши нових форм. У XX–XXI століттях вона постає як міждисциплінарна галузь, тісно пов’язана з педагогікою, психологією, правознавством, комунікативістикою.

Риторика у мовній освіті виконує низку функцій: розвиває логічне мислення, формує вміння структурувати висловлювання, добирати переконливі аргументи, враховувати контекст і аудиторію. Крім того, вона має значний виховний потенціал: допомагає усвідомити силу слова, формує відповідальність мовця за власні висловлювання, розвиває повагу до державної мови та толерантність у спілкуванні. Як зазначає Н. Голуб, риторика є необхідною умовою виховання мовної особистості, яка здатна успішно реалізуватися в суспільстві через комунікативну діяльність [2].

Культура мовлення, у свою чергу, забезпечує нормативну базу для риторики. За визначенням О. Пономаріва, культура мовлення – це свідоме й правильне використання мовних засобів у конкретних умовах спілкування [3]. Вона передбачає знання літературних норм і вміння дотримуватися їх, точність і чистоту мовлення, логічність та виразність. Культура мовлення також охоплює етичний аспект: шанобливе ставлення до співрозмовника, уникання мовленнєвої агресії, дотримання мовного етикету. Саме поєднання культури мовлення та риторики забезпечує гармонійний розвиток мовної особистості.

Культура мовлення визначається різними авторами по-різному, оскільки це поняття трактується багатьма первісними і суміжними науковими дисциплінами. Передусім культура мовлення звертається до системи мови, а також до взаємовідношень «мова — людина», до їх нормальної побудови. Над питаннями культури мовлення і риторики працювали такі українські вчені (педагоги, лінгвісти та методисти), як Н.Д. Бабич, М. А. Жовтобрюх, М. І. Вашуленко, О. М. Беляєв, Д. І. Ганич, С.Я. Єрмоленко, А. Й. Капська, А. П. Коваль, Л. І. Мацько, О. М. Мацько, Г. А. Олійник, М. І. Пентилюк, М. М. Пилинський, Г. М. Сагач, І.О. Синиця, Є. Д. Чак, С. В. Шевчук та ін. Культура мовлення як складова загальної культури особистості є важливою ознакою інтелігентної людини.

У системі професійної освіти риторика й культура мовлення мають специфічне значення. Для вчителів-словесників вони є необхідною умовою педагогічної майстерності, адже викладач є мовною моделлю для учнів і студентів. Для журналістів і політиків — це інструмент формування громадської думки. Особливе місце риторики посідає у підготовці юристів.

Юридична діяльність майже повністю базується на слові: закони формулюються мовою, правові документи повинні бути чіткими й однозначними, судові дебати — логічними та переконливими. Арістотель у «Риторичі» виокремлював судову риторику як мистецтво доводити справедливість або несправедливість учинку. Саме ця форма риторики стала фундаментом для сучасного юридичного красномовства.

Для майбутніх правників риторика виконує кілька важливих завдань. По-перше, вона формує здатність до логічного й доказового мислення, що необхідно під час обґрунтування правової позиції. По-друге, навчає мистецтва аргументації та контраргументації, без чого неможлива ефективна участь у судових дебатах. По-третє, риторика виховує вміння володіти емоційно-експресивними засобами мови, що посилюють переконливість правової промови. Як слушно підкреслює В. Сухомлин, майбутні юристи мають оволодіти риториною як професійним інструментом, бо саме вона забезпечує результативність правозастосовної практики [4].

Культура мовлення для юриста є не менш важливою. Вона передбачає уміння точно добирати слова, уникати двозначності, будувати граматично правильні конструкції, формувати чіткі й зрозумілі тексти. Адже будь-яка неточність у юридичному документі може призвести до хибного тлумачення закону чи навіть до судової помилки. Тому мовна підготовка юриста має охоплювати не лише знання права, а й високу мовленнєву культуру, підкріплену риторичною майстерністю.

Отже, риторика та культура мовлення є ключовими складниками мовної освіти, які забезпечують гармонійний розвиток особистості, формують уміння впливати словом, будувати конструктивний діалог, відстоювати власну позицію й водночас зберігати етичність і повагу до співроз-

мовника. Для юристів вони становлять основу професійної компетентності, для педагогів – умову якісної освіти, для суспільства загалом – запоруку високого рівня комунікації та культури. Саме тому сучасна мовна освіта повинна приділяти належну увагу риторичі та культурі мовлення, розглядаючи їх не як факультативні, а як базові складові професійної підготовки.

Література:

1. Aristotle. *Rhetorica*. Oxford: Clarendon Press, 1991.
2. Голуб Н. Б. Риторика: навч. посіб. Київ: Академія, 2011. 400 с.
3. Пономарів О. Д. Культура слова: мовностилістичні поради. Київ: Либідь, 2008. 272 с.
4. Сухомлин В. А. Риторика в юридичній освіті. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 220 с.

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ СЕРЕД МОЛОДІ: СУЧАСНІ ФОРМИ ТА ВПЛИВ НА ПАТРІОТИЧНЕ ЗРОСТАННЯ

Егор Іванович Чередник, курсант, НУЦЗУ

Станіслав Михайлович Шахов,

доктор філософії, доцент, НУЦЗУ

НК – Андрій Сергійович Мельниченко,

доктор філософії, доцент, НУЦЗУ

Вступ

Волонтерський рух серед молоді в Україні набув особливого значення в умовах сучасних викликів, зокрема через повномасштабне вторгнення росії та тривалу гібридну війну. Ця діяльність не лише допомагає розв'язувати соціальні проблеми, але й сприяє формуванню патріотичної свідомості молодого покоління. Волонтерство стає мостом між особистим внеском і національними інтересами, дозволяючи молоді відчувати причетність до долі країни. Ці тези розглядають сучасні форми волонтерського руху, його вплив на патріотичне зростання та пропонують рекомендації для посилення цієї діяльності в освітньому середовищі [1, 218].

Сучасні форми волонтерського руху серед молоді

Сучасний волонтерський рух серед молоді в Україні еволюціонує, адаптуючись до цифрової епохи та воєнних реалій. Традиційні форми, такі як допомога військовим чи внутрішньо переміщеним особам, доповнюються онлайн-волонтерством, яке дозволяє брати участь у ініціативах без фізичної присутності. Молодь активно використовує соціальні мережі для координації дій, збору коштів та поширення інформації про потреби армії чи цивільних. Наприклад, віртуальні платформи стають основою

для великих рухів, які з часом перетворюються на зареєстровані благодійні організації, розширюючи вплив на суспільство [2, 195].

Крім того, волонтерство набуває гібридних форм, поєднуючи онлайн і офлайн активності. Молодь організовує фандрайзинг через соціальні мережі, а потім реалізує проекти на місцях, як-от постачання обладнання для Збройних Сил України чи підтримку біженців. Ці форми дозволяють молоді проявляти ініціативу, розвиваючи навички лідерства та соціальної взаємодії, що стає основою для їхньої активної громадянської позиції.

Вплив волонтерства на патріотичне зростання молоді

Волонтерська діяльність безпосередньо впливає на патріотичне зростання молоді, формуючи почуття відповідальності за країну. Участь у волонтерстві допомагає молоді усвідомити цінність національної єдності, особливо в умовах війни, де добровольча допомога стає проявом патріотизму. Дослідження показують, що волонтерство розвиває патріотичні якості, такі як готовність до самопожертви та повага до державних символів, через практичний досвід [1, 219].

Патріотичне зростання відбувається на психологічному та ідеологічному рівнях: молодь формує уявлення про національну ідентичність, розвиваючи емоційні зв'язки з Батьківщиною. Наприклад, події Євромайдану та війни на Сході створили "фундаційний міф" для молодого покоління, посилюючи почуття патріотизму через спільні переживання. Волонтерство стає інструментом, який перетворює абстрактні ідеї патріотизму на конкретні дії, сприяючи формуванню високоморальної особистості [2, 198].

Виклики волонтерського руху серед молоді

Незважаючи на позитивний вплив, волонтерський рух стикається з викликами, такими як брак ресурсів та вплив пропаганди. Молодь часто зіштовхується з ризиками, особливо в зонах конфлікту, що вимагає посилення підтримки від держави та освітніх установ. Крім того, гібридна війна намагається послабити дух нації, але волонтерство протидіє цьому, зміцнюючи патріотизм. Для подолання цих викликів необхідно інтегрувати волонтерство в освітні програми, щоб молодь могла безпечно розвивати свої навички.

Рекомендації щодо посилення волонтерського руху

Для ефективного розвитку волонтерського руху серед молоді варто зосередитися на співпраці між державою, громадськими організаціями та освітніми закладами. Створення програм медіаграмотності допоможе молоді протистояти дезінформації, а інтеграція волонтерства в шкільні та університетські курси сприятиме формуванню патріотичних цінностей. Крім того, підтримка онлайн-платформ для волонтерства розширить доступність, дозволяючи більшій кількості молоді долучатися до ініціатив [2, 195]. Такий підхід забезпечить стале зростання патріотизму, готуючи молодь до активної ролі в суспільстві.

Висновки

Волонтерський рух серед молоді є ключовим елементом патріотичного зростання в сучасній Україні. Сучасні форми, такі як онлайн-волонтерство та гібридні ініціативи, дозволяють молоді активно впливати на національні процеси, формуючи сильну громадянську свідомість. Попри виклики, волонтерство зміцнює національну ідентичність, перетворюючи молодь на рушійну силу змін. Комплексний підхід до підтримки цієї діяльності забезпечить тривалий вплив на патріотичне зростання, сприяючи розвитку сильної, єдиної нації.

Література:

1. Найда, І. В. (2023). *Волонтерська діяльність молоді як прояв патріотичних почуттів: управлінський аспект*. Педагогічний дискурс, 1(1), 218-222. Доступно за: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2023/31.pdf.
2. Петришин Л.А., Кульчицький В.О. (2020). *Волонтерська діяльність у патріотичному вихованні учнівської молоді в умовах суспільних конфліктів*. TiR, 26, 193-200. Доступно за: https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-7954d673-8ea7-425e-bc31-f30e949390b9/c/193_TiR_26.pdf.

МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОВІРИ

*Надія Миколаївна Шаповаленко,
кандидат філологічних наук, доцент
доцент кафедри мовної підготовки
Одеський державний університет внутрішніх справ*

Мова — це не лише засіб спілкування, а насамперед соціокультурний феномен, який формує довіру між людьми та групами. Довіра постає тоді, коли комунікація сприймається як щира, відкрита й зрозуміла. У сучасному світі, де інформація поширюється з небаченою швидкістю, саме мова визначає якість взаємодії, стабільність суспільства та перспективи його розвитку.

Філософи мови наголошували, що слово має не лише позначувальну функцію, але й силу впливу: воно здатне переконувати, об'єднувати або руйнувати. Мовна довіра ґрунтується на автентичності та ясності висловлювання. Людина, яка використовує мову чесно, створює атмосферу надійності та безпеки у спілкуванні. Навпаки, маніпулятивне чи агресивне мовлення викликає недовіру, породжує комунікативні бар'єри й відчуження.

У науковій площині довіра визначається як очікування доброзичливості, відповідальності й передбачуваності дій співрозмовника. Мова є головним каналом, через який ці очікування підтверджуються або руйнуються. Так, від рівня мовної культури та вміння обирати відповідні комунікативні стратегії залежить, чи буде слухач готовий довіряти. Наприклад, у професійному середовищі довіра формується через точність терміноло-

гії та послідовність аргументації, у міжособистісному спілкуванні — через емпатійність та емоційне забарвлення мови.

Особливого значення набуває мова довіри в освітньому процесі. Викладач, звертаючись до студентів, вибудовує педагогічну взаємодію не лише на підставі знань, але й через мовленнєві акти підтримки, заохочення, поваги. Коли мова викладача прозора, позбавлена двозначностей та зверхності, тоді створюється атмосфера співробітництва. Мова як інструмент довіри сприяє не тільки ефективнішому навчанню, а й формуванню цінностей демократичної культури.

Не менш важливим є мовне забезпечення довіри в державному та суспільному житті. Офіційні комунікації, політичні промови, публічні звернення формують у громадян відчуття причетності до спільноти. Використання зрозумілої, позбавленої маніпуляцій риторики сприяє підвищенню рівня довіри до інституцій. Український контекст підтверджує цю тезу: прозора та чітка мова держави у кризові часи консолідує суспільство, тоді як двозначність породжує сумніви й дезорієнтацію.

В епоху цифрової комунікації виклик для мови довіри полягає у тому, що тексти стискаються, спрощуються, набувають фрагментарності. Емодзі, скорочення, кліпове мислення змінюють мовну картину світу, але саме тут особливо зростає роль мовної культури. У мережевому просторі, де інформація часто є поверхневою, лише автентична, грамотно оформлена та інтонаційно тепла мова здатна викликати довіру й утримати увагу.

Отже, мова як інструмент довіри є ключовим чинником соціальної взаємодії. Вона формує емоційний клімат спілкування, визначає ефективність професійної діяльності, сприяє консолідації спільнот. Для викладачів-філологів дослідження цього феномену є надзвичайно важливим, адже саме вони навчають нове покоління не лише користуватися мовою, а й відчувати її силу як засобу гуманізації та взаємоповаги.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2021.
2. Гоффман Е. Аналіз фреймів: есе про організацію повсякденного досвіду. Київ: Медуза, 2020.
3. Джонстон Б. Дискурс та ідентичність. Львів: Літопис, 2022.
4. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. Київ: Академія, 2021.
5. Lakoff G. Don't Think of an Elephant! Know Your Values and Frame the Debate. Chelsea Green Publishing, 2021.
6. Searle J. R. Making the Social World: The Structure of Human Civilization. Oxford University Press, 2020.

РЕЛІГІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК КОМПОНЕНТ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ: ДОСВІД ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ АКАДЕМІЇ УКРАЇНИ

Наталія Олексіївна Щербина,

кандидат історичних наук,

*доцент кафедри педагогіки та професійної етики
гуманітарного факультету (очного та заочного навчання)*

Пенітенціарної академії України

У сучасному інформаційному суспільстві аксіологічний компонент відіграє провідну роль у визначенні основних напрямів його розвитку. Відповідно до норм сучасного демократичного суспільства, в Україні кожна людина має право на свободу совісті та віросповідання, проте, традиційно, релігійність є важливим компонентом національної ідентичності українців. Значення національної самосвідомості для зміцнення державності кожного народу важко переоцінити у будь-який період його розвитку. Проте в контексті російської агресії проти України, вагомим компонентом якої є ідеологічний, релігійна ідентичність постає ключовим фактором збереження української ідентичності.

Е. Опанасюк та І. Панчук підкреслюють, що в сучасному нестабільному суспільстві релігійна ідентичність є однією з ключових складових у формуванні та збереженні етнічної та національної самоідентифікації, активуючи процеси збереження особистої самототожності. Релігійна ідентичність як важлива форма соціальної самоідентифікації є інтегральним, поліструктурним і багаторівневим феноменом, який виявляється в різних формах та рівнях розвитку. Вона є особливою формою соціальної ідентичності, сутність якої розкривається через свідоме конструювання або опосередковане сприйняття релігійних уявлень, переконань, цінностей, релігійних ритуалів і обрядів, властивих конкретній релігійній спільноті. Сутність релігійної ідентичності визначається не тільки приналежністю до конфесії, а й є прямим відображенням певної системи світосприйняття [1, с. 55].

Релігійна ідентичність відіграє важливу роль у процесах формування національної самосвідомості та консолідації українського народу, сприяє формуванню почуття спільності та об'єднання, згуртування навколо спільних цінностей та традицій. Релігійна ідентичність сучасного українця проявляється у різноманітності, незавершеності, амбівалентності та багатстві в релігійних переконаннях та практиках, де християнська традиція переплітається з іншими впливами, а також відбувається процес детрадиціоналізації релігійних ідей та практик [1, с. 59].

Під час російської агресії наше суспільство зустрілося з ще з одним, не менш небезпечним виміром війни, – ідеологічним, за допомогою якого російська пропаганда намагалась підготувати концептуальне підґрунтя війни задовго до початку військових дій. Особливе місце у цій інформацій-

ний війні належить поширення ідеології «руського міру», яка виходить за межі суто релігійного вчення, оскільки відверто суперечить йому та є єретичною з точки зору православної догматики. З позицій української національної безпеки ця ідеологія є антидержавною. Проте вона поширювалася в українському суспільстві, й стала домінуючою в російському. Від так маємо нагальне завдання протистояти цьому.

Одним із дієвих методів протистояти цьому – виховувати покоління національносвідомих громадян, які знають правдиву історію своєї держави і заслужено пишаються нею, а не крадуть чужу. І саме освіта має активно сприяти цьому [3, с. 215].

З огляду на це національна система освіти має формувати інформаційну компетентність, передусім, критичне мислення, особливо у сфері релігійної грамотності. В науковій літературі знаходимо такий підхід до визначення поняття «релігієзнавча грамотність»: частина світогляду, що дозволяє людині в гуманістичному ключі правильно й раціонально сприймати релігійні явища й факти універсального світу, оцінювати їх і відповідно з цим діяти, не завдаючи соціального, психологічного, морального збитку як самому собі, так і оточуючим людям. Це є однією з функцій освіти в найширшому її розумінні, стратегічною метою якої є формування високоморальної, культурної особистості, гідного громадянина, людини толерантної, яка поважає погляди та переконання інших людей. Разом із тим і релігійний фанатизм, й атеїстична нетерпимість однаково збиткові та не приносять користі ні окремої особистості, ні суспільству загалом» [4, с. 7].

На нашу думку, ці знання сформують покоління людей, здатних розпізнавати маніпуляції та уникати втягнення в релігійні конфлікти, які часто використовують у гібридних війнах. Крім того, формування міжкультурної толерантності та крос-культурної компетентності сприяє консолідації українського суспільства в нинішніх умовах.

З цією метою здобувачі вищої освіти Пенітенціарної академії України вивчають низку предметів гуманітарного спрямування, зокрема й навчальну дисципліну «Основи капеланства», яка містить релігієзнавчий компонент, який знайомить майбутніх пенітенціаріїв з основами віровчень різних релігій. Особливий акцент робиться на тих моральних принципах, які можуть бути використані у процесі ресоціалізації, включаючи такі аспекти як покайння, пошук нових ціннісних орієнтацій життя та принципах міжкультурної взаємодії [5, с. 248].

Таким чином, релігійна ідентичність є важливим компонентом національно-патріотичного виховання сучасної молоді. В умовах гібридних війн вона виступає не лише як джерело духовних цінностей, а й як засіб захисту національної єдності від деструктивних ворожих наративів, утверджує полікультурність та поліконфесійність як вагомий аксіологічний принцип сучасного українського суспільства.

Одним із ключових інструментів захисту від таких впливів є освіта, яка повинна формувати релігієзнавчу грамотність, критичне мислення та

міжкультурну толерантність. Виховання національно свідомих громадян, які володіють знаннями про власну духовну спадщину та здатні розпізнавати маніпуляції, є стратегічним завданням сучасної української освітньої політики. Особливої актуальності це набуває в системі підготовки фахівців пенітенціарної сфери, де розуміння релігійних цінностей та моральних принципів сприяє ефективній ресоціалізації ув'язнених.

Література:

1. Волотовська В.П. Релігійна ідентичність українців в умовах російської агресії: теоретико-методологічні підходи. *Культурологічний альманах*. 2024. №2. С. 125–137. URL: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.2.14> (дата звернення: 28.09.2025).
2. Опанасюк Е., Панчук І. Динаміка релігійної ідентичності в Україні за останнє десятиліття. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія»: науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА, 2024. № 26. С. 54–60.
3. Щербина Н. Національне виховання як засіб протидії поширення ідеології «руського міра». *Богословські аспекти доктрини/ідеології «руського міра»: тези круглого столу*. Київ: Київська православна богословська академія, 2024. С. 212–215.
4. Кришмарел В.Ю., Нікольський Є.В. Методологічні зауваги щодо дослідження релігієзнавчої компетентності та грамотності з огляду на сучасну освітню систему України. *Культурологічний альманах*. 2024. № 2. С. 4–11. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.2.1>.
5. Щербина Н. Формування крос-культурної компетентності майбутніх фахівців ДКВС під час вивчення навчальної дисципліни «Основи капеланства». *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Освіта. Соціальні та поведінкові науки*. 2025. № 2(15). С. 239–248.

СЕКЦІЯ 9.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ПІДГОТОВКИ
ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ТА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО ВИКОНАН-
НЯ ЗАВДАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО ОЗБРОЄННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Марія Антипенко,
здобувач вищої освіти, інститут права та безпеки,
Одеський державний університет внутрішніх справ
Науковий керівник: Тарас Вайда,
професор кафедри професійних та спеціальних дисциплін,
інститут права та безпеки,
Одеський державний університет внутрішніх справ

Актуальність проблеми. Безпека громадян є головним пріоритетом правоохоронних органів у будь-якій демократичній державі. Для ефективного виконання своїх обов'язків працівники поліції повинні мати доступ до сучасних засобів та зброї, що дозволяє їм підтримувати правопорядок, запобігати злочинам та, за потреби, знешкоджувати загрози [1]. Проведемо аналіз сучасних видів озброєння поліції, розглянемо їх класифікацію та особливості застосування у правоохоронній діяльності. У пропонованій роботі розглядаються не тільки вогнепальна зброя, а й нелетальні засоби, що є важливим елементом сучасної поліцейської тактики.

Сучасна вогнепальна зброя поліції поділяється на кілька основних категорій, що відповідають різним тактичним завданням: 1) пістолети є стандартним озброєнням для більшості працівників поліції і призначені для самозахисту та швидкого реагування на близькій дистанції. Основні вимоги до поліцейських пістолетів – надійність, простота використання, висока точність та ємність магазину. Найпопулярнішими моделями є такі: 1) Glock 17 (австрійський пістолет, відомий своєю простою конструкцією, легкістю та стійкістю до корозії; його полімерна рама та відсутність зовнішнього запобіжника роблять його зручним у використанні; 2) SIG Sauer P320 (модульний пістолет американського виробництва, який дозволяє легко змінювати калібр та розмір рамки. Це робить його універсальним інструментом для різних умов; 3) Beretta M9 (пістолет італійського виробництва має високу надійність та точність; його використовують як у поліції, так і в армії багатьох країн) [2].

На озброєнні підрозділів патрульної поліції України уже кілька років перебувають нові для відомства пістолет-кулемети МР-5 під набій 9×19 мм, що набагато краще, на думку Ю. Р. Йосипіва, В. М. Синенького, М.

Д. Курляка, М. О. Лиси, Н. Д. Туза, П. С. Вербицького, підходять для потреб правоохоронної діяльності в умовах міста на відміну від його попередника АКС-74У [2]. В межах переозброєння підрозділів Національної поліції новими сучасними взірцями озброєння поліцейські департаменту КОРД провели випробування експлуатаційних можливостей пістолет-кулемета SMG-15 під набій 9×19 мм. Попередньо, пістолет-кулемет успішно пройшов комплексне випробування.

Для виконання спеціальних завдань, таких як боротьба з організованою злочинністю, антитерористичні операції чи робота в умовах підвищеної небезпеки, поліція використовує більш потужну зброю – карабіни та автомати: 1) M4 Carbine (легкий та компактний карабін, що забезпечує високу точність на середніх дистанціях; його переваги – мала вага, надійність та можливість встановлення додаткового обладнання (ліхтарі, приціли); 2) НК MP5 (пістолет-кулемет, який славиться своєю керованістю та високою скорострільністю; ідеально підходить для поліцейських операцій у приміщеннях, оскільки його постріл має низьку пробивну здатність, що зменшує ризик смерті для цивільних осіб [2; 3]. Також на озброєнні поліції поступили 7,62 мм снайперські гвинтівки UAR-10 та UAR-10M, 5,56 мм автоматична гвинтівка UAR-15, 7,62 мм снайперська гвинтівка UBR-008 [2].

Застосування нелетальної зброї є ключовим аспектом сучасної поліцейської роботи, оскільки дозволяє мінімізувати ризик смертельних наслідків і зберегти життя як злочинцям, так і правоохоронцям. Вбачається за доцільне навести наступні приклади: 1) електрошокери (Taser) – пристрої вистрілюють два електроди, які прикріплюються до одягу або шкіри людини, передаючи електричний розряд; це призводить до мимовільного скорочення м'язів та тимчасового знерухомлення; такий засіб ефективний для контролю агресивних осіб, які знаходяться під дією наркотиків або алкоголю; 2) газові балончики – використовують сльозогінний газ (перець) для тимчасової нейтралізації нападника; газ викликає сильне подразнення очей та дихальних шляхів, що дає поліцейським час для затримання; це особливо корисно в умовах контролю натовпу або при захисті від нападу; 3) світлошумові гранати – застосовуються для дезорієнтації та тимчасового оглушення злочинців; гранати створюють гучний звук та яскравий спалах, що змушує нападників втратити орієнтацію та контроль над ситуацією. Це дозволяє спецпідрозділам швидко та безпечно увійти в приміщення; 4) рушник з гумовими кулями – використовуються для контролю агресивного натовпу; гумові кулі не смертельні, але можуть спричинити значний біль, що змушує людей припинити протиправні дії [1].

Розвиток сучасних технологій відкриває нові можливості для вдосконалення поліцейського озброєння та підвищення його ефективності. «Ро-

зумна» зброя – це зброя з вбудованими сенсорами, які ідентифікують біометричні дані власника (наприклад, відбитки пальців). Вона не спрацює, якщо її візьме інша людина, що значно зменшує ризик використання зброї проти поліцейського або її викрадення. Також сучасна зброя може бути інтегрована з електронними пристроями, такими як: 1) відеокамери (вбудовані або прикріплені до форми поліцейської камери автоматично починають запис при витягуванні зброї; це дозволяє об'єктивно фіксувати кожен момент її застосування та аналізувати правомірність дій правоохоронця; 2) лазерні цілевказівники та тактичні ліхтарі – допомагають поліцейським точніше прицілюватися та працювати в умовах обмеженої видимості, підвищуючи ефективність та безпеку; 3) використання дронів – дрони стають важливим інструментом поліції для ведення розвідки та спостереження; вони можуть літати над місцем події, надаючи поліцейським повну картину того, що відбувається, без прямого контакту. У деяких випадках дрони можуть бути обладнані нелетальними засобами (наприклад, газовими балончиками) для знешкодження небезпечних об'єктів без ризику для поліцейських [2].

Висновок. Сучасна зброя працівників поліції є складною системою, що включає як традиційну вогнепальну зброю, так і широкий спектр нелетальних засобів. Озброєння постійно вдосконалюється, що дозволяє поліції ефективніше виконувати свої обов'язки, захищаючи громадян і мінімізуючи ризики. Перехід до використання «розумної» зброї та інтеграція нових технологій свідчить про глобальну тенденцію гуманізації правоохоронної діяльності. Подальше вивчення та впровадження інноваційних рішень є ключовим для забезпечення високого рівня громадської безпеки в майбутньому.

До загальних характеристик нової зброї, що вигідно відрізняє її від автоматичної зброї системи Шмайсера/Калашікова можна віднести те, що така зброя є компактнішою та легшою, а також дає можливість через наявність спеціальних планок для кріплення використовувати у поєднанні із гвинтівковою додаткове оптичне, освітлювальне, вимірювальне та інше обладнання. Але головною перевагою є набагато краща влучність та точність ведення вогню.

Література:

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII (із змінами в редакції від 12.09.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/580-19> (дата звернення: 18.09.2025).

2. Сучасні види вогнепальної стрілецької зброї підрозділів МВС України : навчальний посібник / Ю. Р. Йосипів, В. М. Синенький, М.Д. Курляк, М. О. Лиса, Н. Д. Туз, П. С. Вербицький, за заг. ред. Ю. Р. Йосипіва. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 184 с.

3. Про затвердження Інструкції з організації забезпечення, зберігання та експлуатації озброєння в Національній поліції України : наказ МВС від 11.10.2018 № 828. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1249-18#Text> (дата звернення: 17.09.2025).

ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ)

*Євген Іванович Бакутін,
старший викладач кафедри тактичної підготовки
навчально-наукового інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

Належне забезпечення Національної безпеки України – є одним із пріоритетних завдань поставлених перед керівництвом держави та народом України, з метою демократизації та захисту прав та свобод громадян. Одним із суб'єктів сектору безпеки і оборони є Національна поліція України, на яку покладені правоохоронні функції, відповідно завданням передбаченим ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію» [1].

Діяльність суб'єктів системи забезпечення Національної безпеки України в особливих умовах в найбільш широкому розумінні можна поділити на два етапи – запобігання та ліквідація наслідків надзвичайної ситуації. Специфічною ознакою діяльності Національної поліції із забезпечення національної безпеки є те, що ця діяльність здійснюється ними як при звичайних, повсякденних умовах життєдіяльності суспільства, так і за екстремальних умов (в умовах надзвичайного стану, оголошення воєнного стану, антитерористична операція тощо).

Не можна оминути увагою, що навіть досконала правова база не гарантує ефективності роботи поліції, якщо не буде належної організації та підготовки кадрів. Саме тому важливо поєднувати законодавче регулювання з практичним навчанням і обміном досвідом, зокрема враховуючи міжнародні стандарти діяльності поліції в умовах кризових ситуацій.

Розглядаючи відомчі нормативно-правові акти, треба відмітити, що вони носять виключно підзаконний характер та складаються з указів, інструкцій, наказів тощо, що видається в межах компетенції органів та підрозділів Національної поліції України. Також враховуючи структуру МВС України до якої входить Національна поліція України, відомчими нормативно-правовими актами вважаються накази, розпорядження тощо

видані в межах компетенції Міністерства внутрішніх справ України [3, 223].

Правову основу діяльності Національної поліції із захисту населення та територій в умовах воєнного стану становлять: Конституція України, Концепції (основи державної політики) національної безпеки України; Кодекс цивільного захисту України, Закон України: Про національну поліцію; Про правовий режим надзвичайного стану, Про правовий режим воєнного стану; Про національну безпеку України, Положення про Міністерство внутрішніх справ України; Положення про Національну поліцію та інші закони та постанови Верховної Ради України, укази та розпорядження Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, які стосуються питань національної безпеки України та які направлені на забезпечення прав і свобод громадян.

До узагальнених функціональних обов'язків Національної поліції із забезпечення життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави в особливих умовах належить: здійснення системи заходів щодо відновлення та підтримання нормального функціонування об'єктів безпеки у регіонах та місцевостях, забезпечення особистої безпеки громадян; попередження заподіяння шкоди майну; надання допомоги потерпілим та створення необхідних умов для переходу до нормального життя.

Варто відзначити, що аналіз нормативно-правового регулювання діяльності Національної поліції України в контексті публічної безпеки та порядку вказує на необхідність системного оновлення законодавства та акцентує увагу на забезпеченні ефективної роботи поліції у важкі періоди.

З огляду на сучасні виклики, діяльність Національної поліції має розглядатися не лише у вузькому правовому контексті, але й у більш широкій гуманітарній площині. Поліцейський в умовах воєнного стану – це не просто представник держави, а людина, яка власним прикладом формує відчуття безпеки та довіри суспільства.

Література:

1. Про Національну поліцію України: Закон України від 02.07.2015. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, ст.379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 26.09.2025).

2. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки: Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text>

3. Нікітін А. А.: «Нормативні засади забезпечення Національної безпеки Національною поліцією України в умовах проведення антитерористичної операції»: Теоретичні та практичні аспекти забезпечення національної безпеки: №3 2022 с.221

4. Міжнародна поліцейська енциклопедія: У 10 т. / Відп. Ред. Ю.І. римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін юре»», 2003. С.1231

5 . Про основи національного спротиву: Закон України від 16 липня 2021 року № 1702-IX (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2021, № 41, ст.339) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>

ДЕЯКІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИХОДУ УКРАЇНИ ІЗ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАБОРОНУ ПРОТИПІХОТНИХ МІН

Тарас Степанович Вайда,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри професійних та спеціальних дисциплін
інституту права та безпеки,
Одеський державний університет внутрішніх справ,*

Олександр Юрійович Конєв,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри професійних та спеціальних дисциплін
інституту права та безпеки,
Одеський державний університет внутрішніх справ*

Актуальність проблеми. На прикладі звільнених Збройними Силами України окремих регіонів України від російських загарбників (Херсонська, Миколаївська, Запорізька, Київська, Харківська, Чернігівська та ін. області) можна констатувати, що саперні підрозділи військ окупантів під час тимчасового захоплення ними цих територій зазвичай мінують рубежі оборони, підступи до військових об'єктів (аеродромів, штабів та місць дислокації особового складу, навколишню місцевість біля складів боеприпасів і баз паливно-мастильних матеріалів тощо).

При відступі диверсійно-розвідувальні групи супротивника та його спеціальні військові підрозділи також замінують існуючі транспортні комунікації (автодороги, залізниці), придатні ділянки для можливого переміщення військових підрозділів ЗСУ чи місцевого населення (польові дороги, стежки, броди річок тощо), зручні місця для потенційної зупинки та зосередження особового складу і військової техніки, інженерні споруди (мости, тунелі, греблі), промислові підприємства, об'єкти паливостачання (склади та паливні пункти, трубопроводи, АЗС тощо), об'єкти електропостачання (ЛЕП, трансформаторні підстанції тощо), інфраструктуру зв'язку (телевізійні та радіовишки, супутникові антени, кабельні канали та ін.), енергогенеруючі об'єкти (гідроелектростанції, теплоелектростанції, водопостачання) та ін., тим самим створюючи перешкоди як для

оперативного переслідування українськими військами окупаційних підрозділів країни-агресора, так і спричинюючи додаткові відтерміновані у часі ураження вибухонебезпечними предметами (*далі* – ВНП) (саморобними вибуховими пристроями – *далі* СВП) цивільного населення, сповільнюючи відновлення на звільнених територіях нормального життя (повернення місцевих жителів до власних домівок, ведення землеробства, розвиток інфраструктури та рекреації тощо).

Більшість мін, які виявлені під час гуманітарного розмінування звільнених територій в Україні, – радянського виробництва, зокрема ПФМ-1, ПМН, ОЗМ, ТМ, а також трапляються сучасні російські або імпровізовані вибухівки (СВП), створені, в тому числі, на 3D-принтерах. Американських мін в Україні виявлено не було.

Варто зазначити, що рф не є державою-учасницею Оттавської конвенції [1], тому країна-агресорка з 2014 року широко використовує протипіхотні міни як метод ведення війни в Україні. З 2022 року масове використання Росією протипіхотних мін під час повномасштабного вторгнення та ведення нею бойових дій на території України створило асиметричну перевагу для країни-агресорки. У зв'язку з цим українська держава тимчасово (до моменту повного припинення збройної агресії російської федерації проти України) зупинила дію Конвенції про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення [1], участь у котрій обмежувало право України на самооборону. У такий спосіб повернуто право використовувати (наприклад, створення мінних полів на границі з Білорусією, рф тощо) і виробляти протипіхотні міни, що є важливим елементом інженерного захисту ЗСУ на полі бою чи державного кордону.

Оттавську конвенцію (неофіційна назва Конвенції про заборону виробництва і застосування проти піхотних мін – *уточнено нами*) ухвалили 3 грудня 1997 року, а набула вона чинності 1 березня 1999 року. Україна ратифікувала цей міжнародний документ 27 грудня 2005 року, ставши державою-учасницею 1 червня 2006 року. На момент підписання Україна володіла п'ятим у світі за кількістю арсеналом протипіхотних мін, поступаючись лише Китаю, Росії, США та Пакистану.

Верховна Рада України підтримала зупинення для України дії Конвенції про заборону виробництва і застосування проти піхотних мін (за це рішення проголосували 299 депутатів) [1, 2]. Згідно з цим рішенням, дія Конвенції зупиняється для України до моменту повного припинення збройної агресії російської федерації проти України. Підставою для цього кроку стало положення статті 62 Віденської конвенції про право міжнародних договорів, яке допускає зупинення міжнародних зобов'язань у разі виникнення обставин, що радикально змінюють ситуацію, в умовах якої було укладено договір [3].

Раніше рішення про вихід з Оттавської конвенції вже ухвалили у Фінляндії, Латвії, Литві, Естонії та Польщі.

Разом з тим, застосування ВНП (мін, снарядів, ракет тощо) під час ведення війни має й негативний аспект для стану забруднення ними звільнених від окупації територій України в післявоєнний період. За інформацією Національного органу з питань протимінної діяльності, площа територій України, які можуть бути потенційно забрудненими вибухонебезпечними залишками війни, зменшилася у 2024 році на 17 000 км² та на сьогодні становить 139 000 км². Таким є результат спільної роботи операторів протимінної діяльності й підрозділів розмінування Сил безпеки та оборони [4]. Протягом минулого (2024 – *уточнено нами*) року було обстежено та очищено від ВНП 3 152,52 км² земель сільськогосподарського призначення, з яких розмінувано понад 2 500 км² [5].

Протимінна діяльність займає провідне місце на початкових етапах відновлення життєдіяльності на деокупованих територія, під котрою (протимінною діяльністю – *уточнено нами*) розуміються комплексні заходи, що проводяться правоохоронцями органів та підрозділів НПУ та ДСНС з метою забезпечення національної безпеки та спрямовані на зменшення соціального, економічного та екологічного впливу вибухонебезпечних предметів на життя та діяльність населення [6, с. 97-105].

За інформацією керівника Програми протимінної діяльності Програми розвитку ООН в Україні П. Геслопа, нині понад 20 % території України вважається потенційно забрудненою вибухонебезпечними предметами. У таких районах проживає більше 6 млн осіб [7]. Від початку повномасштабного вторгнення Росії зафіксовано понад 812 інцидентів, пов'язаних із мінами та нерозірваними боєприпасами. За словами представника ООН, під час російської війни проти України було випущено щонайменше 12 млн одиниць боєприпасів. Якщо врахувати, що 10 % з них не спрацювали, то в землі може залишатися 1,2 млн одиниць нерозірваних снарядів. П. Геслоп також вказав на низьку якість зброї РФ, зокрема з Північної Кореї, яка часто має до 40 % відмов і залишається важливим чинником забруднення. Тому показник нерозірваних вибухових матеріалів може бути набагато вищим.

За результатами реалізації Плану виконання заходів з гуманітарного розмінування деокупованих територій України вже у 2024 році нетехнічне обстеження проведено у 165 громадах в межах 7 областей, що перевищило заплановане майже в 3 рази. При цьому було ідентифіковано 2 291 ділянку імовірно чи фактично забруднених територій загальною площею 302,9 км². При цьому деякі аналітики називають Україну найбільш замінованою країною у світі.

Висновки. Провівши аналіз міжнародних та вітчизняних нормативно-правових актів і оперативних публікацій щодо здійснення протимінної діяльності в Україні, можна зробити деякі узагальнення.

1. Вихід України з Оттавської конференції забезпечує рівні умови на полі бою внаслідок правомірного (симетричного) застосування протипіхотних мін по відношенню до бойових можливостей країни-агресорки.

2. Різні види вибухових засобів, а також пристрої для підривання (в тому числі для здетонування мін та інших саморобних вибухових пристроїв), ВВП в цілому за принципом дії можна систематизувати в такі групи (типи), як: 1) протипіхотні міни (натискна фугасна, натяжна осколкова та ін.); 2) пристрої для підривання мін, гранат (керування підриванням мін; підривання бойової частини гранати та ін.); 3) протитанкові міни (натискні та керовані фугасні протигусеничні, контактна та керована кумулятивна протиднищева, індукційна кумулятивна, інфрачервона, натяжна чи керована кумулятивна протибортова); 4) протидесантні міни (протидесантні донна фугасна, плаваюча якірна фугасна); 5) міні-сюрпризи та пастки (фугасні міни розвантажувальної дії, таймерна, фугасна похилої або вібраційної дії); 6) об'єктні міни (таймерні прилипаючі фугасна, незнімна фугасна, запалювальна, фугасна запалювальна); 7) нестандартні вибухові пристрої (протипіхотні гранати, гранатометні заряди, мінометні міни, артилерійські снаряди в якості мін-розтяжок, протипіхотні гранати в якості мін-пасток (осколково-фугасні міни розвантажувальної дії), протипіхотні гранати (таймерна міна осколково-фугасної дії); 8) саморобні вибухові пристрої (контактні, безконтактні, таймерні, радіо-керовані міни осколково-фугасної дії).

Вибухотехнічні засоби з залишковим складом вибухових речовин можуть бути присутніми і в інших боєприпасах (артилерійських снарядах, авіаційних бомбах та касетних снарядах, гранатометних і підствольних боєприпасах, боєприпасах до РСЗВ тощо).

3. Проведення гуманітарного розмінування є пріоритетом діяльності фахівці з розмінування – саперів ЗСУ, працівників ВТС НПУ та піротехнічних підрозділів ДСНС, інших операторів протимінної діяльності, фахівці яких володіють спеціальними знаннями і навичками та мають відповідну кваліфікацію щодо безпечного проведення робіт з розмінування (нетехнічного обстеження) замінованої території.

Участь вибухотехнічних підрозділів НПУ з метою ідентифікації вибухонебезпечних предметів, особливо при проведенні огляду їх місцезнаходження в умовах (на місцевості) масового перебування людей, здійснюється відповідно до Закону України «Про Національну поліцію».

Дії спеціалістів-вибухотехніків НПУ під час виникнення аварійних або інших НС повинні відповідати вимогам чинного законодавства в сфері протимінної діяльності, зокрема, Інструкції про поведінку з ви-

буховими матеріалами в органах і підрозділах НПУ та підрозділах Експертної служби МВС України.

4. Правоохоронцям (фахівцям ВТС НПУ, піротехніками ДСНС України) та саперам ЗСУ необхідно наполегливо проводити роз'яснювальну (агітаційно-просвітницьку) роботу серед місцевих жителів після звільнення від ворога тимчасово окупованої території їх постійного проживання, зокрема, на деокупованих регіонах південних та східних регіонів держави, в котрих існує високий рівень мінної небезпеки. Будь-якій особі з метою забезпечення власної безпеки у разі виявлення нею підозрілих ВНП у жодному разі не можна їх брати до рук. Необережне або недбале поводження з мінами та іншими ВНП може спричинити небезпечні для життя і здоров'я людини наслідки.

Література:

1. Конвенція про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення : прийнята 18.09.1997 року, Осло (Норвегія); відкрита для підписання 3-4.12.1997 року в м. Оттаві (Канада) : ратифіковано Законом України № 2566-IV від 18.05.2005). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_379#Text (дата звернення: 12.09.2025).

2. Про зупинення для України дії Конвенції про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення : Закон України від 15 липня 2025 року № 4519-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4519-20#n2> (дата звернення: 15.09.2025).

3. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969 року, м. Відень; набрала чинності для Української РСР з 13.06.1986 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#top (дата звернення: 12.09.2025).

4. Площа території України, потенційно забруднених мінами та вибухонебезпечними предметами, зменшилась на 17 000 км² у 2024 році. URL: <https://mod.gov.ua/news/ploshha-teritorij-ukrayini-potencijno-zabrudnenih-minami-ta-vibuhonebezpechnimi-predmetami-zmenshilas-na-17-000-km-u-2024-roczі> (дата звернення: 15.09.2025).

Березюк О. Україна зупинить участь в Конвенції про заборону протипіхотних мін – Рада ухвалила рішення. URL: <https://babel.ua/news/119711-ukrajina-viyde-z-konvenciji-pro-zaboronu-protipihotnih-min-rada-uhvalilarisshennya> (дата звернення: 15.09.2025).

5. Вайда Т.С., Скрипка О.І. Гуманітарне розмінування звільнених від ворога територій України як першочергове завдання органів Національної поліції після деокупації регіонів. Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності : збірник матеріалів засідання № 5 постійно діючої Міжнародної науково-практичної конференції

(м. Кропивницький, 24 березня 2023 р.). Кропивницький: ТОВ «Центрально-Українське видавництво», 2023. С. 97-105.

7. ООН: Мінне забруднення України – глобальна проблема, що впливає на безпеку й світові ціни. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/4001207-oon-minne-zabrudnenna-ukraini-globalna-problema-so-vplivae-na-bezpeku-j-svitovi-cini.html> (дата звернення: 15.09.2025).

ДЕЯКІ НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІЦІЄЮ ПОЛОЖЕНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ ПРОТИМІННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Тарас Степанович Вайда,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри професійних та спеціальних дисциплін
інституту права та безпеки,*

Одеський державний університет внутрішніх справ

Тетяна Іванівна Носкова,

*старший викладач кафедри професійних та спеціальних дисциплін,
інституту права та безпеки,*

Одеський державний університет внутрішніх справ

Актуальність проблеми. На сьогодні внаслідок збройної агресії рф Україна набула статусу однієї з найбільш забруднених вибухонебезпечними предметами (далі – ВВП) країн світу, що призвело до нових викликів та проблем у сфері реалізації протимінної діяльності. Так, станом на 1 січня 2024 р., за даними Нац. органу з питань протимінної діяльності, що верифіковані в системі управління інформацією з протимінної діяльності (IMSMA), загальна площа територій, які зазнали безпосереднього впливу збройної агресії рф, становить майже 156 тис. кв. кілометрів. Водночас така оцінка не є остаточною, оскільки тривають активні бойові дії [1; 2, с. 97-105]. Тільки з 2014 року по грудень 2021 р., за даними Звіту щодо збору даних про постраждалих від ВВП та інциденти, підготовленого Програмою розвитку ООН в Україні (Mine victim and accident data collection in Ukraine: Final report), на території України сталося 650 інцидентів, у яких постраждало 1078 цивільних осіб, із них 312 осіб померло. На цей час починаючи з лютого 2022 р., за інформацією бази даних нещасних випадків серед цивільних, пов'язаних з мінами та ВВП, на підконтрольних територіях сталося 607 інцидентів, у яких постраждало ще 889 цивільних осіб, з них 277 осіб загинуло (14 дітей), а 612 осіб отримали поранення (74 дитини) [1].

Масштаб забруднення ВВП території України постійно збільшується у зв'язку з продовженням активних бойових дій, що зумовлює зростання кількості таких інцидентів. У цьому контексті важливим (з огляду на не-

обхідність забезпечення дотримання принципу верховенства права) залишається дотримання зобов'язань, взятих на себе Україною у сфері поводження з ВМП та протимінної діяльності в рамках міжнародних договорів у цій сфері, ратифікованих Україною.

Загальна ситуація, що склалася, негативно впливає на безпеку населення та його життєдіяльність, соціально-економічний розвиток регіонів та держави, що спричинило виникнення низки проблемних питань у сфері протимінної діяльності. Зокрема *стосовно забезпечення звільнення територій від ВМП для їх безпечного і продуктивного використання потребують оперативного вирішення такі питання*, як: 1) визначення обсягів і меж забруднення; 2) неможливість повернення значної частини територій до продуктивного використання (до завершення їх нетехнічного обстеження; 3) необхідність утворення уповноважених підрозділів центральних органів виконавчої влади як операторів протимінної діяльності; 4) відсутність системної та централізованої роботи з впровадження інноваційних технологій у сфері протимінної діяльності, зокрема БПЛА, використання супутникових знімків, штучного інтелекту, систем збору та аналізу масивів даних; 5) відсутність підтримки виробництва в Україні товарів у сфері протимінної діяльності; 6) недостатнє залучення до професійної роботи у сфері протимінної діяльності представників соціальних груп, залучення яких становить державний інтерес (жінок, ветеранів, осіб з інвалідністю та постраждалих від ВТП); 7) невідповідність наявних можливостей з підготовки необхідної кількості фахівців у сфері протимінної діяльності масштабу викликів.

Стосовно зниження впливу ВМП на життя та здоров'я населення доцільно врахувати необхідність вирішення таких проблемних питань, як: 1) відсутність координації у навчанні населення ризикам, пов'язаним з ВМП; 2) необхідність підтримки та супроводу осіб, постраждалих від ВМП (відсутність комплексного забезпечення медичного супроводу і спостереження за постраждалими, а також відсутність системи інтеграції постраждалих осіб у суспільне життя); 3) відсутність системного врахування впливу забруднення ВМП на навколишнє природне середовище.

З метою розбудови та посилення системи управління протимінною діяльністю доцільно звернути увагу на вирішення таких проблем, як: 1) необхідність розширення наявних спроможностей системи управління якістю у сфері протимінної діяльності; 2) побудова планування та розподілу завдань у сфері протимінної діяльності з урахуванням спроможностей та пропозицій операторів протимінної діяльності; 3) відмінність в системі організації протимінної діяльності на місцевих рівнях в різних областях та її не уніфікованість (унормування єдиної лінії комунікації між органами, які здійснюють управління заходами з цього напрямку); 4) необхідність унормування єдиного порядку сертифікації операторів про-

тимчасової діяльності для уніфікації та досягнення взаємосумісності діяльності органів з оцінки відповідності; 5) нестача ресурсів у системі управління протимінною діяльністю як людських, так і матеріальних, а також відсутність стандартизованого регулювання процесів управління інформацією державними службами, що здійснюють оперативне реагування на виявлення ВВП без гарантії якості; 6) стан забезпеченості здійснення заходів у сфері протимінної діяльності, суттєва різниця у рівні забезпеченості засобами у різних суб'єктів протимінної діяльності (зокрема державних) не завжди відображає нагальність та пріоритетність потреб відповідних суб'єктів; 7) рівень комунікації з донорами (міжнародними партнерами) у сфері протимінної діяльності не відображає загальні потреби у сфері протимінної діяльності та стан і перспективи реалізації державної політики у цій сфері, а також призводить до нерівномірності в забезпеченні засобами уповноважених підрозділів центральних органів виконавчої влади, які є операторами протимінної діяльності; 8) відсутність достатніх механізмів контролю та відповідальності щодо осіб, які провадять діяльність у сфері протимінної діяльності без дотримання національних стандартів протимінної діяльності та інших вимог системи управління у сфері протимінної діяльності, а також відповідальності за залучення найманої праці до роботи на територіях, що ідентифіковані як імовірно забруднені/забруднені території.

Розв'язання зазначених та інших проблем ускладнюється через відсутність комплексного огляду законодавчої та нормативно-правової бази у сфері протимінної діяльності, технічних засобів розмінування, міжнародної технічної допомоги, залучення людського потенціалу до робіт з гуманітарного розмінування та участі у сфері протимінної діяльності державних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, державно-приватного партнерства, громадських об'єднань.

Існування вищезазначених проблем зумовили прийняття Національної стратегії протимінної діяльності на період до 2033 року, реалізація котрої забезпечить вирішення зазначених проблемних питань у сфері протимінної діяльності. Цей комплексний підхід низки відомств є однією із складових національної безпеки держави та її економічного відновлення і подальшого зростання.

На сьогодні актуальним є розвиток і впровадження інноваційних технологій у сфері протимінної діяльності. Застосування БПЛА з різноманітною оптикою, фільтрами та іншими технологіями, а також аналіз супутникових знімків дає змогу: 1) виявляти предмети та наземні ознаки, які можуть свідчити про забруднення відповідної території вибухонебезпечними предметами та встановлювати їх місцезнаходження; 2) визначати факт ведення або відсутності ведення бойових дій на відповідних територіях та факти активного використання сільськогосподарських земель, які

можуть опосередковано свідчити про потенційну безпечність або небезпечність відповідних територій.

Можливості штучного інтелекту в сфері протимінної діяльності дають змогу аналізувати, порівнювати та обробляти широкі масиви даних за короткий час. Разом з тим впровадження інноваційних технологій потребує ряд дій у частині дослідження їх ефективності та визначення порядку їх використання (формалізація можливості та порядку використання таких технологій у сфері протимінної діяльності), проведення підготовки щодо широкого впровадження таких технологій, зокрема навчання персоналу та його матеріально-технічне забезпечення, а також координація та співпраця всіх заінтересованих осіб.

Стосовно зниження впливу ВВП на життя та здоров'я населення доцільно активізувати роботу з такого напрямку, як навчання населення ризикам, пов'язаним з ВВП. На сьогоднішній день не існує єдиної координації між різними відомствами, що призводить до існування прогалин у таких аспектах, як планування заходів з навчання, звітування, а також дублювання відповідних активностей, що зумовлює зниження ефективності використання ресурсів. Систематичне навчання населення України ризикам, пов'язаним з ВВП, сприятиме зменшенню їх негативного впливу на життя та здоров'я населення. Проте на сьогодні відсутня ефективна модель єдиної координації, що призводить до зазначених прогалин у навчанні [3].

Крім того, існує проблема «несертифікованого» навчання ризикам, пов'язаним з ВВП, коли таке навчання здійснюється під керівництвом міжнародних організацій представниками переважно національних організацій, які не проходили сертифікацію на проведення відповідного навчання, проте стандарти роботи яких контролюються міжнародними організаціями. Зважаючи на зазначене, знижується ефективність заходів у сфері навчання ризикам, пов'язаним з ВВП, що відображається в дублюванні заходів з навчання та існуванні прогалин у системі проведення навчання.

Внаслідок «несертифікованого» проведення навчання відповідним ризикам немає повноцінних даних про дійсний стан ведення навчання та наявні ресурси. Наслідками цього є неефективне використання наявних ресурсів та ризику для населення, що не охоплене навчанням відповідно до сертифікованих програм.

Висновки. З огляду на викладене необхідним, на нашу думку, є потреба вживання таких заходів: 1) забезпечення належних спроможностей органу, відповідального за реалізацію державної політики у сфері навчання населення ризикам, пов'язаним з ВВП, який повинен забезпечити планування та розроблення єдиної програми навчання ризикам з урахуванням навчальних потреб вікових та соціальних груп, частка яких є найбільшою серед постраждалих від ВВП; 2) важливою є легалізація «несертифікованого» навчання, можливим шляхом до якої може бути визнання

проведення навчання організаціями, які хоч самі не пройшли відповідної сертифікації, проте якість робіт яких підтверджується сертифікованою організацією, що відповідатиме за дотримання стандартів якості під час навчання та здійснюватиме відповідне звітування.

Отже, операційний план заходів з реалізації у 2024-2026 роках Національної стратегії протимінної діяльності на період до 2033 року [1] передбачає три основні стратегічні цілі: 1) забезпечення звільнення території від ризиків наявності ВМП для їх безпечного і продуктивного використання; 2) зниження впливу від ВМП на життя та здоров'я населення; 3) розбудова системи управління протимінною діяльністю [1].

Література:

1. Про схвалення Національної стратегії протимінної діяльності на період до 2033 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2026 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 року № 616-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 17.09.2025).

2. Вайда Т.С., Скрипка О.І. Гуманітарне розмінування звільнених від ворога територій України як першочергове завдання органів Національної поліції після деокупації регіонів. *Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності* : збірник матеріалів засідання № 5 постійно діючої Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 24 березня 2023 р.). Кропивницький: ТОВ «Центрально-Українське видавництво», 2023. С. 97-105.

3. Про протимінну діяльність в Україні : Закон України від 6 грудня 2018 року № 2642-VIII (із змінами станом на 01.01.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2642-viii#Text> (дата звернення: 17.09.2025).

АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ В ОДЕСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Марія Русланівна Геляка,
*здобувач вищої освіти (бакалавр)
спеціальності 053 «Психологія»
Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Зоя Анатоліївна Дмитрук,
доктор філософії у галузі освітніх/педагогічних наук
доцент кафедри психології та педагогіки*

Сучасні соціально – економічні, політичні перетворення, виклики та умови воєнного стану в Україні, знаходять своє відображення при фор-

муванні та професійному становленні кожної особистості, зокрема особистостей здобувачів вищої освіти Одеського державного університету внутрішніх справ. Від свідомого та сумлінного виконання працівниками правоохоронних органів своїх функціональних обов'язків залежить робота основних законодавчих та виконавчих інституцій, формування почуття безпеки та впевненості у завтрашньому дні кожного громадянина нашої держави. Ефективність професійної діяльності правоохоронця залежитиме від значної кількості об'єктивних чинників, серед яких ціннісно-сміслові орієнтації особистості займають одне з провідних місць.

Як зазначає науковець Олена Кадерміна, правоохоронну діяльність реалізує людина, яка характеризується особистісними якостями та властивостями, наявністю професійних знань, умінь та навичок. Правоохоронця не можна ототожнювати з «універсальним солдатом», гарна екіпіровка, швидкісний службовий автомобіль, право затримання правопорушника не є достатніми умовами забезпечення існування правового та демократичного суспільства. Працівник правоохоронних органів це, насамперед, суб'єкт діяльності, її виконавець та творець [1].

Отже, аналіз аспектів соціально-психологічної підготовки майбутніх правоохоронців, зокрема в Одеському державному університеті внутрішніх справ, є актуальним напрямком наукових розробок та досліджень.

Ціннісно-сміслові орієнтації здобувачів вищої освіти – майбутніх правоохоронців у подальшому виступатиме базисом та ціннісним підґрунтям для реалізації своїх функціональних обов'язків. Саме ціннісно-сміслові орієнтації визначатиме загальну спрямованість майбутнього правоохоронця у просторі соціальної взаємодії з об'єктами його професійної діяльності. Професійна структура взаємодій зумовлюється особливостями партнерів; саме від їхніх потреб, цілей, цінностей, розуміння ситуації залежить, чи ставляться вони один до одного як до суб'єкта, чи як до об'єкта, як до мети, чи як до засобу. Тому ключовими соціально-психологічними чинниками, що впливають на характер професійної та особистісної взаємодії майбутніх правоохоронців, є мотивація до суспільної діяльності, здатність до емпатії, розуміння щодо індивідуальності кожної особистості та ціннісно-сміслові орієнтації.

Науковець Бадер С. пише, що у наукових розвідках виокремлюють різні напрями аналізу цінностей, де вони розглядаються як: норми, правила, еталони, яких особистість має прагнути (Л. Виготський, Д. Леонт'єв, Г. Оллпорт, М. Рокич); продукт матеріальної і духовної діяльності людини, що може стати предметом її потреб; суспільно значущі елементи середовища, що становлять органічну частину культури; те, що має значення, певний смисл для особистості та стає орієнтиром для діяльності (Дж. Кітчєнз (J. Kitchens), М. Робертс (M. Roberts), Е. Сендос (E. Sandoz), К. Уілсон (K. Wilson), В. Франкл, Е. Фромм) [2].

Розглядаємо поняття «ціннісно-сміслові орієнтації» як систему уявлень, установок і переконань особистості, що визначає її життєві пріоритети, ставлення до себе, інших людей і світу, а також надає сенс діяльності та вчинкам. Отже, ціннісно-сміслові орієнтації певним чином виконують роль внутрішнього компаса, що допомагає людині обирати цілі, приймати рішення та інтерпретувати події.

Здебільшого ціннісно-сміслові орієнтації формуються під впливом сім'ї, культури, освіти, соціального середовища та власного досвіду.

Сергій Косянчук, науковець, науковий співробітник лабораторії дидактики Інституту педагогіки НАПН України, зазначає, що ціннісний досвід включається у сферу свідомості, усвідомлюється людиною і поступово трансформується з об'єктованої людської діяльності в реальну діяльність. Оцінка, включаючи в себе емоційний «афектний» і пізнавальний «когнітивний» компоненти, сприяє як пізнанню, так і певному ціннісному ставленню. Ціннісне ставлення тісно пов'язане як із пізнавально-оцінною стороною діяльності суб'єкта, так і з перетворювальною діяльністю і складає їх стрижень. Під формуванням ціннісно-сміслових орієнтацій мається на увазі створення педагогічних умов, які ініціюють процеси осмислення, переосмислення гуманістичних цінностей, і побудова на їх основі моральної картини діяльності та поведінки. Формування ціннісно-сміслових орієнтацій відбувається за допомогою творчо-розвивальних технологій та інформаційно-пошукових ситуацій [3].

Створення творчо-розвивальних та ціннісно-соціальних молодіжних проєктів в Одеському державному університеті внутрішніх справ є одним з дієвих ресурсів у формуванні ціннісно-сміслових орієнтацій та соціальних установок здобувачів вищої освіти – майбутніх правоохоронців.

За результатами аналізу наукової літератури, публікацій та практичної складової діяльності колективу Одеського державного університету внутрішніх справ щодо формування та реалізації молодіжних соціальних проєктів, було з'ясовано наступне. З 2023 року в Одеському державному університеті було реалізовано такі проєкти, що мають у концептуальній частині ціннісно-сміслові навантаження та сприяють формуванню соціальних установок, сформованих на загальнолюдських цінностях:

- утворення та реалізація завдань проєкту «Школа патріотичного лідерства та волонтерства» (реалізовано з 2023 по 2025 роки);
- утворення та реалізація проєкту «Молодіжні мотиваційні зустрічі ОДУВС» (реалізовано з 2023 по 2025 роки);
- утворення та реалізація проєкту «Курсант ОДУВС з ветераном поруч» (реалізовано з 2023 по 2025 роки).

Соціально-психологічні аспекти зазначених інновацій розглянуто у наукових публікаціях Дмитрук З. Відзначаємо, що у концептуальній складовій всіх проєктів є надзвичайно вагомим аспектом реалізація ав-

торського соціально-психологічного поняття – міжцільова партнерська соціально-психологічна адаптація (поняття трактуємо як процес і результат активного пристосування особистості, представників різних цільових аудиторій до видозміненого середовища, що відбувається на партнерських засадах та за допомогою різноманітних соціально-психологічних засобів та форм (дій, вчинків, видів та форматів) [4].

Таким чином, стверджуємо, що утворення молодіжних інноваційних соціально-психологічних, творчо-розвивальних, національно-патріотичних (ціннісно-сміслових) проєктів сприятиме та є одним з надважливих аспектів соціально-психологічної підготовки здобувачів вищої освіти – майбутніх правоохоронців. Зазначаємо, що викладена тематика потребує додаткових наукових теоретичних та емпіричних досліджень.

Література:

1. Кудерміна О. Особливості соціально-психологічних установок майбутніх правоохоронців/Український науковий журнал «Освіта регіону» № 2, 2011 р. <https://social-science.uu.edu.ua/article/483>

2. Бадер С. Класифікація цінностей та ціннісно-сміслових орієнтацій особистості/Інноваційна педагогіка, випуск 14, т. 1, 2019. http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/14/part_1/5.pdf

3. Косянчук С. Формування ціннісно-сміслових орієнтацій старшокласників в умовах фундаменталізації змісту освіти. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/26594/1/DTiP_12_1_KSV.pdf

4. Дмитрук З.А. Соціально-психологічні аспекти інновацій у сфері виховання здобувачів вищої освіти Одеського державного університету внутрішніх справ/Забезпечення принципу гідності дитини: протидія насильницьким методам виховання: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 24-25 квітня 2025 р.), - Одеса: ОДУВС, 2025. – 214 с.

ІНТЕГРАЦІЯ СТАНДАРТІВ НАТО В СИСТЕМУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СИЛОВИХ СТРУКТУР В УКРАЇНІ

Діана Володимирівна Кіріка,

доцент кафедри адміністративної діяльності

Харківського національного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3633-0103>

Максим Віталійович Кондратюк, курсант

Харківського національного університету внутрішніх справ

Війна в Україні змінила глобальний геополітичний контекст, посиливши стратегічні відносини між великими державами, що в свою чергу призвело до зміщення балансу сил у Європі і світі. Ці процеси вплинули на актуалізацію і модернізацію системи підготовки персоналу силових відомств України відповідно до найкращих світових практик. Курс на євроатлантичну інтеграцію, закріплений у Конституції України [1], зумовлює необхідність гармонізації вітчизняних освітніх стандартів до вимог Північноатлантичного альянсу. Поточна стан довів, що система професійної підготовки кадрів у секторі безпеки і оборони України потребує комплексного реформування.

Конституційне закріплення стратегічного курсу України на набуття повноправного членства в НАТО створило правову основу для гармонізації національних стандартів підготовки кадрів із вимогами Альянсу. Ключовими нормативними актами у цій сфері виступають Закон України «Про національну безпеку України» від 2018 року [2], Стратегія національної безпеки України 2020 року [3] та Річна національна програма під егідою Комісії Україна-НАТО. Ці документи визначають концептуальні засади трансформації системи підготовки персоналу відповідно до стандартів НАТО, проте потребують конкретизації у відомчих нормативних актах та практичних механізмах реалізації.

Прагнення України до інтеграції з НАТО включає адаптацію військової підготовки, використання сучасних технологій, вдосконалення методів та підходів, а також підвищення рівня дисципліни та відповідальності. Попри існуючі проблеми, процес інтеграції стандартів НАТО демонструє певні позитивні результати, зокрема модернізацію навчальних програм у провідних військових закладах освіти [4].

Процес інтеграції стандартів НАТО у вітчизняну систему професійної освіти здійснюється через комплекс організаційних механізмів, серед яких особливе місце займає створення спеціалізованих структурних підрозділів у силових відомствах, відповідальних за співпрацю з НАТО [5].

Активізується розвиток міжнародного співробітництва через участь українських фахівців у спільних навчальних заходах та програмах обміну досвідом [6], що сприяє підвищенню професійного рівня підготовки кадрів. Важливим досягненням є формування мережі навчальних центрів, що працюють за стандартами НАТО та забезпечують підготовку інструкторського складу для подальшого поширення набутого досвіду.

Важливою складовою є змінення існуючих навчальних програм для військових та силових структур, впровадження сучасних методик навчання, розробку нових курсів з урахуванням стандартів Альянсу, таких як тренування з бойових дій, миротворчих операцій, логістики та медичної допомоги. Залучення іноземних інструкторів та експертів для проведення навчальних заходів в українських закладах освіти створює можливості для прямого передавання досвіду та знань, що особливо важливо в умовах трансформації системи підготовки кадрів [7]. Водночас розвивається система дистанційного навчання з використанням цифрових технологій, що дозволяє долучати більшу кількість фахівців до процесу засвоєння стандартів НАТО незалежно від географічного розташування навчальних закладів.

Спільні навчання з країнами-членами НАТО дозволяють українським військовим здобувати досвід спільної роботи в міжнародному контексті. Модернізуючи інфраструктуру військових навчальних закладів та тренувальних центрів шляхом оновлення обладнання, технологій та забезпечення ресурсами для підготовки військових за міжнародними стандартами, українські фахівці відпрацьовують практичні навички, зміцнюють військову співпрацю в умовах гібридних війн, інформаційних операцій і швидкого реагування на кризові ситуації.

Процес інтеграції вимагає і значних фінансових ресурсів для модернізації навчальних закладів, закупівлі нового обладнання та технологій, проведення міжнародних навчань і підготовки персоналу. Важливо звернути увагу на те, що війна в Україні значно посилила єдність в рамках НАТО, посиливши присутність Альянсу на східних кордонах, зокрема в країнах Балтії та Польщі. Країни НАТО почали значно збільшувати витрати на оборону, прагнучи досягти мінімального рівня витрат в 2% ВВП на оборону, як це передбачено у планах Альянсу. Український конфлікт демонструє важливість сучасного військового обладнання та підготовки, тому багато країн почали модернізувати свої армії і техніку. Хоча самі країни Альянсу не беруть участі в прямому військовому конфлікті, вони активно надають Україні зброю, тренування для українських військових та інші ресурси для підтримки оборони країни.

Війна в Україні змусила НАТО переглянути свої стратегічні пріоритети. Альянс має переорієнтувати свої зусилля на стратегічну оборону та протистояння державі-агресору, що потребує зміни концепції ведення

війни та співпраці між країнами-членами. Це стратегічно важливий процес для підвищення боєздатності армії, ефективності в умовах гібридної війни та досягнення високого рівня співпраці з міжнародними партнерами. Цей процес потребує не тільки реформ у підготовці особового складу, але й глибоких змін у системі військового управління, логістики та організації навчань. Інтеграція стандартів НАТО у систему професійної підготовки українських силових структур є важливим кроком на шляху до модернізації оборонного сектору України, підвищення ефективності та сумісності з іншими країнами-членами Альянсу.

Література:

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. Ст. 241.
3. Стратегія національної безпеки України : затв. указом Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. Офіційний вісник Президента України. 2020. № 18. Ст. 1077.
4. Бандурка О. М. Реформування системи підготовки кадрів для правоохоронних органів в умовах європейської інтеграції. Вісник ХНУВС. 2019. № 2. С. 8-17.
5. Крижановський А. М. Міжнародне співробітництво у сфері підготовки кадрів для силових структур. Вісник ХНУВС. 2020. № 3. С. 78-86.
6. Лисенко В. В., Beschastnov A. Legal framework for international cooperation in law enforcement training. Науковий вісник ХНУВС. 2022. № 2. С. 23-31.
7. Фоменко А. Є. Стандарти НАТО у системі професійної підготовки правоохоронців: теоретико-правовий аспект. Вісник ХНУВС. 2022. № 1. С. 25-34.

МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ: ВИКЛИКИ ТА РЕСУРСИ

*Кіра Олександрівна Клименко,
здобувач вищої освіти (бакалавр)
спеціальності 053 «Психологія»*

Одеського державного університету внутрішніх справ

*Науковий керівник: Зоя Анатоліївна Дмитрук,
доктор філософії у галузі освітніх/педагогічних наук
доцент кафедри психології та педагогіки*

Воєнні дії на території країни можуть викликати важкі стресові стани та розлади у населення, яке переживає нестандартні ситуації, що загрожують їх життю. В таких умовах перед кожною людиною встає ціла низка додаткових викликів, наприклад, таких як повітряні тривоги, важкі новини, суспільна напруга.

Через хронічний стрес та розвиток стресових розладів психіка людини певний час зосереджується на основних потребах, які будуть сприяти якомого довшому виживанню та скорішому подоланні стресової ситуації. За оцінками, 9,6 мільйонів людей в Україні перебувають у групі ризику або живуть із розладом психічного здоров'я, а 3,9 мільйона людей, страждають від помірних до важких симптомів [1].

Отже, сьогодні нами буде розглянуто проблематика, з якою стикається студентсько-курсантська молодь при здобутті знань у закладах вищої освіти, особливо під час війни. Розглянемо фактори, які можуть стати ресурсними для студентів та курсантів у процесах щодо збереження ментального здоров'я.

В першу чергу ми хочемо розглянути виклики, адже здобуття вищої освіти саме по собі є досить складним та стресовим процесом, а під час війни стресові стани можуть загострюватись.

Перший виклик - це виклик *подолання страху за власну безпеку*. Психологічно ми зазвичай вважаємо свій дім, квартиру, або будинок найбільш безпечним та захищеним місцем. При тривожних станах та розладах, які є частим явищем під час війни, кожен крок за поріг квартири потребує зусиль волі.

Другий виклик - це *подолання стану тривоги, занепаду сил, втоми*, які можуть бути як хронічними від подій війни загалом, так і ситуативними, наприклад після нічних повітряних тривог, які не давали можливості відновити сили. Такі стани небезпечні не тільки для емоційного фону людини, але і в певній мірі блокують пізнавальні процеси пам'яті, не дозволяючи повноцінно досягнути професійний матеріал.

Третій виклик - це *додатковий стрес від процесу соціальної адаптації*. Особливо актуальний на першому курсі навчання, коли студент або курсант намагається адаптуватися у новому колективі та побудувати стосунки з викладачами і здобувачами вищої освіти закладу. Студенти та курсанти першого курсу - це юнаки і дівчата, що тільки нещодавно пройшли кризу вибору своєї майбутньої професії, а також стрес від необхідності складання обов'язкових державних іспитів, які накладалися поверх хронічної втоми, тривоги та/або страху від воєнного стану на території його країни.

Четвертий виклик пов'язаний безпосередньо з *навчальною діяльністю* за спеціальністю, яка значно відрізняється від навчальної програми у школі. Умов навчання. Тривалість пар, складність матеріалу, необхідність вивчати великі об'єми інформації поза аудиторією самостійно також є стресовим фактором для студентів та курсантів. Все може ускладнитися, якщо студент або курсант так і не зможе адаптуватися до зазначених умов протягом першого курсу, ці фактори продовжать викликати певний рівень стресу і на старших курсах. Ускладнює вивчення матеріалу також і фактор повітряних тривог, який викликає негативні емоції в студентів та курсантів, змушує перенаправляти увагу з навчання на виживання.

П'ятим викликом є *відсутність абсолютної впевненості у виборі правильного спрямування навчання*. Через це на других та третіх курсах можна спостерігати хвилі відрхувань або академічних відпусток. Молоді люди не завжди можуть вирішити ким вони хочуть бути в майбутньому, та часто їм в цьому заважають їхні батьки, які вирішують за своїх дітей де їм навчатися. А під час воєнного стану додається додатковий чинник - бажання навчатися за професією, яка є актуальною під час війни, або під час відновлення. Навчання за менш актуальними професіями може негативно вплинути на ментальний стан студента. В той же час складність навчання для здобувача вищої освіти може виявитися вищою, ніж очікувана та спричинити сильні емоційні переживання.

Шостим значущим викликом, з яким стикається студентсько-курсантська молодь, є *необхідність підтримання балансу між навчальною діяльністю та особистим життям*. Наукові дослідження у сфері психології розвитку свідчать, що саме в юнацькому та ранньому дорослому віці відбувається активне формування інтимно-особистісних стосунків, що нерідко завершується створенням сім'ї. В умовах воєнного стану цей виклик загострюється через підвищений рівень тривожності та екзистенційної невизначеності, що може стимулювати студентів і курсантів до прискореного прийняття життєвих рішень, зокрема щодо побудови сім'ї.

Сьомим викликом виступає *феномен знецінення труднощів*, з якими стикається студентська та курсантська молодь. На думку фахівців із пси-

хології стресу, недооцінка або ігнорування індивідуальних переживань може мати негативні наслідки для психоемоційного стану особи. Важливим у цьому контексті є визнання індивідуальної варіативності стресових реакцій, обумовленої особливостями типу нервової системи та психофізіологічної конституції. Таким чином, вимога «просто розслабитися» або твердження про «несуттєвість проблеми» може не лише не допомогти, а й посилити відчуття ізоляції та психологічного дискомфорту у молодій людині.

Таким чином, аналіз основних викликів студентсько-курсантської молоді свідчить про їхній багатовимірний характер, де поєднуються індивідуально-психологічні, соціально-економічні та культурно-історичні чинники. Зазначені виклики не є вичерпними, оскільки окремі проблеми можуть мати суто індивідуальний характер і залежати від особистісних характеристик, рівня підтримки з боку соціального оточення та специфіки освітнього середовища [2].

В умовах воєнних дій та хронічного стресу важливим завданням стає пошук і використання ресурсів, які сприяють психологічній стабільності, адаптації та збереженню ментального здоров'я студентсько-курсантської молоді. На основі аналізу викликів можна виокремити кілька ключових ресурсних факторів.

По-перше, значну роль відіграє **соціальна підтримка**. Дослідження доводять, що позитивні стосунки з викладачами, одногрупниками та родиною сприяють підвищенню рівня психологічної стійкості та зменшують ризик розвитку стресових розладів. Відчуття приналежності до колективу створює умови для формування довіри, взаємодопомоги та зниження відчуття ізоляції.

Важливим ресурсом є **навички саморегуляції та емоційного контролю**. Практики релаксації, розвиток навичок усвідомленості (*mindfulness*), тайм-менеджмент та формування здорових способів подолання стресу допомагають зменшити рівень тривожності та підтримувати когнітивну ефективність.

Освітнє середовище може виступати як ресурсним, так і стресогенним чинником. Університети та академії, які впроваджують гнучкі підходи до організації освітнього процесу (змішане навчання, індивідуальні графіки, психологічна підтримка студентів), сприяють зменшенню навчального перевантаження та підвищують адаптаційний потенціал студентів і курсантів.

Вагоме значення має **мотиваційно-ціннісний компонент особистості**. Формування внутрішньої освітньої мотивації, усвідомлення значущості обраної професії в умовах суспільної кризи та майбутнього відновлення країни допомагає студентам і курсантам долати сумніви щодо професійного вибору та зберігати стійкість до труднощів.

Підтримка з боку держави, університетів або благодійних організацій (стипендії, гранти, програми житлової допомоги) зменшує рівень соціально-економічної напруги та дозволяє студентам сконцентруватися на навчанні й особистісному розвитку.

Як зазначає Дмитрук З., у період воєнного стану посилюється роль освітньо-виховного середовища закладу вищої освіти як спеціально-організованої, особистісно орієнтованої системи з підготовки майбутніх фахівців, у якій створюються сприятливі умови для оптимальної реалізації механізмів соціалізації, професійного та особистісного розвитку здобувачів вищої освіти, наповненої інноваційними проєктами партнерської взаємодії з громадськістю, різними цільовими групами нашого суспільства, державними, комунальними і приватними організаціями та установами, дотичними до проблем освіти і виховання молоді [3].

Таким чином, ефективне збереження ментального здоров'я студентсько-курсантської молоді в умовах війни можливе за рахунок поєднання внутрішніх ресурсів (психологічна стійкість, навички саморегуляції, мотивація) та зовнішніх (соціальна підтримка, ресурсність освітнього середовища тощо). Баланс цих факторів дозволяє не лише долати поточні виклики, а й формувати підґрунтя для подальшого особистісного й професійного зростання. Зазначена тематика є, на нашу думку, актуальною та потребує подальшого розвитку і досліджень.

Література:

1. World Health Organization. Emergency Appeal: Ukraine. January 2024. Geneva: WHO, 2024. 88 p. URL: <https://www.who.int/emergencies/situations/ukraine-emergency/funding/2023> (дата звернення: 26.09.2025).
2. Традиції та новації у розвитку сучасної соціологічної науки: дослідження молодих вчених: Зб. матеріалів V Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (Київ, 22 лютого 2024 р.) – Київ : КНЕУ, 2024 – 178 с.
3. Дмитрук З.А. Соціально-психологічні аспекти інновацій у сфері виховання здобувачів вищої освіти Одеського державного університету внутрішніх справ/Забезпечення принципу гідності дитини: протидія насильницьким методам виховання: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 24-25 квітня 2025 р.), - Одеса: ОДУВС, 2025. – 214 с.

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ІННОВАЦІЇ

Ольга Віталіївна Косаревська,

*к.пед.н., доцентка, науковий співробітник відділення організації
наукової роботи відділу організації наукової діяльності*

Любов Сергіївна Березовенко,

помічниця ректора університету з гендерних питань

Проблематика національно-патріотичного виховання молоді сьогодні займає особливе місце як у пріоритетних напрямках держави по забезпеченню національної безпеки від загроз російського агресора так і широко обговорюється у науковому колі педагогів, юристів, соціологів, психологів такими авторами як: І.Д. Бех, Л.В. Гуцало, О.Г. Дацьо, О.Г. Діденко, Я.Ф. Жовнірчиком, Л.Д. Зеленською, М.О. Мелашенком, Т.М. Пащенко, Т.В. Потапчук, С.П. Яланською тощо.

Одеський державний університет внутрішніх справ (далі-ОДУВС) як заклад вищої освіти із специфічними умовами навчання має значні дорожки в організації національно – патріотичного виховання здобувачів вищої освіти університету на прикладі злагодженої системи суб'єктів організації навчально-виховної, соціально-практичної та науково-дослідної роботи курсантів і студентів.

Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді передбачає основними напрямками: формування критичного мислення; розвиток професійних компетенцій, формування національної правосвідомості, досягнення активної громадянської позиції [1].

Дієвими чинниками цілеспрямованого виховання патріотів України на нашу думку стало наступне:

1. Впровадження в навчальний процес ЗВО системи МВС України новітніх дисциплін, з урахуванням потреб спеціалізованих теоретичних знань і практичних навичок здобувачі вищої освіти, що спрямовані на спротив загроз сучасної російсько-української війни. Так, наприклад, навчальна дисципліна патріотичного спрямування: «Базова загальновійськова підготовка» ОПП «бакалавр» включає в себе інтеграцію міждисциплінарних знань, щодо розуміння української державності та громадянської позиції. Національна ідентичність в освітньому процесі університету розкривається як громадянська категорія культурологічної підготовки з огляду ознайомлення здобувачів вищої освіти з культурною спадщиною, історією українського народу, підтримки розвитку рідної мови. Як приклад патріотичного напрямку культурологічної підготовки можна

навести також діяльність наукового курсантсько-студентського гуртка «Джерело» кафедри мовної підготовки та діяльність Мовного омбудсмена ОДУВС, які формують українську культуру та національний темперамент.

Основними напрямками роботи є:

- розвиток мовленнєвого апарату, проведення постійно діючого студентсько-курсантського круглого столу «Мова і право: лінгвістичний аспект розуміння, тлумачення та застосування права»;
- участь у творчих конкурсах, наприклад, «Калиновий дивосвіт моєї мови – переможного миру основа!»;
- зустрічі з представниками культури і мистецтва з метою впровадження культурних, національних традицій, любові до Батьківщини, вивчення історії українського народу та сучасних загроз українській ідентичності.

Відвідування історичних пам'яток, екскурсії по териконах України допомагають здобувачам вищої освіти полюбити рідну землю. Так, в рамках кураторської роботи під час літніх канікул ветеранам російсько-української війни Лавринюку О.Ю. була організована екскурсія до найвищої точки України гори Говерла, де студенти університету встановили прапор ОДУВС.

Таким чином поєднання наукових та соціально-виховних заходів, що проводяться в ОДУВС у напрямку розвитку української культури сприяють формуванню самосвідомості, мислення, сприйняття світу через емоції та почуття здобувачів вищої освіти.

2. В сучасних умовах інформаційної війни та гібридних загроз і дезінформації з боку рф, спроб насадження у правосвідомість молоді шкідливих проросійських наративів самостійним напрямком у патріотичному вихованні виступає усвідомлення ролі кібербезпеки у забезпечені суверенітету, територіальної цілісності держави, виховання готовності протидіяти інформаційним і кіберзагрозам, що спрямовані проти України. Тому, в ОДУВС на початку поточного 2025-2026 року на базі науково-дослідної лабораторії з актуальних питань кримінального аналізу створено науковий курсантський гурток «Cybersecurity Club», який передбачає розвиток новітнього рівню інформаційно-технічної підготовки курсантів за підтримкою програмного забезпечення Управління кібербезпеки НПУ в Одеській області. Використання таких цифрових платформ під час навчання в ОДУВС будуть забезпечувати безперервність навчального процесу та патріотичного виховання.

3. Формування у здобувачів вищої освіти активної громадянської позиції з метою патріотичного самовдосконалення під час збройного конфлікту з рф досягається за рахунок проведення наступних соціально-гуманітарних акцій, наприклад:

- організація добровільної здачі крові на Одеській станції переливання крові для потреби військовослужбовців та громадян тощо;

- волонтерська діяльність з надання допомоги для тимчасово переміщених осіб та сімей військовослужбовців спільно з громадськими організаціями як наприклад, ГО «Десяте квітня».

4. Науково-дослідну діяльність здобувачів вищої освіти під час навчання в ЗВО із особливими умовами навчання ми розглядаємо як стратегічний напрямок у формуванні національної правосвідомості та патріотичного виховання за рахунок активізації дослідницької позиції на принципах академічної доброчесності та особистісно-орієнтованої педагогіки.

Так, в ОДУВС діють 17 наукових курсантсько-студентських гуртків, які є основною ланкою Наукового товариства здобувачів вищої освіти та молодих вчених. Менторська діяльність керівників наукових курсантсько-студентських гуртків під керівництвом відділу організації наукової діяльності дозволяє здобувачам вищої освіти самостійно обрати свій науковий шлях особистісного професійного зростання на підставі залучення до наукових розвідок стосовно актуальних сучасних питань як, наприклад, розслідування та класифікації воєнних злочинів, способи захисту цивільних прав громадян в період режимного стану в Україні, міжнародне співробітництво з іншими правоохоронними структурами тощо. Використання цифрових платформ під час проведення науково-практичних конференцій, тематичних диспутів, круглих столів, участь у наукових конкурсах дозволяють здобувачам вищої освіти безпосередньо бути учасниками сучасних наукових досліджень за рахунок комунікації з представниками різних галузей науки, практичними фахівцями правоохоронної сфери діяльності громадськими об'єднаннями та іншими закладами вищої освіти.

5. Особлива увага в ОДУВС приділяється формуванню патріотичних почуттів за рахунок дієвої соціально-практичної взаємодії здобувачів вищої освіти з ветеранами російсько-української війни. Так, в ОДУВС було створено інсталяцію «Кіборги», яка присвячена героям, які захищали Донецький аеропорт в 2014 році. Мурал «Герої не вмирають» є проявом вшанування пам'яті 12-х Героїв-випускників ОДУВС чие життя обірвала війна. Це стало вічним символом відданості та мужності для молодого покоління.

У відповідності до «Національної стратегії із створення безбэр'єрного простору в Україні» на період до 2030 року. В ОДУВС працевлаштовано 34 ветерана, в тому числі 15 осіб з інвалідністю, які займають різні посади та активно взаємодіють зі здобувачами вищої освіти та спільнотою Героїв-ветеранів. Так наприклад, 14.09.2025 року відбулася спільна хода ветеранів війни і здобувачів вищої освіти з пронесенням Державного Прапора України на Алеї Героїв (парк ім. Т.Г. Шевченка). Під керівниц-

твом помічника ректора по роботі з ветеранами Сергія Козаченка - учасника бойових дій на базі ОДУВС постійно організуються спільні спортивні заходи, в яких приймають участь незламні мужні ветерани з обмеженими можливостями та здобувачі університету – члени спортивних секцій.

Як приклад тісної взаємодії здобувачів вищої освіти з організацією «Ветеран Хаб» можна віднести участь членів науково студентського гуртка «Шторм підсвідомого» кафедри психології та педагогіки участь у круглому столі «Ментальне здоров'я як стратегічний ресурс суспільства: виклики та перспективи», який планується на 09.10.2025 року до Міжнародного Дня ментального здоров'я.

На підставі вище зазначеного можна констатувати:

1. Національно-патріотичне виховання є невід'ємною складовою професійної підготовки майбутніх фахівців правоохоронної сфери діяльності.

2. Здобувачів вищої освіти ЗВО із специфічними умовами навчання слід розглядати не тільки як ресурс формування майбутнього державного, громадського потенціалу, а й як ключовий фактор забезпечення національної безпеки під час збройного конфлікту з РФ та досягнення стабільності держави у поствоєнний період розвитку.

3. Високий рівень сформованості переконань у здобувачів вищої освіти як патріотів України досягається шляхом спільних зусиль цілої системи суб'єктів до якої входять: науково-педагогічний склад університету, , відділ соціально-гуманітарної роботи , відділ організації наукової діяльності, ментори наукових курсантсько-студентський гуртків, куратори навчальних груп студентів та курсантів, ветерани російсько-української війни

4. «Код нації» для майбутнього майбутнього правоохоронця передбачає: служіння Українському народу на основі честі гідності професіоналізму та патріотизму.

Література:

1. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0582729-15#Text> (дата звернення 29.09.2025)

ВІД ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДО ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ – РОЛЬ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

Лілія Георгіївна Матвєєва,

*д.ю.н., професор, завідувач кафедри загальноправових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Національна поліція України за сучасних умов є одним з елементів системи національної безпеки, що відповідає за підтримання правопорядку в державі. Підтримання правопорядку в державі – це головне завдання держави, що передбачає забезпечення безпеки, захисту прав і свобод громадян шляхом застосування владних повноважень та ефективної роботи правоохоронних органів. Такий процес ґрунтується на законності й реалізації правових норм, що регулюють суспільні відносини забезпечуючи функціонування складного механізму захисту життя, охорони власності, честі та гідності громадян. Роль Національної поліції України у забезпеченні публічної безпеки правопорядку багатогранна й динамічно змінюється під впливом внутрішніх реформ та зовнішніх чинників – насамперед повномасштабної агресії РФ, суспільних очікувань і міжнародних стандартів.

Сучасне законодавство чітко окреслює сферу компетенції Національної поліції України як державного органу виконавчої влади, покликаного служити суспільству. Конституційні та законодавчі норми забезпечують інтегруючий характер її діяльності у співпраці з іншими силовими структурами, фокусуючись на пріоритетах захисту прав людини і дотримання верховенства права. Такий підхід підсилює публічну легітимність поліції й формує суспільну підтримку її діяльності. Інституційна місія поліції в системі безпеки ґрунтується на поєднанні її універсальних функцій – охорони публічного порядку, протидії злочинності, надання допомоги громадянам. Завдяки реформі децентралізації та перегляду структури, Національна поліція України наблизилася до моделі рівномірного забезпечення публічного порядку та безпеки на місцевому рівні. Водночас вона виконує роль координатора взаємодії між місцевими органами влади, громадами і іншими правоохоронними суб'єктами, що відповідає концепції єдиного безпекового простору.

Війна та перехідний період поставили перед поліцією нові виклики. Національна поліція України має адаптуватися до виконання завдань, які виходять за межі типових функцій у мирний час: участь у захисті держави, системна фіксація воєнних злочинів, робота на звільнених від окупації територіях. У цих умовах поліція фактично стала основним елементом перехідного правосуддя, відіграючи важливу роль у зборі доказів та відновленні правопорядку після завершення окупації. Така трансформація свідчить про здатність Національної поліції адаптуватися до нових реалій і підкреслює необхідність її зміцнення в процесі відновлення країни. Це

дозволить правоохоронній системі справлятися зі зростаючими викликами, запобігати росту злочинності та уникати випадків безкарності.

В умовах широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації Національна поліція України фактично вийшла за межі своїх звичайних компетенцій, виконуючи низку нетипових завдань у взаємодії з військовими і спецслужбами. З моменту вторгнення у лютому 2022 року, поліцейські підрозділи виконують функції патрулювання населених пунктів в умовах комендантської години, беруть участь у діяльності територіальної оборони, забезпечують евакуацію цивільного населення з прифронтових районів, охорони об'єктів критичної інфраструктури від диверсій. На базі Міністерства внутрішніх справ сформовані спеціальні добровольчі бригади, які діють у складі Сил оборони для виконання штурмових і стабілізаційних функцій. Їхні завдання охоплюють розмінування звільнених територій, виявлення та нейтралізацію диверсійно-розвідувальних груп, роззброєння незаконних збройних формувань. Комплектація таких підрозділів здійснюється на основі високомотивованих кадрів поліції та бійців Національної гвардії, що дозволяє ефективно посилювати безпекову складову на прифронтових територіях.

Одним з основних напрямів діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану стало документування воєнних злочинів та злочинів проти людяності, вчинених окупаційними силами. Важливо підкреслити, що в Україні процесом фіксації таких злочинів займаються численні організації, зокрема й громадські. До фіксації воєнних злочинів залучено широкий спектр фахівців, серед яких представники правоохоронних органів, громадські активісти, юристи та журналісти. З метою забезпечення належного документування воєнних злочинів та злочинів проти людяності, скоєних російською армією в Україні, Офіс Генерального прокурора разом з українськими та міжнародними партнерами створив Єдиний державний ресурс зі збору доказів воєнних злочинів [2].

Поліцейські слідчі спільно з прокурорами фіксують факти вбивств, торгтур, мародерства, руйнування цивільної інфраструктури, сексуального насильства та інших тяжких злочинів, вчинених на окупованих і прифронтових територіях. Станом на вересень 2024 року задокументовано щонайменше 137 тисяч воєнних злочинів РФ проти України [1]. Зібрані матеріали передаються до спеціалізованих органів (Офіс Генпрокурора, СБУ) та міжнародних інституцій (Міжнародний кримінальний суд, спільні слідчі групи) для подальшого розслідування і притягнення винних до відповідальності [3]. Поліцейські також працюють у складі міжнародних слідчих команд із пошуку доказів злочинів агресора на деокупованих територіях, що підкреслює глобальний вимір їхньої роботи.

Активна участь поліції у документуванні воєнних злочинів і підтриманні порядку на щойно звільнених територіях є складовою перехідного

правосуддя (transitional justice). Ця концепція об'єднує заходи, спрямовані на відновлення справедливості та верховенства права після масштабних порушень прав людини. Перехідна юстиція включає кримінальне переслідування винних у воєнних злочинах, встановлення історичної правди, надання компенсацій постраждалим, а також проведення інституційних реформ, що мають запобігти повторенню таких злочинів у майбутньому. Основна мета такого процесу – подолання наслідків конфлікту, відновлення правової системи та сприяння примиренню в суспільстві. Поліція відіграє важливу роль на етапі здійснення правосуддя перехідного періоду. Вона здійснює розслідування і збір доказів злочинів, тим самим закладаючи основу для притягнення винних до відповідальності. Крім того, її присутність у деокупованих громадах допомагає відновити законну владу, забезпечуючи суспільний порядок та публічну безпеку. Таким чином, поліція функціонує не тільки як правоохоронний орган, але й як інструмент повернення довіри громадян та утвердження законності в постраждалих регіонах, що є критично важливим для формування стійкого миру.

Література:

1. Росія скоїла щонайменше 137 тисяч воєнних злочинів проти України та українців. *Президент України. Офіційне інтернет-представництво*. 11 вересня 2024 року. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-rosiya-skoyila-shonajmenshe-137-tisyach->
2. Якщо ви стали потерпілим або свідком воєнних злочинів Росії – фіксуйте та надсилайте докази! *Офіс Генерального Прокурора*. URL: <https://warcrimes.gov.ua/>
3. Cheatham Amelia, Maizland Lindsay. How Police Compare in Different Democracies. March 29, 2020. URL: <https://www.cfr.org/backgrounder/how-police-compare-different-democracies#:~:text=Many%20countries%20rely%20on%20independent,advocates%20have%20questioned%20its%20efficacy>

ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА ПРОФЕСІЙНУ ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

*Ірина Машиалер,
курсантка 4 курсу, факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Іван Катеринчук,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри Вогневої підготовки
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Система підготовки поліцейських в Україні поєднує теоретичні та практичні заняття, спрямовані на формування необхідних знань, умінь і навичок для виконання службових обов'язків. Особливе місце серед практичних дисциплін посідає вогнева підготовка, яка є ключовим елементом професійної готовності поліцейського. Вона забезпечує здатність ефективно виконувати завдання, визначені Законом України «Про Національну поліцію», зокрема забезпечення громадської безпеки, захист прав і свобод людини, протидію злочинності та надання допомоги особам, які її потребують через особисті чи соціально-економічні обставини [1].

Рівень володіння вогнепальною зброєю безпосередньо впливає на безпеку як самого поліцейського, так і громадян. Уміння дотримуватися правил безпеки, знання законних підстав для застосування зброї та відпрацьовані практичні навички є критично важливими. Недостатня підготовка може призвести до неправильного застосування зброї, що загрожує життю та здоров'ю людей, а також може стати причиною трагічних наслідків для самих правоохоронців.

Одним із ключових факторів, що впливають на ефективність роботи поліцейського, є впевненість у власних діях та діях колег, особливо під час застосування заходів примусу, зокрема вогнепальної зброї. Така впевненість формується завдяки регулярним тренуванням, які включають заняття з вогневої та тактичної підготовки, а також курси підвищення кваліфікації. Під час навчання необхідно створювати умови, що моделюють реальні ситуації, розвиваючи у курсантів сміливість, рішучість і стресостійкість незалежно від їхньої статі. Це сприяє розвитку антиципації – здатності передбачати розвиток подій у кризових ситуаціях [2, с.16].

Як зазначає Бодирев Д., вогнева підготовка вимагає особливої уваги через потенційну небезпеку зброї. Викладачі мають розробляти єдиний алгоритм навчання, який включає теоретичну підготовку, тренування без набоїв і практичні стрільби. Такий підхід формує психологічну готов-

ність і автоматичність дій, що є необхідними в умовах, коли поліцейський має право застосувати зброю відповідно до закону [3, с.56].

Важливим аспектом є поєднання влучної стрільби, правомірності її застосування (з урахуванням принципів законності, необхідності та пропорційності) і тактичних навичок поводження зі зброєю. Правоохоронна діяльність пов'язана з високими психологічними навантаженнями, тому морально-психологічна підготовка до використання зброї є невід'ємною частиною вогневої підготовки. Вона формує готовність поліцейського до прийняття складних рішень, зокрема щодо стрільби по живій цілі [4, с.446].

За твердженням сучасних науковців, стрілецьку готовність поліцейського до застосування вогнепальної зброї необхідно класифікувати:

1) за часом:

✓ короткочасна стрілецька готовність – налаштованість працівника Національної поліції щодо застосування вогнепальної зброї протягом кількох годин (наприклад, під час проведення слідчої (розшукової) дії – огляду);

✓ тривала стрілецька готовність – налаштованість працівника Національної поліції щодо застосування зброї протягом доби (чергування слідчого);

✓ постійна – налаштованість працівника Національної поліції щодо застосування зброї у будь-який час, за будь-яких обставин у необхідних, передбачених законом випадках;

2) за обсягом:

✓ повна стрілецька готовність – налаштованість працівника Національної поліції на правомірне застосування зброї, приведеної в бойову готовність;

✓ часткова стрілецька готовність – налаштованість працівника Національної поліції до швидкого приведення зброї в бойову готовність;

3) за формою:

✓ очікувана стрілецька готовність – поступова налаштованість працівника Національної поліції до стрільби у необхідних, передбачених законом випадках;

✓ раптова стрілецька готовність – стрімка налаштованість працівника Національної поліції до застосування зброї. [5, с.278-281]

Отже, вогнева підготовка відіграє важливу роль у формуванні професійної компетентності поліцейського. Вона впливає на якість виконання службових обов'язків через удосконалення навичок, підвищення впевненості та розвиток морально-психологічної стійкості. Комплексний підхід до навчання, що включає відпрацювання практичних і тактичних навичок, сприяє ефективності дій поліцейських у реальних умовах.

Література:

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII : станом на 5 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 07.09.2025).
2. Волянський В. Планування й організація комплексних занять із вогневої та спеціальної фізичної підготовки на базовому етапі навчання курсантів вищих навчальних закладів МВС України, В. Волянський, Ю. Корнійчук, В. Штома, Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. : Фізичне виховання і спорт. 2013. Вип. 11. С. 14-17
3. Бодирев Д. Удосконалення вогневої підготовки в ЗВО системи МВС України / Д. Бодирев // Організаційно-правове забезпечення функціонування підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану : матеріали Всеукр. кругл. столу (м. Дніпро, 3 черв. 2022 р.). – Дніпро : ДДУВС, 2022. – С. 55-57
4. Лопаєва О. М. Психологічний аспект вогневої підготовки як складова професійної підготовки поліцейського / О. М. Лопаєва // Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 лютого 2022 р.). - Дніпро : ДДУВС, 2022. – С. 446-447
5. Катеринчук І. П., Катеринчук О. І. Застосування зброї поліцейськими: психологічний фактор. Південно-український часопис. ОДУВС, 2023 рік, випуск 1, с. 278-281.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ПІДРОЗДІЛАХ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ: ВИКЛИКИ ТА РІШЕННЯ

***Владислава Олександрівна Столмаченко,**
здобувач вищої освіти (бакалавр)
спеціальності 053 «Психологія»*

*Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Зоя Анатоліївна Дмитрук,**
доктор філософії у галузі освітніх/педагогічних наук
доцент кафедри психології та педагогіки*

Соціально-психологічна адаптація військовослужбовців у підрозділах сектору безпеки та оборони України є ключовим етапом на шляху формування ефективного та згуртованого особового складу. Динаміка соціально-психологічної адаптації визначає, наскільки швидко і успішно військовослужбовці зможуть пристосуватися до нових умов життя, прийняти норми військового середовища та ефективно виконувати професійні обов'язки. Успішна адаптація сприяє зміцненню морально-

психологічного клімату в колективі, підвищенню стресостійкості та запобіганню деструктивним проявам у поведінці особового складу.

Сьогодні, в умовах повномасштабної війни та постійної мобілізації, до підрозділів сектора безпеки та оборони приходить велика кількість новобранців, які нерідко не мають попереднього військового досвіду. Це створює додаткові виклики для системи адаптації та психологічного супроводу. Високий рівень стресу, фізичне й емоційне виснаження, тривожність, проблеми соціалізації в новому колективі - усе це потребує комплексного підходу з боку психологів, командирів та усієї системи підготовки. Розуміння основних труднощів соціально-психологічної адаптації та розробка ефективних рішень є вкрай важливими для підтримання боєздатності та психологічного здоров'я військовослужбовців.

Соціально-психологічну адаптацію новобранців до умов служби варто розглядати як складний і динамічний процес активного пристосування особистості до нового соціального середовища, що тісно пов'язане з виконанням професійних обов'язків. У цьому процесі відбувається не лише зовнішнє звикання до нових умов, а й глибокі внутрішні зміни - формуються нові уявлення, змінюється ставлення до себе й до обраної діяльності. Це, у свою чергу, сприяє розвитку саморефлексії, корекції поведінки та визначенню власного місця в колективі і системі служби загалом [1, с.94].

Під час адаптації до служби у підрозділах сектору безпеки та оборони новобранці можуть поводитися не так, як очікується, наприклад, бути надто агресивними, замкненими або порушувати правила. З точки зору психології, така поведінка виникає не просто так: часто вона є результатом сильного внутрішнього напруження, розчарування або відчуття, що людину не розуміють і вона не може реалізувати себе. Також новобранець може поводитися нестандартно, якщо раніше він засвоїв подібну модель поведінки у своєму середовищі [2].

Такі відхилення від загальноприйнятих норм це сигнал, що людина не справляється з новими умовами. У неї порушується внутрішній баланс, слабшають механізми самоконтролю, і їй стає важко керувати своїми емоціями та діями.

Науковці наголошують на тому, що механізми адаптації починають працювати лише в умовах виникнення нової для індивіда ситуації. В даному випадку мобілізація саме відповідає всім умовам новизни ситуації. Військовослужбовець потрапляє в нове для нього середовище, зі своїми особливостями (харчування, режиму, підпорядкуванню), що і спричиняє необхідність адаптації. Соціально-психологічна адаптація є складовою частиною психічної адаптації. Чинниками соціально-психологічної адаптації в армії виступають: інша система взаємовідносин суб'єктів військової діяльності, нові соціальні ролі, норми, цінності, поведінкові моделі,

самоусвідомлення на основі ідентифікації з військовою службою як специфічним видом діяльності [3].

За результатами аналізу наукової літератури визначаємо високу значимість особистісних суб'єктивних факторів у процесі адаптації військовослужбовців: рівень самооцінки (у разі низької самооцінки стресостійкість слабка, висока ймовірність виникнення депресій), Я-концепція (негативна Я-концепція може стати причиною ауто-агресії або делінквентної поведінки), локус контролю, обмежений фонд знань, умінь і навичок тощо.

Одним із важливих напрямів допомоги новобранцям є надання психологічної підтримки, зокрема проведення **кризового консультування**. Це спеціальні розмови з психологом, які допомагають людині впоратися з сильними переживаннями після важких подій, таких як перші бойові дії або інші стресові ситуації [4, с. 45]. Кризове консультування дає можливість швидко заспокоїти людину, зменшити емоційне напруження, допомогти їй зрозуміти, що з нею відбувається, та не допустити, щоб проблема переросла у серйозні психологічні труднощі в майбутньому.

Визначаємо основні завдання психологічного супроводу військовослужбовців: моніторинг психологічного стану особового складу, соціально-психологічних характеристик військовослужбовців під час виконання завдань з урахуванням наслідків впливу стресових чинників професійної діяльності; підтримання у військовослужбовців досягнутого рівня психологічної стійкості до впливу психотравмуючих чинників військової служби, психологічної готовності до виконання бойових завдань; моніторинг рівня фізичної та розумової втоми військовослужбовців; профілактика розвитку кризових психологічних станів, нервових розладів, що виникають внаслідок дії стресових чинників;

своєчасне виявлення явищ психічної дезадаптації та інші [5].

Соціально-психологічна адаптація військовослужбовців у секторі безпеки та оборони - це актуальний і важливий процес, від якого залежить, наскільки швидко людина зможе стати частиною колективу і добре виконувати свої обов'язки. Особливо це важливо зараз, коли багато людей без військового досвіду потрапляють у складні умови. Психологічна підтримка, увага командирів та правильна організація першого тижня служби допомагають уникнути стресу, емоційного вигорання та проблем у поведінці. На нашу думку, чим більше уваги приділяється соціально-психологічній адаптації з перших днів, тим сильнішими й морально стійкішими будуть наші захисники. Проблематика щодо істотного впливу системного професійного психологічного супроводу на процеси адаптації військовослужбовців та психологічний стан особистості потребують подальших досліджень і наукової розробки.

Література:

5. Ткачишина О. Р. Особливості соціально-психологічної адаптації особистості в умовах кризових ситуацій. 2021 с. 93-98 URL: https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/3_2021/17.pdf

6. Міністерство оборони України. Адаптація та реабілітація військовослужбовців. URL: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/adaptacziya-ta-reabilitacziya-vijskovosluzhbovcziv.html>

7. Кокур О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Корня Л.В. Психологічне вивчення особового складу Збройних Сил України. Методичний посібник. Київ: ФОП Маслаков, 2019. 288 с.

8. Майстренко, К., & Леженко, С. (2024). Психологічна та соціальна реабілітація військовослужбовців під час війни: механізми підтримки та реабілітації. Публічне управління та місцеве самоврядування, 3, 43–49, <https://journals.politehnica.dp.ua/index.php/public/article/view/668/598>

9. Бойко О. В., Гузенко І. М., Кожевніков В. М. Психологічна підготовка військовослужбовців. Ч.1 : метод. посіб. / за ред. О.В. Бойко. Львів: АСВ, 2010. 200 с.

МОТИВАЦІЯ ВІЙСЬКОВИХ В СУЧАСНИХ ЗСУ

Г. В. Шпатаковська,

д-р філософії в галузі психології,

викладач кафедри психології та педагогіки

Одеського державного університету внутрішніх справ.

Військові Збройних сил України вже четвертий рік повномасштабного вторгнення стримують вражу армію, яка має єдину ціль – знищити нашу країну. Четвертий рік більшість військовослужбовців ЗСУ знаходяться в умовах постійної загрози для життя, в стані неможливості задовольнити елементарні людські потреби, в стані довготривалого стресового навантаження. Військові, що знаходяться на передовій, знаходяться під впливом постійного стресу через небезпечність бойових дій, втрати побратимів, та постійного знаходження в стані загрози життю.

Тож, вкрай важливо забезпечувати необхідну комплексну підтримку як під час служби, відпустки, реабілітація, так і після повернення додому.

Повернення з фронту супроводжується новими викликами. Військові часто стикаються з труднощами адаптації до мирного життя, проблемами в сімейних відносинах та втратою сенсу життя. Психологічна підтримка в цей період стає ключовим фактором успішної інтеграції в цивільне суспільство, збереження важливих, в тому числі сімейних стосунків.

Окремої, специфічної психологічної допомоги та особливої реабілітації потребують військові полоненні, які, к щастю повернулися до дому.

Полон, тортури, знущання, насильство, часто сексуальне - мають тяжкі і фізичні і психологічні наслідки і потребують від психологів та психотерапевтів високого професіоналізму, стійкості і впевненості в своїх діях.

В сучасній психології є багато розробок в напрямку роботи з наслідками травматичного досвіду: ЕМДР, КПТ, психосоматична терапія, тілесноорієнтована, арт-терапія, та інші.

Багато розробок в галузі психологічної допомоги та реабілітації військових зібрано під час останніх війн завдяки військовим психологам США та Ізраїлю. Але новітні розробки саме українських військових психологів, психотерапевтів та реабілітологів, унікальні, що до умов в яких вони створювалися, і продовжують створюватися.

Для підтримки оптимального психологічного стану військових, є необхідність в психологічній підтримці і допомозі в напрямках, які суто відрізняються один від одного і мають свою специфіку: психологічна допомога військовим в адаптації до військового життя на фронті, психологічна допомога новобранцям, психологічна підтримка військових, які знаходяться в зоні бойових дій, психологічна допомога сім'ям військових, психологічна реабілітація під час відпустки, після поранення чи після повернення, психологічна реабілітація полонених

Психологічна допомога і мотивація військовослужбовців

Практично для кожної категорії військових важливою темою в психологічній допомозі є тема мотивації. Мотивація військовослужбовців у сучасних умовах війни є одним із ключових факторів збереження їхньої психологічної стійкості, ефективності бойових дій та здатності до адаптації після повернення. Вона не є сталою, а трансформується залежно від життєвого та бойового досвіду, фізичного стану, соціального оточення та контексту, в якому перебуває військовий. Психологічна допомога має враховувати специфіку різних груп: новобранців, військових на фронті, тих, хто перебуває у відпустці, поранених, полонених та ветеранів.

Новобранці переживають кризу ідентичності, пов'язану з різким переходом від мирної життя до військової довілля. Тут ключовим завданням є створення мотиваційної основи, що ґрунтується на цінності — захист батьківщини, рідного дому, культурної ідентичності.

У зоні бойових дій акценти зміщуються. В умовах постійного стресу та небезпеки головним викликом стає підтримання стійкої мотивації та здатності діяти, незважаючи на виснаження. Для військових надзвичайно важливим є відчуття єдності побратимів та спільної мети, яке формує психологічний захист від відчуження і цинізму.

Час відпустки для військових, які повертаються з фронту, супроводжується відчуттям «синдрому двох світів»: різкого контрасту між бойовою реальністю та мирною життям. Це часто викликає дратівливість, дистанціювання від близьких або, навпаки, потребує особливої уваги. Важливо підкрес-

лювати, що відпочинок є частиною військової служби, адже без відновлення неможливо повернутися до бою в належному стані.

Окремий вимір становить реабілітація військових після поранення, особливо тих, хто втратив кінцівки, чи отримав інвалідність. У цій категорії домінує криза ідентичності: втрата фізичної цілісності часто сприймається як втрата здатності бути воїном. Формування нової ідентичності, де фізичні обмеження не зменшують цінності людини, приволюючи до суспільно значущих ролей — наставництва, волонтерства, громадської активності, навчання. Це допомагає не лише зберегти, а й трансформувати мотивацію, перетворюючи травму на ресурс посттравматичного зростання. ***

Надзвичайно важким є досвід полону. Він супроводжується втратою контролю, приниженням, катуваннями та тривалим безсиллям. Часто у військових формується відчуття сорому чи провини за сам факт перебування у полоні. У цьому випадку завдання психолога полягає у відновленні відчуття гідності, поверненні контролю за власною життям, роботі з травмою приниження. Важливо формувати розуміння, що саме виживання у полоні є актом мужності, а не слабкості.

Повернення ветеранів до громадянської життя пов'язане з необхідністю віднайти новий сенс і роль у суспільстві. Мотивація у цьому контексті базується на усвідомленні, що служба не закінчується, а трансформується у нові форми — захист і відбудову країни у мирному житті.

Стратегії реагування у військових умовах

Психологічні реакції військових, які опиняються в надзвичайних умовах, можна розглядати крізь призму відомих механізмів стресової відповіді та доповнювати їх новими клінічними спостереженнями.

Традиційно виділяють три основні реакції на екстремальний стрес:

Бій (fight) — активна агресія, спротив, протест проти ситуації чи авторитетів.

Втеча (flight) — спроба уникнути ситуації (фізично чи психологічно).

Завмирання (freeze) — відключення емоцій, пасивність, відчуття «я ніби не тут» (van der Kolk, 2014).

Менш відома, але підтверджена сучасними дослідженнями, стратегія — це **підлаштування** (fawn).

Вона проявляється як прагнення знайти можливий спосіб існування в умовах примусу, виконувати вимоги, пристосовуватися до ролі «солдата», навіть якщо внутрішнього прийняття реальності немає. У військово-му середовищі ця стратегія часто стає мостом до поступового формування нової ідентичності.

У 2021 році когнітивний психотерапевт Піт Волкер запропонував ще одну реакцію на стрес, яку він відніс виключно до людини і назвав її «підлизуйся» (Fawn). Така реакція на стрес змушує людей переживати роз-

пач, крах надій, втрату віри у власні сили, безпорадність, як гостру необхідність підкорятися, як основу виживання. При цьому така реакція часто не відповідає внутрішньому стану, навіть у дуже складних умовах та ситуаціях.

Нарешті, особливе місце займає стратегія, яка поки що майже не описана в теоретичних джерелах, але спостерігається в польовій практиці. Це — *прагнення допомагати, підтримувати та рятувати інших*. Для багатьох військових, навіть для тих, які не мають власної внутрішньої мотивації до бою, саме орієнтація на підтримку товаришів по службі стає ключем до відчуття сенсу. Вони знаходять сили воювати не стільки заради абстрактних ідей, скільки заради конкретних людей поруч. Це відповідає головним постулатам логотерапії Віктора Франкла, де пошук значення через служіння іншим виступає найпотужнішим ресурсом виживання у кризових умовах.

Таким чином, ми можемо говорити про п'ять основних стратегій, які варто враховувати при роботі з військовими:

Бій (fight)

Втеча (flight)

Завмирання (freeze)

Підлаштування (fawn)

Допомога та рятування інших (**Fortify**— авторське спостереження)

Цей останній тип реакції особливо важливий у військовому контексті: він трансформує зовнішній примус у внутрішню цінність через колективну відповідальність, формуючи мотивацію, яку складно створити адміністративними заходами.

Вона проявляється як прагнення знайти можливий спосіб існування в умовах примусу, виконувати вимоги, пристосовуватися до ролі «солдата», навіть якщо внутрішнього прийняття реальності немає. У військовому середовищі ця стратегія часто стає мостом до поступового формування нової ідентичності.

Ключовою умовою такого переходу є формування так званого вікна безпеки, описаного в полівагальній теорії С. Порджеса. Згідно з його моделлю, активація вентрального відділу блукаючого нерва забезпечує здатність до соціальної взаємодії, співпраці та довіри, тоді як у стані загрози переважають реакції симпатичної та дорсальної парасимпатичної системи. Утворення стану безпеки — через інтонації голосу, зоровий контакт, ритуалі групової єдності — стає передумовою переходу до зрілих форм реагування.

Вирішальну роль у цьому процесі відіграє сенс. В. Франкл, спираючись на досвід виживання в концлагерях, довівши, що усвідомлення мети та відповідальності «за кого і за що я борюся» здатне трансформувати хаотичні імпульси в конструктивну дію. Сенс виступає когнітивним ста-

білізатором, який інтегрує досвід і перекладає психіку з площини виживання у площину розвитку.

Не менш важливою є соціальна підтримка. Дослідження С. Саутвіка та Д. Чарні показали, що згуртованість, взаємодопомога та відчуття «я не сам» виступають найсильнішими предикторами резильєнтності серед військовослужбовців. Соціальні зв'язки послаблюють дію хронічного стресу та формують передумови для стратегії Fortify, у якій акцент зміщується від індивідуального виживання до колективної солідарності.

Таким чином, мотиваційна робота з військовими має бути багатовимірною та враховувати: фізичний аспект (подолання наслідків стресу), психологічний (робота з травмою та кризами ідентичності), соціальний (інтеграція до груп підтримки), культурний (сенси, символи, наративи у суспільстві). Тільки поєднання цих рівнів дозволяє сформувати стійку *мотивацію*, яка підтримує військових у найскладніших умовах війни та повертає їм відчуття гідності та сенсу після завершення військового шляху.

Сьогодні існує велика необхідність в об'єднанні усіх існуючих напрямків психологічної допомоги та реабілітації військовим і тим, хто продовжує стримувати ворога, і ти, хто готуються до військової служби і ти, хто потребують допомоги, повернувшись до дому.

Є необхідність об'єднання фахівців, науковців та практиків для створення наукової спільноти для обміну знань, ознайомлення з результатами сучасних досліджень що до психологічної допомоги військовим та їх сім'ям, та можливості реабілітації для ветеранів та полонених. Є необхідність об'єднання суміжних спеціалістів: психологів, психотерапевтів, реабілітологів, лікарів та психіатрів, організація міждисциплінарних конференцій, форумів та навчальних проєктів для фахівців.

Також є необхідність в популяризації знань про особливості психологічного стану військових, від новобранців, до героїв, які приймали участь в бойових діях, ветеранів, полонених, с розповсюдженням інформації про кризову інтервенцію, в якій є необхідність в нашій країні, яка вже довгий час знаходиться в військовому стані.

На жаль, безпрецедентна подія – повномасштабне вторгнення російських окупантів в Україну, скоріш за усе не остання війна в світі. І завжди є ті, хто розв'яже війни, і ті, хто протистоїть цієї агресії, і ті, хто допомагає тим, хто стає на захист, і бере участь в бойових діях.

Література:

1. Колесніченко О. С., Приходько І. І., Мацегора Я. В. «Психологічна реабілітація військовослужбовців після виконання службово-бойових завдань в бойових умовах» монографія. Харків: НА НГУ, 2021. 75 с. ISBN 978-966-8671-67-8
2. Кокун О.М., «Основи психологічної допомоги військовослужбовцям в умовах бойових дій.» Методичний посібник. К, 2023 р.

3. Каплюченко, О., Бондаренко, О., & Товма, М. (2022). Залежність мотивації військовослужбовців НГУ від ефективності бойової діяльності та досвіду участі в АТО. *Честь і Закон*, 1(80), 60–72.
4. Лиман, А. (2021). Психологічні особливості мотивації військово-службовців Національної гвардії України. *Честь і Закон*, 2(77), 45–58
5. Порджес, С. (2011). Полівагальна теорія: нейрофізіологічні основи емоцій, прихильності, комунікації та саморегуляції. Нью-Йорк: Нортон. — С. 118–123.
6. Саутвік, С., і Чарні, Д. (2018). Стійкість: наука про оволодіння найбільшими викликами життя. 2-ге вид.: Видавництво Кембриджського університету. — С. 67–73.
7. Франкл, В. (1946/2006). Пошук людиною сенсу. Boston: Beacon Press. (укр. пер. — «Людина в пошуках справжнього сенсу»). — С. 111–112.
8. Юр'єва, Н. (2020). Особливості мотивації військовослужбовців: систематизація досліджень. *Честь і Закон*, 4(75), 110–125.

**СЕКЦІЯ 10.
ЗАХИСТ ПРИВАТНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ В СУЧАСНИХ
УМОВАХ**

**ON GUARANTEES OF THE IMPLEMENTATION OF
EMPLOYEES' SUBJECTIVE LABOR RIGHTS AND
LEGITIMATE INTERESTS**

Akperli Ulkar Asif,

Associate Professor, Department of Labor and Environmental Law, Faculty of Law, Baku State University

When studying the problem of guarantees in a narrowly professional sense, one should not overlook the general theoretical aspect. Thus, according to legal theorists, guarantees represent a broad socio-political and legal phenomenon characterized by three dimensions: cognitive, ideological, and practical. At the same time, it is noted that the practical aspect functions as a tool of jurisprudence and as a prerequisite for the satisfaction of social benefits.

Specialists in the field of legal theory have formulated the following definition:

“Guarantees are a system of socio-economic, political, moral, legal, and organizational prerequisites, conditions, means, and methods that create equal opportunities for individuals to exercise their rights, freedoms, and interests.”

It should be noted that the Labor Code of the Russian Federation contains a special Section VII (“Guarantees and Compensations”), in which practically all existing guarantees in the sphere of social and labor relations are presented in a systematic manner. From our point of view, such a solution under market conditions, where the protective function of guarantees becomes particularly significant, demonstrates the legislator’s extremely important focus on this issue. Therefore, the inclusion of a special section or a separate chapter in the Labor Code of the Republic of Azerbaijan would enhance the role of this legal institution. However, our legislator has chosen a different approach to this problem: guarantees are mainly concentrated (enshrined) within separate legal institutions, although it should be noted that the Labor Code of the Azerbaijan Soviet Socialist Republic did contain a special Chapter VIII titled “Guarantees and Compensations.”

The social purpose of guarantees and their true legal essence in labor legislation, in our view, are most fully revealed through their classification. In terms of content, legal guarantees are generally divided by scholars into material and procedural; by methods of legal regulation – into imperative and

dispositive; and by the target purpose of rights – into guarantees of the exercise of labor rights and guarantees of the protection of those rights.

Professor I.K. Dmitrieva, in particular, writes that “based on the classification generally recognized in legal science and the science of labor law, and proceeding from the general guarantees of the realization of rights, freedoms, and duties enshrined in the legal (constitutional) status of the individual, one can distinguish guarantees of citizens’ labor rights into two groups: first, guarantees of the exercise (implementation) of labor rights, and second, guarantees of the protection of labor rights. The first group, according to I.K. Dmitrieva, consists of legal means, methods, and conditions by which the exercise (use) by citizens of the rights and duties granted to them in the field of labor is ensured. The second group consists of guarantees forming the mechanisms and methods of protecting citizens’ labor rights (for example, Section XIII of the Labor Code of the Russian Federation)”.

Among the general guarantees we may include the provision of Article 16 of the Labor Code of the Republic of Azerbaijan (hereinafter – LC AR), which establishes “a categorical prohibition on any form of discrimination of employees on the grounds of citizenship, sex, race, religion, nationality, language, place of residence, property status, social origin, age, marital status, beliefs, political views, membership in trade unions or public associations, official status, as well as other reasons not related to the employee’s professional qualities, business skills, and so on.”

Among the general guarantees, the prohibition of forced labor (Article 17 of the Labor Code of the Republic of Azerbaijan) is undoubtedly included. In Article 165 of the Labor Code of the Russian Federation, the Russian legislator provides a list of cases (though, unfortunately, not all) where guarantees are granted: “In addition to the general guarantees provided to employees (e.g., guarantees when being hired, transferred to another job, remuneration, and others), guarantees are also granted in the following cases: - when sent on official business trips; - when relocating to work in another locality; - when performing state or public duties; - when combining work with education; - when work is forcibly interrupted through no fault of the employee; - when annual paid leave is granted; - in certain cases of termination of the employment contract; - in connection with a delay, through the employer’s fault, in issuing the employee’s employment record upon dismissal; - and in other cases provided for by the Code and other Federal laws.”

Attention should be drawn to the following provision of Article 165 of the Labor Code of the Russian Federation: when guarantees and compensations are granted, the corresponding payments are made at the expense of the employer. Our legislator has chosen a different approach: guarantees are established in relation to each legal institution or section of the Labor Code of the Republic of Azerbaijan.

For example, Article 27 of the Labor Code of the Republic of Azerbaijan states that during collective bargaining, its participants are released from performing their labor functions while retaining their average monthly salary for a period of up to three months. Of fundamental importance is Part 6 of Article 46 of the Labor Code of the Republic of Azerbaijan, which does not allow any changes to the content of the employment contract without the employee's consent, including—and above all—the unilateral modification of labor functions. A transfer to another job, according to Article 59 of the Labor Code of the Republic of Azerbaijan, is permitted only with the employee's consent, as well as through the introduction of amendments and additions to the employment contract, or by concluding a new employment contract [1]. Our legislator has designated a special Chapter XI ("Guarantees for Employees upon Termination of the Employment Contract"), which provides a detailed regulation of the procedure for terminating an employment contract. This chapter also sets out, in great detail, the guarantees granted to employees upon termination of labor relations, depending on the grounds for termination.

Legal guarantees represent a unified system designed to ensure employees the practical exercise of their subjective labor rights. First, guarantees are the most important instrument for the protection and defense of citizens' constitutional rights in the field of labor. Second, the various types of guarantees of employees' labor rights ensure the normal functioning of labor relations at all stages, including their emergence, modification, and termination. Third, since guarantees of employees' labor rights are directly woven into the fabric of legal matter or constitute an essential element of every legal institution, it is clear that the system of guarantees in labor law represents one of the main and independent elements of the legal status of the employee. Guarantees of labor rights are critically important for the employee as the weaker party to the employment relationship, compared with the employer—the owner of the means of production.

References:

1. Labor Code of the Republic of Azerbaijan (adopted by the Law of the Republic of Azerbaijan of February 1, 1999 No. 618-IQ) (as amended and supplemented as of December 27, 2024). *Collection of Legislation of the Republic of Azerbaijan*, 1999, No. Available at: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420364

SOME ISSUES REGARDING THE GRANTING OF ANNUAL LEAVE IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

Aleskerova Lala Gadjibala,

*Associate Professor, Department of Labor and Environmental Law,
Faculty of Law, Baku State University*

The prerequisite for the subjective right to annual leave is legal capacity, i.e., the general ability of citizens of the Republic of Azerbaijan to hold rights. According to Article 37 of the Constitution of the Republic of Azerbaijan, every person employed under a labor contract has the right to annual leave [1, p.14].

Under the legislation of the Republic of Azerbaijan, annual leave must be granted to an employee at the appropriate time of each working year (Part 3, Article 113 of the Labor Code of the Republic of Azerbaijan, hereinafter – LC AR). Depending on whether it is the first or a subsequent working year, the current labor legislation of Azerbaijan provides different procedures for granting annual leave. Thus, in accordance with Article 131 of the LC AR, the right to use annual leave for the first working year arises after six months of employment from the date of signing the labor contract. After completing six months of work but before the end of the first working year, annual leave may be granted to the employee at a time agreed upon with the employer upon the employee's request. Annual leave for the second and subsequent working years is granted at a time mutually agreed with the employer [2]. Therefore, the completion of a working year is a mandatory condition for granting full annual leave.

An important point is that periods of partially paid social leave for child-care are not included in the length of service that entitles an employee to annual leave. It is worth noting that until April 27, 2001, periods not counted toward the length of service giving the right to leave, according to Part 2 of Article 132 LC AR, included not only partially paid social leave but also periods of serving sentences of corrective work without imprisonment. However, this provision was declared invalid by the Decision of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan dated April 19, 2001. The said Decision stated: "The provision of Part 2 of Article 132 of the LC AR, which excludes the period of serving sentences of persons sentenced to corrective work without imprisonment from the length of service giving the right to annual leave, restricts the right to rest guaranteed by Article 37 of the Constitution of the Republic of Azerbaijan" [3].

When discussing the procedure for granting annual leave, it is also necessary to mention the leave scheduling plan. When preparing such a schedule, the sequence of granting leaves must be properly organized, since the continuity of work directly depends on employees, and their temporary absence can

affect the normal operation of the enterprise. The LC AR also provides for the concept of a leave schedule as a right rather than an obligation of the employer. Thus, Part 1 of Article 133 LC AR states: “For the purpose of regulating the normal course of production and work, and ensuring proper record-keeping of leaves, a schedule for the sequence of granting annual leave may be prepared each year by the end of January” [4]. As can be seen, this provision is of a non-mandatory, dispositive nature.

The LC AR provides for keeping records of leaves. According to Part 3 of Article 138, the employer is obliged to maintain accurate and timely records of the leaves granted. The records must indicate the employee’s working years, types and duration of leaves, dates of granting, as well as the number and date of the relevant order. Depending on the employer’s capabilities, leave records may be maintained using computer software or simplified record-keeping procedures. To ensure the proper granting of annual leave, the records must be maintained according to the employees’ working years [2].

In accordance with Part 1 of Article 137 LC AR, at the employee’s request and with the employer’s consent, annual leave may be granted in parts, provided that the duration of one of the parts of the split leave is no less than 2 calendar weeks. In cases where one part of the annual leave is used, the remaining part must be granted before the end of the working year in which the leave was provided, or by the end of the calendar year, or, at the employee’s discretion, it may be added to the annual leave for the following working year [6]. Three important points regarding this provision should be clarified. First, the two-week rule applies to all employees, regardless of the total number of leave days granted to them. That is, whether an employee has 21, 30, or 46 days of annual leave, one part of the leave must be at least 14 days. Second, there is a mistaken belief that this rule must necessarily apply to the first part of the employee’s leave. However, there is no such requirement in the LC AR. The employee may use these 14 days as any part of the leave. Third, if an employee divides their leave into parts and none of the parts is at least 2 calendar weeks, this constitutes a violation of labor legislation, and in such a case, the relevant state authority may impose an administrative fine on the employer for violating the employee’s right to leave.

Noteworthy is also the procedure for recalling an employee from annual leave. According to Part 2 of Article 137 of the LC AR, an employee who is on annual leave may be recalled only in exceptional cases—such as to address the consequences of an industrial accident or to perform urgent work—and only with their consent. Such a recall is formalized by an employer’s order. For an employee recalled from annual leave, wages are calculated from the day they resume work and according to the agreement between the parties; alternatively, additional unpaid days off may be granted in lieu of the leave days already worked, or the amount of unused leave pay may be withheld, with the

unused leave days provided later, for which leave pay is recalculated according to the established procedure. At the initiative of the employee, a recall from leave is possible only at the discretion of the employer [2].

Article 111 of the LC AR establishes legal guarantees for employees when taking leave. Part 1 of this article provides that during the period of leave, the employee retains their job, position (profession), and average salary in the cases provided for by this Code, and termination of the employment contract at the initiative of the employer or the imposition of disciplinary liability on the employee is not permitted. This period is included in the employee's total work experience as well as in the experience in their specialty.

Among the main legal guarantees of annual leave are, first and foremost, its annual nature and minimum duration. The second most important material guarantee is the preservation of the employee's average salary for the entire duration of the leave, as well as the inclusion of the leave period in both the general and specialized work experience.

Another material guarantee is established by labor legislation in Article 135 of the LC AR, according to which, if an employee has not used their annual leave during the relevant working year for any reason, they are entitled to receive compensation for the unused leave in the prescribed manner and amount. Articles 139 and 140 of the LC AR establish the procedure for calculating the average earnings for the purpose of leave payment.

Based on the above, it can be concluded that, first, the legislature clearly distinguishes between periods that are included in the work record granting the right to leave and periods that are not counted when calculating such work record, while judicial practice ensures the protection of employees' constitutional right to rest. Second, the legislation establishes mandatory procedures for planning and recording leave, including the schedule of leave priority and maintenance of records by working years, which creates transparency and systematization in the provision of leave and allows employers and state authorities to monitor compliance with employees' labor rights. Third, the Labor Code of the Republic of Azerbaijan provides for the possibility of splitting annual leave into parts, with the minimum duration of one part being no less than two calendar weeks, thereby ensuring flexibility in the use of leave by employees without violating their rights. At the same time, violations of legislative requirements in this area entail administrative liability for the employer. Fourth, the legislation enshrines material guarantees for annual leave: maintaining average earnings for the entire leave period, including the leave period in total and specialized work experience, as well as payment of compensation for unused leave, which ensures employees' economic protection and reflects the principle of social justice. Finally, the legal protection of employees during leave is strengthened by provisions prohibiting termination of the employment contract and disciplinary actions during the leave period, as well as rules on recalling an employee from leave only in exceptional cases with the employee's consent.

Thus, the system of legal guarantees for annual leave in the Republic of Azerbaijan represents a comprehensive mechanism aimed at protecting employees' constitutional right to rest, maintaining material stability, and ensuring the continuity of the production process, reflecting a high degree of integration of social and legal interests within labor legislation.

References:

1. Constitution of the Republic of Azerbaijan. Baku: Qanun, 2024, p.14.
2. Labor Code of the Republic of Azerbaijan (enacted by the Law of the Republic of Azerbaijan dated February 1, 1999, No. 618-IQ) (with amendments and additions as of December 27, 2024). "Collection of Legislation of the Republic of Azerbaijan," 1999, No. 4. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420364
3. Resolution of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan "On the provision of the second part of Article 132 of the Labor Code of the Republic of Azerbaijan, according to which the period of serving a sentence by persons sentenced to corrective labor without deprivation of liberty is not included in the work record granting the right to leave", dated April 19, 2001.

ON THE LABOR FUNCTION OF THE EMPLOYEE AS AN ELEMENT OF THE CONTENT OF THE EMPLOYMENT CONTRACT

Huseynli Vasif Asif,

*lecturer, Department of Labor and Environmental Law,
Faculty of Law, Baku State University*

Scientific Supervisor: Jafarov Zahid Isa,

*professor of the Department of Labor and Environmental Law, Faculty of
Law, Baku State University, Doctor of Law, Professor*

The labor function is one of the characteristic features that makes it possible to distinguish an employment relationship from related legal relations arising from a person's ability to work — in particular, from civil-law relations. At the same time, the labor function is also one of the employee's obligations, forming part of the content of the employment relationship. The performance of the labor function defined by the employment contract presupposes its implementation according to a professional criterion — taking into account the employee's position, profession, specialty, and qualification.

As is well known, the content of an employment contract consists of a set of conditions that determine the rights and obligations of the parties. This is reflected in Part 5 of Article 3 of the Labor Code of the Republic of Azerbaijan (hereinafter — LC AR): an employment contract is a written agreement concluded individually between an employer and an employee, which establishes

the essential terms of employment relations, as well as the rights and obligations of the parties [1].

Professor A. M. Kasumov, discussing the correlation between the content of an employment contract and the content of an employment relationship, argues that such provisions as the working conditions of employees, which constitute the content of the employment contract and are listed in Article 43 of the LC AR, find their reflection, that is, are transformed or “refracted” into a special form — the form of subjective legal rights and obligations.

The employment contract, as a legal act, gives rise to the employment relationship, the content of which is determined by the conditions stipulated in that contract. The terms agreed upon by the parties define the content of the employment relationship. However, these concepts are not identical, since the employment contract does not encompass the public-law element of the employment relationship, which consists in the state establishing the fundamental level of labor rights and obligations of its subjects.

Within the framework of the employment contract, the conditions of work may be individualized and additional guarantees provided to a specific employee, provided that such arrangements do not contradict the Labor Code, other normative legal acts containing labor law provisions, collective agreements, or sectoral agreements. At the same time, neither at the conclusion of the employment contract nor throughout the duration of the employment relationship may the level of rights and guarantees established by the Labor Code of the Republic of Azerbaijan (Part 3 of Article 43 of the LC AR) be reduced.

Each party to the employment contract possesses its own subjective rights and obligations, which are determined by the contract itself, the norms of labor legislation, and the prevailing labor regulations of the organization to which the parties have committed themselves to adhere. Pursuant to Article 43 of the LC AR, the terms of an employment contract are divided into essential terms, the list of which is set out in Part 2 of the article, and additional terms, determined by the agreement of the parties (Clause 2 “x,” Part 2, Article 43 of the LC AR). By entering into an employment contract and thereby establishing an employment relationship for the purpose of exercising their ability to work, the employee becomes integrated into the employer’s organizational framework and assumes a defined range of obligations, corresponding to which are rights guaranteed by the state.

An important task is to determine the correlation between the concepts of “labor function” and “labor duties.” The labor function constitutes one of the employee’s subjective obligations, which corresponds to the employer’s right and, in the event of its non-fulfillment, may entail legal liability. The duty of the employee to conscientiously perform the labor function defined by the employment contract is only one of their core obligations. The labor function has a dual character, since labor legislation establishes it not only as the em-

ployee's duty to perform it (subparagraph "a" of Article 10 of the LC AR), but also as the employer's duty to create the necessary conditions for its implementation (subparagraphs "a" and "b," Part 1 of Article 12 of the LC AR).

In the legal literature, it is emphasized that the labor function is a key element of the content of both the employment contract and the employment relationship, which makes it possible to distinguish them from civil-law contracts (for example, contracts for services, author's contracts, etc.). The very existence of a labor function as an element of the employment contract allows for a clear differentiation between the employment contract and the employment relationship, on the one hand, and related legal constructs of a civil-law nature, on the other. Thus, the labor function serves as the most important legal criterion of differentiation.

As an element of the employment contract, the labor function is directly linked to the employee's labor duty arising from Article 10 of the LC AR. At the same time, it is established in the contract as an independent condition, reinforced by the employer's right to demand its fulfillment and the employee's obligation to perform it properly. The labor function determines not only the nature but also the substance of the employee's labor activity; it serves as a reference point in setting output standards, remuneration systems, tariff rates, qualification grades, and other indicators essential for the organization of labor.

In the literature, it is emphasized that this term is often used without the necessary scientific precision, substituting such traditional categories as "profession," "position," "specialty," and "qualification." In particular, S.Yu. Golovina and Yu.A. Kuchina point this out, identifying two main approaches to defining the content of the labor function: the first consists in specifying the employee's position or profession in the employment contract, taking into account the employee's qualifications and the staffing schedule; the second consists in establishing the specific type of work to be performed. As M.V. Lushnikov notes, the labor function is the "substantive core of the employment contract," which makes it possible to distinguish it from civil law agreements such as contracts for work or service agreements. It is precisely through the labor function that the specificity of labor relations is revealed and the distinction between an employment contract and civil law agreements is drawn.

The semantic content of the labor function category makes it possible to establish that, unlike contracts for work or services, where the subject matter is the final result of the work, in an employment contract the legally significant element is the very process of performing the agreed function in a regime of subordination and organizational dependence. A similar position is taken by L.Yu. Nurtdinova, who points out that it is through the labor function that the employee's work is individualized and the scope of their duties is determined.

It is precisely through the labor function that one can determine what specific actions the employee is obliged to perform, in what volume, with what frequency, under what conditions, and in accordance with what level of qualification. Consequently, despite ongoing debates, the concept of “labor function” retains its key importance in modern labor law theory and continues to evolve in the context of detailing the content of the employment contract and the legal status of the parties to the employment relationship.

From a legal perspective, the labor function is enshrined in labor legislation as a mandatory condition of the employment contract. Article 43 of the Labor Code of the Republic of Azerbaijan emphasizes that the employer is obliged to ensure that the employee performs work in accordance with the agreed labor function. In the judicial practice of Azerbaijan, the significance of the labor function is particularly evident in distinguishing between labor and civil law relations. Thus, the absence of a clear definition of the labor function in a contract is often regarded by the courts as an argument in favor of recognizing the contract as a civil law agreement, despite the actual presence of elements of subordination and regular performance of work. In the judicial practice of the Republic of Azerbaijan, there are frequent cases where employers formalize relations with employees in the form of civil law contracts, while the employee in fact carries out a labor function as provided for in Article 43 of the Labor Code.

Therefore, the labor function represents not only a legal category defining the content of labor and qualification requirements but also a key criterion for determining the legal nature of relations between the parties. It ensures the coherence of the employment contract, defines the mutual rights and obligations of the employee and the employer, and serves as the most important distinguishing feature between labor and civil law obligations.

References:

1. Labor Code of the Republic of Azerbaijan (adopted by the Law of the Republic of Azerbaijan dated February 1, 1999, No. 618-IQ) (with amendments and additions as of December 27, 2024). Collection of Legislation of the Republic of Azerbaijan, 1999, No. 4. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420364

THE ROLE AND POSITION OF THE JUDICIAL-LEGAL COUNCIL OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN IN ENSURING JUDGES' IMMUNITY RIGHTS

Akhundova Konul Arif,

Doctoral Student of the National Aviation Academy of CJSC "AZAL", Baku, Republic of Azerbaijan

Scientific Supervisor: Aykhan Rustamzade,

Dean of the Faculty of Economics and Law at the National Aviation Academy, Doctor of Law, professor

The body responsible for exercising the functions of judicial self-governance, addressing within its competence issues related to the organization of the judicial system of the Republic of Azerbaijan, ensuring the independence of judges and the judiciary, organizing the selection of candidates for vacant judicial positions among non-judges, evaluating the performance of judges, their transfer, promotion, disciplinary accountability, as well as other matters related to courts and judges, is the Judicial-Legal Council. The activities of the Judicial-Legal Council are regulated by the Law of the Republic of Azerbaijan No. 818-IIQ dated December 28, 2004, "On the Judicial-Legal Council" [2].

Among the issues studied concerning the activities of the Judicial-Legal Council, its composition and structure are of particular importance. According to Article 6.1 of the Law of the Republic of Azerbaijan "On the Judicial-Legal Council," the Council operates with a composition of 15 (fifteen) members. In addition to judges, the Council includes representatives appointed by the Milli Majlis of the Republic of Azerbaijan, the Ministry of Justice of the Republic of Azerbaijan, the Bar Association of the Republic of Azerbaijan, the National Academy of Sciences of Azerbaijan, as well as a representative of the legal community elected by the Conference of Judges [2]. The structure of the Judicial-Legal Council includes the Committee on Judicial Selection and the Committee on Judicial Performance Evaluation.

Based on the above, it is necessary to define the structure of the Judicial-Legal Council, which represents judicial activities in the Republic of Azerbaijan and operates on the principles of self-governance. When it comes to judicial power, the Judicial-Legal Council of the Republic of Azerbaijan, as a body representing this power, must be independent and not subordinate to the executive or legislative branches. However, the independence of the Judicial-Legal Council should not be understood as absolute; on the contrary, it should be interpreted in a relative sense. In other words, the activities of the Judicial-Legal Council should be organized in such a way that, on one hand, it can function independently of the executive and legislative authorities, and on the

other hand, to ensure transparency in its activities, the participation of representatives from the executive and legislative branches, as well as the public, is necessary.

From this perspective, we consider it appropriate to introduce corresponding changes to the structure of the Judicial-Legal Council of the Republic of Azerbaijan by establishing a “Board” as the highest governing body and forming examination and disciplinary commissions. It would be advisable for the “Board” of the Judicial-Legal Council to consist of 21 members, drawn from judges of all instances, including specialized courts. This, in turn, would reflect the principle of separation of powers enshrined in Part 3 of Article 7 of the Constitution of the Republic of Azerbaijan [1], since, according to this provision, judicial power in Azerbaijan is exercised by the courts based on the principle of separation of powers. The “Board” would perform functions such as overseeing the judicial system, organizing and conducting the training and retraining of judges, ensuring judges’ compliance with ethical standards, developing and approving templates for judicial documents for relevant types of proceedings, collecting and analyzing statistical data from courts of corresponding instances and specializations, making decisions on holding judges accountable for disciplinary offenses and approving disciplinary measures, contributing to the improvement of the judicial system and proceedings, protecting the rights and interests of judges, and participating in the organization of judicial activities and staffing.

It is particularly important to highlight the “Judges’ Conference,” which is part of the structure of the Judicial-Legal Council. According to Article 6-1.1 of the Law of the Republic of Azerbaijan “On the Judicial-Legal Council,” the Judges’ Conference is held for the purpose of electing judges to the Judicial-Legal Council from among the judges of the courts of first instance, appellate courts, and the cassation court.

At the Judges’ Conference, the representation is as follows: 5 (five) judges from the Supreme Court of the Republic of Azerbaijan, 3 (three) judges from each appellate court, 1 (one) judge from each specialized court of first instance, and 1 (one) judge from each district (city) court. The conference is considered competent if two-thirds of the represented judges are present. The Judicial-Legal Council elects its judge-members by open voting, with a simple majority of the votes of those present [2].

Several points require special attention here. First, the primary purpose of organizing the Judges’ Conference is the election of judges to the Judicial-Legal Council, as the legislator, in the Law of the Republic of Azerbaijan “On the Judicial-Legal Council,” indicates that the sole purpose of the conference is the election of Council judges. In our opinion, it would be more appropriate if the Judges’ Conference were organized not only for the election of judges to the Council but also

for the overall improvement of the judicial system and for the protection of the rights and lawful interests of judges.

Second, attention should be paid to the number of members of the Judges' Conference. The issue is that the legislator, for some reason, set the upper limit of judges participating in the conference at 10. Analyzing the content of Article 6-1 of the Law of the Republic of Azerbaijan "On the Judicial-Legal Council," it can be concluded that the composition of the conference is formed from judges of the relevant instances.

Therefore, we believe it would be more appropriate to include in the Judges' Conference—all judges serving in all instance-level and specialized courts of the Republic of Azerbaijan. Only with the participation of all judges can the election of judges to the Judicial-Legal Council be considered more logical and proper. On the other hand, we believe that every judge has the right to participate in the election of Council judges and freely express their will when voting for members of the Judicial-Legal Council.

In addition, we consider it appropriate to introduce corresponding changes to the structure of the Judicial-Legal Council of the Republic of Azerbaijan by establishing both disciplinary and examination commissions as independent structural units of the Council. Disciplinary proceedings against a judge who has committed a disciplinary offense must be conducted by a specialized body of the Judicial-Legal Council. Disciplinary hearings, including explanatory work with judges who possess a special constitutional and legal status, should be carried out not by persons without judicial status but exclusively by judges. Therefore, we believe that the disciplinary commission of the Judicial-Legal Council should consist of 7 members — exclusively judges elected by the "Board" of the Council.

Regarding the examination commission of the Judicial-Legal Council, it should be noted that to ensure transparency and openness in its activities, it is advisable to include not only judges representing the judiciary but also representatives of the President of the Republic of Azerbaijan, the Milli Majlis of the Republic of Azerbaijan, and the public. In other words, the activities of the examination commission clearly reflect the coordination of legislative and executive powers with the judicial authority in Azerbaijan. The examination commission of the Judicial-Legal Council should consist of 9 members: judges elected by the "Board" of the Judicial-Legal Council, representatives appointed by the President of the Republic of Azerbaijan and the Milli Majlis, as well as distinguished representatives of Azerbaijani legal science holding the academic degree of Doctor of Law.

Thus, guided by Part 2 of Article 7 of the Constitution of the Republic of Azerbaijan, we consider that the Judicial-Legal Council, representing the judiciary in the Republic of Azerbaijan and ensuring the immunity of judges, must be independent, capable of self-governance, and free from dependence on the

executive and legislative branches. However, the independence of the Judicial-Legal Council should not be understood as absolute; rather, it should be interpreted in a relative sense. In other words, the activities of the Judicial-Legal Council should be organized in such a way that, on the one hand, it can operate independently without reliance on the executive and legislative authorities, and on the other hand, to ensure transparency in its activities, the participation of representatives from the executive and legislative branches, as well as the public, should be guaranteed.

References:

1. Constitution of the Republic of Azerbaijan dated November 12, 1995 (as amended and supplemented as of July 25, 2016). “Collection of Legislation of the Republic of Azerbaijan” dated July 31, 1997, No. 1.
2. Law of the Republic of Azerbaijan dated December 28, 2004, No. 818-IIQ “On the Judicial-Legal Council” (as amended and supplemented as of February 17, 2023). “Collection of Legislation of the Republic of Azerbaijan” dated January 31, 2005, No. 1, Article 8. <https://e-qanun.az/framework/7303>

MINIMUM WAGE AS A LEGAL GUARANTEE OF EMPLOYEES’ LABOR RIGHTS

Mahmudov Emin Vidadi,

*Part-time Doctoral Student, Department of Labor and Environmental Law,
Faculty of Law, Baku State University*

*Scientific Supervisor: **Kasumov Alysh Mamish,***

*Head of the Department of Labor and Environmental Law, Faculty of Law,
Baku State University, Doctor of Law, Professor*

In the context of the modern socio-economic reality, the minimum wage represents not only an economic category but also a crucial legal guarantee of employees’ labor rights. It is intended to provide protection against exploitation and to ensure a decent standard of living. The present study aims at a comparative legal analysis of the regulation of the minimum wage in the Republic of Azerbaijan and in a number of foreign countries, with the goal of identifying effective legal approaches and promising directions for the development of national legislation.

The minimum wage constitutes one of the fundamental legal guarantees protecting employees from poverty, exploitation, and social injustice. It establishes the lower limit of remuneration necessary to meet the basic needs of the worker and their family. Studying the legal regulation of this category in different countries allows not only for the identification of effective mechanisms

for the legal protection of workers but also for the assessment of the universality of the minimum wage as a legal institution.

As a legal institution, the minimum wage is enshrined in Article 23 of the Universal Declaration of Human Rights and Article 7 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. According to these documents, every worker has the right to fair and adequate remuneration that ensures a decent existence. In this context, the minimum wage serves as an important instrument for implementing the principle of social justice, reducing poverty, and strengthening economic stability. Under international standards, including the International Labour Organization (ILO) Conventions No. 26 and No. 131, the minimum wage is considered a guarantee of “fair remuneration” and decent working conditions. This implies that the state is obliged to establish legal mechanisms that ensure the regular adjustment and enforcement of the minimum wage.

The minimum wage is not merely an economic indicator but a crucial legal guarantee that ensures social protection for employees and the observance of their labor rights. In the Republic of Azerbaijan, the institution of minimum wage is playing an increasingly significant role in creating fair working conditions, reducing poverty, and ensuring sustainable economic growth. In labor law theory, the minimum wage serves both protective and social functions by reducing the risk of poverty, increasing consumption levels, and strengthening social stability. Moreover, it serves as an indicator of the development of labor legislation and the priorities of the state’s social policy.

In the Republic of Azerbaijan, the concept of the minimum wage is set out in Article 155 of the Labor Code of the Republic of Azerbaijan (hereinafter – LC AR). According to Article 155 of the LC AR, the minimum wage is the lowest monthly remuneration established by the state and binding for all employers [1]. The determination of its amount falls within the competence of the President of the Republic of Azerbaijan, based on socio-economic indicators, including the inflation rate, the average wage, and the cost of the consumer basket [2].

In recent years, efforts have been made in Azerbaijan to increase the minimum wage and link it to the subsistence level. Since 2019, large-scale wage reforms have been implemented in the country, during which the minimum wage has been raised several times. As of today, according to paragraph 1 of the Decree of the President of the Republic of Azerbaijan No. 670s of December 28, 2024, “On the Continuation of Measures to Improve the Social Well-Being of the Population,” the minimum monthly wage from January 1, 2025, is set at 400 manats [3]. This is approximately equivalent to 235 USD, which is significantly lower than in developed countries. The state establishes the minimum wage level taking into account economic realities and the inflation rate.

Examining the relationship of the minimum wage in Azerbaijan, the United States, and European Union countries, it can be concluded that in the U.S. and EU countries, it is established at the state level and regularly indexed. For example, in the United States, the minimum wage is regulated by the Fair Labor Standards Act (FLSA). The federal minimum is \$7.25 per hour, but states may set higher rates [6]. The federal minimum wage of \$7.25 per hour translates to an average of approximately \$1,160 per month. However, in states such as California and New York, the minimum rate is higher, reaching \$15 per hour. In the European Union, the minimum wage varies by country. It is regulated by national laws of each member state, although the general principles are established in the EU Directive on adequate minimum wages [4]. For instance, in Germany, the minimum wage is regulated by the Minimum Wage Act (*Mindestlohngesetz*). According to §1 of this Act, every worker has the right to receive remuneration from their employer that is not below the minimum wage. As of October 1, 2022, the minimum wage was set at €12 gross per hour. The minimum wage can be adjusted by a decree of the Federal Government based on the proposal of the permanent commission of collective bargaining partners (the Minimum Wage Commission) [5].

Thus, the minimum wage is not merely a figure in an employment contract but a reflection of the state's social choice. The minimum wage is an important instrument for regulating labor relations, and its level depends on numerous factors, including the economic situation and the state's social policy. It remains a universal legal tool for the realization of labor rights, providing not only material but also legal recognition of citizens' labor contributions. Comparative legal analysis shows that the effectiveness of its application depends on the transparency of legislation, the strength of trade unions, and the existence of a real enforcement system. Such analysis also indicates that the sustainable development of labor legislation requires a balance between economic feasibility and social justice.

References:

1. Labor Code of the Republic of Azerbaijan (adopted by the Law of the Republic of Azerbaijan of February 1, 1999 No. 618-IQ) (as amended and supplemented as of April 11, 2025). Collection of Legislation of the Republic of Azerbaijan, 1999, No. 4.
2. Decree of the President of the Republic of Azerbaijan of April 15, 1999 No. 122 "On the Application of the Law of the Republic of Azerbaijan 'On the Approval, Entry into Force of the Labor Code of the Republic of Azerbaijan and Related Issues of Legal Regulation'" (as amended and supplemented as of March 3, 2023). Collection of Legislation of the Republic of Azerbaijan, April 30, 1999, No. 4.
3. Order of the President of the Republic of Azerbaijan of December 23, 2024 No. 419 "On the Continuation of Measures to Improve the Social Well-Being of the Population. https://president.az/az/articles/view/67602?fbclid=IwY2xjawIJWSNleHRuA2FlbQlIxMAABHaIk_qB71SoX_

bkIIrS2vpY HrPTvH_1loYoh7fgmuJ6YbcgPIx2EK_bGZOg_ aem_6cpic
76vcJ cNKRngqhb_-g

4. The proposed Minimum Wage Directive.
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/658208/IPOL_A
TA\(2020\)658208_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/658208/IPOL_A
TA(2020)658208_EN.pdf)

5. Gesetz zur Regelung eines allgemeinen Mindestlohns.
<https://www.gesetze-im-internet.de/millog/>

EMPLOYER LIABILITY AS A SUBJECT OF LABOR LAW: CONCEPT AND TYPES

Yakhyayeva Gunel Yusif,

*Doctoral Student, Department of Labor and Environmental Law, Faculty
of Law, Baku State University*

*Scientific Supervisor: **Kasumov Alysh Mamish,***

*Head of the Department of Labor and Environmental Law, Faculty of Law,
Baku State University, Doctor of Law, Professor*

The legal status of the employer as a subject of labor law includes, along with rights, duties and liability for their non-fulfillment. The system of the main (statutory) duties of the employer, established in Article 12 of the Labor Code of the Republic of Azerbaijan (hereinafter – LC AR) (“Liability and Main Duties of the Employer”), corresponds to the system of rights of the other subject of labor relations – the employee (Article 10 of the LC AR). The list of statutory (main) duties of the employer established in Article 12 of the LC AR is not exhaustive, as a significant number of them are enshrined in various other normative legal acts.

This raises the question of whether the quantitative composition of the main (statutory) duties of the employer has any legal significance. From our point of view, it does, because each main (statutory) duty of the employer corresponds to a main (statutory) right of the employee, thereby making the mechanism of legal regulation more precise and effective. It is also necessary to consider the important issue of statutory (main) duties of individuals acting as employers (Article 3 of the LC AR). An individual employer may be guided by the general rights and duties established in Articles 11 and 12 of the LC AR. However, in general, the legal status of an individual employer differs significantly from the legal status of an employer as a legal entity (Articles 11 and 12 of the LC AR).

In the context of the above, the provisions of the Labor Code of the Republic of Azerbaijan (LC AR) dedicated to the legal regulation of the legal status of employers who are individuals represent an extremely necessary structural

element within the overall economic and production mechanism and require further refinement and development. E.B. Khokhlov believes that “the entire system of rights and duties of the employer essentially boils down to three main articles: 1) the duty to provide work; 2) the duty to pay for labor; 3) the right to receive from the employee labor of a specified quantity and quality.” He calls these duties “natural”.

This position, however, cannot be fully agreed with. By its economic nature, essence, and content, the employment relationship, as one of the main types of social relations, consists of three components mentioned above. Thus, the classification of the employer’s main duties, derived from the nature of managerial authority, most accurately reflects the character of the employer’s legal status.

In legal science, including labor law, the definition of subjective duty and its content remains a matter of debate. It is suggested that a subjective duty should be understood as a type and measure of proper behavior assigned to the obligated person, determined or prescribed by legal norms. The criteria of the employer’s subjective duties, which distinguish them from the main (statutory) duties of the employer, in our opinion, are as follows: - their belonging to the employer as a subject of labor law; - the existence of an entitlement on the part of the labor law subject (employee, state), which they can always assert against the employer.

Thus, unlike the main (statutory) duties, the employer’s subjective duties are not established in normative legal acts but constitute one of the elements of the content of labor and other directly related legal relations. In our view, the employer’s subjective duty can be defined as the type and measure of their proper behavior, which corresponds to the subjective right of the other subject in labor or other directly related legal relations.

According to N.V. Shchukina, a culpable breach of duties by the employer, as well as an abuse of authority in labor relations that leads to adverse consequences, constitutes grounds for holding the employer liable under disciplinary or material responsibility. The basis for material liability is property damage or harm to the health and life of the employee. Disciplinary liability, in contrast, pursues a different purpose — to punish the offender. Therefore, the simultaneous application of disciplinary measures and the imposition of material liability is possible. The basis of the employer’s material liability is a wrongful act with material consequences, expressed in the culpable illegal violation by the employer of labor duties imposed on them by legislation or by the employment contract. The primary purpose of material liability is the restorative legal function.

The basis for holding an employer—whether an individual or the head of an organization—liable under disciplinary responsibility is the commission of a disciplinary offense. According to Article 311 of the Labor Code of the Re-

public of Azerbaijan (LC AR), if an employer, having violated certain obligations established by the employment contract, as well as the requirements of the Code and other normative legal acts within the system of labor legislation, causes specific damage to the rights and lawful interests of an employee, they are subject to disciplinary liability as provided for in Article 186 of the LC AR. In accordance with Article 186 of the LC AR, the employer is held disciplinarily liable by the owner of the enterprise, or, if the enterprise is state-owned, by the corresponding executive authority [1].

In labor law scholarship, the possibility of holding an employer administratively or criminally liable is justified by the fact that the same legal obligation can be enforced through one or several sanctions, the application of which depends on the degree of social danger posed by the violation, the nature of the harm caused, the circumstances of the offense, and so forth. Administrative liability, unlike disciplinary or material liability, is realized within the framework of administrative enforcement relations rather than labor relations. This legal relationship arises between the offender (the culpable employer or their representative) and the state (through an authorized state body and its officials).

Criminal liability of an employer (or their representative) for violations of labor legislation is established if their culpable actions have caused or could have caused serious consequences. Offenses in this area are subject to stricter sanctions, which are punitive in nature. Therefore, this type of legal liability is considered an extreme measure and is applied exclusively in cases provided for by criminal law. The subjects of criminal liability for committing such offenses are employers who are individuals and representatives of the employer—organization (e.g., the head or other authorized persons) responsible for the application of labor legislation and for ensuring and exercising control over compliance with labor protection requirements.

Thus, under the Labor Code of the Republic of Azerbaijan (LC AR) and other normative legal acts within the system of labor legislation, for the violation or restriction of employees' labor rights in any form and manner, as well as for abuse of these rights or failure to fulfill obligations established by the employment contract, employers bear material, disciplinary, administrative, and criminal liability in the manner prescribed by law (Article 310 LC AR).

References:

1. Labor Code of the Republic of Azerbaijan (adopted by the Law of the Republic of Azerbaijan dated February 1, 1999, No. 618-IQ) (with amendments and additions as of December 27, 2024). "Collection of Legislation of the Republic of Azerbaijan," 1999, No. 4. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420364

ЩОДО КОНЦЕПЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ПРАВІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

*Ірина Святославівна Андрієнко,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

Розвиток законодавства у сфері соціального забезпечення характеризується непослідовністю та хаотичністю, що в свою чергу знижує ефективність регулювання соціально-забезпечувальних правовідносин. Задекларовані соціальні права залишаються слабо захищеними та нереалізованими. У зв'язку з цим, не втрачає актуальності питання розробки та вдосконалення механізмів, які б забезпечували примусове виконання обов'язків суб'єктами відносин у сфері соціального захисту.

Суттєвим недоліком законодавства, який впливає на повноту юридичних гарантій при реалізації права громадян на соціальний захист фахівці вважають відсутність галузевої юридичної відповідальності. У науковій літературі неодноразово виказувалась думка, що право соціального забезпечення як галузь існує, а відповідної юридичної відповідальності немає [1, с.551]. Разом з тим, прихильники позитивної юридичної відповідальності стверджують, що, оскільки вказана відповідальність впливає із диспозиції норм права і пов'язана з регулятивною функцією права, то вона притаманна всім, без винятку, галузям права і в тому числі права соціального забезпечення. А отже, важливим є визначення загальної юридичної концепції юридичної відповідальності у праві соціального забезпечення.

Загалом, юридична відповідальність як одна із основних категорій правової науки є багатоаспектним явищем. Теорія права не містить загальноприйнятого поняття юридичної відповідальності. Найчастіше сутність юридичної відповідальності пов'язують з протиправною оцінкою поведінки, правопорушенням, що тягне за собою державний примус, покарання.

Важливо пам'ятати, що соціальне забезпечення, як галузева наука, являє собою комплекс різноманітних відносин, що мають різну правову природу: фінансову, управлінську, розподільчу. Законодавство в сфері соціального забезпечення є комплексним правовим утворенням, що включає фінансове, адміністративне, а також і законодавство у сфері соціального забезпечення. А відтак, норми про юридичну відповідальність за порушення соціальних прав громадян мають різну галузеву належність.

З огляду на останнє, винна особа несе кримінальну, адміністративну, цивільно-правову, матеріальну, дисциплінарну відповідальність.

Одночасно норми про юридичну відповідальність також містяться і в джерелах права соціального забезпечення. Однак, галузевими нормативно-правовими актами не передбачений ні зміст, ні види порушень, за які соціально зобов'язані суб'єкти несуть відповідальність, а також механізм притягнення до неї.

Доцільною вбачається точка зору С.М. Синчук, яка вказує, що до прийняття єдиного кодифікованого акта про соціальне забезпечення норми про юридичну відповідальність повинні міститися у кожному галузевому законі, що передбачає порядок реалізації права на конкретний вид соціально-забезпечувального надання, або ж доцільно ухвалити єдиний Закон України «Про відповідальність у сфері соціального забезпечення» [2, с. 256].

Протилежна позиція належить М.М. Шумило, який вважає, що навіпаки закріплення форм галузевої відповідальності призведе до розбалансування як соціально-забезпечувального, так і всього законодавства, оскільки (якщо керуватися такою логікою) можна приймати закони про відповідальність у сфері сімейних, земельних, екологічних та інших відносин [3, с. 490].

Розбіжність підходів у даному питанні пояснює те, що фахівці права виділяють «юридичну відповідальність у праві соціального забезпечення», яка передбачає виключно галузеву відповідальність та «юридичну відповідальність у сфері соціального забезпечення», що включає, крім галузевої відповідальності, й інші види юридичної відповідальності, зокрема, цивільно-правову, адміністративно-правову та кримінально-правову [1, с. 555].

В цілому, юридичній відповідальності у праві соціального забезпечення притаманні всі ознаки правової відповідальності. Однак, така юридична відповідальність має ряд особливостей, що визначається специфікою предмета даної галузі права, а саме: відносини в праві соціального забезпечення мають розподільчий характер; навіть у випадку відсутності рівності сторін правовідносин, сторони не несуть одна перед одною правової відповідальності; отримувач матеріальних благ в системі соціального забезпечення є економічно залежною стороною, що обмежує його майнову відповідальність; в праві соціального забезпечення широкого поширення мають набути саме відновлювальні майнові санкції.

До спеціальних ознак відповідальності у праві соціального забезпечення, що є аргументом на користь доцільності виділення її в окремий самостійний вид юридичної відповідальності науковці відносять: правопорушення як конкретний факт поведінки та підстава притягнення до відповідальності; нормативне забезпечення відповідальності; притягнення до відповідальності як фізичних осіб та сімей, на-

ділених правом на соціальний захист, так і соціально зобов'язаних суб'єктів; особливе правове становище суб'єктів, які притягаються до відповідальності, та суб'єктів, уповноважених застосовувати галузеві санкції; зміст санкцій, що застосовуються до порушників соціальнозабезпечувального законодавства; порядок притягнення до відповідальності у праві соціального забезпечення [4, с.47].

Вивчення та аналіз різноманітних підходів дозволив окремим фахівцям зробити висновок, що існуючі концепції юридичної відповідальності у праві соціального забезпечення включають наступні підходи: це забезпечений державним примусом обов'язок уповноваженого чи соціально зобов'язаного суб'єкта, винного у порушенні приписів законодавства сфері соціального захисту, зазнати негативних наслідків особистого, організаційного чи, переважно, майнового характерів; суспільні відносини у праві соціального забезпечення, що виникають між уповноваженими суб'єктами та правопорушником і спрямовані на відновлення законності у сфері соціального захисту, повернення попереднього стану, що існував до правопорушення, галузевих правовідносин, правового становища їх суб'єктів; діяльність компетентних суб'єктів, спрямовану на відновлення законності у сфері соціального захисту, повернення попереднього стану, що існував до правопорушення, галузевих правовідносин, правового становища їх суб'єктів; інститут права соціального забезпечення, що включає в себе відповідні норми права, які визначають підстави та умови притягнення до юридичної відповідальності, види та порядок накладення санкцій за вчинення правопорушень у сфері соціального захисту; комплекс заходів, що вживаються компетентними суб'єктами з метою відновлення законності у сфері соціального захисту, приведення в попередній нормальний стан, що існував до правопорушення, галузевих правовідносин, правового становища їх суб'єктів [5].

Проведений аналіз доктринальних підходів до розуміння категорії юридичної відповідальності у праві соціального забезпечення дає можливість стверджувати, що жодна із існуючих концепцій юридичної відповідальності не може бути прийнята повністю як єдина теоретична вихідна позиція, на основі якої повинна досліджуватися природа юридичної відповідальності суб'єктів правовідносин по соціальному забезпеченню. Розкрити сутність відповідальності сторін правовідносин по соціальному забезпеченню можливо тільки шляхом синтезу положень різних концепцій.

Література:

1. Сташків Б. І. Право соціального забезпечення: навч. посіб. Чернівці: ПАТ "ПБК "Десна", 2016. 692 с.

2. Синчук С.М. Правовідносини соціального забезпечення: суб'єкти, зміст, об'єкти: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 422 с.

3. Шумило М.М. Правовідносини у сфері пенсійного забезпечення в Україні: монографія. К.: Ніка-Центр, 2016. 680 с.

4. Галузінський Н.О. Санкції у праві соціального забезпечення: дис...д-ра філософ. 081 - Право (галузь знань 08 - Право)/ Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2025.

5. Бориченко К.В., Галузінський Н.О. Поняття відповідальності у праві соціального забезпечення. Юридичний вісник. 2022. №3. С. 7-12.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ ПРАВ ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

*Дарія Євгеніївна Бережна,
здобувач вищої освіти 4 курсу
відділення підготовки студентів денної форми навчання
інституту права та безпеки спеціальності 081 «Право»
Науковий керівник: **Інга Анатоліївна Середницька,**
к.ю.н., доцент, кафедри цивільно-правових дисциплін
інституту права та безпеки
Одеський державний університет внутрішніх справ
м. Одеса*

Захист майнових прав дітей, позбавлених батьківського піклування, є однією з ключових проблем сучасного цивільного права, особливо в умовах воєнного стану. Такі діти належать до найбільш соціально вразливих категорій, адже втрата батьків або їх неспроможність виконувати свої обов'язки ставить під загрозу не лише психологічне та соціальне благополуччя неповнолітніх, а й їхні майнові інтереси. Майнові права охоплюють володіння, користування та розпорядження житлом, рухомим майном, правом на спадщину, а також правом на аліменти й соціальні виплати. У кризових умовах війни та примусової евакуації ці права часто порушуються через руйнування майна, втрату документів, незаконне відчуження житла чи неможливість реалізувати спадкові права. Тому в умовах сьогодення постає потреба у вдосконаленні правових механізмів, які б забезпечували комплексний захист майнових інтересів дітей-сиріт, усиновлених, вихованців прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу.

Проблематика захисту майнових прав дітей, яких позбавлено батьківського піклування охоплює широкий спектр питань – від управління їхнім майном до отримання спадщини та контролю за дотриман-

ням законності укладених від їх імені угод. Відповідно до статей 17,18 Закону України «Про охорону дитинства» держава гарантує дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, збереження належного їм житла й майна, а також їх повернення після досягнення повноліття [1]. Дане положення є ключовим, адже саме житло є основним об'єктом майнових прав, що найчастіше порушуються під час війни.

В свою чергу, органи опіки та піклування виконують функції контролю за використанням майна дитини. Вони також надають дозвіл на укладення будь-яких правочинів щодо відчуження житла чи іншого нерухомого майна, яке належить дитині; зобов'язані вести облік такого майна, забезпечувати його збереження, а у випадку його використання – контролювати, щоб воно не завдавало шкоди майновим інтересам дитини. Наприклад, якщо дитина має право на частку у квартирі, орган опіки не допускає її незаконного продажу або обміну на менш вигідних умовах [2]. Тому, можна говорити, що це унеможливує зловживання з боку опікунів чи третіх осіб, які можуть використати ситуацію для незаконного відчуження майна. На практиці значну увагу приділяють документуванню майнових прав: у разі втрати правовстановлюючих документів органи місцевого самоврядування та суди сприяють їх відновленню, аби забезпечити реалізацію прав дитини.

Також важливим питанням є щодо спадкування. В умовах війни кількість випадків смерті батьків зросла, що створює потребу у швидкому призначенні опікунів, які представлятимуть інтереси дитини у спадкових справах. На сьогодні, нотаріальна практика стикається з труднощами в частині підтвердження факту смерті, особливо коли це сталося на окупованій території або в зоні активних бойових дій, що затримує процес оформлення спадщини. Вирішення цієї проблеми потребує спрощених процедур підтвердження фактів, зокрема через рішення судів у порядку окремого провадження.

Особливе значення має збереження за дитиною права на житло, навіть якщо вона перебуває у закладі інституційного догляду, прийомній сім'ї або під патронатом. Відповідно до ст. 71 Житлового кодексу України дитина зберігає право користування житлом до досягнення повноліття, а виселення без надання рівноцінного житла заборонено [3]. Згідно з цим, це правило виконує функцію додаткового соціального захисту й забезпечує реалізацію права на житло, яке передбачене в статті 47 Конституції України. В ст. 234 Сімейного кодексу України, зазначено, що дитина зберігає майнові права, якими вона володіла до усиновлення, зокрема право власності або користування житлом. Водночас законодавство встановлює, що відчуження майна дітей можливе

лише з дозволу органів опіки та піклування, що покликано запобігти незаконному відчуженню житла або іншого майна дитини [4].

Окрім цього, не менш важливим є фінансові права дітей, такі як: право на аліменти, соціальні виплати та компенсації за зруйноване чи пошкоджене майно. В статті 186 Сімейного кодексу України передбачено, що аліменти належать дитині особисто, а їх використання також контролюється органами опіки. У воєнний час особливої актуальності набувають державні компенсаційні програми, що дозволяють відшкодувати збитки за зруйноване житло або отримати фінансову допомогу для відновлення втраченого майна.

З початку повномасштабної війни Національна соціальна сервісна служба України (Нацсоцслужба) стала одним із ключових органів, що забезпечують захист прав дітей, включаючи їхні майнові інтереси. Її діяльність спрямована на:

- ведення обліку дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування, у тому числі на окупованих територіях;
- консультування та інформаційну підтримку щодо збереження житла, оформлення спадщини, виплат соціальної допомоги;
- контроль за використанням коштів, виділених на дітей, та за дотриманням їх майнових прав у прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу, закладах інтернатного типу [5].

Завдяки діяльності Нацсоцслужби вдалося зменшити ризики незаконного відчуження житла дітей, зокрема через ведення Єдиного банку даних про дітей, позбавлених батьківського піклування.

Важливу функцію контролю за дотриманням прав дітей, у тому числі майнових, виконує Уповноважений Президента України з прав дитини та дитячої реабілітації. На сьогодні цю посаду обіймає Дар'я Герасимчук, яка систематично ініціює моніторинг порушень прав дітей, проводить кампанії із захисту їх майнових інтересів та лобіює законодавчі зміни для їх гарантування.

Інститут Уповноваженого створений Указом Президента України від 11.08.2011 № 811/2011 для забезпечення реалізації громадянських, соціальних та економічних прав дітей. В умовах воєнного стану цей орган став важливим координатором зусиль державних структур щодо репатріації дітей, евакуації з небезпечних територій, відновлення документів і майнових прав після деокупації.

Міжнародно-правовий аспект також є визначальним. Такий міжнародно-правовий акт, як Конвенція ООН про права дитини, гарантує кожній дитині право на належний життєвий рівень, включаючи доступ до житла та майна, а держава зобов'язана вживати усіх можливих заходів для захисту цих прав (ст. 27). А також практика Європейського суду з прав людини (справа «Савіні проти України») підтверджує, що держава має позитивні зобов'язання щодо забезпечення житлових і

майнових прав вразливих груп та створює дієві механізми їх реалізації [6].

Таким чином, ефективний захист майнових прав дітей, позбавлених батьківського піклування, потребує комплексного підходу: законодавчого врегулювання, активної діяльності органів опіки, судового контролю та впровадження державних програм компенсацій. Водночас важливим залишається міжнародний моніторинг і підтримка України в забезпеченні виконання стандартів захисту прав дитини, передбачених міжнародними договорами.

Література:

1. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. ст. 142. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

2. «Майнові права дітей: роль органів опіки та піклування в їх захисті» (Косівська РДА). 24 березня 2023. URL: https://kosivrda.gov.ua/news/1679645712/?utm_source=chatgpt.com

3. Житловий кодекс України: Закон України від 30.06.1983 р. № 5464-Х. *Відомості Верховної Ради України*. 1983. № 28. ст. 573. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text>

4. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. ст. 135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

5. Деякі питання Національної соціальної сервісної служби України: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.08.2020. № 783 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2020-%D0%BF#Text>

6. Справа «Савіни проти України» (Заява № 39948/06) від 18.2.2008 № 974_454 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_454#Text

ОСОБЛИВОСТІ ДЕКЛАРУВАННЯ ЗБРОЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*Анатолій Бориц,
студент 4 курсу спеціальності 081 Право
інституту права і безпеки
Одеський державний університет внутрішніх справ
Науковий керівник: Ірина Риженко,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін,
к.ю.н., доцент інституту права і безпеки
Одеський державний університет внутрішніх справ
м. Одеса*

В умовах воєнного стану правовий режим декларування зброї в Україні зазнає істотних змін. Ці зміни зумовлені необхідністю забезпечення національної безпеки, посилення контролю над обігом зброї та адаптації нормативно-правової бази до потреб оборони держави. Це, у свою чергу, вимагає уточнення правового статусу суб'єктів декларування, процедур подання декларацій та відповідальності за порушення встановлених правил.

У Парламенті питання щодо легалізації зброї для цивільних осіб обговорюється вже давно. Мова йде про ряд законопроектів, зокрема: № 4335-1 «Про цивільну зброю та боеприпаси», № 4336-1 «Про внесення змін до Кодексу про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу для реалізації положень закону України «Про цивільну зброю та боеприпаси», № 4335 «Про обіг цивільної вогнепальної зброї та бойових припасів до неї» та ін [1, с.328].

Актуальність цих законодавчих ініціатив суттєво зросла після початку повномасштабної агресії Російської Федерації проти України у 2022 році. В умовах воєнного стану збройне забезпечення цивільного населення, зокрема добровольчих формувань територіальних громад, потребувало оперативного правового врегулювання. При цьому виникла низка питань, пов'язаних із порядком декларування зброї, умовами її зберігання, використання та відповідальністю за порушення встановлених норм.

Законодавець зіштовхнувся з необхідністю знайти баланс між потребами обороноздатності країни та забезпеченням належного контролю за обігом вогнепальної зброї серед цивільного населення. Особливу увагу при цьому надано прозорості процедури декларування зброї, її реєстрації, обліку та запобіганню нелегальному обігу, що вкрай важливо для забезпечення громадської безпеки в післявоєнний період.

Таким чином, вивчення особливостей декларування зброї в умовах воєнного стану є необхідною передумовою для формування ефективної та безпечної політики у сфері обігу зброї в Україні.

Аналіз ст. 2 Директиви № 91/477/ЄЕС показує, що її норми не поширюються на носіння зброї, а також на питання, що стосуються збройних сил та поліції. Таким чином, цей акт вторинного законодавства ЄС спрямований на регулювання виключно цивільного обігу зброї в Союзі. Це положення є важливим з огляду на те, що в Україні актуалізувалася потреба у створенні комплексного спеціального законодавчого акта, який би регулював обіг зброї загалом – як у цивільному, так і в спеціальному (військовому, правоохоронному тощо) контекстах [2, с. 64].

У зв'язку з цим норми Директиви № 91/477/ЄЕС можуть бути використані як орієнтир переважно в частині, що стосується врегулювання цивільного обігу зброї, включаючи вимоги до реєстрації, класифікації, контролю за переміщенням вогнепальної зброї, а також забезпечення належного нагляду з боку державних органів. Водночас, при формуванні національного законодавства доцільно враховувати як європейські стандарти, так і специфіку воєнного стану та безпекової ситуації в країні.

Можна зробити висновок, що ухвалення Закону на основі законопроекту «Про цивільну зброю та боєприпаси» з урахуванням досвіду розвинених країн, які налаштували ефективно діючу правову систему та мають найнижчі показники кримінальних правопорушень з використанням зброї, є необхідним та вирішить проблему захисту громадянами свого життя, життя інших та власності від протиправних посягань [3, с. 33].

В контексті загального регулювання важливою є також сутність публічно-правових відносин у сфері обігу зброї. Дослідники зазначають, що ці відносини є результатом дії норм права та виражаються у взаємодії владних і невідладних суб'єктів адміністративного права з метою формування та реалізації державної політики у цій сфері. Їх зміст охоплює права та обов'язки учасників і повноваження владних суб'єктів [4, с. 5].

У серпні 2024 року було внесено зміни до Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» в частині надання можливості цивільним особам задекларувати знайдену зброю. Вогнепальна зброя і боєприпаси до неї, що були знайдені цивільними особами та задекларовані відповідно до положень цього Закону, можуть застосовуватися цивільними особами для відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації або інших держав [5].

З метою упорядкування процедури декларування знайденої зброї МВС України було прийнято низку підзаконних нормативно правових актів, а саме накази МВС України від 18.11.2024 № 768 «Про затвердження Порядку декларування вогнепальної зброї і боєприпасів до неї» [6], від 18.11.2024 № 769 «Про затвердження Порядку проведення перевірки зданої вогнепальної зброї і боєприпасів до неї, з числа

отриманої, знайденої та задекларованої, їх зберігання, обліку та утилізації, приведення у відповідність (перероблення) знайденої та задекларованої вогнепальної зброї» [7], від 18.11.2024 № 770 «Про затвердження Правил носіння, зберігання та перевезення вогнепальної зброї і боєприпасів до неї цивільними особами, які беруть участь у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації або інших держав» [8].

Слід також зазначити, що деякі чинні нормативні акти не узгоджуються між собою. Зокрема, Інструкція, затверджена наказом МВС № 622 від 21.08.1998 [9], та Положення про дозвільну систему [10] не відповідають положенням Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [11]. Ця неузгодженість стосується прав підконтрольного суб'єкта, а саме: порядку його повідомлення про перевірку, переліку питань для з'ясування, ідентифікаційних даних посадових осіб комісії, а також процедури оформлення та ознайомлення з результатами перевірки [12, с. 500].

Література:

1. Титаренко Ю.М., Шевчук Т.А. Незаконний обіг вогнепальної зброї як загроза національній безпеці України. *Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама*. Вінниця. 2024. С. 328-331.

2. Шумейко Т.А. Перспективи правового регулювання цивільного обігу вогнепальної зброї в Україні в контексті директиви європейського парламенту і ради №0 91/477/ЄЕС *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. Том 32 (71) № 4 2021. С. 63-68. DOI <https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2021.4/11>

3. Косиця О. О., Ткачов Д. С. Позитивний досвід країн Європи та США щодо легалізації збройно-цивільного призначення та можливості його застосування в Україні. *Науково-практичний юридичний журнал «Правові горизонти»*. Вип. 3(16), 2017 С. 28-33.

4. Шумейко Т. А. Адміністративно-правові засади формування та реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2022. 504 с.

5. Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України : Закон України від 03.03.2022 № 2114-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text> (дата звернення 29.09.2025).

6. Про затвердження Порядку декларування вогнепальної зброї і боєприпасів до неї : Наказ МВС України № 768 від 18.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1739-24#Text> (дата звернення 29.09.2025)

7. Про затвердження Порядку проведення перевірки зданої вогнепальної зброї і боєприпасів до неї, з числа отриманої, знайденої та задекларованої, їх зберігання, обліку та утилізації, приведення у від-

повідність(перероблення) знайденої та задекларованої вогнепальної зброї : Наказ МВС України № 769 від 18.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1738-24#Text> (дата звернення 29.09.2025)

8. Про затвердження Правил носіння, зберігання та перевезення вогнепальної зброї і боєприпасів до неї цивільними особами, які беруть участь у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації або інших держав : Наказ МВС України № 770 від 18.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1737-24#Text> (дата звернення 29.09.2025)

9. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: наказом МВС № 622 від 21.08.1998. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text>. (дата звернення 29.09.2025).

10. Про затвердження Положення про дозвільну систему : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 1992 р. № 576. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-92-п#Text>. (дата звернення 29.09.2025)

11. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007 № 877-V URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text> (дата звернення 29.09.2025).

12. Постний Р. Щодо стану нормативно-правового забезпечення у сфері обігу вогнепальної зброї невійськового призначення. *Збірник матеріалів її міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони в умовах війни»*. 17 квітня 2025 року С. 497-501. URL:https://sci.lidubgd.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/16188/1/zbirnyk_materialiv_17_kvitnya_2025_compressed.pdf#page=498

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО АУКЦІОНУ У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Олеся Денисюк,

*здобувачка вищої освіти інституту права та безпеки
Одеського державного університету внутрішніх справ.*

Науковий керівник: І.С. Андрієнко,

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін інституту права та безпеки*

Дослідження теми «Особливості проведення електронного аукціону у виконавчому провадженні» має велику актуальність у сучасному світі, оскільки електронні аукціони стали ефективним інструментом для реалізації майна виконавцем рішень суду. Вони забезпечують прозорість та конкурентність процесу продажу майна, дозволяючи забезпечити максимально можливу ціну за майно в боргових стосунках. Дослідження цієї теми допоможе розкрити особливості електронного аукціону у виконавчому провадженні, виявити його переваги та недоліки, проблеми, а також визначити шляхи оптимізації цього процесу для покращення його ефективності.

Порушення прав боржників або зацікавлених осіб через технічні проблеми, відсутність належної підготовки учасників до роботи з електронними платформами. Проблеми з реєстрацією учасників, роботою електронних платформ та аутентифікацією користувачів, що може призвести до затримок у процесі виконання рішення. Низька конкуренція на електронних аукціонах, що може знижувати вартість майна при його реалізації, а також зменшувати загальний результат виконання судового рішення.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», органи державної виконавчої служби та приватні виконавці здійснюють примусове виконання рішень суду та рішень посадових осіб [1].

На сучасному етапі, на якому перебуває виконавча система судових актів, варто зауважити, що дуже часто на державного виконавця покладають величезний обсяг навантаження, зокрема, доходить до того, що на одного виконавця припадає приблизно 500-600 виконавчих проваджень – це величезна цифра, і в кожній справі потрібно вживати певних дій. Найбільше становить інтерес майно боржника, яке державний виконавець має право вилучити згідно з Законом України «Про виконавче провадження» [2]. Водночас існує важлива проблема, а саме, що робити з вилученим майном і який же законний порядок реалізації цього майна, щоб надалі отримати грошові кошти, які передадуть стягувачу в рахунок погашення боргу.

Перед тим, як майно боржника буде виставлено на торги, його необхідно оцінити й у такий спосіб встановити ціну, за яку надалі його реалізують, тобто придбають заможні громадяни України. Оцінка проводиться незалежним оцінювачем, з урахуванням усіх характеристик майна.

В статті 61 Закону України «Про виконавче провадження» зазначається такий вид реалізації майна, на яке звернено стягнення, як електронний аукціон [2], окрім того порядок реалізації арештованого майна регулюється Наказом Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку реалізації арештованого майна» [4].

Електронний аукціон в Україні - це сучасна система, яка дозволяє проводити онлайн-аукціони з продажу активів, вилучених правоохоронними органами. Вона спрямована на підвищення прозорості та ефективності продажу конфіскованого майна. Учасники можуть брати участь у торгах з будь-якого місця, де є доступ до Інтернету, що робить процес більш доступним та зручним. Ця електронна платформа допомагає забезпечити справедливую ринкову вартість активів та надає безпечний і прозорий механізм їх продажу. Проте існують і деякі проблеми.

На даний час електронні аукціони арештованого майна проводяться за допомогою відкритої електронної платформи «ProZorro.Sale» [6]. Термін продажів на даній платформі складає від 30 до 45 днів. Варто зазначити, що процес реалізації може затягувати строк виконання судового акту додатково на певний термін [4].

Вищезазначений Наказ передбачає такі етапи підготовки на продаж арештованого майна: попередня оцінка вартості вилучених об'єктів, яка здійснюється згідно зі ст. 57 ЗУ «Про виконавче провадження» [2]; державна виконавча служба та приватні виконавці ініціюють внесення даних про лот до загальної Системи інформації про арештовані активи; після цього зазначені органи готують офіційну заявку про продаж отриманих об'єктів і призначають осіб, відповідальних за їх зберігання.

Щоб взяти участь у торгах арештованим майном, необхідно пройти реєстрацію на майданчику «Української універсальної біржі» [5]. Після реєстрації на сайті учасники аукціону подають заявку на обраний лот та сплачують гарантійний внесок. При цьому організатор аукціону на вимогу державної виконавчої служби або приватного виконавця надає в систему необхідні дані про лоти, які продаються. Потім формується лот, який класифікується за типом, найменуванням або категорією відповідно до спеціального класифікатора. Після чого система автоматично встановлює терміни підготовки аукціону, реєстрації учасників, огляду товару тощо, як наслідок на сайті з'являється повідомлення з детальним описом предмета аукціону, а також датою та умовами аукціону арештованого майна [7].

За результатами торгів укладається договір між організатором та переможцем протягом трьох робочих днів, а протягом десяти днів переможець має оплатити вартість лоту, в іншому випадку таку можливість буде мати інша особа, яка зробила найвищу ставку на лот.

Варто зазначити, що перша проблема, яка пов'язана з проведенням е-аукціону є те, що майно боржника продають у примусовому порядку, і він ніяк не може на це вплинути, тобто право власності належить боржнику, але воно обмежене через постанову виконавця. У зв'язку з цим боржнику нічого не залишається окрім, як бути присутнім на торгах і спостерігати за тим, як його майно продається. Цей захід обумовлений тим, що боржник сам винен у тому, що вчасно не сплатив борг перед стягувачем.

Складнощі полягають і у тому, що навіть у разі оголошення торгів можуть статися непередбачувані ситуації, а саме: майно може бути не продане, і тоді торги визнають такими, що не відбулися; також якщо особа, яка виграла торги, протягом трьох робочих днів (під час воєнного стану) від дня проведення торгів та формування системою протоколу не сплатила вартість майна в повному обсязі. Тому необхідно насамперед під час проведення е-торгів сповіщати громадян України про те, що їх повідомлять про аукціон, щоб якомога більше людей знали про це і тим самим зріс шанс того, щоб торги відбулися.

Ще одні труднощі пов'язані з тим, що у Законі України «Про виконавче провадження» наразі відсутнє поняття проведення електронних торгів арештованого майна з використанням мережі «Інтернет». Ця проблема складається через те, що потенційні покупці не можуть моніторити ситуацію з актуальними цінами на арештоване майно, і в підсумку виходить так, що для того, щоб придбати бажане ними нерухоме майно, покупцям необхідно самостійно з'явитися на торги і безпосередньо на місці придбати нерухоме майно, а також скласти всі необхідні для цього документи [3, с. 4].

На наш погляд, у століття інформаційних технологій, коли науково-технічний прогрес досяг певних висот у сфері інформаційних технологій і вже вийшов на той рівень, що будь-яка людина, не виходячи з дому, може придбати будь-яке нерухоме майно з використанням комп'ютера, шляхом складання та надсилання електронних документів. Адже електронні аукціони у виконавчому провадженні можуть значно спростити і прискорити процес реалізації майна боржника та задоволення вимог кредиторів. Вони дозволяють забезпечити прозорість та конкуренцію на ринку, що сприяє отриманню більш вигідних умов для всіх сторін. Електронні аукціони також дозволяють зменшити адміністративні витрати та ризики, пов'язані з традиційними методами продажу майна. Вони можуть привернути більше зацікавлених учасників і забезпечити більш швидке і ефективне вирішення суперечок у виконавчому провадженні.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що перед тим як проводити е-торги, державним та приватним виконавцям необхідно отримати майно боржника і виставити його на торги, а також необхідно дану подію висвітлити в мережі «Інтернет» в теле-радіо-комунікаційних мережах, щоб було широке охоплення аудиторії та більше громадян знали про цей захід, тоді є високий шанс того, що торги визнають такими, що відбулися, і майно боржника розпродадуть, а за рахунок виручених від продажу грошових коштів повністю або частково буде погашено суму боргу.

Література:

1. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 2 червня 2016 № 1403-VIII Відомості Верховної Ради України. 2016. № 29. Ст. 535. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#n506> (дата звернення: 14.03.2025)

2. Про виконавче провадження: Закон України від 2 червня 2016 року № 1404-VIII URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>. (дата звернення: 14.03.2025)

3. Каруна К.Ю. Проблеми законодавчого регулювання реалізації арештованого майна за допомогою електронних торгів. *Вісник сучасних досліджень*. 2020. № 3-8 (33). 6 с.

4. Про затвердження Порядку реалізації арештованого майна: Наказ Міністерства юстиції України від 29 вересня 2016 № 2831/5 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1301-16?find=1&text=%D1%81%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B8#w1_9 (дата звернення: 14.03.2025).

5. Офіційний сайт Української універсальної біржи. URL: <https://sale.uub.com.ua/> (дата звернення: 14.03.2025).

6. Офіційний сайт електронної торгової системи «ProZorro.Sale». URL: <https://prozorro.sale/> (дата звернення: 14.03.2025).

7. Офіційний сайт «Аукціон за два дні: Прозорро.Продажі спрощують умови проведення е-аукціонів на час воєнного стану». URL: <https://prozorro.sale/news/aukcion-za-dva-dni-prozorroprodazhi-sproshchuyut-umovi-provedennya-e-aukcioniv-na-chas-voyennogo-stanu/> (дата звернення: 14.03.2025).

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ СТЯГУВАЧА У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Вікторія Дідик,
*здобувачка вищої освіти
інституту права та безпеки
Одеського державного університету внутрішніх справ.
Науковий керівник: І.С. Андрієнко,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін інституту права та безпеки*

Виконавче провадження – завершальна стадія судового процесу і без виконання рішення втрачається сутність правосуддя. Ефективне виконання судового рішення є основоположним елементом принципу верховенства права. Цей принцип закріплений ст. 129 – 1 Конституції України, а саме, що судові рішення є обов’язковими для виконання [1].

Особливості вчинення виконавчих дій завжди мали багато законодавчих прогалин, які порушували законні права стягувачів та боржників. З початком повномасштабного вторгнення ситуація не змінилася на краще, а навпаки стала підставою для зловживання приватними та державними виконавцями своїх повноважень. Питання законодавчих змін щодо виконавчого провадження в умовах воєнного стану в Україні викликає суперечки, що, вкотре, підкреслює актуальність даного дослідження.

Після 24 лютого 2022 року сфера примусового виконання рішення фактично зупинилася, а державні та приватні виконавці зіткнулися з об’єктивною кількістю перешкод. Одним із прикладів нарікання з боку приватних виконавців змін держави щодо пом’якшення заходів для боржників. Розглянемо це питання більш докладно.

По – перше, невиконання судових рішень, де боржниками виступають підприємства оборонно – промислового комплексу, вищі навчальні військові заклади, військові частини, установи, що входять до Збройних Сил України. З вищевказаного виходить, що немає сенсу подавати позов до військовослужбовця, працівника установ, військовослужбовця.

Вдалося з’ясувати специфіку стягнення аліментів із боржника – військовослужбовця. Відповідно до п. 3 ч. 10 ст. 71 Закону України «Про виконавче провадження» визначено, що тимчасове обмеження боржника у праві керувати транспортними засобами не може бути застосовано в разі проходження боржником строкової військової служби, військової служби за призовом осіб офіцерського складу, військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, військової служби за призовом осіб

із числа резервістів в особливий період або якщо боржник проходить військову службу та виконує бойові завдання військової служби у бойовій обстановці чи в районі проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях.

По – друге, внаслідок війни боржники отримали захист, а стягувачі є незахищені. До того ж заморожується процес виконання з боку держави. Новелою є і те, що у відповідності до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності приватних виконавців та примусового виконання судових рішень, рішень інших органів (посадових осіб) у період дії воєнного стану» «зупиняється дія постанов державних виконавців про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві користування вогнепальною мисливською та пневматичною зброєю [2]. Варто зауважити, що статус боржника під час дії воєнного стану є вигіднішим, ніж стягувача. Такі пом'якшуючі заходи можуть призвести до катастрофічного рівня виконання судових рішень в Україні, а також призведе до порушення вимоги Європейського Союзу щодо покращення виконання рішень судів [3, с. 56].

Наступним на що слід звернути увагу, це на проблему пов'язану з невиконанням судових рішень на окупованій території. Дана проблема була викликана ще з 2014 року, однак з початком повномасштабного вторгнення ситуація ускладнилася. Реальне виконання рішень суду на окупованих територіях або територіях, де ведуться бойові дії є неможливе, оскільки наша держава не підтримує дипломатичні відносини з країною – агресором, що знову ж порушує права стягувача. Позитивним моментом є те, що Верховний суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду у справі № 910/13508/15 висловував, що місцезнаходження майна у вигляді грошових коштів є місцезнаходження банку, в якому боржник має рахунок. До того ж боржники з метою збереження життя виїхали за кордон, залишаючи в Україні всі свої борги. Майно, цієї категорії громадян, здебільшого зруйноване або пошкоджене. Відповідно, навіть за умови, що боржник перебуває на територіях, де органи ДВС не можуть проводити виконавчі дії, в державного чи приватного виконавця залишається обов'язок відкрити виконавче провадження та перевірити наявність іншого майна боржника на підконтрольній владі України території [4].

Третьою проблемою з якою порушуються права стягувача є заборона виконавців звернутися на стягування пенсії та стипендії, інші доходи боржника в період дії воєнного стану в Україні. Вважаю цей законодавчий підхід хибним, який не відповідає ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 04 листопада 1950 року, ратифікованої Україною 17 липня 1997 року, відповідно до яких права людини вважають-

ся захищеними лише після повного виконання рішення суду та невиконання судового рішення є порушенням права особи на суд [5].

Як уже підкреслювалося вище, що в умовах сьогодення статус стягувача є менш захищеним. Для ефективного поновлення прав стягувача використовуємо саме судовий захист, який приведе його до того стану, в якому перебував до порушення. Суд, розглядаючи скаргу під час виконавчого провадження - забезпечить стабільність правової системи.

Специфіка такого захисту прав стягувача полягає в тому, що суд здійснює контроль лише після подання стягувачем скарги на діяння виконавця. Зверну увагу, що контроль з боку суду він не є плановим, періодичним чи поточним; контроль здійснюється в межах процесуальної форми, перевіряє законність дій виконавця. Крім того, розгляд скарги на цій стадії не може бути окремим видом цивільного провадження як окреме, наказне чи позовне. Між іншим процедура розгляду скарги здійснюється за відповідними вимогами, а саме чи є наявність права в особи на подання скарги, перевіряє її особисту заінтересованість у результаті виконавчого провадження, а також обов'язково досліджує дану скаргу за відповідними критеріям, а також вивчає її зміст [6].

За результати розгляду скарги, суд постановляє ухвалу. З одного боку, якщо це ухвала про задоволення скарги, то суддя повинен чітко визначити яким чином права стягувача буде поновлено. Водночас суд не має права встановлювати для виконавця ті чи інші, які не передбачені законодавством. З іншого боку, якщо ця ухвала про відмову, то суддя повинен визначити сукупність обставин, які вказують на невинуватість сторони виконавця. Наприклад, оскаржені діяння не відповідають нормам чинного законодавства; права стягувача не порушені; виконавець не вийшов за межі своїх повноважень. Проблемні питання щодо розмежування юрисдикції судів із розгляду відповідних скарг успішно вирішуються судами, в процесі судового розгляду. Питання особливостей оскарження деяких виконавчих дій становлять перспективні напрямки подальших наукових пошуків.

Отже, в умовах правового режиму воєнного стану сфера виконавчого провадження зазнала змін, особливо це стосується статусу стягувача. Рівень забезпечення прав стягувача можна вважати таким, який недостатньою мірою гарантує стягувачу повне фактичне виконання його рішення. Однак у цьому сенсі доречними були б законодавчі зміни, за яких стягувач міг би вибрати орган ДВС або приватного виконавця незалежно від місця знаходження боржника або його майна, що зменшило би випадки відмов у відкритті виконавчих проваджень, коли боржник або його майно зареєстровані на потенційно небезпечній або окупованій території.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 129 - 1.

2. Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих особливостей організації примусового виконання судових рішень і рішень інших органів під час дії воєнного стану: Закон України від 11 квітня 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3048-20#Text> (дата звернення: 14.03.2025)

3. Шелевер Н.В., Лазур Я.В., Гербут В.С. Проблемні питання виконавчого провадження під час дії воєнного стану в Україні: *Одеський юридичний вісник*. м. Одеса, 2023. 56 с.

4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду: від 23.03.2023 р. № 905/2368/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109854343> (дата звернення: 14.03.2025)

5. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 14.03.2025).

6. Ю. Сівовна. Особливості виконання судових рішень під час воєнного стану. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/211538_osoblivostivikonannya-sudovikh-rshen-pd-chas-vonnogo-stanu (дата звернення: 14.03.2025).

ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА НЕРУХОМІСТЬ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯ

*Маргарита Юрійвна Доценко,
здобувач вищої освіти другого курсу
спеціальності D 8 Право інституту
права та безпеки ОДУВС*

*Науковий керівник: Семен Васильович Резніченко,
кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільно-правових
дисциплін інституту права та безпеки ОДУВС*

Війна в Україні призвела до масових руйнувань нерухомості, що загострило проблему захисту права власності. У цих умовах власність — це не лише юридична категорія, а й основа безпеки та стабільності громадян. Актуальним є питання збереження прав на знищене майно, надання компенсацій і правового відновлення справедливості після завершення бойових дій.

Право власності - це юридично оформлене право володіння об'єктом нерухомості, яке дає власнику можливість розпоряджатися своїм майном (дарувати та продавати, отримувати та передавати в спадок, здавати в оренду, закладати під заставу, тощо). Підтверджується це право відповід-

ними правовстановлюючими документами, які реєструються в державному реєстрі [1].

У разі примусового відчуження майна власнику важливо:

- Отримати акт про вилучення майна
- Ініціювати процедуру виплати компенсації
- За необхідності підготувати позов до суду [1].

Нерідко, особливо під час евакуації із зони активних бойових дій, виникають ситуації, коли оригінал документа, що підтверджує право власності на нерухомість, загублено чи зіпсовано [6].

Автор Андрій Анатолійович Приходько звертає увагу на проблеми, що виникають у сфері реєстрації прав на нерухомість у період дії воєнного стану. На його думку, "суттєво обмежуються права осіб щодо оформлення/внесення відомостей про право власності на нерухоме майно, у тому числі корпоративних прав, відомостей про юридичні особи" [5].

Аналізуючи нинішню ситуацію, можна дійти висновку, що держава активно шукає шляхи підтримки громадян, які втратили житло через війну. Зокрема, створюються механізми компенсації завданих збитків, одним із прикладів є програма фінансової допомоги «Відновлення», що дозволяє власникам пошкодженого майна здійснити ремонт або відновлення. Водночас розробляються законодавчі норми, які враховують специфіку воєнного стану та регулюють порядок отримання компенсації. Судова практика також підтверджує необхідність державної участі у забезпеченні житлових прав громадян, постраждалих від збройної агресії.

В умовах воєнного стану з огляду на необхідність забезпечення достовірності відомостей ЄДР Мін'юстом реалізовано можливість проведення найбільш нагальних реєстраційних дій, а саме державної реєстрації [4].

За загальним правилом, у разі втрати або зіпсування документа, суб'єкт, що видав такий документ, може видати його дублікат. Дублікат документа має таку ж юридичну силу, як і оригінал. У разі проведення бойових дій на території знаходження нерухомого майна, слід дізнатися фактичне місце перебування державного органу або нотаріуса, який посвідчував правочин [6].

У разі відсутності можливості отримати дублікат втрачених чи пошкоджених документів (наприклад, через перебування нотаріуса чи органу місцевого самоврядування на тимчасово окупованій території, знищення архівів на тимчасово окупованій території), передбачена можливість звернення до суду [6].

Як зазначає Анна Мартиненко, «Держава взяла на себе зобов'язання компенсувати громадянам втрати за зруйноване або пошкоджене житло. Попри те, що механізм відшкодування поки остаточно не врегульовано, власники таких об'єктів уже можуть подавати відповідні заявки» [2].

Згідно вислову Євгена Гіліна "Українські суди вже почали виносити рішення на користь постраждалих. Ці рішення є системними юридичними актами визнання завданої шкоди, її розміру та зведенням всіх доказів на підтвердження фактичних обставин. Проблема лише одна: отримати гроші з Росії поки що майже неможливо. Адже російських активів в Україні практично немає, а інші країни досі визнають державний суверенний імунітет Росії і не поспішають конфіскувати її майно за нашими судовими рішеннями. Але юридичний фундамент закладено" [3].

У період воєнного стану виникають труднощі з державною реєстрацією майнових прав, оскільки доступ до єдиних та державних реєстрів, які підпорядковані Міністерству юстиції, часто обмежений або призупинений. Це впливає на можливість своєчасно оформити право власності, провести зміни в реєстрах чи підтвердити юридичний статус майна, що особливо критично для громадян і бізнесу в зоні бойових дій.

На думку Анни Мартиненко: «Компенсація розраховується окремо щодо кожного об'єкта нерухомості, а заява має бути подана протягом воєнного стану або не пізніше 90 днів після його завершення» [2].

Особливості державної реєстрації в умовах воєнного стану врегульовані відповідною постановою Уряду від 06.03.2022 № 209 [4].

У продовження теми Приходько підкреслює, що: "Дані складнощі щодо реєстрації, а в деяких випадках неможливість державної реєстрації створюють суттєві перепони для здійснення підприємницької діяльності. Найбільш актуальне це питання для підприємств, які зареєстровані на окупованих територіях та територіях ведення активних бойових дій" [5].

Якщо ж було втрачено саме рішення суду, яким підтверджувалось право власності, власник нерухомого майна може звернутися із заявою до суду першої інстанції, де розглядалась відповідна справа, за повторною видачею судового рішення [6].

“Якщо такі документи не збереглися, люди мають отримати їхні дублікати або другі примірники. Всі документи на право власності зберігаються в архівах. Але через бойові дії або тимчасову окупацію українських територій ці архіви можуть бути недоступні. І через це у власника житла можуть виникнути проблеми”, — пояснює Віта Шеремета [7].

Відповідно до ст. 41 Конституції України та Закону «Про правовий режим воєнного стану», держава може примусово вилучати або відчужувати майно для потреб оборони. Такі дії можливі лише за наявності:

- Відповідного рішення військового командування
  - Погодження обласних військових адміністрацій
- Власник майна має право на компенсацію, яка виплачується з державного бюджету. Якщо компенсація не надана добровільно питання, вирішується у судовому порядку [1].

Захист права власності на нерухомість в умовах війни виявився одним із найважливіших викликів для держави. Складнощі з реєстрацією, відсутність доступу до майна, а також потреба у компенсаціях зумовили необхідність швидких рішень. Водночас держава поступово запроваджує дієві програми підтримки, оновлює нормативну базу й напрацьовує судову практику. У післявоєнний період пріоритетним стане повне відновлення та легалізація майнових прав, модернізація реєстрів і залучення міжнародного досвіду. Саме на цих засадах можливо забезпечити стабільність, довіру громадян та ефективне відновлення країни.

Література:

1. Оформлення права власності на нерухомість під час дії воєнного стану. Dozvil.ua. URL: <https://dozvil.ua/uk/oformlennya-prava-vlasnosti-na-neruhomist-pid-chas-dij-voennogo-stanu>. (дата звернення: 23.05.2025).

2. Мартиненко Анна. Компенсація за пошкодження або знищення нерухомого майна внаслідок війни. Безоплатна правова допомога. URL:

<https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/kompensacziya-za-poshkodzhennya-abo-znyshhennya-neruhomogo-majna-vnaslidok-vijny/>. (дата звернення: 18.08.2022).

3. Гілін Євгенович. 10 способів отримати компенсацію за збитки від війни: від українських національних програм до міжнародних судів. Юридична практика. URL:

<https://pravo.ua/10-sposobiv-otrymaty-kompensatsiiu-za-zbytky-vid-vii-ny-vid-ukrainskykh-natsionalnykh-prohram-do-mizhnarodnykh-sudiv/> (дата звернення: 12.06.2025).

4. Як зареєструвати права на нерухомість під час війни? Pravo.ua. URL: <https://pravo.ua/iak-zareiestruvaty-prava-na-nerukhomist-pid-chas-viiny/> (дата звернення: 06.04.2022).

5. Приходько А. А. Особливості державної реєстрації під час воєнного стану. URL: <https://prikhodko.com.ua/my-i-zmi/my-i-zmi/stattya/osoblyvosti-derzhavnoyi-reyestracziyi-pid-chas-voennogo-stanu/> (2025).

6. Порядок відновлення документів, що підтверджують право власності на нерухоме майно. Чернівецька обласна військова адміністрація. Офіційний веб-сайт. URL: <https://bukoda.gov.ua/news/poriadok-vidnovlennia-dokumentiv-shcho-pidtvverdzhuiut-pravo-vlasnosti-na-nerukhome-maino> (дата звернення: 08.06.2023).

7. Шелест Т., Пашенко В., Шеремета В. Як відновити втрачені документи на житло та підтвердити право власності, — роз'яснення юриста. Free Radio. URL: <https://freeradio.com.ua/iak-pidtvverdty-pravo-vlasnosti-na-zhytlo-ta-vidnovyty-vtracheni-dokumenty-roz-iasnennia-iurysta/> (дата звернення: 30.04.2023).

ЗАХИСТ ПРАВ КРЕДИТОРА ТА БОРЖНИКА У СУЧАСНИХ УМОВАХ

*Олексій Володимирович Кірсанов,
аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: В.П. Маковій, завідувач кафедри
цивільно-правових дисциплін ОДУВС,
кандидат юридичних наук, професор*

Питання захисту прав кредитора та боржника у сучасних умовах є особливо актуальним, оскільки вимагає балансу інтересів обох сторін у динамічному правовому та економічному середовищі, зокрема в умовах цифровізації та процедур банкрутства.

Сучасний захист цих прав в Україні базується на низці ключових нормативно-правових актів, включаючи Цивільний кодекс України, Кодекс України з процедур банкрутства (КУзПБ) та спеціальні закони, зокрема, Закон України «Про виконавче провадження» та Закон України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень», а також Закон України "Про споживче кредитування" та Закон "Про захист прав споживачів".

Захист прав кредитора в умовах сьогодення включає використання судових та позасудових механізмів, зокрема, звернення до суду, процедури банкрутства, стягнення застави, вимагання відшкодування від поручителів та відступлення права вимоги, тощо.

Метою захисту прав кредитора є своєчасне та повне задоволення його законних вимог до боржника.

До основних механізмів захисту кредитора можна віднести:

1. Забезпечення виконання зобов'язань за допомогою, наприклад, застави рухомого та нерухомого майна. Реєстрація обтяжень рухомого та нерухомого майна (за допомогою Державних реєстрів) надає кредитору право першочергового звернення стягнення на заставлене майно. А такі засоби забезпечення виконання зобов'язання, як порука та гарантія, дозволяють кредитору вимагати виконання зобов'язання від третьої особи.

2. Судовий захист та виконавче провадження [1]. Наприклад, звернення до суду з позовом про стягнення боргу або примусове виконання рішення суду через державних або приватних виконавців, включаючи арешт майна, коштів та їх реалізацію.

3. Захист у процедурах банкрутства (КУзПБ) [2]. Кредитор може ініціювати провадження у справі про банкрутство боржника (юридичної або фізичної особи) за умови невиконання ним грошових зобов'язань.

4. Позасудове врегулювання. Наприклад, звернення стягнення на предмет обтяження (іпотеки/застави) без рішення суду (за відповідним застереженням у договорі).

Захист прав боржника в Україні передбачає використання судових та позасудових механізмів, включаючи право на оскарження дій кредиторів, зменшення необґрунтованих сум пені, зняття арешту з майна та заробітної плати, а також можливість дострокового погашення кредитів [3].

Важливу роль у захисті прав боржника відіграє адвокат, який надає юридичні консультації, представляє інтереси боржника в суді та перевіряє законність дій кредиторів.

Як ми бачимо, сучасне законодавство посилює захист боржника, особливо фізичних осіб (споживачів), для запобігання зловживанням з боку кредиторів і колекторів, а також для можливості фінансової реструктуризації.

До основних гарантій боржника можна віднести.

1. Захист від недобросовісних дій кредиторів та колекторів. Так, Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту споживачів при врегулюванні простроченої заборгованості» встановлює жорсткі вимоги до етичної поведінки колекторів, забороняє погрози, приниження, розголошення інформації третім особам (крім випадків, передбачених законом), обмежує час та частоту контактів.

Також важливим моментом є встановлення вимог до банків та фінансових установ щодо повного та чіткого розкриття інформації про повну вартість кредиту, процентні ставки, комісії та можливі санкції.

2. Права боржника у виконавчому провадженні. Серед них: право на інформацію. Так, боржник має право отримувати копії постанов, відомості про хід провадження; право оскарження. Боржник може оскаржувати дії (бездіяльність) виконавця у судовому порядку; захист майна. Наприклад, існує перелік майна, на яке не може бути звернене стягнення (наприклад, єдине житло, якщо борг не пов'язаний з іпотекою цього житла, або мінімально необхідні предмети побуту); відстрочка або розстрочка щодо виконання рішення.

3. Процедура банкрутства фізичної особи (реструктуризація). Так, КУЗПБ надає фізичній особі-боржнику можливість відновити свою платоспроможність через процедуру реструктуризації боргів (складання плану погашення) або, у крайньому випадку, списання боргів (крім деяких видів зобов'язань, зокрема, аліменти, відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, тощо), що є формою "другого шансу". Після відкриття провадження про неплатоспроможність боржника вводиться мораторій на задоволення вимог кредиторів, що дає боржнику час для впорядкування фінансових справ без тиску стягнення.

Підсумовуючи, хотілося б зазначити, що захист прав кредитора та боржника у сучасних умовах є необхідним для забезпечення стабільності

фінансової системи, верховенства права та економічного розвитку держави.

Він створює умови для ефективного функціонування кредитних відносин, забезпечуючи баланс інтересів сторін. Для кредитора, він гарантує, що його фінансові ризики будуть обґрунтованими та захищеними законом, стимулюючи його до надання коштів. А для боржника – забезпечує соціальну справедливість, надаючи шляхи виходу з фінансової кризи (реструктуризація, банкрутство) та захищаючи від свавілля.

Таким чином, на практиці ми бачимо, що збалансований правовий механізм захисту прав обох сторін підтримує довіру до фінансових інститутів та сприяє стабільному функціонуванню ринкової економіки.

Література:

1. О. Лигін. Судовий захист прав кредитора. *Юридична газета онлайн*. №23. URL: <https://surl.li/oryvup>

2. Захист прав кредиторів у процедурі банкрутства: відшкодування збитків. URL: <https://inseinin.com.ua/tpost/c4nnntbid1-zahist-prav-kreditorv-u-protsedur-bankru>

3. Богомолова В.С. Сучасні способи захисту прав боржника (фізичної особи) в договорах онлайн кредитування. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4/2024. С. 830-833. URL: http://lsej.org.ua/4_2024/204.pdf

4. Кірсанов О.В., Берназ-Лукавецька О.М. Визнання кредитного договору недійсним як спосіб захисту цивільних прав. *Правнича мова в галузі приватного права*: матер. кругл. столу 29 березня 2024 р., С. 13-15.

5. Кірсанов О.В., Наумов А.С. Захист прав споживачів за незаконне зняття коштів з платіжних карток шахраями: цивільно-правовий аспект. *Міжнародна науково-практична конференція «Протидія організованим злочинності і корупції в умовах збройного конфлікту: досвід та перспективи»*. м. Кропивницький, 2024 (4 жовтня 2024 року). С. 470-472

6. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 19. Ст. 74.

7. О. С. Ярмоленко. Захист прав кредиторів боржника – фізичної особи. *Правова позиція*, № 3 (44), 2024. С. 64-68. URL: <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2024/3/13.pdf>

ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ОБ'ЄДНАНЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗА НОВІТНІМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Ігор Леонідович Кострицький,

к.ю.н., доцент, викладач

Чорноморський морський фаховий коледж ОНМУ

28 серпня 2025 року був введений в дію Закон України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» [1]. Цей Закон визначає правові та організаційні засади діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб. Цим Законом також було визнано, що Господарський кодекс України втратив чинність з дня введення в дію цього Закону.

За цим Законом об'єднання юридичних осіб - це організація, створена у складі двох або більше юридичних осіб з метою координації їхньої виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань. Об'єднання юридичних осіб створюються на невизначений строк або як тимчасові об'єднання. Об'єднання юридичних осіб є юридичною особою.

Залежно від порядку заснування об'єднання юридичних осіб може створюватися як а) господарське об'єднання; б) державне господарське об'єднання ; в) комунальне господарське об'єднання.

Господарське об'єднання - це об'єднання юридичних осіб, створене за ініціативою юридичних осіб незалежно від їхнього виду, які на добровільних засадах об'єднали свою господарську діяльність. Господарські об'єднання діють на основі установчого договору та/або статуту, що затверджується їхніми засновниками.

Державне або комунальне господарське об'єднання - це об'єднання юридичних осіб, створене юридичними особами, єдиним учасником (засновником) яких є держава або територіальна громада, та/або юридичними особами, у статутному капіталі яких частка держави або територіальної громади перевищує 50 відсотків, за рішенням Кабінету Міністрів України, а у визначених законом випадках - за рішенням міністерства (іншого органу, до сфери управління якого належать юридичні особи, що створюють об'єднання), або за рішенням уповноваженого органу місцевого самоврядування. Державне або комунальне господарське об'єднання діє на основі рішення про його створення та статуту, що затверджується органом, що прийняв рішення про створення такого об'єднання.

Об'єднання юридичних осіб створюються та діють у формі: 1) асоціації, 2) корпорації, 3) консорціуму, 4) концерну, 5) іншого об'єднання юридичних осіб, передбаченого законом.

Асоціація - це договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності юридичних осіб, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації. Асоціація не має права втручатися у господарську діяльність юридичних осіб - учасників асоціації. За рішенням учасників асоціація може бути уповноважена представляти їхні інтереси у відносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізичними особами.

Корпорація - це договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів юридичних осіб, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації.

Консорціум - це тимчасове статутне об'єднання юридичних осіб для досягнення його учасниками спільної господарської мети (реалізації цільових програм, науково-технічних, будівельних проектів тощо). Консорціум використовує кошти, якими його наділяють учасники, централізовані ресурси, виділені на фінансування відповідної програми, а також кошти, що надходять з інших джерел, у порядку, визначеному його статутом. Консорціум припиняє свою діяльність після досягнення мети його створення.

Концерн - це статутне об'єднання юридичних осіб на основі їхньої фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності. Учасники концерну наділяють його частиною своїх повноважень, у тому числі правом представляти їхні інтереси у відносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізичними особами. Учасник концерну не може одночасно бути учасником іншого концерну.

Щодо статусу юридичної особи - учасника об'єднання юридичних осіб. Юридичні особи - учасники об'єднання юридичних осіб зберігають статус юридичної особи незалежно від виду і форми об'єднання, на них поширюється дія законів України щодо регулювання діяльності юридичних осіб. Юридична особа - учасник господарського об'єднання має право: добровільно вийти з об'єднання на умовах і в порядку, визначених установчим договором чи статутом об'єднання; бути членом інших об'єднань юридичних осіб, якщо законом, засновницьким договором чи статутом об'єднання не встановлено інше; одержувати від об'єднання у встановленому порядку інформацію, пов'язану з інтересами юридичної

особи; одержувати частину прибутку від діяльності об'єднання відповідно до його статуту. Юридична особа може мати також інші права, передбачені засновницьким договором чи статутом об'єднання відповідно до законодавства.

Юридична особа, що входить до складу державного (комунального) господарського об'єднання, не має права без згоди об'єднання виходити з його складу, а також об'єднувати на добровільних засадах свою діяльність з іншими юридичними особами.

Об'єднання юридичних осіб має *вищий орган управління* (загальні збори учасників або інший орган, визначений статутом об'єднання) та утворює *виконавчі органи*, передбачені установчим документом об'єднання.

Вищий орган об'єднання юридичних осіб: затверджує статут об'єднання юридичних осіб та вносить зміни до нього; вирішує питання про прийняття до складу господарського об'єднання нових учасників та про припинення участі в об'єднанні юридичних осіб; утворює виконавчий орган об'єднання юридичних осіб відповідно до його статуту чи договору; вирішує фінансові та інші питання відповідно до установчих документів об'єднання юридичних осіб.

Виконавчий орган об'єднання юридичних осіб (колегіальний чи одноособовий) вирішує питання поточної діяльності, які відповідно до статуту або договору належать до його компетенції.

Управління державним або комунальним господарським об'єднанням здійснює виконавчий орган об'єднання, склад якого визначається установчим документом об'єднання. Одноосібний виконавчий орган або члени колегіального виконавчого органу призначаються на посаду та звільняються з посади органом, що прийняв рішення про створення об'єднання. Порядок управління державним або комунальним господарським об'єднанням визначається установчим документом об'єднання відповідно до закону.

Здійснення управління поточною діяльністю об'єднання юридичних осіб може бути доручено адміністрації однієї з юридичних осіб (головної юридичної особи об'єднання) на умовах, передбачених установчими документами відповідного господарського об'єднання.

Спори, що виникають між учасниками об'єднання юридичних осіб, вирішуються в порядку, передбаченому установчим документом господарського об'єднання, в судовому порядку або можуть бути передані на розгляд постійно діючого третейського суду, утвореного при такому господарському об'єднанні, за наявності між учасниками такого об'єднання третейської угоди, яка відповідає вимогам закону.

Майнові відносини в об'єднанні юридичних осіб. Учасники об'єднання юридичних осіб можуть вносити на умовах і в порядку, передбачених його установчими документами, майнові внески (вступні, членські, цільові тощо).

Майно передається об'єднанню юридичних осіб його учасниками у власність або на іншому речовому праві, передбаченому законом. Вартість майна об'єднання відображається у його балансі.

Господарське об'єднання має право за рішенням його вищого органу управління створювати філії та представництва.

Об'єднання юридичних осіб не відповідає за зобов'язаннями його учасників, а юридичні особи - учасники не відповідають за зобов'язаннями об'єднання, якщо інше не передбачено установчим документом об'єднання.

Юридичні особи - учасники об'єднання *можуть вийти* з його складу із збереженням взаємних зобов'язань та укладених договорів з іншими юридичними та фізичними особами.

Вихід юридичної особи із складу державного або комунального господарського об'єднання здійснюється за рішенням органу, що прийняв рішення про створення об'єднання.

Юридичні особи - учасники об'єднання *можуть бути виключені* із складу об'єднання з підстав і в порядку, передбачених установчим документом об'єднання.

Припинення об'єднання юридичних осіб здійснюється: а) в результаті його перетворення в інший вид об'єднання юридичних осіб; б) ліквідації.

Перетворення господарського об'єднання здійснюється за рішенням юридичних осіб - учасників, а перетворення державного або комунального господарського об'єднання - за рішенням органу, що прийняв рішення про створення об'єднання.

Ліквідація господарського об'єднання здійснюється за рішенням юридичних осіб - учасників, а ліквідація державного або комунального об'єднання - за рішенням органу, що прийняв рішення про створення об'єднання. Майно, що залишилося після ліквідації об'єднання, розподіляється між учасниками згідно з установчим документом об'єднання юридичних осіб.

Література:

1. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб: Закон України від 9 січня 2025 р. № 4196-IX / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради. 2025. №№ 28-29. ст.94.

СОЦІАЛЬНА ПОСЛУГА У ЗМІСТІ ПРЕДМЕТУ ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Олег Юрійович Лавренюк,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Одеського державного університету внутрішніх справ

Соціальна функція держави є, вочевидь, головною серед функцій публічної владної надбудови у громадянському суспільстві, де права та свободи людини позиціонуються в якості примату серед інших цінностей суспільного буття. Така думка набуває особливого втілення в умовах загострення протиріч різних соціальних груп, що формує тектонічні зрушення соціально-політичного та економічного характеру, де людини може опинитися обабіч у вкрай асоціальних умовах буття із наявністю екзистенціальних загроз її існуванню як особистості та фізіологічна істота.

Право соціального забезпечення як галузь права має визначальне значення для забезпечення виконання соціальної функції суспільства і його надбудови – публічної адміністрації. Саме право соціального забезпечення здійснює регулювання суспільних відносин, пов'язаних з наданням матеріального забезпечення, соціальних послуг, допомоги особам, які знаходяться в умовах дії екстраординарних обставин, що сприяють доповненню правового статусу таких осіб низкою додаткових прав, унормованих в межах положень даної галузі права. На захист існування такої правової галузі Т. Гарасимівим наводяться її характерні риси: вирізнення предмету правового регулювання (суспільні відносини у сфері соціального забезпечення, захисту та страхування), визначення методу правового регулювання імперативного характеру, виділення складових елементів у їх цілісному взаємозв'язку [1, с. 28]. Варто погодитись з міркуванням Г. Яковлевої, згідно якого право соціального забезпечення як самостійна галузь права в національній правовій системі України зазнала істотного реформування з огляду на потреби суспільства й відповідає таким ознакам як: наявність спеціальних нормативних актів, які регулюють відповідні суспільні відносини, суб'єктами останніх є держава та фізичні особи, котрі знаходяться в певних життєвих обставинах, за яких вони потребують матеріальної чи іншої допомоги [2, с. 105]. З позиції детермінації права соціального забезпечення за притаманними саме йому принципами М.С. Яковенко висловлюється стосовно забезпечення такими фундаментальними засадами даної галузі права ефективного соціально справедливого розподілу державних коштів і коштів недержавних соціальних фондів між громадянами, які мають право у встановленому порядку на таке в тій чи іншій формах [3, с. 414].

Разом з тим, слушною є думка, яка надає доступ до реалізації соціальної функції держави, у тому числі в рамках права соціального забезпечення, різним недержавним інституціям, якими є різноманітні громадські

організації та безпосередньо окремі громадяни [4, с. 109-111]. Доповнює наведене міркування, за яким недержавні організації, які надають соціальні послуги, виступають одним з інструментів розбудови громадянського суспільства в Україні [5, с. 93-945]. Саме це опосередковує потребу у здійсненні низки заходів організаційного, правового, соціально-економічного характеру, які спрямовані на встановлення режиму партнерства публічної адміністрації в особі органів державної влади та місцевого самоврядування з одного боку й приватного сектору, перш за все громадських організацій та окремих осіб, з іншого. Основною діяльністю останніх є надання соціальних послуг, що забезпечує реалізацію соціальної функції держави у всіх сферах суспільного буття, зокрема в межах реалізації змісту суспільних відносин, що є предметом права соціального забезпечення.

Досить принагідним є висловлювання, згідно якого предмет права соціального забезпечення сприймається як динамічна категорія, яка підпорядковується певній трансформації з огляду на соціально-економічну стратегію державної політики в сфері соціального забезпечення. При цьому серед визначальних рис суспільних відносин, які складають зміст права соціального забезпечення, відзначено: 1) спрямованість на реалізацію конституційного права населення на захист та допомогу при настанні складних життєвих обставин; 2) здійснення попереджувальних заходів, які формують запобіжні інструменти для уникнення ризику настання наведених життєвих обставин; 3) їх реалізація в межах соціально-забезпечувальних або похідних взаємин [6, с. 162-163]. З іншого боку в предметі права соціального забезпечення виокремлено суспільні відносини матеріального та процедурного характеру. Останні виникають безпосередньо між органами публічної адміністрації та особами, які опинилися в життєвих умовах, коли потребують соціальної допомоги. В межах першої групи взаємини складаються як між органами публічної адміністрації й фізичними особами, так і між організаціями, які реалізують соціальну функцію держави, й особами, що її потребують [7, с. 92-95].

Досить вагомим є міркування, за яким у предметі права соціального забезпечення диференційовані сервісні суб'єкти права соціального забезпечення, які наділені відповідною соціально-забезпечувальною правосуб'єктністю, що реалізується у формі надання відповідних соціальних послуг особам, які входять в число таких, що потребують соціальної допомоги та відповідного соціального забезпечення. При цьому в межах предмету права соціального забезпечення виокремлено соціально-забезпечувальні відносини, у тому числі щодо надання соціальних допомог та соціальних пільг, що у певній мірі релевантне викладеному з огляду на предмет даного дослідження [8, с. 26-28].

Закон України «Про соціальні послуги» містить дефініцію соціальної послуги як дії, спрямованої на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають. При цьому в межах ст. 2 цього закону детерміновані основні цілі надання соціальних послуг: профілактика складних життєвих обставин, подолання складних життєвих обставин та мінімізація негативних наслідків складних життєвих обставин. У розрізі предмету даного дослідження вагомою є диференціація системи соціальних послуг, в числі яких змістом ст. 16 розглянутого нормативно-правового акту вирізнено: за спрямованістю – в сфері соціальної профілактики, соціальної підтримки, соціального обслуговування; за типами – прості, комплексні (складні), комплексні спеціалізовані; за місцем надання; за строком надання; за значенням у соціальному бутті особи – базові та похідні. Серед базових варто відзначити: догляду, соціальної адаптації, соціального супроводу, натуральної допомоги, фізичного супроводу тощо.

Тобто, виходячи з наведеного аналізу думок вчених про сутність права соціального забезпечення та безпосередньо зміст та прояви предмету права соціального забезпечення варто відзначити наступне. Будь-які суспільні відносини, які регулюються нормами права соціального забезпечення, відзначаються наявністю у їх змісті кола дій або діяльності, що релевантні сутності соціальної послуги, якій притаманні такі риси як: спрямованість на реалізацію конституційного права населення на захист та допомогу при настанні складних життєвих обставин; здійснення попереджувальних заходів, які формують запобіжні інструменти для уникнення ризику настання наведених життєвих обставин; їх реалізація в межах соціально-забезпечувальних або похідних взаємин; реалізуються у матеріальній та процедурній формах; реалізуються сервісними суб'єктами права соціального забезпечення, які наділені відповідною соціально-забезпечувальною правосуб'єктністю.

Вочевидь, сутність соціальної послуги в предметі права соціального забезпечення доволі різноманітна й проявляється через різні види діяльності, серед яких волонтерська займає окреме місце, що може бути предметом окремого дослідження, особливо у проєкції на наявні екзистенціальні виклики в сучасному українському суспільстві.

Література:

1. Гарасимів Т. Право соціального забезпечення як галузь національного права. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2018. № 906. С. 23-29.
2. Яковлева Г. Право соціального забезпечення як самостійна галузь права в національній правовій системі України. *Підприємництво, господарство і право.* 2017. № 3. С. 102-106.

3. Яковенко М.С. Вчення про принципи права соціального забезпечення: внесок харківської школи права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. Випуск 65. С. 411-415.

4. Кравченко О., Кулик М., Скочко М. Недержавні організації як суб'єкти соціального розвитку громад: досвід міжнародного благодійного фонду «Небайдужі». *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. Вип. 1(6). С. 105-111.

5. Черкашина Т.О. Недержавні громадські організації як суб'єкт надання соціальної допомоги населенню. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2010. № 2 (6). С. 89-94.

6. Тищенко О.В. Концептуальні основи вчення про предмет права соціального забезпечення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2014. № 7. С. 161-164.

7. Ярошенко О.М. До питання про предмет права соціального забезпечення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 3(90). С. 90-98.

8. Яковлева Г.О. Суб'єкти права соціального забезпечення: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.05. Харків, 2019. 47 с.

ПОСТМОРТАЛЬНА РЕПРОДУКЦІЯ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СІМЕЙНИХ ПРАВ

*Владислав Олегович Лалудов,
здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти інституту права та безпеки
Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Інга Анатоліївна Середницька,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
інституту права та безпеки
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Процес депопуляції в Україні почав окреслюватися ще на початку 90-х років минулого століття, а наразі суттєво поглиблюється у зв'язку з безпрецедентною збройною агресією російської федерації проти України. Так, масштабна еміграція, загибель громадян у зв'язку з веденням бойових дій ставить перед органами державної влади особливе завдання – збереження та відтворення населення України, оскільки це прямо впливає на існування, розбудову та розвиток держави в майбутньому. Особливого значення в наведеній проблемі є питання захисту та реалізації права військовослужбовців та поліцейських на батьківство. Одним із засобів реа-

лізації цього права є застосування допоміжних репродуктивних технологій у розрізі постмортальної репродукції.

Законодавче закріплення поняття «постмортальної репродукції» наразі відсутнє, як і відсутнє чітке правове регулювання суспільних відносин у сфері застосування постмортальної репродукції. Як зауважує К. Москаленко, постмортальна репродукція – це зачаття та народження дитини після смерті одного з батьків. Зазвичай цей термін розуміється як посмертне використання кріоконсервованих сперматозоїдів, ооцитів або кріоконсервованих ембріонів, але й можливі випадки, коли репродуктивні клітини відбираються вже після смерті особи, оскільки сучасні медичні технології дозволяють це зробити [1].

Питання забезпечення права на постмортальну репродукцію було частково врегульовано Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права військовослужбовців та інших осіб на біологічне батьківство (материнство)» від 22.11.2023 № 3496-IX. Даним Законом забезпечено право військовослужбовців та інших осіб, зазначених у п.1 ст.11 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» на безоплатне отримання медичної послуги, пов'язаної із забезпеченням реалізації їхнього права на біологічне батьківство (материнство), зокрема на здійснення забору, кріоконсервації та зберігання їхніх репродуктивних клітин на випадок втрати репродуктивної функції при виконанні обов'язків із оборони держави, захисту Вітчизни та інших покладених на них обов'язків відповідно до законодавства, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Окрім того, було врегульовано, що у разі смерті або оголошення судом померлою особи, репродуктивні клітини якої зберігаються відповідно до законодавства, їх безоплатне зберігання відповідно до цього Закону здійснюється протягом трьох років з моменту смерті такої особи або оголошення судом її померлою. Після закінчення цього строку подальше зберігання таких клітин може бути продовжене за рахунок іншої особи, визначеної у заповіті особи щодо власних репродуктивних клітин, які зберігаються відповідно до законодавства, на випадок її смерті або оголошення судом її померлою. Таким чином, було врегульовано лише право військовослужбовців на безоплатне отримання медичних послуг із застосуванням допоміжних репродуктивних технологій та строк безоплатного зберігання кріоконсервованих статевих клітин та ембріонів людини [2].

Доволі актуальним є питання спадкових відносин, оскільки, відповідно до статті 1222 Цивільного кодексу незачата за життя спадкодавця дитина не має права на спадщину. Законопроектом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання постмортальної репродукції» пропонується викласти статтю 1222 в наступній редакції: спадкоємцями за заповітом і за законом можуть бути фізичні особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які народжені

живими не пізніше, ніж через рік після відкриття спадщини. У разі прийняття, дана норма гарантувала би право на спадкування особам, що народжені внаслідок застосування статевих клітин або ембріонів, після смерті одного з батьків [3].

Небезпідставним є судження К. Москаленко про те, що нерозв'язаним в законодавстві залишається питання можливості спадкування права на використання репродуктивних клітин та ембріонів. Адже, по-перше, правове положення репродуктивних клітин та ембріонів не врегульоване чинним законодавством України, а по-друге, оскільки використання кріоконсервованих репродуктивних клітин та ембріонів є особистим немайновим правом, це право не входить до складу спадщини відповідно до пункту 1 частини першої ст. 1219 Цивільного кодексу України.

Окремо науковиця звертає увагу на те, що правом на використання кріоконсервованого біоматеріалу потрібно наділити лише партнера або партнерку померлої особи. Право на використання біоматеріалу в жодному випадку не має надаватися батькам померлої особи, що впливає з практики Європейського суду з прав людини, яка є джерелом права в Україні [1].

Проблема неврегульованості суспільних відносин у сфері постмортальної репродукції знайшла своє відображення у рішенні Центрального районного суду м. Дніпра у справі № 203/4924/23 від 08.09.2025. Позивачі (батьки померлого сина) вважали, що після смерті сина вони успадкували як майнові, так і немайнові права спадкодавця, включно з правом на розпорядження ембріонами, створеними з використанням генетичного матеріалу їхнього сина. Дружина померлого, з клітин якої і було створено ембріони, від спадщини відмовилася, але заперечувала проти використання спірних ембріонів батьками померлого чоловіка. Окрім того, позивачі вимагали передати їм на зберігання ембріони, встановити факт генетичного зв'язку між зазначеними ембріонами та позивачами, визнати право позивачів як подружжя на застосування репродуктивних технологій через сурогатне материнство за допомогою вказаних ембріонів, визнати право позивачів на подальшу реєстрацію факту народження дитини, яка народиться за допомогою застосування допоміжних репродуктивних технологій через сурогатне материнство за допомогою цих ембріонів, як батьків дитини батька та матері.

Суд зауважив, що, оскільки питання посмертного використання кріоконсервованих ембріонів зачіпає делікатні моральні, етичні та правові аспекти, а чинне законодавство України не містить чіткого регулювання таких правовідносин, суд вважає за необхідне застосувати широкий підхід до оцінки можливості відновлення прав позивачів. При цьому суд враховує необхідність забезпечення балансу між приватними інтересами позивачів, які прагнуть реалізувати спадкові права та продовжити рід свого сина, та особистими немайновими правами відповідача, зокрема її

правом на вільне розпорядження репродуктивними правами, гарантованим статтею 8 Європейської Конвенції з прав людини та основоположних свобод та статтею 3 Конституції України.

Так, на думку суду, задоволення позову в повному обсязі спричинило би порушення прав та законних інтересів відповідачки (жінки померлого) як співвласника спірних ембріонів, тому з урахуванням принципу справедливості з метою забезпечення рівності та збалансованості прав та законних інтересів позивачів як єдиних спадкоємців після смерті сина та відповідачки, обґрунтованим та законним буде задоволення позовної заяви частково, а саме в частині кількості кріоконсервованих ембріонів, які надаються позивачам для штучного запліднення та застосування процедур ДРТ.

Таким чином, враховуючи неврегульованість зазначених правовідносин, суд використав аналогію права, зокрема, норму про застосування допоміжних репродуктивних технологій, передбачену статтею 123 СК та загальних засад захисту сімейних прав та інтересів. Так, застосування аналогії права дозволяє позивачам як спадкоємцям реалізувати документально підтверджений прижиттєвий намір померлого щодо продовження роду шляхом використання створених, з його репродуктивних клітин ембріонів.

Необхідно зазначити, що даним рішенням суд вперше, з урахуванням позицій значної кількості науковців визнав ембріони в якості об'єктів майнових прав, використавши аналогію закону щодо п.п.3 п.2 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права військовослужбовців та інших осіб на біологічне батьківство (материнство)» оскільки доля репродуктивних клітин померлої особи може регулюватись її заповітом (тобто не відноситься до особистих немайнових прав, а регулюється як майнові відносини) то і до визначення правового статусу ембріонів слід застосовувати положення про майнові права [4].

З огляду на наведене, можливо стверджувати, що постмортальна репродукція через негативні зовнішньополітичні фактори, набула важливого значення в контексті захисту права на батьківство (материнство) окремих категорій осіб, що на даний момент виконують обов'язки з оборони держави та захисту Вітчизни. Попри актуалізацію даного явища в Україні, залишається невирішеним питання неврегульованості застосування постмортальної репродукції, не розроблено дієвого механізму захисту та реалізації права на постмортальне батьківство. На наше переконання, лише законодавче закріплення дозволить захистити право військовослужбовців на батьківство, тому вкрай необхідно розглянути дане питання в законопроекті «Про застосування допоміжних репродуктивних технологій».

Література:

1. Москаленко К. Постмортальна репродукція для військових: як було раніше і чи вирішує проблеми новий закон. *ZMINA*. 07.02.2024. URL: <https://zmina.info/columns/postmortalna-reprodukciya-dlya-vijsko-vyh-yak-bulo-ranishe-i-chy-vyrishuye-problemy-novyj-zakon/>.

2. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права військовослужбовців та інших осіб на біологічне батьківство (материнство) : Закон України, Верховна Рада України від 22.11.2023, № № 3496-IX : станом на 23.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3496-20#n19>.

3. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання постмортальної репродукції» : Проект Закону від. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/40588>.

4. Рішення Центрального районного суду м. Дніпра. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. 08.09.2025. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130344534>.

ПРАВОВИЙ СТАТУС ОКРЕМИХ УЧАСНИКІВ ВІДНОСИН В МЕЖАХ ПРИЙОМНОЇ СІМ'Ї

Віктор Петрович Маковій,
*кандидат юридичних наук, професор
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Умови сьогодення відзначені істотною екзистенціальністю у змісті суспільного буття, особливо в українському суспільстві. Першочергово страждають від цього діти-сироти та діти, які позбавлені батьківського піклування. Серед форм влаштування наведеної категорії осіб особливе місце займає інститут прийомної сім'ї, де вагоме місце приділяється учасникам відповідних відносин, зокрема прийомним батькам та дітям.

Прийомними батьками можуть бути окремі працездатні особи та подружжя, тобто жінка та чоловік, які перебувають у шлюбі згідно ч. 1 ст. 21 СК України. Отже, жінка та чоловік, які проживають однією сім'єю без шлюбу (ч. 2 ст. 21 СК України), фактично у конкубінаті, не можуть виступати у ролі прийомних батьків. Можливість розгляду кожної з таких осіб в якості прийомних батьків може бути прийнята з огляду ч. 1 ст. 256² СК України, де таке право надається будь-якій особі, яка не перебуває у шлюбі. Разом з тим, Положення про прийомну сім'ю визначає окрему працездатну особу в числі кандидатів на

одного з прийомних батьків. У даному випадку, вочевидь, мова йде про особу, яка відокремлена від шлюбу. Системний аналіз нормативного матеріалу Положення про прийомну сім'ю щодо поведінки учасників таких взаємин у випадку зміни сімейного стану (укладення шлюбу) прийомних батьків (6-1), коли припускається відмова нового члена сім'ї від набуття правового положення одного з прийомних батьків, надає можливість зробити позитивний висновок на користь надання права бути одним з прийомних батьків одному з учасників конкубітату. Однак, у будь-якому разі, вочевидь, перевага буде надаватись повній сім'ї з урахуванням обставин конкретної справи.

До осіб, які виявили бажання бути прийомними батьками, законодавство висуває ряд вимог. По-перше, вік кандидатів на прийомних батьків має бути таким, який би дозволив завершити надання послуги до моменту досягнення молодшим з таких осіб пенсійного віку, у окремих випадках не більше п'яти років після цього за згодою сторін. По-друге, працездатність таких осіб, яка може бути ототожнена з відповідним рівнем постійних доходів. По-третє, дохід сім'ї прийомних батьків з розрахунку на одну особу за попередні шість місяців має бути не меншим від розміру встановленого законом прожиткового мінімуму для відповідних соціальних і демографічних груп населення. Якщо остання умова не дотримана, то питання допущення таких осіб до надання цієї послуги вирішується комісією з питань захисту прав дитини, що утворюється у складі виконавчих органів місцевого самоврядування.

Разом з тим, у відповідності до Положення про прийомну сім'ю не може розглядатись у якості однієї з прийомних батьків, особа, що: не пройшла курс навчання з виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; визнана в установленому порядку недієздатною або обмежено дієздатною; позбавлена батьківських прав; були усиновлювачем, опікуном, піклувальником, прийомним батьком, батьком-вихователем іншої дитини, але усиновлення було скасовано або визнано недійсним, опіку, піклування чи діяльність прийомної сім'ї або дитячого будинку сімейного типу було припинено з її вини; за станом здоров'я не може виконувати обов'язки щодо виховання дітей (особи з інвалідністю I і II групи, які за висновком медико-соціальної експертної комісії потребують стороннього догляду, особи, в яких офіційно зареєстровані асоціальні прояви, нахили до насильства); перебуває на обліку або на лікуванні у психоневрологічному чи наркологічному диспансері; зловживає спиртними напоями або наркотичними засобами; страждає на хвороби, перелік яких затверджений МОЗ щодо осіб, які не можуть бути усиновлювачами; була засуджена за злочини проти життя і здоров'я, волі, честі та гідності,

статевої свободи та статевій недоторканості особи, проти громадської безпеки, громадського порядку та моральності, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, а також за злочини, передбачені статтями 148, 150, 150¹, 164, 166, 167, 169, 181, 187, 324 і 442 Кримінального кодексу України, або має непогашену чи не зняту в установленому законом порядку судимість за вчинення інших злочинів.

Наведені підстави для відмови у набутті правового положення прийомних батьків можуть бути доповненими обставини, які усувають особу від усиновлення (ст. 212 СК України). При цьому наведений перелік обставин не є вичерпним, оскільки головним у такому випадку є відповідність поведінки та умов проживання кандидатів на статус прийомних батьків інтересам самої дитини.

Зокрема проживання з прийомними батьками на спільній житловій площі членів сім'ї (у тому числі малолітніх та неповнолітніх дітей), які мають глибокі органічні ураження нервової системи, хворі на СНІД (крім сімей, які беруть на виховання дітей, уражених ВІЛ-інфекцією), алкогольну, наркотичну залежність, відкриту форму туберкульозу, психотичні розлади, в яких офіційно зареєстровано асоціальні прояви, нахили до насильства, є безпосередньою підставою до відмови таким особам у набутті наведеного статусу.

Оскільки в межах даної форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, мова йде про надання послуги виховання дитини із забезпечення реалізації її права на сім'ю, то фактично має місце квазісуб'єктна конструкція, коли прийомні батьки виконують соціальну роль батьків, пов'язаних кровно-родинним походженням з дитиною. Саме цією соціально-правовою природою й пояснюється коло обов'язків по вихованню та розвитку дитини, які покладаються на прийомних батьків і відображені й ст. 150 СК України. Ці обов'язки деталізовані й у Положенні про прийомну сім'ю, де прийомні батьки зобов'язані створити належні умови для реалізації права дитини на виховання та розвиток, сприяти одержанню ними освіти, підготовки до самостійного життя та праці. При цьому вони зобов'язані у повній мірі використовувати за призначенням державну соціальну допомогу, аліменти та інші соціальні виплати, зокрема на забезпечення їх повноцінного харчування, утримання, виховання, розвитку і освіти. Контроль за виконання вказаних обов'язків, покладається на орган опіки та піклування.

Подібним чином, положення законного представництва батьків, пов'язаних кровно-родинним походженням з дитиною, поширюється й на прийомних батьків, що надає можливість наділити їх повноваженнями представника, однак уподібнюючи до правового положення опі-

куна чи піклувальника за відносин представництва, унормованих ст. 67 ЦК України.

Суб'єктами, які фактично споживають послугу в межах договору про влаштування дітей на виховання та спільне проживання у прийомній сім'ї, є прийомні діти, до числа яких належать діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, які влаштовані на виховання та спільне проживання до прийомної сім'ї. Таким чином, для того щоб мати статус прийомних дітей особам необхідно: мати вік до 18 років (до 23 років: у випадку навчання у закладах освіти після досягнення повноліття або до закінчення зазначених закладів чи незалежно від факту навчання у закладах освіти за умов встановлення такій особі інвалідності); мати статус дитини-сироти (дитина, в якій померли чи загинули батьки) або дитини, позбавленої батьківського піклування (у зв'язку з позбавленням батьків батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими та через інші обставини об'єктивного та суб'єктивного характеру, що впливають на можливість здійснення піклування батьками щодо своїх дітей, визначені у ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства»); проходження дитиною процедури влаштування до прийомної сім'ї (ст. 256⁴ СК України).

Влаштування дитини до прийомної сім'ї потребує згоди дитини, зміст та сутність якої з'ясована у ст. 254 СК України. Частина 2 коментованої статті містить додаткову вимогу щодо процедури отримання такої згоди: вона з'ясовується службовою особою закладу, в якому вона перебуває, у присутності прийомних батьків і представника органу опіки та піклування, про що складається відповідний документ.

З урахуванням змісту ст. 254 СК України щодо природи аліментів, пенсії та інших соціальних платежів, а також відшкодування шкоди у зв'язку з втратою годувальника, приналежних дитині до моменту влаштування до прийомної сім'ї необхідно підтримати відповідне тлумачення й ч. 4 коментованої статті. Притому, що п. 11 Положення про прийомну сім'ю вірно визначає прийомних батьків в якості адресатів зазначених виплат, які зобов'язані витрачати такі кошти саме на утримання прийомних дітей. Подібні ж положення мають бути застосованими щодо таких виплат, право на які виникає вже після влаштування дитини в прийомну сім'ю.

Відповідні міркування ст. 254 СК України мають бути застосованими й для з'ясування сутності права прийомної дитини підтримувати особисті контакти з батьками та іншими родичами. Форми такого спілкування визначають органи опіки та піклування за погодженням з прийомними батьками та за участю соціальних працівників або фахівців із соціальної роботи, які здійснюють соціальне супроводження сімей.

З огляду на судову практику на прикладі постанови Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 04.05.2022 року у справі № 696/805/20 (провадження № 61-10002св21) [1] форми такого спілкування залежать від: 1) місця проживання батьків та інших родичів; 2) можливостей прийомних батьків, дитини та її родичів; 3) віку дитини та її розвитку; 4) засобів спілкування (телефонний, електронний тощо); 5) дня (вихідного чи робочого, знаменної дати в житті дитини – день народження); 6) організації побуту та режиму дня дитини; 7) особистої прив'язаності дитини до прийомних батьків (за умови потреби їх присутності при такому спілкуванні).

Наведене створює передумови для подальших наукових розвідок у питанні визначення правового статусу окремих учасників суспільних відносин в межах прийомної сім'ї.

Література:

1. Постанова Верховного Суду у справі № 696/805/20 від 4 травня 2022 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104232536>.

ГОСПОДАРСЬКЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НЕГОСПОДАРЮЮЧИХ СУБ'ЄКТІВ

*Наталія Олександрівна Мельник,
студентка 4 курсу спеціальності 081 Право
інституту права і безпеки
Одеський державний університет внутрішніх справ
Науковий керівник: Ірина Миколаївна Риженко,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін,
к.ю.н., доцент інституту права і безпеки
Одеський державний університет внутрішніх справ
м. Одеса*

Сучасний розвиток суспільних відносин в Україні вимагає ефективної діяльності не лише суб'єктів господарювання, а й організацій, діяльність яких не спрямована на отримання прибутку. Такі структури відіграють важливу роль у забезпеченні соціальної стабільності, розвитку культури, освіти та громадянського суспільства. Їхня діяльність особливо актуальна в умовах воєнного стану, економічних викликів та зростаючої потреби населення у підтримці й захисті своїх прав. Саме тому дослідження правової природи та господарського забезпечення діяльності негосподарюючих суб'єктів має значну наукову і практичну цінність.

Негосподарюючі суб'єкти є юридичними особами, діяльність яких не спрямована на отримання прибутку, а на реалізацію певних соціальних, культурних, освітніх чи організаційних завдань. До них належать гро-

маські об'єднання, благодійні фонди, релігійні організації, об'єднання співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ) та інші структури, що діють на підставі спеціальних законів і власних статутів. Важливо зазначити, що діяльність таких організацій має чітко визначений соціально-корисний характер, а будь-які доходи або ресурси використовуються виключно для реалізації статутних цілей, а не для отримання прибутку [1, с.17].

Як підкреслюють Вдовенко Л. О. та Тітов Д. В., основною ознакою негосподарюючих суб'єктів є відсутність комерційної мети, що визначає особливий правовий статус таких організацій. Вони можуть залучати фінансування з різних джерел: державні кошти, благодійні внески, гранти або власні надходження від обмеженої господарської діяльності, якщо це прямо передбачено статутом організації [1, с.17]. При цьому забезпечується суворе відокремлення внутрішніх операцій від ринкової діяльності, що виключає будь-яке формування ринкової ціни на послуги або продукцію.

Щодо класифікації негосподарюючих суб'єктів, Гелич А. О. та Гелич Ю. О. пропонують систематизувати їх за трьома основними критеріями. Перший критерій – за цілями діяльності: соціальні, культурні, освітні та релігійні. Другий – за джерелами фінансування: державні, недержавні або змішані. Третій – за масштабом діяльності: локальні, регіональні та національні. Такий підхід дозволяє не лише виділити різні типи організацій, а й визначити специфіку їхніх ресурсних потреб, а також організаційну підтримку, що необхідна для ефективного функціонування [2, с.92].

Питання господарського забезпечення є невід'ємною частиною функціонування негосподарюючих суб'єктів. Тітов Д. та Олексієнко В. визначають його як комплекс організаційних, матеріально-технічних і інформаційних заходів, спрямованих на створення і підтримку умов для виконання функцій організації [4, с.3]. Господарське забезпечення охоплює експлуатацію будівель, споруд, обладнання та інженерних систем, що забезпечує стабільність та безперервність діяльності, проте його результати не пропонуються стороннім споживачам і не формують ринкову ціну.

Феофанова І. М. підкреслює, що господарське забезпечення має допоміжний характер і обмежене у масштабах. Воно не є основною метою організації, а лише інструментом реалізації статутних завдань [5, с.132]. Водночас навіть внутрішні роботи або послуги повинні відповідати чинним законодавчим нормам: ліцензійним, санітарним, екологічним, будівельним та іншим. Порушення цих норм може призвести до юридичної відповідальності та штрафних санкцій, що робить дотримання правил критично важливим для функціонування організації.

У практичному аспекті ефективно господарське забезпечення особливо наочно проявляється у діяльності ОСББ. Як зазначають Тітов Д. та

Олексієнко В., Закон України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» дозволяє об'єднанням самостійно організовувати обслуговування житлового фонду або укласти договори з підприємствами [4, с.4]. Верховний Суд України підтвердив, що у разі самостійного утримання будинку ОСББ не здійснює господарської діяльності, а виконує внутрішнє забезпечення. Цей приклад демонструє практичне розмежування внутрішнього забезпечення та комерційної діяльності, що має вирішальне значення для правового статусу організації.

Разом з тим, як зазначає Феофанова І. М., проблеми виникають через недостатньо чітке формулювання статутів. Часто документи дозволяють одночасно здійснювати господарську діяльність та господарське забезпечення без належного розмежування, що створює ризик перекваліфікації певних дій податковими або судовими органами [5, с.133]. Для захисту правового статусу діяльності організацій важливо вести прозорий облік, документально підтверджувати витрати та забезпечувати чітке розмежування внутрішніх і зовнішніх операцій.

Отже, господарське забезпечення діяльності негосподарюючих суб'єктів виступає специфічним правовим інститутом, що сприяє ефективному функціонуванню організацій, які не займаються підприємницькою діяльністю. Його внутрішній та допоміжний характер орієнтований на підтримку матеріально-технічних і організаційних умов для виконання статутних завдань. Для правильного здійснення господарського забезпечення необхідне дотримання законодавчих вимог, прозорість документації та чітке розмежування внутрішніх і зовнішніх видів діяльності, що забезпечує стабільність та правову безпеку організації.

Література:

1. Вдовенко Л. О., Тітов Д. В. Безпека підприємств аграрного сектора економіки: загрози та наслідки. *Агросвіт*. 2023. № 20. С. 15–23
2. Гелич А. О., Гелич, Ю. О. Засоби державної підтримки суб'єктів господарювання. *Київський часопис права*, (2), 2025р. 90–95с.
3. Кубрак Г. О. Правові засади державної підтримки малого та середнього бізнесу в Україні. Дис. ... докт. філ. ... 081 – Право. Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2025. 227 с.
4. Тітов Д., Олексієнко, В. Фінансове забезпечення аграрного сектору України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*, (63). 2024р. 1-8с.
5. Феофанова І. М. Допустимість державної допомоги: господарсько-правовий аспект. Дис. ... докт. філ. ... 081 – Право. Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2023. 231 с.

ПРАВОВА ПРИРОДА МЕДІАЦІЇ У КОНТЕКСТІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Світлана Степанівна Мирза,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри загальноправових дисциплін

Одеський державний університет внутрішніх справ

Одним із ключових напрямів правової реформи України в умовах євроінтеграції є підвищення ефективності цивільного судочинства з метою забезпечення права кожного на справедливий суд відповідно до ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1]. У цьому контексті зростає роль альтернативних способів вирішення спорів, зокрема міжнародного комерційного арбітражу та медіації, які сприяють розвантаженню судової системи, підвищенню її ефективності та розширенню доступу до правосуддя.

Правове підґрунтя для розвитку медіації в Україні містить Закон України «Про медіацію», що визначає порядок проведення процедури, її принципи, статус медіатора та сферу застосування. Згідно з ч. 1 ст. 3 Закону, медіація може застосовуватись у цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних спорах, а також у кримінальних провадженнях з метою примирення сторін [2]. Водночас, Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК) у ч. 7 ст. 49 передбачає можливість укладення мирової угоди на будь-якій стадії цивільного процесу, що підкреслює актуальність впровадження медіації як ефективного інструменту позасудового врегулювання конфліктів [3].

Слід відзначити що про доцільність запровадження процедури медіації (примирення) в цивільному судочинстві свідчать рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи «Про медіацію в цивільних справах» (R № (2002) 10) та «Про сімейну медіацію» (R № (98) 1), а також «Зелена книга» про альтернативне врегулювання спорів у цивільному та комерційному праві Комісії Європейських співтовариств, Типовий закон ЮНСІТРАЛ «Про міжнародну комерційну примирювальну процедуру» з настановами щодо її впровадження й застосування (2002) тощо. У свою чергу, Європейською Конвенцією про захист прав людини та основних свобод від 04.11.1950 року передбачено прийняття справ до судового розгляду тільки після невдалої спроби вирішити спір альтернативними способами [1].

У 2014 році Україна підписала Угоду про асоціацію з ЄС, яка, зокрема, передбачає поглиблення співпраці у сфері правосуддя, свободи та безпеки на засадах верховенства права і захисту прав людини. У країнах Європейського Союзу забезпечення доступу до правосуддя

охоплює як судові, так і позасудові механізми врегулювання спорів, серед яких провідне місце належить саме медіації. Ще у 1999 році Європейська Рада в Тампере закликала держави-члени впроваджувати альтернативні процедури вирішення спорів, а в 2008 році ухвалила Директиву 2008/52/ЄС про певні аспекти медіації у цивільних і комерційних справах. Попри те, що вона формально стосується міжнародних спорів, у Преамбулі підкреслено можливість застосування її положень і у внутрішніх процесах. Директива 2008/52/ЄС поширюється на міжнародні спори, але відповідно до п. 8 Преамбули «ніщо не повинно заважати застосовувати ці положення також у внутрішніх медіаційних процесах».

У межах даної наукової роботи варто наголосити, що сучасна судова система України стикається з низкою проблем: перевантаженість судів, тривалість і складність судового провадження, значні фінансові витрати сторін, недостатня ефективність механізмів змагальності та рівності учасників процесу, а також відкритість розгляду справ, що нерідко спричиняє розголошення конфіденційних відомостей. Додатковим ускладненням виступають проблеми, зумовлені функціонуванням правосуддя в умовах воєнного стану.

Як було нами вище зазначено, у Цивільному процесуальному кодексі України сьогодні містяться норми, які дозволяють сторонам укласти мирову угоду на будь-якій стадії цивільного процесу [3]. Більше того, у цивільному судочинстві навіть передбачено проведення судом обов'язкового попереднього судового засідання в справі, в тому числі з метою з'ясування можливості врегулювання спору досудового розгляду.

Однак сторони досить часто не погоджуються на укладання мирових угод. На це існує ряд об'єктивних та суб'єктивних причин. Водночас, згідно з чинним законодавством мирова угода відповідно до ч. 1 ст. 207 ЦПК укладається сторонами з метою врегулювання спору на підставі взаємних поступок і має стосуватися лише прав та обов'язків сторін [3]. Однак в законодавстві не визначено умови та порядок здійснення поступок.

Вагомим кроком у напрямі впровадження медіації в судову систему України стали проекти, реалізовані за підтримки Європейської Комісії та Ради Європи. У зазначених проектах медіаційна складова передбачала адаптацію моделі судової медіації, рекомендованої нідерландськими та німецькими експертами. У межах цих ініціатив було організовано підготовку суддів, які застосовували медіаційні процедури у сфері адміністративних, сімейних, трудових та земельних спорів, що сприяло досягненню сторонами домовленостей.

Окрім суддів, навчання з основ медіації пройшли також юристи, адвокати та державні службовці. Важливим результатом проєктів стало формування групи тренерів, створення навчального відеоматеріалу та проведення низки публічних заходів, спрямованих на популяризацію медіації серед населення, зокрема організація тижнів медіації в окремих пілотних судах.

Враховуючи вище зазначене, можна зробити висновок, що медіація є ефективною альтернативою судовому розгляду, адже дозволяє сторонам швидко й економно досягати взаємоприйнятного рішення, зберігаючи конфіденційність та підвищуючи ймовірність добровільного виконання домовленостей. Вона сприяє запобіганню подальшим конфліктам і формує позитивний досвід вирішення спорів. Водночас, розвиток медіації в Україні є важливим елементом гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу і потребує подальшої уваги науковців та практиків. На нашу думку, медіація не є універсальним засобом, проте її ефективність найбільш повно розкривається за умови функціонування сильної та незалежної судової системи.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ, Протокол від 04 лист. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 10.09.2025).
2. Про медіацію: Закон України від 16 лист. 2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 10.09.2025).
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41. Ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 10.09.2025).

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ КАХОВСЬКОЇ ГЕС В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН НА БЕЗПЕЧНЕ ДОВКІЛЛЯ

Олександр Миколайович Пащенко,

к.ю.н., доцент

*доцента кафедри цивільно-правових дисциплін
інституту права та безпеки ОДУВС*

6 червня 2025 року була друга річниця катастрофи на Каховській ГЕС, однієї з найбільших техногенних та екологічних катастроф з моменту аварії на Чорнобильській АЕС. Руйнування греблі російськими окупантами призвело до численних соціальних, екологічних і економічних проблем, зокрема втрату енергетичних потужностей (335 МВт), проблеми з іригацією та водопостачанням на півдні країни.

Протягом двох років була прийнята низка нормативно-правових актів щодо відновлення Каховської ГЕС, які є частиною ширшої програми відбудови України. Нормативні акти, які ми розглянемо були прийняті Кабінетом Міністрів України (далі - КМУ) і фокусуються на експериментальних проектах, координації робіт та пов'язаних інфраструктурних заходах. Вони передбачають двостадійний підхід: підготовку (проектування) та фактичну відбудову після деокупації.

Постанова КМУ «Про реалізацію експериментального проекту «Будівництво Каховського гідровузла на р. Дніпро. Відбудова після руйнування Каховської ГЕС та забезпечення сталої роботи Дніпровської ГЕС у період відбудови» від 18 липня 2023 р. № 730 [1]. Цією постановою Уряд погодив реалізацію експериментального проекту на 2 роки. Перший етап: проектування інженерних споруд та підготовка бази для відбудови. Другий етап: будівельні роботи після деокупації. Документ визначає ролі Мінекономіки, «Укргідроенерго» та інших органів. Передбачено звітність та можливі зміни до законодавства.

Зазначимо, що Порядок реалізації проекту, затверджений постановою від 18.07.2023 № 730 не передбачає, обов'язкового в таких випадках, проведення оцінки впливу на довкілля. Таким чином, на думку багатьох науковців, експертів, фахівців різних галузей, рішення Уряду є порушенням міжнародних зобов'язань України, взятих в рамках Енергетичного співтовариства, Організації Конвенції, та суперечить європейським підходам, зокрема закріпленим в Директиві 2011/92/ЄС, і ставлять під загрозу можливість залучення фінансування від міжнародних донорів на будь-яку діяльність стосовно відбудови і подальшого розвитку регіону, постраждалого від масштабної екологічної катастрофи [2].

Постанова КМУ «Про реалізацію експериментального проекту щодо нового будівництва, реконструкції, капітального ремонту, технічного переоснащення споруд, систем та мереж водопостачання населених пунктів, пов'язаних зі знищеною Каховською ГЕС» від 3 вересня 2025 р. № 1073 [3]. Цей підзаконний акт визначає процедуру реконструкції мереж водопостачання в населених пунктах, постраждалих від руйнування ГЕС. Він зобов'язує замовників робіт із реконструкції щомісяця звітувати до Агентства відновлення про прогрес та використання коштів. Основний фокус документа – скорочені строки виконання відновлювальних робіт.

На виконання вищезазначеної постанови КМУ № 1073 було також прийняте розпорядження КМУ «Про створення міжвідомчого координаційного центру із збереження культурної спадщини та культурних цінностей на територіях, що постраждали внаслідок руйнування Каховської гідроелектростанції» від 30 червня 2023 р. № 590-р. Даний документ визначає необхідність створення координаційного центру для захисту культурної спадщини на постраждалих територіях. Розпорядження зобов'язує Мінкульт та регіональні адміністрації щоквартально звітувати КМУ, а також покладає на зазначені органи публічної влади обов'язки з координації заходів необхідних для захисту культурної спадщини та культурних цінностей на територіях, що постраждали внаслідок руйнування Каховської ГЕС, до завершення реалізації експериментального проекту відбудови Каховської ГЕС.

Слід зазначити, що станом на вересень 2025 року проект знаходиться на етапі підготовки. З об'єктивних причин повна відбудова можлива лише після деокупації тимчасово окупованих територій України. Коаліція «Каховська платформа» (об'єднання 14 українських громадських екологічних організацій, створене у 2023 році з метою розробки комплексних моделей відновлення території навколо зруйнованої Каховської ГЕС) критикує поспішність Уряду, пропонуючи розробку комплексних моделей відновлення території навколо зруйнованої Каховської ГЕС з акцентом на екологічних ризиках та альтернативних підходах до екологічного, економічного та соціального відновлення регіону.

Експертний висновок коаліції був сформульований у листі-зверненні до Прем'єр-міністра України від грудня 2023 року. Він безпосередньо стосується Постанови КМУ № 730 від 18 липня 2023 р., яка затвердила експериментальний проект повної відбудови Каховського гідровузла. Коаліція називає це рішення передчасним і необґрунтованим, оскільки воно прийнято без:

- **комплексної оцінки наслідків:** руйнування ГЕС призвело до зникнення Каховського водосховища (понад 80% дна оголено), повернення Дніпра до природного русла та незворотних змін у екосистемах. Відсутній аналіз екосистемних послуг (водопостачання, іригація, біоріз-

номаніття), соціально-економічних втрат та ризиків повторної дестабілізації регіону;

- **консультацій з зацікавленими сторонами:** не залучено громадськість, науковців, локальні громади чи міжнародних експертів. Процес ігнорує принципи сталого розвитку та вимоги законодавства про оцінку впливу на довкілля (ОВД);

- **альтернативних варіантів:** коаліція наголошує, що Україна має унікальну можливість обрати «майбутній» сценарій для регіону, враховуючи природні процеси відновлення [2].

У експертному висновку Коаліції, який є частиною ширшої кампанії за «зелену відбудову» України, узгодженої з Резолюцією ПАРЄ про екоцид [4], запропоновано три основні альтернативи повній відбудові (яка коштуватиме понад 1 млрд дол. США та може загрожувати екосистемам Великого Лугу [5] — унікального природного та історичного комплексу), які базуються на основоположних принципах екосистемного підходу та мінімізації антропогенного втручання:

1. Повна відмова від ГЕС та водосховища. Метою такого рішення є природне відновлення русла Дніпра, а також ревіталізація екосистем Великого Лугу (болота, заплави, біорізноманіття). Позитивний вплив: відновлення природних екосистем до стану, близького до історичного; збереження біорізноманіття (включаючи рідкісні види); економія на будівництві; екологічна стійкість. Можливі негативні наслідки обрання такого варіанту: втрата іригації (потребує альтернативних джерел води); скорочення енергогенерації (компенсація сонячними чи вітровими ГЕС). Впровадження такого рішення буде вимагати системного моніторингу ситуації та програм (економічної, екологічної та соціальної) підтримки громад.

2. Відбудова з меншим водосховищем. Зазначений варіант передбачатиме: перекриття русла та підняття рівня води лише в межах річища; реконструкцію гідротехнічних споруд без великого резервуару (яким було Каховське водосховище до катастрофи). Позитивний вплив: збереження частини енергогенерації (близько 335 МВт); менші екологічні ризики (зниження затоплення земель); дешевше за повну відбудову. Можливі негативні наслідки: обмежена іригація; має бути більш детальне моделювання гідрології. Імплементация такого рішення вимагає обов'язкового проведення ОВД та громадських слухань.

3. Гібридний підхід з децентралізованою інфраструктурою. Передбачає будівництво комбінації (системи) малих ГЕС, сонячних панелей на висохлому дні, модернізованих іригаційних систем (наприклад, крапельне зрошення з альтернативними джерелами води). Позитивним аспектом обрання такого варіанту експерти вбачають у: забезпеченні балансу енергетики, іригації та екології; адаптації до кліматичних змін; залученні міжнародного фінансування (ЄС, ООН). Можливі негативні наслідки: високі початкові інвестиції; реалізація рішення потребує ефективної ко-

ординації між міністерствами, а також місцевими органами публічної влади. Впровадження даного варіанту вимагає пілотних проектів (апробації) та наукових досліджень [6].

У підсумку зазначимо, що будь-яка державна програма відновлення територій, постраждалих внаслідок екологічної катастрофи, бойових дій, тимчасової окупації має виходити із пріоритету забезпечення конституційного права кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля (ст. 50 Конституції). Мають бути враховані експертні оцінки та висновки, дані МАГАТЕ та ООН про екоцид (втрата 1,5 млн га земель, забруднення, міграція риби). Державна програма відбудови має враховувати негативні екологічні та соціально-економічні наслідки повної відбудови Каховської ГЕС, основні з яких: повторне затоплення забруднених ґрунтів; загрози для Запорізької АЕС; конфлікти з екосистемами природоохоронних зон; сталий розвиток постраждалих громад (Херсонська, Запорізька, Миколаївська області), які потребують не лише енергії, а й розвитку туризму, рибальства, органічного землеробства тощо.

Література:

1. Про реалізацію експериментального проекту «Будівництво Каховського гідровузла на р. Дніпро. Відбудова після руйнування Каховської ГЕС та забезпечення сталої роботи Дніпровської ГЕС у період відбудови»: постанова Кабінету міністрів України від 18 липня 2023 р. № 730. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/730-2023-%D0%BF#Text>

2. Заява громадських організацій щодо схвалення урядом експериментального проекту з відбудови Каховської ГЕС. URL: https://epl.org.ua/wp-content/uploads/2023/07/appeal_of_Kakhovka-platform_27-08-2023.pdf

3. Про реалізацію експериментального проекту щодо нового будівництва, реконструкції, капітального ремонту, технічного переоснащення споруд, систем та мереж водопостачання населених пунктів, пов'язаних зі знищеною Каховською ГЕС: постанова Кабінету міністрів України від 3 вересня 2025 р. № 1073. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1073-2025-%D0%BF#Text>

4. Environmental impact of armed conflicts: Resolution 2477 (2023). URL: https://pace.coe.int/en/files/31600/html?utm_source=chatgpt.com

5. Дніпро повертається. URL: https://litgazeta.com.ua/articles/dnipropov-ertaetsia/?utm_source=chatgpt.com

6. Відбудова Каховської ГЕС: передчасне рішення КМУ. URL: <https://epl.org.ua/announces/vidbudova-kahovskoyi-ges-peredchasne-rishennya-kmu/>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ МІЖ ПРАВАМИ ЛЮДИНИ ТА ПОВНОВАЖЕННЯМИ ОРГАНІВ ПРАВОПОРЯДКУ В ПРАВОВІЙ ДЕРЖАВІ

*Володимир Михайлович Пекарчук,
завідувач кафедри теорії та історії
держави і права, міжнародного права
Пенітенціарної академії України,
доктор історичних наук, професор*

Забезпечення балансу між правами людини та повноваженнями органів правопорядку є однією з ключових проблем сучасного правового регулювання демократичних держав. У процесі реалізації своїх функцій органи правопорядку стикаються з необхідністю поєднувати ефективне забезпечення безпеки суспільства та захист фундаментальних прав і свобод особи. Недостатня регламентація або надмірна концентрація повноважень у органів правопорядку може призводити до порушення принципу верховенства права, зниження довіри громадян до державних інститутів і виникнення конфліктів між державою та інститутами громадянського суспільства.

Водночас глобальні та національні тенденції розвитку права вимагають від науковців і правників-практиків пошуку таких правових механізмів, які забезпечували б одночасно ефективність діяльності щодо забезпечення правопорядку та гарантії непорушності прав і свобод людини.

Актуальність теми зумовлена також необхідністю гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами прав людини та практикою Європейського суду з прав людини, що особливо важливо для держав, які прагнуть зміцнити демократичні інститути та правовладдя.

Дослідження проблеми балансу між правами людини та повноваженнями органів правопорядку дозволяє виробити науково обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення нормативної бази та практики застосування права, що має фундаментальне значення для розвитку правової держави та забезпечення верховенства права.

Посилюється актуальність означеної проблематики в умовах воєнного стану. Цілком правильно А. Кучук відзначає, що воєнний стан – це особливий правовий режим, що запроваджується у виняткових ситуаціях. Його мета – оперативно мобілізувати державні структури для забезпечення національної безпеки, громадського порядку та захисту суверенітету. При цьому адміністративні органи відіграють вирішальну роль у підтримці безперервності управління, впровадженні спеціальних правових норм та координації суспільних процесів [1].

Відзначимо, що забезпечення балансу між правами людини та повноваженнями органів правопорядку в правовій державі ґрунтується на принципі співвідношення ефективності державного примусу та гарантій фундаментальних свобод.

Органи правопорядку, виконуючи завдання з охорони громадського порядку, розслідування правопорушень та забезпечення безпеки, наділяються значним спектром повноважень, включно з адміністративними, процесуальними та контролюючими функціями. Водночас їх діяльність не може виходити за межі правового поля, оскільки надмірне розширення повноважень без відповідного правового контролю підриває принцип верховенства права та загрожує порушенням невідчужуваних прав людини.

На нашу думку, ключовим елементом такого балансу є законодавче визначення меж повноважень органів правопорядку та чітка регламентація процедурного порядку їх реалізації. Так, наприклад, застосування заходів обмеження прав і свобод, таких як тимчасові затримання, обшуки чи стеження, повинно здійснюватися виключно на підставі закону і під контролем суду або уповноважених органів. Практика Європейського суду з прав людини демонструє, що навіть формально законні дії правоохоронців можуть розглядатися як порушення прав людини, якщо відсутній належний контроль або пропорційність застосування повноважень. Так, у справі *Salman v. Turkey* (заява №21986/93), страсбурзький суд розглядав застосування турецькою поліцією забороненого поводження в умовах перебування громадянина під вартою. Заявниця стверджувала, що її чоловік піддавався поводженню, що прирівнюється до катування, перебуваючи під вартою Управління безпеки Адани. Вона посилалася на сліди на його стопах і щиколотках як доказ того, що він був підданий неналежній поведінці. Він також отримав удар у груди, достатньо сильний, щоб зламати грудину. Жодного іншого правдоподібного пояснення травм на його тілі від влади не було надано. Вона також стверджувала, що твердження про те, що його катували, ніколи належним чином не розслідувалося владою, що є порушенням процесуального аспекту статті 3 Конвенції [2].

Дисбаланс між правами людини та повноваженнями органів правопорядку може проявлятися у надмірному адміністративному тиску, необґрунтованому обмеженні свободи пересування, порушенні права на приватність або доступ до правосуддя. Для його уникнення застосовуються різноманітні правові механізми: конституційний та адміністративний нагляд, незалежний судовий контроль, внутрішній аудит і дисциплінарна відповідальність, а також міжнародні стандарти та рекомендації організацій з прав людини.

Відзначимо, що ефективність забезпечення балансу також залежить від культури правозастосування, підготовки кадрів та внутрішньої системи контролю в органах правопорядку. Впровадження принципів пропорційності, необхідності та мінімізації втручання у права людини дозволяє досягти оптимального співвідношення між захистом суспільних інтересів і гарантіями індивідуальних свобод. Крім того, розвиток правового регулювання у сфері інформаційних технологій, протидії тероризму та забезпечення кібербезпеки ставить перед державою додаткове завдання – адаптувати повноваження органів правопорядку без зниження рівня захисту прав людини.

Таким чином, підтримання балансу між правами людини та повноваженнями органів правопорядку є динамічним процесом, який потребує постійного вдосконалення законодавства, судової практики та адміністративних процедур. Такий баланс є основою легітимності діяльності держави, довіри суспільства до інституцій правопорядку та стійкого розвитку демократичної правової держави.

Література:

1. Кучук А.М. Адміністративні органи в умовах воєнного стану: управлінський та правовий аспекти. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2024. Вип. 14. URL <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2024-14-01-09>
2. Case of Salman v. Turkey. Application no. 21986/93. 27 June 2000. URL <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-58735>

ФОРМИ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ В УКРАЇНІ

Семен Васильович Резніченко,

*к.ю.н., професор, професор кафедри
цивільно-правових дисциплін ОДУВС;*

Наталія Володимирівна Руденко,

*здобувач вищої освіти 3 курсу, спеціальність Д 8 «Право»,
інституту права та безпеки ОДУВС*

Актуальність дослідження форм захисту цивільних прав в Україні зумовлена важливим значенням цього інституту для забезпечення верховенства права, стабільності правопорядку та ефективної реалізації прав і свобод особи. В умовах соціально-економічних трансформацій, європейської інтеграції, зростання ролі приватно-правових відносин, а також під впливом воєнних викликів особливого значення набуває питання належного функціонування механізмів поновлення та охорони цивільних прав. Діюче цивільне законодавство передбачає різноманітні форми захисту, зокрема юрисдикційні (судовий, адміністративний, нотаріальний) і неюрисдикційні, однак практика їх застосування виявляє низку проблем — прогалини в регулюванні, нестабільність судової практики, не-

досконалість альтернативних способів вирішення спорів. Усе це зумовлює необхідність глибокого теоретичного переосмислення та практичного вдосконалення форм захисту цивільних прав з метою забезпечення їх ефективності, відповідності міжнародним стандартам та реальним потребам правового життя.

Під захистом суб'єктивних цивільних прав та інтересів в науковій літературі розуміють правозастосовчу діяльність, що здійснюється компетентним органом або безпосередньо уповноваженою особою у випадках, визначених законом, з метою відновлення порушеного, невизнаного чи оспорюваного суб'єктивного права та інтересу. Відповідно до ч. 1 ст. 15 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України підставами захисту цивільних прав та інтересів є їх порушення, невизнання або оспорювання. Залежно від суб'єктів, які здійснюють захист, розрізняють дві основні форми: – юрисдикційну форму захисту цивільних прав та інтересів, що здійснюється різними спеціально уповноваженими на цей вид діяльності державою органами із властивим кожному з них певним процесуальним порядком діяльності; – неюрисдикційну форму захисту цивільних прав та інтересів, яка становить сукупність дій уповноваженої особи з відновлення порушеного права без звернення за захистом цього права до компетентних державних органів й організацій. Так, юрисдикційна форма захисту цивільних прав та інтересів включає в себе судову, адміністративну та нотаріальну форми. Судова форма захисту є основною. Відповідно до Закону України «Про судоустрій та статус судів» кожному гарантується захист його прав, свобод та законних інтересів незалежним і безстороннім судом, утвореним відповідно до закону. Захист цивільних прав здійснюється в адміністративному порядку шляхом звертання до вищого органу (посадової особи) або іншого уповноваженого органу [1, с. 481].

Поділяють способи захисту права власності на 4 групи: 1) основні речово-правові способи захисту (віндикаційний та негаторний позови); 2) допоміжні речово-правові способи захисту (позов про визнання права власності й позов про виключення майна з опису); 3) зобов'язально-правові способи (способи захисту права власності в договірних відносинах, в деліктних зобов'язаннях; позови про повернення безпідставно отриманого чи збереженого майна; 4) спеціальні способи захисту (позови про визнання правочинів недійсними; позови про захист прав співвласника у випадку виділу, поділу та продажу частки спільного майна; способи захисту права власності померлих та осіб, визнаних безвісно відсутніми або оголошених померлими, про визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади чи місцевого самоврядування та інші способи захисту). За такою класифікацією способів захисту права власності позов про визнання права власності віднесено до допоміжно-речового способу захисту. Хоча позов про визнання права

власності зазвичай і визнається речово-правовим способом захисту, такий підхід є певною мірою умовним. По-перше, визнання права власності є лише різновидом загального способу захисту, передбаченого у п. 1 ч. 2 ст. 16 ЦК України, за допомогою якого може захищатися будь-яке суб'єктивне цивільне право. По-друге, оскільки умовою застосування будь-якого речового способу захисту власником є доведення свого права власності на спірне майно, то елемент визнання права власності є (закладений) у будь-якій речово-правовій вимозі про захист порушеного, невизнаного чи оспорюваного права власності. З огляду на те, що визнання права власності як спосіб захисту права власності передбачено цивільним законодавством України (ст. 392 ЦК України), можна стверджувати, що визнання права власності може бути, перш за все, самостійною вимогою про захист права власності, відповідно, позов про захист права власності буде належним та ефективним засобом захисту права власності. Вимога про визнання права власності може бути заявлена разом з іншими вимогами, які в сукупності забезпечать ефективний захист права власності [2, с. 296].

Захист цивільних прав може вчинити і нотаріус шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, встановлених законом (ст. 18 ЦК). Так, відповідно до ст. 5 Закону України «Про нотаріат» нотаріус зобов'язаний сприяти фізичним та юридичним особам у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснювати права і обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду. Відповідно до ст. ст. 34, 88 Закону України «Про нотаріат», нотаріуси вчиняють виконавчі написи, якщо подані документи підтверджують безспірність заборгованості або іншої відповідальності боржника перед стягувачем та за умови, що з дня виникнення права вимоги минуло не більше трьох років. Якщо для вимоги, за якою видається виконавчий напис, законом встановлено інший строк давності, виконавчий напис видається у межах цього строку. Такий виконавчий напис може бути пред'явлено до примусового виконання протягом трьох років з моменту його вчинення [3, с. 403].

До числа неюрисдикційних способів захисту (і, по суті, до основного їх виду) відноситься спосіб самозахисту суб'єктивних прав, який характерний перш за все для області приватного права, де буває вкрай доречний, оскільки сторони приватноправових відносин, задовольняючи свої майнові інтереси, на перших етапах локальних юридичних криз між суб'єктних відносин схильні вирішувати багато питань в договірному приватному порядку (самостійно), однак існують випадки у деяких локальних правових конфліктах своєчасно забезпечити юрисдикційний спосіб захисту прав об'єктивно буває складно, тому учасникам правових від-

носин необхідно мати механізм, що надасть змогу захисту своїх цивільних прав і законних інтересів самостійно. У національному цивільному законодавстві спосіб самозахисту як окремий спосіб захисту прав був одним з перших передбачених видів. В цьому контексті питання самозахисту цивільних прав розкриває стаття 19 Цивільного кодексу України, визнаючи самозахист однією з форм в числі інших основних способів захисту цивільних прав. Згідно зі статтею 19 ЦК України особа має право на самозахист свого цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань [4, с. 115].

Залежно від сфери поширення способи самозахисту поділяють на: – такі, що застосовуються у договірних зобов'язаннях (оперативні санкції, наприклад, передбачені ст.ст. 665, 666, 672, 690 ЦК); – такі, що застосовуються у недоговірних зобов'язаннях (заподіяння шкоди в стані необхідної оборони). Погоджуючись із позицією, що самозахист здійснюється лише у формі дії, варто додати, що дія має бути у формі активної поведінки, зокрема шляхом ведення переговорів, діалогу безпосередньо із порушником чи потенційним порушником суб'єктивного цивільного права або із залученням посередників (медіаторів). Варто зауважити, що серед науковців-правників підтримується позиція про те, що до самозахисту варто зараховувати також здійснення таких форм захисту як звернення до третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу. Однак, як видається, захист цивільного права у третейському суді чи міжнародному комерційному арбітражі можна зараховувати до неюрисдикційних (альтернативних) способів захисту цивільних прав у формі самозахисту лише в тому разі, якщо сторони третейського (арбітражного) розгляду виконують рішення цих недержавних органів добровільно [3, с. 404].

Таким чином, форми захисту цивільних прав в Україні є фундаментальним елементом механізму забезпечення реалізації, поновлення та охорони прав і законних інтересів учасників цивільних правовідносин. Їх поділ на юрисдикційні та неюрисдикційні дозволяє забезпечити гнучкість і доступність правового реагування на порушення. Судова форма залишається провідною гарантією правового захисту, оскільки саме суд, відповідно до Конституції України, здійснює правосуддя. Неоднозначність підходів у правозастосуванні, надмірна тривалість судового розгляду, недосконалість позасудових процедур, а також обмежене використання альтернативних способів вирішення спорів свідчать про необхідність удосконалення національного механізму захисту цивільних прав. Системне оновлення правового регулювання, адаптація національних норм до європейських стандартів, розвиток медіації та інших форм позасудового врегулювання є умовами для забезпечення реального,

швидкого та справедливого захисту цивільних прав в умовах сучасного правового порядку.

Література:

1. Ратушна Б.П. До питання про форми захисту цивільних прав в Україні. *Матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції*. 2025. С. 481-483. URL: <https://surl.cc/setjmq>
2. Олешко О.М. Поняття та сутність позову про визнання права власності. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. С. 294-299. URL: <https://surl.li/ekakuu>
3. Ратушна Б.П. Самозахист як форма захисту цивільних прав в умовах воєнного стану в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право* 1.88. 2025. С. 401-406. URL: <https://surl.li/oaoclg>
4. Пахомова А.О. Правова природа неюрисдикційних форм захисту приватних прав. *Матеріали міжнародної науково-практичної онлайн-конференції*. 2025. С. 113-115. URL: <https://surl.li/aopngh>

МИРОВА УГОДА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА СУДОВОМУ РОЗГЛЯДУ

Вікторія Ройляну, Катерина Хитра,
здобувачки вищої освіти інституту права та безпеки
Одеського державного університету внутрішніх справ.
Науковий керівник: **І.С. Андрієнко,**
к.ю.н., доцент, доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін інституту права та безпеки

Сучасні реалії спонукають до необхідності пошуку нових, більш ефективних способів вирішення цивільних спорів. Хоча судова система продовжує розвиватися, зростає розуміння того, що не завжди судовий розгляд є оптимальним рішенням. Як ефективна альтернатива судовому розгляду, мирова угода яка пропонує сторонам конфлікту можливість самостійно визначити оптимальний спосіб вирішення спору. Завдяки гнучкості та одноголосного ухвалення рішення усіма учасниками справи, мирові угоди стали аби як актуальними під час воєнного стану, адже через це судовий спосіб вирішення конфліктів стає ще більш тривалишим процесом, тому однією з альтернатив стає саме, укладення мирової угоди. Науковці продовжують вивчення такого даного способу урегулювання конфліктів, тому в процесі аналізу виникає багато суперечливих питань.

Аналіз судової практики свідчить, що основною проблемою визнання мирової угоди є активна роль суду у формуванні її змісту. Суд часто відступає від принципу безпосереднього визнання волевиявлення сторін, самостійно вилучаючи, доповнюючи або уточнюючи окремі положення

угоди. Такий підхід суду суперечить принципу свободи договору і порушує права сторін, які самостійно визначили умови врегулювання спору. В результаті чого, сторони можуть бути поставлені перед фактом зміненої угоди, з якою вони не погоджувалися.

Ч. 1. Ст. 207 Цивільного процесуального кодексу (далі - ЦПК) зазначає, що мирова угода укладається сторонами з метою врегулювання спору на підставі взаємних поступок і має стосуватися лише прав та обов'язків сторін. У мировій угоді сторони можуть вийти за межі предмета спору за умови, що мирова угода не порушує прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб. Сторони можуть укласти мирову угоду і повідомити про це суд, зробивши спільну письмову заяву, на будь-якій стадії судового процесу. [1]

Аналізуючи законодавство, можемо визначити, що на відміну від звичайних цивільно-правових договорів, мирова угода укладається не з метою встановлення нових прав та обов'язків, а для припинення вже існуючого спору. Вона є результатом взаємних поступок сторін і спрямована на досягнення процесуальної мети - припинення судового розгляду. Окрім того, укладення мирової угоди можливе лише за умови відкритого виконавчого провадження.

Мирова угода є унікальним процесуальним інструментом, який відрізняється від відмови в позову чи його визнання саме своєю взаємністю. На відміну від односторонніх дій, мирова угода передбачає взаємні поступки сторін, що дозволяє їм досягти компромісу. Відповідно мирова угода повинна містити в собі певні особливості, які відокремлюють та уособлюють її.

Такими особливостями є: мирова угода повинна містити точне та вичерпне визначення прав та обов'язків кожної зі сторін, не залишаючи місця для сумнівів;

мирову угоду можна укласти виключно в рамках позовного провадження на будь-якому його етапі; ініціаторами мирової угоди можуть виступати виключно сторони процесуальних та виконавчих правовідносин, або треті особи, чії права та інтереси безпосередньо зачіпаються спором[3]; прокурор, органи державної влади та представники інших осіб не можуть бути ініціаторами мирової угоди. Тільки державні або приватні виконавці, які ведуть виконавче провадження, можуть подати до суду клопотання про затвердження мирової угоди; немає можливості визнання недійсною мирової угоди, укладеної сторонами в позовному провадженні. Так, як зазначає Д. Луспенник, умови мирової мають бути сформульовані так, щоб у майбутньому в сторін із цього приводу не виникало розбіжностей, щоб вони були спроможні виконати умови мирової угоди, а також щоб вона не суперечила закону та не порушувала законні інтереси інших осіб [8, с. 310].

Аналізуючи особливості важливим є те, що невиконання мирової угоди не залишає потерпілу сторону беззахисною. Вона має право звернутися до суду з позовом про її примусове виконання, навіть якщо не було попередньої спроби виконання через державну виконавчу службу. Відповідно, зазначивши особливості, випливають наслідки які надають процесу укладання мирової угоди більше переваг ніж судовому розгляду.

На думку, Котенко Я. В., такими перевагами є: доступність та плавний перехід. Процедура органічно вписується в судовий процес, забезпечуючи сторонам можливість «м'якого» переходу від судового розгляду до пошуку компромісу. Такий підхід мінімізує психологічний дискомфорт та сприяє більш конструктивному діалогу. Фінансова доступність, тобто, відсутність додаткових витрат робить процедуру доступною для всіх учасників судового процесу. Вартість її проведення покривається за рахунок вже сплаченого судового збору, що є важливим фактором, особливо для осіб з обмеженими фінансовими можливостями. Гарантія захисту прав, що полягає в подачу позову до суду передбачає зупинення строку позовної давності. Таким чином, сторони можуть спокійно перейти до процедури врегулювання спору без ризику втратити право на захист у суді. Можливість повернення половини судового збору при успішному врегулюванні спору є додатковою мотивацією для сторін досягти згоди. Такий стимул сприяє активнішим переговорам та швидшому вирішенню спору [5, с.296].

У випадку невиконання стороною зобов'язань за мировою угодою, інша сторона має право звернутися до суду з позовом про примусове виконання. Відсутність попереднього звернення до державного виконавця не є перешкодою для розгляду такого позову судом [6, с.73].

Мирова угода в цивільному процесі та виконавчому провадженні є яскравим проявом принципу диспозитивності, надаючи сторонам широкі повноваження самостійно врегулювати спірні питання. Цей інструмент має подвійну правову природу: з одного боку, він регулюється нормами цивільного процесуального права, які визначають порядок його укладення та затвердження судом, а з іншого – підпадає під дію норм цивільного права, що визначають зміст та юридичні наслідки укладеної угоди. Таким чином, мирова угода є своєрідним містком між процесуальними та матеріальними правовідносинами [4, с. 168].

Основна проблема визнання мирової угоди полягає в надмірному втручанні суду у її зміст. Суд часто відходить від волі сторін, самовільно пропонуючи умови угоди. Це суперечить принципу свободи договору та порушує права сторін, які самі визначили умови врегулювання спору. Для того щоб мирову угоду було затверджено судом, вона має містити лише виконувані умови. Це означає, що сторони повинні мати можливість виконати всі свої зобов'язання за цією угодою. Якщо ж суд дійде висновку,

що деякі умови угоди є неможливими для виконання (наприклад, суперечать закону або суспільним інтересам), то він відмовить у затвердженні такої угоди, хоча чинний ЦПК України не надає вичерпного переліку таких умов, можна припустити, що це умови, які не можуть бути виконані через об'єктивні обставини, відповідне питання стосовно умов які не можуть бути виконаними залишаються на розгляд суду і залежать лише від суб'єктивної думки головуєчого судді.

За результатом дослідженого можемо зробити висновки, що **мирова угода** – це добровільна домовленість між сторонами спору про припинення або зміну існуючих між ними зобов'язань. Вона є ефективним інструментом вирішення спорів, оскільки дозволяє сторонам самим визначити умови врегулювання, уникаючи тривалих і витратних судових процесів. Перевагами такої угоди є в першу чергу те, що сторони самі визначають умови врегулювання, що дозволяє знайти оптимальне рішення для обох сторін.

Незважаючи на те, що мирові угоди є ефективним способом вирішення спорів, в Україні цей інститут не набув широкого поширення. Причини цього пов'язані з недосконалістю законодавства та низкою проблем на практиці. Для зміни ситуації необхідно удосконалити правове регулювання мирових угод, забезпечити надійний захист прав учасників процесу та підвищити довіру до цього інструменту [7, с.185].

Отже, мирова угода є альтернативним варіантом рішення конфлікту без судового втручання, але вона містить в собі особливості які викликають окремі аспекти суперечливості зі сторони прийняття рішення судом про винесення ухвали щодо виконання зобов'язань мирової угоди.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. №1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-41, 42. ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
2. Про виконавче провадження: Закон України від 2 червня 2016 року № 1404-VIII URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>.
3. Бутрин – Бока Н., Чорний А., Мирова угода: новели національного цивільного процесуального законодавства. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип. 4. С. 159 – 162
4. Гринько С.Д., Ромась М.І. Мирова угода у цивільному процесі як забезпечення принципу диспозитивності. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Вип. 80. С. 163 -169
5. Котенко Я.В., Особливості впровадження мирової угоди: вітчизняна практика та зарубіжний досвід. *Часопис Київського університету права «Студентська трибуна»*. 2020. Вип. 1. С. 295 – 299
6. Куницький Є . В. Мирова угода як форма примирення сторін у цивільному процесі. *Право і суспільство*. 2020. Вип. 3. С. 68 – 74

7. Опарін К.Г. та Атаманчук І. В. Правова природа мирової угоди в цивільному процесі України. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2020. Вип. 6. С. 185 – 190

8. Позовне провадження: монографія / В.В. Комаров, Д.Д. Луспеник, П.І. Радченко та ін.; за ред. В.В. Комарова. Харків: Право. 2021. 552 с.

ДЕЯКІ ДИСКУСІЇ НАВКОЛО ПРЕДМЕТА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН

І.О. Сорока,

доктор філософії в галузі права,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

інституту права та безпеки,

Одеського державного університету внутрішніх справ

У сфері регулювання господарських відносин січень 2025 року ввійшов як час революційних змін. Саме в цей час був прийнятий Закон України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб», прикінцевими та перехідними положеннями якого передбачена втрата чинності Господарського кодексу України (надалі – ГК України) з серпня 2025 року. Такий підхід є відображенням підходу, який свого часу був закріплений у змісті Концепції оновлення Цивільного кодексу України (надалі – Концепція), а саме в частині беззастережної ліквідації ГК України як антиринкового акта, що позиціонується розробниками в якості однієї з передумов проведення подальших рекодифікаційних робіт нормативних приписів приватного права.

Дане питання набуває визначального відтінку з огляду на форму та зміст господарського права як галузі права з позиції класичного та формального підходу до детермінації будь-якої галузі права, а саме з огляду на наявність специфічного предмету правового регулювання та відповідного методу чи наявності (відсутності) релевантного кодифікованого нормативного акту, який би зосередив нормативний матеріал, який формує механізм правового регулювання відповідних суспільних відносин. Саме це й обґрунтовує наявну суперечливість прихильників господарсько-правової та цивільно-правової доктрини приватного права в українській правовій системі. У зв'язку з цим виникає досить назріле питання: чи є на сьогодні підстави говорити про певну сукупність суспільних відносин у сфері господарювання, які є самос-

тійним предметом окремої галузі права, уданому випадку – господарського.

Однією з передумов до виокремлення господарського права в якості окремої галузі права, на думку В.С. Щербини, є дефініція й систематизація основних начал (принципів) регулювання господарських відносин, які формують систему координат для побудови всієї галузі господарського права, що обґрунтовує самостійний її характер [1, с. 91]. В певній мірі такий підхід має рацію з огляду на таке. Суспільні відносини, які є предметом господарського права або предметом правового регулювання господарських відносин, відповідним чином мають відображення у проекції основних принципів, на яких ґрунтується релевантний нормативний матеріал, що забезпечує їх регулювання. Тому сутність цих принципів цілком слушно відображає й ознаки наведених суспільних відносин: раціональне поєднання ринкового саморегулювання та державного управління, розвиток форм державно-приватного партнерства, економічна багатоманітність у суб'єктному складі, об'єкті та змісті, поєднання всіх форм власності та їх рівність, урізноманітнення способів та форм захисту права власності, волюнтаризм у формах та змісті здійснення підприємницької діяльності, поєднання механізмів забезпечення добросовісної конкуренції та недопущення зловживання монопольним становищем на ринку, проектування соціальної спрямованості економічних інструментів у змісті діяльності суб'єктів господарювання.

Поширена у вітчизняних наукових колах позиція щодо обґрунтування спору з приводу існування окремої галузі господарського права на межі відокремлення приватного та публічного права підтримана М.В. Григорчуком, який чітко аргументував своє бачення місця господарського права в системі права, тим самим виділивши в його предметі суспільні відносини, які виходять з приватного (цивільного) права, де приматом є задоволення приватних інтересів, та ті, які сягають корінням публічного (адміністративного) права, де превалюють публічні інтереси [2, с. 57-59].

За іншої позиції предмет господарського права – це сукупність майнових та немайнових відносин, яким притаманні такі ознаки: 1) виникають у сфері організації та здійснення господарської діяльності; 2) їх суб'єктами є суб'єкти господарювання, які є публічно визначеними (зареєстрованими) [3, с. 135-138]. Такий підхід створює передумови для виділення цілого ряду суспільних відносин з числа цивільно-правових й віднесення їх суто до господарсько-правових лише в силу означених особливостей, що має наслідком виділення цілого ряду майнових, речових, договірних та інших відносин, які за своєю приро-

дою завжди були в структурі предмету цивільно-правового регулювання.

У структурі предмету господарського права пропонуються до виділення суспільні відносини у наступних галузях господарювання: промисловості, сільського господарства, транспорту, капітального будівництва, приватизації, антимонопольного регулювання, зовнішньоекономічній діяльності, банківсько-фінансовій [4, с. 55].

Р.А. Майданик, досліджуючи природу та сутність предмету господарського права, ототожнював його з предметом цивільного права у концепті радянського періоду існування приватного права з огляду на виділення з нього сімейного права й охоплення релевантними суспільними відносинами взаємин в межах господарського обороту [5, с. 53]. Таке міркування цілком обґрунтоване з позиції формування господарських відносин в рамках планової економіки й превалювання публічного інтересу в структурі механізму правового регулювання приватноправових (цивільних) відносин.

У вагомій частині таким, який заслуговує на підтримку, є умовивід, за яким інтерпольовано у змісті предмету господарського права двосекторну модель, яка відображає елементи цивільних правовідносин, суб'єктами яких виступають приватні власники, а також господарсько-адміністративні відносини, які засновані на підпорядкованості й плановості [6, с. 81]. Зазначене сприйняття предмету господарського права цілком відповідає сутності господарських відносин того часу, які, перш за все, були покликані забезпечити (адмініструвати) супроводження планових відносин суб'єктів господарювання, а потім створити умови для реалізації приватних інтересів вказаних осіб, однак ні в якому разі не обмежуючи права держави.

С.І. Бевзом проведене дослідження предмету правового регулювання у розрізі широкого спектру господарських відносин, де розмежовано так звані організаційно-господарські відносини, як складові предмету господарського права, та відносини, які складаються при державному регулюванні господарської діяльності. При цьому останні беззастережно віднесено до адміністративно-правових, а тому мають бути предметом адміністративного права, що проявляється у наступних їх ознаках: спрямованість на виконання функцій держави, реалізація в межах змісту право- та дієздатності органом публічної адміністрації, участь суб'єктів державної влади або місцевого самоврядування, превалювання імперативного методу регулювання таких відносин, наявні дії виконавчо-розпорядчого характеру, відсутнє вільне волевиявлення учасника таких відносин [7, с. 135-136].

Дещо революційними свого часу стали міркування Є.В. Петрова, який, дотримуючись універсальності концепції предмета правового регулювання, окрему увагу приділив проектуванню теорії поділу права на публічне та приватне на структурування предмету господарського права, де диференціював приватноправові та публічно-правові гос-

подарські відносини, які надали йому можливість запропонувати окремі галузі права – приватного господарського та публічного господарського права. При цьому він послідовно підтримував представників цивільного права в частині ототожнення предмету господарського та цивільного права, а також представників господарського права, які обґрунтовують наявність окремого предмету господарського права з огляду на наявність у структурі відповідних відносин певних особливостей суб'єктного складу та безпосередньо змісту, на відміну від цивільно-правових [8, с. 567]. Такий підхід, вочевидь, має право на існування у розрізі саме диференціації вітчизняного права на галузі за теорією виділення останніх за предметом та методом правового регулювання, на що звертає увагу й Євген Вікторович у вказаній роботі. Однак, дещо по іншому сприймається наведене з позиції виділення галузей права за сферою спрямованості правового регулювання – задоволення приватного чи публічного інтересу.

Вивчення предмету господарського права створило передумови до виділення таких відносин у сфері: впливу держави на суб'єктів господарювання, реалізації господарської компетенції органів публічної адміністрації, здійснення господарсько-правової політики та державно-приватного партнерства, інтелектуальної власності, речових прав, господарських зобов'язань договореного та недоговірною характеру, господарсько-торговельної діяльності, інноваційної та інвестиційної діяльності тощо [9, с. 59-61].

Наведені міркування та назва й зміст Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб», а також положення Концепції, свідчать, з одного боку, про чітке виокремлення частини суспільних відносин за участю суб'єктів господарювання, спрямованих на задоволення приватного інтересу, але вже у змісті предмету цивільного права, а з другого боку про наявність частини суспільних відносин у сфері господарювання, які носять змішаний характер у питомій вазі адміністративно-правової природи.

Література:

1. Щербина В.С. До питання щодо принципів господарського права. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2014. № 1. С. 85-92.
2. Григорчук М.В. Господарське право в системі права України. *Економіка та право*. 2016. № 1(43). С. 53-60.
3. Прилуцький Р.Б. Щодо розмежування господарського та цивільного права. *Наукові праці МАУП*. 2007. № 1(15). С. 133-139.
4. Ямкова І.В. Актуальні проблеми господарського права. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2015. Вип. 2. С. 52-57.
5. Майданик Р.А. Українська цивілістика: дореволюційний і радянський періоди. *Юридична Україна*. 2009. № 1. С. 49-55.

6. Апаров А.М., Котул В.О. До питання становлення господарсько-го права в радянський період. *Правова держава*. 2018. Вип. 29. С. 80-84.

7. Бевз С.І. Співвідношення понять «організаційно-господарські відносини» та «державне регулювання господарської діяльності». *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2015. Вип. 3/4(27/28). С. 133-137.

8. Петров Є.В. Деякі нариси до дискусії про правову природу господарського права. *Форум права*. 2012. № 2. С. 563-568.

9. Чернега В. Господарсько-правові дослідження у посткодифікаційний період в Україні: стан та перспективи. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 55-63.

ВІРТУАЛЬНЕ МАЙНО ЯК НОВИЙ ОБ'ЄКТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

***Валерія Русланівна Сахошкіна,**
студентка 3 курсу*

*Одеського державного університету внутрішніх справ
інституту права та безпеки,*

*Науковий керівник: **Анна Олександрівна Ільїна,**
старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін*

Сучасні цифрові технології, зокрема розвиток інтернету, віртуальних платформ та блокчейн-систем, спричинили появу нових форм власності, зокрема віртуальної. Це явище викликало потребу переосмислення традиційного підходу до правової природи об'єктів права власності. Одним з таких викликів стало визнання цифрових активів як повноцінного статку. Відповідно до сучасної практики, об'єкти віртуального середовища (наприклад, NFT, криптовалюта, ігрові предмети) здобувають не тільки економічної, але й юридичної цінності [1, с. 112].

Загалом, віртуальне майно – це цифрові об'єкти, що існують у віртуальному (цифровому) середовищі, мають економічну цінність, можуть бути ідентифікованими та передаваними іншим особам. До них належать: внутрішньоігрові речі, цифрові валюти, доменні імена, NFT, цифрові колекції тощо.

Основною рисою такого майна є його нематеріальна форма та функціонування винятково в цифровому просторі. Проте, незважаючи на відсутність фізичного носія, воно має цінність, може відчувуватися, набуватися, ліквідовуватись, і тому виконує економічну функцію [1, с. 112].

В сучасному українському законодавстві наразі не існує чіткого визначення «віртуального майна». Проте, згідно зі ст. 190 ЦК України: «Майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність ре-

чей, а також майнові права та обов'язки» [2, с. 59]. Віртуальне майно підпадає під цю категорію, адже має економічну цінність та є об'єктом цивільного обігу.

Віртуальне майно розглядається як «цифрова річ», адже за ст. 179-1 «Цифровою річчю є благо, що створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність» [2, с. 59].

Хоча й віртуальне майно існує у цифровому форматі, на практиці воно може набувати фізичного втілення. Наприклад, користувач може обміняти криптовалюту на традиційну валюту (фіатні гроші) через криптовалютні біржі. Такий обмін надає цифровим активам реальної купівельної спроможності, перетворюючи їх у звичний фінансовий ресурс.

У 2021 році в Україні почав діяти Закон України «Про віртуальні активи», що переважно регулює обіг криптовалют і не охоплює повне значення віртуального майна. Через прогалини у законодавстві Україна поступається більш розвиненим державам.

У ряді держав вже існує правове визнання віртуального майна як права власності. Наприклад, у США у 2007 році користувач Second Life, Марк Брегг, подав позов проти Linden Lab після того, як його обліковий запис було деактивовано, а віртуальні активи — конфісковано. Суд визнав, що умови користувацької угоди були несправедливими, і дозволив розгляд справи в суді, що стало важливим прецедентом щодо прав на віртуальне майно [3].

Основними рисами об'єкта права власності є: можливість індивідуалізації, економічна цінність, правова захищеність, здатність до відчуження. Віртуальне майно відповідає цим рисам:

- Індивідуалізація: кожен віртуальний об'єкт має унікальні характеристики (ID, метадані);
- Цінність: учасники ринку готові здійснювати операції купівлі-продажу;
- Захист: власники вимагають від держави охорони своїх цифрових прав;
- Обіг: об'єкти передаються, продаються, орендуються.

Поруч із уніфікацією в законодавства поняття «віртуального майна» можна зазначити про роль в цьому фінансових бірж, такі як Binance, Kraken, Coinbase, що відіграють роль посередників у процесі обігу віртуального майна. Вони дозволяють користувачам купувати, продавати, обмінювати та зберігати цифрові активи, а також фіксувати їх вартість у фіатних грошах. Такі операції регулюються міжнародними стандартами, зокрема положеннями FATF (Financial Action Task Force). [4, с. 18].

Для зберігання криптовалют та інших цифрових активів користувачі часто застосовують так звані «холодні гаманці» – фізичні пристрої (звичай у формі USB-накопичувача), які зберігають приватні ключі автономно, без підключення до мережі Інтернет. Це дозволяє значно знизити ризики кіберзлочинності та несанкціонованого доступу до активів. [5, с. 7].

Віртуальне майно, не дивлячись на свою нематеріальність, має усі ознаки об'єкта права власності. У зв'язку з цим виникає об'єктивна потре-

ба в його нормативному закріпленні, деталізації правового режиму та розробці механізмів захисту цифрових прав суб'єктів. Зважаючи на глобальну діджиталізацію, правове регулювання віртуального майна є викликом не тільки для національної правової системи, а й для міжнародної спільноти.

Література:

1. Швець Н. В. Цифрове майно в системі об'єктів цивільного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 8. С. 112–115.
2. Цивільний кодекс України: станом на 1 січня 2024 р. Київ: Алерта, 2024. 416 с.
3. Bragg v. Linden Research, Inc., 487 F.Supp.2d 593 (E.D. Pa. 2007).
4. FATF Report. Virtual Assets and AML Regulation. – Paris: FATF, 2021. – 42 p.
5. What is a Cold Wallet? Top Cold Wallets in 2025 | Ledger. *Ledger*. URL: <https://www.ledger.com/academy/what-is-a-cold-wallet>. (date of access: 10.09.2025).

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ВИЗНАННЯ ОСОБИ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЮ У ПЕРІОД ВІЙНИ: ДОСВІД ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*Інга Анатоліївна Середницька, к.ю.н., доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ
Олена Володимирівна Церковна, к.ю.н., доцент,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ*

У період повномасштабної збройної агресії проти України кількість осіб, які зникають безвісти, зростає щоденно. Це стосується як цивільного населення, так і військовослужбовців. Для їхніх родин втрата зв'язку з близькими породжує не лише емоційну, а й правову невизначеність, що унеможливорює реалізацію спадкових, сімейних, соціальних та інших прав. Саме тому інститут визнання особи безвісно відсутньою, як цивільно-правовий інструмент подолання невизначеності, набуває особливої значущості в умовах воєнного стану [1].

Як слушно зазначає А. Ю. Філіппова, відсутність нормативного розмежування між категоріями "особи, зниклої безвісти за особливих обставин" та "безвісно відсутньої" створює правову колізію, яка ускладнює визначення обсягу правосуб'єктності родичів таких осіб і унеможливорює уніфікований підхід у судовій практиці [2].

Законодавство України передбачає можливість визнання особи безвісно відсутньою відповідно до статей 43–47 Цивільного кодексу України, а також визначає процесуальний порядок звернення до суду за такими вимогами [3; 4]. Водночас, у контексті воєнного стану постали нові виклики: утруднений доступ до реєстрів, нестача документальних підтверджень, юридична колізія між різними механізмами встановлення статусу особи — наприклад, набуття статусу зниклого безвісти за особливих обставин та визнання безвісно відсутнім [5].

Окрему увагу заслуговує офіційне роз'яснення Міністерства юстиції України, яке чітко розмежовує ці два статуси: особа, зникла безвісти, не завжди є безвісно відсутньою в цивільно-правовому розумінні, а тому застосування відповідних правових механізмів залежить від мети звернення (права на спадщину, соціальні виплати, сімейно-правові наслідки тощо) [6].

Правове регулювання визнання особи безвісно відсутньою в Україні ґрунтується на поєднанні норм матеріального та процесуального права. Основу становлять положення Цивільного кодексу України, зокрема статті 43–47, які встановлюють підстави, порядок та наслідки визнання особи безвісно відсутньою або померлою [3].

Процесуальні питання розгляду цієї категорії справ регламентовані розділом IV ЦПК України, що визначає її як справу окремого провадження. Особливістю є обов'язковість участі представника органу опіки та прокурора, а також специфіка доведення відсутності особи в умовах воєнного стану [4].

Законодавча новела — Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» — не замінює, а доповнює інститут визнання безвісно відсутньою, але й водночас породжує певну конкуренцію норм [7]. Офіційні роз'яснення Міністерства юстиції України вказують на різну юридичну мету цих статусів: одна процедура пов'язана з реалізацією цивільних прав, інша — із соціальними гарантіями та розшуком [6].

У воєнних умовах таке нормативне розмежування потребує чіткішої кореляції, аби уникнути паралельного правозастосування або відмови у визнанні через неоднозначність статусу зниклої особи.

Процедура визнання особи безвісно відсутньою у період воєнного стану виявляє низку проблемних аспектів, які потребують нормативного уточнення та узгодження судової практики.

Існуюче законодавство розрізняє статус “особи, зниклої безвісти за особливих обставин” та інститут визнання безвісно відсутньою за нормами Цивільного кодексу України. Однак практика засвідчує відсутність чітких орієнтирів щодо меж їх застосування, що створює потенційну правову невизначеність. На нашу думку буде доречно розробити офіційне методичне роз'яснення для судів щодо взаємодії цих двох правових конструкцій.

В умовах воєнного стану заявники часто не мають змоги надати офіційні документи, що підтверджують зникнення особи. У зв'язку з цим виникає необхідність офіційного визнання альтернативних джерел доказування — зокрема, свідчень родичів, повідомлень ЗМІ, електронного листування тощо.

У законодавстві відсутній спеціальний механізм визнання безвісно відсутніми військовослужбовців, зниклих під час бойових дій. Це зумовлює паралельне звернення до суду та уповноважених органів, що ускладнює захист прав членів сім'ї. Нормативне закріплення проміжного статусу таких осіб з урахуванням правового режиму воєнного стану, надасть можливість врегулювання цього питання[8].

У низці судових рішень фіксується залежність визнання особи безвісно відсутньою від наявності її даних у Єдиному реєстрі. Однак формально така вимога відсутня. З метою уніфікації правозастосування доцільно надати роз'яснення судової влади про те, що відсутність особи у відповідному реєстрі не позбавляє заявника права на звернення із заявою про її визнання безвісно відсутньою.

Аналіз рішень у справах цієї категорії ускладнюються через відсутність їх окремої класифікації в Єдиному державному реєстрі судових рішень. Видається доцільним ініціювати створення узагальненої добірки рішень, винесених у період воєнного стану, з метою підвищення передбачуваності правозастосування.

Отже, виходячі з викладеного можна дійти певних висновків.

Інститут визнання особи безвісно відсутньою в умовах воєнного стану набув особливої актуальності як інструмент юридичного реагування на масове зникнення цивільних осіб і військовослужбовців. Його застосування має на меті забезпечення реалізації особистих і майнових прав близьких осіб.

Існуюча нормативно-правова база, що складається з положень Цивільного кодексу України, Цивільного процесуального кодексу, спеціального законодавства та роз'яснень Кабінету Міністрів, потребує уточнення взаємодії між різними правовими статусами, що застосовуються до зниклих осіб.

У судовій практиці спостерігається тенденція до гуманізації процесуального підходу: розширення переліку допустимих доказів, пом'якшення вимог щодо строку відсутності, диференційований підхід до оцінки обставин зникнення, зокрема у випадках, пов'язаних з бойовими діями.

Разом із тим, наявні практичні проблеми — правова конкуренція статусів, ускладнення доведення обставин, відсутність єдиної судової методики — вимагають законодавчих ініціатив і методичних рішень на рівні судової гілки влади.

Удосконалення правозастосування можливе шляхом запровадження спеціального алгоритму дій для судів у воєнних умовах, створення тема-

тичних баз рішень, а також нормативного закріплення механізмів захисту прав сімей зниклих осіб.

Література:

1. Труфанова Н. Мануляк Ю. Визнання особи безвістновідсутньої в контексті подій 2014 року в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 3 (27). С. 128–134. <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/apl/article/view/1246>

2. Філіппова А.Ю. Визнання іноземців та осіб без громадянства безвісно відсутніми чи оголошення їх померлими під час воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 3. С. 79–82. <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/284546/278697>

3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

4. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18березня 2004 р. №1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-41. Ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

5. Мартинюк О.В., Долук С.Ю. Окремі проблеми цивільного законодавства щодо визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №10. С.134-138. <http://www.lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-uncategorised/143-10-2021>

6. Визнання особи безвісно відсутньою та набуття статусу особи, зниклої безвісти: в чому різниця? Урядовий портал. Міністерство юстиції України. Роз'яснення від 24 травня 2024 року. <https://www.kmu.gov.ua/news/vyznannia-osoby-bezvisno-vidsutnoi-ua-nabuttia-statusu-osoby-znykloi-bezvisty-v-chomu-riznytsia>

7. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин : Закон України від 12.07.2018 № 2505-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 38. ст.280. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text>

8. Бобко В.Г. Окремі питання доказування у цивільному судочинстві при розгляді справ про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №6. С.100-103. <http://lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-uncategorised/163-6-2023>

МОВНІ ПРАВА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ: ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

*Олена Миколаївна Ситько,
завідувач кафедри мовної підготовки
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук, доцент*

Відповідно до ст. 27 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р. «у тих країнах, де існують ... мовні меншості, особа, які належать до таких меншостей, не може бути відмовлено в праві разом з іншими членами тієї ж групи ... користуватися рідною мовою» [1].

Право на вільне користування рідною мовою дуже важливе для розвитку самосвідомості особистості, збереження самобутньої культури, зміцнення етнічних зв'язків між представниками етнічних меншин. Національні меншини прагнуть зберегти свої унікальні характерні риси та культурну ідентичність, іноді в умовах маргіналізації, ізоляції та дискримінації, тому питання, пов'язані з мовою, мають для представників таких спільнот важливе значення, набуваючи особливого емоційного забарвлення.

Забезпечення мовних прав людей, які належать до меншин, на практиці є найскладнішим, оскільки мова є найочевиднішим доказом національної належності. Мовні права можна розуміти як низку вимог, які зобов'язують органи публічного адміністрування використовувати певні мови в певних ситуаціях або не перешкоджати вибору, що здійснюється особами щодо своєї мови. Ці зобов'язання можуть також включати визнання або підтримання права національних меншин (спільнот) та корінних народів користуватися рідною мовою. Права людини у сфері використання мови є поєднанням правових вимог, установлених міжнародними договорами з прав людини, та керівними принципами щодо того, як вирішувати питання, що стосуються мови.

Міжнародно-правові засади у сфері захисту права користування рідною мовою та заборони дискримінації за ознакою мови проголошують принципи мовної рівності, збереження мовної спадщини малих етнічних спільнот та всебічного розвитку їхніх мов. Ці принципи відображені в міжнародних документах у сфері захисту мовних прав – конвенціях, деклараціях та хартіях. Деякі з них мають універсальний характер і застосовуються до всіх соціальних груп, інші – обмежені колом осіб і апелюють до груп, які потребують особливої підтримки (діти, мігранти, корінні нечисленні народи). Нормативне закріплення мовних прав та відсилання до них містяться, зокрема, у таких найважливіших міжнародних документах: Загальна Декларація прав людини (1948 р.); Європейська хартія регіональних мов чи мов меншин (1992 р.); Міжнародний пакт про гро-

мадянські та політичні права (1966 р.); Рамкова конвенція про захист національних меншин (1995 р.); Конвенція ООН з прав дитини (1989 р.). Принагідно слід згадати і Загальну декларацію мовних прав (1996 р.), яка отримала схвалення ЮНЕСКО та низки недержавних організацій, проте не має сили юридичного документа. Водночас її суспільна регулятивна функція виявляється у впливі на формування громадської думки, поглядів і концептуальних засад членів професійного й експертного середовища.

Основний сенс наведених документів стосовно мовного аспекту зводиться до того, щоб кожна людина могла безперешкодно використовувати свою мову і була захищена від поводження, яке є несправедливим та принижує гідність. Причому статус мови, яка використовується більшістю населення або ж нечисленною етнічною групою, не має значення.

Базуючись на Декларації прав національностей України, керуючись положеннями Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин, Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, інших міжнародних договорів щодо мовних прав осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України, в Україні прийнято Закон «Про національні меншини (спільноти) України» з метою визначення особливостей суспільних відносин щодо забезпечення реалізації прав і свобод особами, які належать до національних меншин (спільнот). Стаття 10 цього закону визначає право на використання мови національної меншини (спільноти), зокрема:

- вільне і безперешкодне використання мови своєї національної меншини (спільноти) приватно та публічно, в усній і письмовій формах;

- проведення мовами національних меншин (спільнот) публічних культурно-мистецьких, розважальних або видовищних заходів;

- дублювання мовою відповідної національної меншини (спільноти) оголошень, афіш, інших інформаційних матеріалів про культурно-мистецькі та видовищні заходи;

- використання мов національних меншин (спільнот) у медіа, а також утворення власних медіа;

- використання мови національної меншини (спільноти) для надання екстреної медичної допомоги, захисту від домашнього насильства, забезпечення догляду в будинку-інтернаті для громадян похилого віку;

- дублювання мовами національних меншин (спільнот) у населених пунктах, в яких вони традиційно проживають, написів офіційних назв на вивісках органів місцевого самоврядування, комунальних підприємств, а також інформації для загального ознайомлення;

- поширення матеріалів передвиборної агітації мовами відповідних національних меншин (спільнот) та дубльованих державною мовою.

Реформа законодавчої бази щодо національних меншин є однією із семи рекомендацій Єврокомісії, які Україна отримала разом зі статусом

кандидата на вступ до ЄС. На шляху євроінтеграції Україна зобов'язалася забезпечити європейські стандарти захисту прав національних спільнот, зокрема шляхом створення належних механізмів для їх реалізації. Так, у грудні 2022 р. було внесено зміни до деяких законів України щодо врахування експертної оцінки Ради Європи та її органів стосовно прав національних меншин (спільнот) зокрема у сфері мовних прав:

статтю 32 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» доповнено положенням, яким передбачено забезпечення в межах, визначених законом, права на використання мов відповідних національних меншин (спільнот) у населених пунктах, в яких традиційно проживають особи, які належать до національних меншин (спільнот), або в яких такі особи складають значну частину населення;

статтю 48 Закону України «Про вищу освіту» доповнено частиною четвертою, відповідно до якої заклади вищої освіти приватної форми власності мають право вільного вибору мови навчання, яка є офіційною мовою ЄС, із забезпеченням при цьому вивчення учнями таких закладах державної мови як окремої навчальної дисципліни;

оновлено статтю 7 Закону України «Про освіту», згідно з якою тепер у класах (групах) з навчанням мовами національних меншин, які є офіційними мовами ЄС, гарантується право на використання мови відповідної національної меншини в освітньому процесі поряд із державною мовою;

норми статті 18 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» допускають поширення матеріалів передвиборної агітації, виконаних мовами відповідних корінних народів, національних меншин України та дубльованих державною мовою, а ст. 26 цього закону передбачає додаткову підтримку видавничій продукції, виданій кримськотатарською мовою, іншими мовами корінних народів чи національних меншин України;

стаття 5 Закону України «Про повну загальну середню освіту» гарантує особам, які належать до національних меншин України, мови яких є офіційними мовами ЄС, базову та профільну середню освіту відповідними мовами;

статтю 40 Закону України «Про медіа» доповнено положеннями, які надають додаткові можливості для телемовників, які здійснюють мовлення мовами національних меншин (спільнот) України, які є офіційними мовами ЄС, мовами національних меншин (спільнот).

Водночас слід зауважити, що підтримка мов національних меншин (спільнот) не стосується мови, яка є державною (офіційною) мовою держави-агресора.

Відповідно до ст. 19 Закону України «Про національні меншини (спільноти) України» наказом Державної служби України з етнополітики та свободи совісті від лютого 2024 р. № Н-18/12 затверджено Порядок утворення та функціонування Центру національних меншин (спільнот) Укра-

їни, який утворюється з метою сприяння збереженню культурної самобутності, збалансованого врахування інтересів осіб, які належать до національних меншин (спільнот), сприяння діяльності таких громадських об'єднань. У Центрі за можливості серед іншого забезпечується: проведення занять з вивчення мов, історії, культури національних меншин (спільнот), народознавства, розміщення видань мовами національних меншин (спільнот).

26 вересня 2023 р. Кабінет Міністрів України схвалив Державну цільову національно-культурну програму «Єдність у розмаїтті» на період до 2034 року, яка має забезпечити імплементацію відповідного закону та спрямована на виконання рекомендації Єврокомісії. Указана програма сприятиме формуванню ефективних інструментів забезпечення реалізації мовних прав національних меншин (спільнот) та корінних народів України. Застосування програмного методу, належна міжвідомча координація та багаторічне стабільне фінансування дадуть можливість розробити механізм реалізації положень удосконаленого законодавства у сфері захисту та забезпечення реалізації мовних прав. Для досягнення цієї мети планується розробити нормативно-правову базу з питань захисту мовних прав національних меншин (спільнот) та корінних народів України, ужити системних заходів до надання підтримки з державного бюджету для реалізації проєктів, спрямованих на забезпечення реалізації мовних прав таких осіб.

Незважаючи на деякі відмінності, усі зазначені вище документи описують аналогічні основні підходи, які рекомендуються органам публічного адміністрування для виконання своїх зобов'язань у галузі мовних прав національних меншин, згідно з якими вони повинні:

- поважати мовні права як невід'ємну частину прав людини;

- визнавати та заохочувати толерантність, культурне та мовне різноманіття, взаємну повагу, взаєморозуміння та співпрацю між усіма верствами суспільства;

- здійснювати політику й ухвалювати законодавство, спрямовані на вирішення питань у галузі мовних прав, а також установлювати шляхи їх реалізації;

- виконувати свої зобов'язання в галузі прав людини, загалом ґрунтуючись на принципі пропорційності у використанні або підтриманні органами державної влади мов національних меншин, а також на принципі мовної свободи щодо приватних осіб;

- надавати публічні послуги, які засвідчують визнання зобов'язань держави щодо поваги та забезпечення мовних прав, таким чином, щоб особи, які розмовляють мовами національних меншин (спільнот), змогли за необхідності легко отримати доступ до таких послуг;

створювати механізми ефективного розгляду скарг у судових, адміністративних та виконавчих органах із метою вирішення та усунення проблем, пов'язаних із мовними правами.

Узагальнюючи основні мовні права національних меншин, які зафіксовані в нормативних актах, можна виділити такі головні групи:

- мовні права у відносинах із державою;
- мовні права в міжособистісній комунікації;
- мовні права у сфері освіти та інформації;
- мовні права, пов'язані з національно-культурною ідентичністю;
- права, що визначають мовну самоідентифікацію та мовну інтеграцію.

Отже, слід зауважити, що сьогодні немає «універсального» підходу до забезпечення реалізації мовних прав національних меншин, проте для ефективного виконання державою своїх зобов'язань ця робота повинна здійснюватися в рамках таких основних напрямів, як гідність, свобода, рівність та відсутність дискримінації в питаннях, пов'язаних із мовою.

Література:

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР №2148-VIII від 19.10.1973.

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ ЗАБОРОН

Ольга Олегівна Подлісецька,

кандидат філол.н., доцент кафедри мовної підготовки

В умовах війни національно-патріотичне виховання молоді спрямоване на подолання викликів сьогодення. Так, саме в наш час мова актуальна для визначення ідентичності молоді, для подолання меншовартості, а також для виокремлення суспільно-політичних переконань. Мова має важливі комунікативні та культурно-політичні аспекти: вона є зброєю, символом ідентичності, проявом самоповаги та усвідомлення національної складової. Для молоді ці чинники актуальні, як ніколи. Саме вони допомагають самовизначитися та відчувати себе патріотом власної держави.

Як і зараз на окупованих територіях, так і в Російській імперії, відродження якої є головним завданням окупантського режиму, українська мова зазнавала утисків аж до викорінення та знищення, відбувалося постійне гоніння носіїв рідної мови. Серед українських мовознавців-класиків найкраще значення мови висвітлює О. Потебня: мова «...не тільки найкраща, але і найпевніша ознака, за якою ми пізнаємо народ, і разом з тим єдина, незамінна нічим і безсумнівна умова існування народу – це єдність мови» [1, с. 118].

Здійснивши екскурс в історію, зазначимо, що Російська імперія ще терпіла український патріотизм, який особливо після польського повстання 1830-1831 рр. був способом підточити могутній польський вплив

на імперію. Проте вже в другій половині XIX століття поширення «сепаратизму» почало непокоїти уряд: видання українських книжок було або заборонене, або суворо обмежене Валуєвським циркуляром та Емським указом, а національний рух був проголошений злочином. Австро-Угорська імперія на протигагу Російській підтримувала кволий прояв українства на своїй території як протигагу польському впливу. Підтвердженням цьому є листування між Франком-Пулюєм – їхнє неприховане усвідомлення дуже низького рівня мовно-національного самоусвідомлення самих українців, що породжувало легіони мовних відступників і, врешті, призвело до такого мовно-літературного й політичного явища як москвофільство, яке Франко назвав «*національним парадоксом*» та «*національним гібридизмом*» [2, с. 25].

У статті «Двоязычність і дволичність» (1905 р.), крім політичного контексту галицького москвофільства, І. Франко трактує перехід на мову колонізатора як моральне виродження, а примітивне виправдання послугуватися мовою окупанта називає «*шиночком дуже нечистих інтересів*» і «*вербунком на службу темним силам*» [3, с. 544].

В Радянський час, під час політики коренізації (що в Україні здобуло назву «українізації», стан української мови в республіці розглядався на пленумі ЦК КП(б)У (квітень 1925), який визнав за необхідне перевести на українську мову діловодство ЦК і його відділів; тоді ж при політбюро ЦК КП(б)У було утворено комісію у справі української мови (згодом члени комісії були розстріляні та репресовані). Українізація в республіці здійснювалася шляхом розширення шкіл з українською мовою навчання, збільшення видань літератури, періодики тощо. На кінець 20-х рр. в Україні було понад 80 % загальноосвітніх шкіл з українською мовою навчання. Але вже у 1927 секретар ЦК КП(б)У Л. Каганович звинуватив в «українському буржуазному націоналізмі» наркома освіти УСРР О. Шумського, який відповідав за опрацювання методол. основ України; його було знято з посади й відкликано до Москви. У 1930 закрито українські школи всіх типів, українська мова витіснялася з наукової сфери. Якщо згадати вже 60-ті роки, то знаємо, що внаслідок сплеску національної свідомості радянським урядом було докладено максимум зусиль до «прикриття» цього сплеску, внаслідок чого в 70-ті та 80-ті була посилена русифікація в Україні. Так, у 1967 р. російськомовні наукові журнали й періодичні збірники, видані в УРСР, кількісно вже переважали україномовні. У цей же час з московського центру надходить вказівка про поширення нової пропагандної тези, згідно з якою функція російської мови в СРСР уже не обмежується роллю засобу міжнаціонального спілкування, – вона проголошується другою рідною мовою неросійських народів СРСР. Заборони були актуальні донедавна, навіть підтекстово. Так, в 1989 році було впроваджено статус російської мови як загальнодержавної на офіційному рівні. В 1990 році Верховна Рада СРСР впровадила закон, де російській мові надавався статус офіційної. 2012 року Верховна рада ухвалила закон «Про основи державної політики», де українська була знівлено-

вана через багатомовність / двомовність суспільства, яке було підтримано на офіційному рівні. Мова, яка потребує захисту через величезну кількість заборон протягом своєї історії, наражається на небезпеку через маніпулятивні закони в даному разі.

Важливо усвідомити, що мова виконує дві найважливіші функції, які формують мислення та світогляд молоді. Це мислетворча та націєтворча функції. Націєтворча функція мови полягає у її здатності формувати і підтримувати національну ідентичність, об'єднуючи людей у спільну культурну та мовну спільноту. Ця функція включає в себе збереження та розвиток мови як важливого елементу національної культури, а також використання мови для вираження національної самосвідомості та ідентифікації.

Важливою є і мислетворча функція. Адже, «щоб спілкуватись, треба мати думку: мовленнєвий акт невідривно пов'язаний з актом мисленням. І мова бере найактивнішу участь у процесі формування (початкового, ще нечіткого окреслення) та формулювання (чіткого вираження) думки. Мова, таким чином, виконує функцію оформлення думки — мислеоформлювальну функцію. Ця функція якнайтісніше пов'язана з комунікативною, обидві вони становлять єдність» [4, 321].

Повертаючись до виховання патріотизму молоді, варто сказати, що Особливий вплив мають козацькі прислів'я, які увиразнюють особливості національного характеру українців: «Козача потилиця ворогам не хилиться», «У бою козак береже не життя, а честь», «Не журися, козаче, нехай ворог плаче!», «Козацькому роду нема переводу», «Береженого Бог береже, а козака шабля стереже» та інші.

Використовуючи прислів'я, звертаємо увагу на такі риси українців, як волелюбність (нескореність, незалежність, самостійність), честолубство (прагнення до самовиявлення, наполегливість, цілеспрямованість), оптимізм (упевненість у своїх силах, переконаність у незборимості народу, життєрадісність та почуття гумору).

Важливими для націєтворчої функції є і фразеологізми. Суто українські вислови «хоч греблю гати (багато) - кіт наплакав, на заячий скік, крапля в морі (мало)», «байдики бити» - ледарювати, («балайдраси», «точити ляси», «приший кобилі хвіст», синонімічні ряди (ляпати, ляскати, лопотіти, плескати, плести, молоти, тріпати, теліпати, клепати і т.п.) язиком тощо.

Отже, пригадавши історію заборон української мови, звернемо увагу молоді на дві основні функції мови та вкажемо на важливість цих функцій особливо у наш час становлення самоідентичності через мову зокрема.

Література:

1. Потебня Олександр. Думка і мова (фрагменти). Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. [за ред. Марії Зубрицької]. Львів: Літопис, 1996. С. 25-39.

2. Пулюй І. Лист без коверти якою відповідь впр. крилошанину Машиновському на реферат Молитовника. Відень, 1871. 15 с.

3. Франко І.Я. Додаткові томи до зібрання творів у 50-и томах. К.: Наукова думка, 2010, т. 54, С. 600 – 615.

4. Карпенко, Ю. О. Функції мови. Сайт «Ізборник», проєкт електронної бібліотеки давньої української літератури. Матеріал з енциклопедії «Українська мова». Доступний за посиланням <http://litopys.org.ua/ukrmova/um140.htm>

5. Степаненко М. І. Наукова спадщина мовознавця Михайла Жовтобрюха. Полтава : Видавництво Полтава, 2007. 432 с.

ПРОФЕСІЙНА ЕМПАТІЯ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Тетяна Ігорівна Башаріна,

здобувач вищої освіти (бакалавр) спеціальності 053 «Психологія»

Одеського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Зоя Анатоліївна Дмитрук,

доктор філософії у галузі освітніх/педагогічних наук

доцент кафедри психології та педагогіки

У юнацькому віці процес становлення особистісно-професійних якостей набуває особливої інтенсивності. Зазначений період характеризується усвідомленням особистої індивідуальності та неповторності. У цьому віці остаточно формується фундамент ціннісних орієнтацій, визначається проєкція головних напрямів діяльності, пошуків, самореалізації та професійної самоідентифікації.

Професійне становлення особистості психолога є неперервним процесом та охоплює весь період практичної діяльності фахівця. Але свій початок цей процес бере з університетської лави і триває протягом усього професійного життя психолога. Зміст професійного становлення майбутнього психолога розглядаємо не тільки як досягнення ним високих професійних результатів, не тільки як високу продуктивність праці, але й обов'язкову наявність психологічних компонентів - внутрішнього ставлення фахівця до праці, до людей, стан психічних якостей. Тобто успішне професійне становлення майбутнього психолога значною мірою залежить від особистісного компонента, зокрема від усвідомленості щодо позитивного впливу емпатійності, підвищеної емоційної компетентності та емоційного інтелекту на професійні та міжособистісні відносини, офіційну та міжособистісну комунікацію, вирішення конфліктних ситуацій тощо.

Майбутні психологи працюватимуть з людьми, які часто зіштовхуються зі стресовими станами, емоційними труднощами та психологічними проблемами. Розуміння та вміння ефективно допомагати

справлятися з емоціями клієнта є важливим аспектом первинної психологічної допомоги та психотерапевтичного процесу і надає ресурс психологу щодо створення сприяючої та підтримуючої атмосфери для клієнта. Емпатія – певний професійний навик, є частиною фундаменту роботи психолога. Професійна емпатія є ключем для побудовання ефективного спілкування, зміцнення довірливих стосунків між психологом та його клієнтом. Обрана тема є актуальною для дослідництва у сфері сучасної психології та відкриває можливості для подальших наукових розробок. Робота над цією темою допомагає краще зрозуміти це явище – вміння розуміти інших людей, їх емоції та стани, та підготуватися до професійної діяльності у майбутньому.

За результатами аналізу наукових робіт з'ясовано, що такі науковці як О. Бондарчук, Л. Карамушка, С. Максименко, Н. Пов'якель та ін. знаходимо положення про особистість як суб'єкта професійної діяльності; в наукових працях С. Рубінштейна, Г. Костюка та ін. відображено розуміння психологічної сутності та природи емпатії; у наукових доробках С. Максименка, Т. Титаренко, О. Киричука, О. Бондаренка та ін. знаходимо дослідження ролі емпатії в професійному становленні майбутніх фахівців різних професій типу «людина-людина», зокрема і майбутніх психологів.

Карл Роджерс, американський психолог, який стояв біля витоків гуманістичної психології, глибоко досліджував феномен емпатії. Він описував емпатію як процес точного проникнення у внутрішній світ іншої людини, здатність відчувати його емоційні та смислові нюанси. Роджерс вважав, що ключовим елементом емпатії є відчуття "ніби" це переживаєш ти сам. Він попереджав, що без цього відчуття людина ризикує перейти до стану ідентифікації, коли стирається межа між власними почуттями та почуттями іншого, що перешкоджає справжньому розумінню [4].

У дослідженнях емпатії професійний аспект акцентує її роль як важливого фактору психологічного впливу, раціональне застосування якого сприяє значним позитивним результатам в професійній взаємодії в системі «людина-людина».

Ш. Ференці, угорський психоаналітик, стверджував, що глибоке розуміння психоаналітичних принципів є достатнім для успішної практики. Проте, він наголошував на важливості особистісної якості – тактовності, яка виражається в емпатії. Саме емпатія дає змогу психологу відчувати поточний стан клієнта, зрозуміти, що саме йому сказати, як розвивати терапевтичну роботу, а також усвідомити власні емоційні реакції та їхній вплив на процес. Здатність розрізняти власні переживання та переживання клієнта є цінним інструментом для визна-

чення стратегії терапії, її початку, завершення та подальшого розвитку. Це також дозволяє передбачати емоційні стани клієнта [1].

Н.І. Пов'якель розділила професійні якості психолога на окремі блоки: професійно важливі особистісні риси і якості (адекватність і сталість самооцінки, емпатійність, відсутність хронічних внутрішніх особистісних конфліктів); професійно важливі соціальнокогнітивні і комунікативні вміння (уміння слухати іншого, встановлювати соціальний контакт); розвинуті професійні якості і властивості (уважність, спостережливість, уміння рефлексувати щодо себе та іншого); акторські, творчі та організаторські здібності [3].

Емпатія є цілісним ієрархічно структурованим, багатовимірним утворенням. Відображення переживань та їх трансформація може бути різної міри складності і відбуватися на відповідних рівнях: неусвідомленому (фізіологічному), частково усвідомленому (психофізіологічному), усвідомленому (соціопсихологічному) і надсвідомому (духовному). Емпатія є засобом соціалізації й адаптації суб'єкта до навколишнього середовища, а також необхідною умовою гармонійного розвитку особистості. Емпатійність є необхідним елементом професіограми особистості соціономічних професій [2].

Дослідження емпатії як інтегративної якості особистості та аспекту професійного становлення майбутніх психологів потребує подальших досліджень і наукових розвідок, аналізу та розробки теоретичних і експериментальних досліджень.

Література:

1. Андрушко Я.С. Психокорекція: навч.-метод. посібник – Львів: ЛьвДУВС, 2017. – 212 с.
2. Журавльова Л.П. Ж91 Психологія емпатії: Монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. - 328 с.
3. Пов'якель Н.І. Професійна рефлексія психолога-практика // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – № 6 – 7. – С. 3 –
4. Роджерс К. Емпатія // Психологія мотивації та емоцій / За ред. Ю.Б. Гіппенрейтер і М. В. Фалікман. М., 2002.

НАДАННЯ МИТНИМ ОРГАНАМ УКРАЇНИ ПРАВООХОРОННИХ ФУНКЦІЙ: ВІДПОВІДНІСТЬ СТАНДАРТАМ ЄС ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАКОНОДАВЧОЇ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ

Наталія Ігорівна Білак,

к. юр. наук, викладач ОДУВС,

керівний партнер АО «СВІТЛО»,

керівник суб-грантового проєкту «ACCORD»,

що реалізується за підтримки ЄС

Питання наділення митних органів України повноцінними правоохоронними функціями, включаючи право на здійснення оперативно-розшукової діяльності (далі - ОРД), є однією з ключових складових поточної реформи митної справи та інтеграції до Європейського Союзу.

Історична ретроспектива демонструє наділеність національних митних органів подібними функціями, що підтверджується:

- функціонуванням в митній системі підрозділів митної варті;
- закріплення у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» [¹] (попередніх редакцій) положень щодо наділеності митних органів функціями ОРД, хоча на практиці ці повноваження не використовувались;

- чинний Митний кодекс України (далі - МК України) [²] містить елементи, характерні для правоохоронних органів (наприклад, положення про носіння зброї, хоча таки ця норма має лише декларативний характер);

- у Законі України «Про захист суддів та працівників митних органів» [³] визначено спеціальний захист працівників митних органів);

Водночас, єдиного розуміння митниці як правоохоронного органу на сьогодні в законодавстві немає, як і немає уніфікованого визначення правової категорії «правоохоронний орган».

Водночас міжнародний досвід провідних європейських країн підтверджує доцільність наділення митниць розширеними функціями. Так, у Німеччині, Польщі, Італії, Франції митні органи функціонують як квазі-правоохоронні органи або мають спеціалізовані підрозділи з широкими оперативно-розшуковими та слідчими повноваженнями для боротьби з митними злочинами (зокрема, контрабандою, економічними злочинами).

Важливо відмітити, що наразі розроблено проєкт Митного кодексу України [⁴], який має відповідати вимогам Митного кодексу Європейсь-

---

¹ Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність»

² Митний кодекс України

³ Законі України «Про захист суддів та працівників митних органів»

кого Союзу (далі – МК ЄС) [1]⁴. Примітно, що МК ЄС визначає загальні правила митної справи, проте правовий статус та наділення правоохоронними функціями залишається на вибір (дискреції) кожної держави-члена. Зазначене підтверджує можливість України обрати модель повноцінного правоохоронного органу або органу з правоохоронними функціями.

Важливим є факт, що у квітні 2025 року відбулися переговори у Брюсселі, де Європейська Комісія рекомендувала Україні розглянути прийняття моделі як правоохоронного органу із повноваженнями ОРД, що фактично свідчить про підтримку такої ініціативи з боку ЄС в контексті посилення боротьби з транскордонною злочинністю [6].

Оцінюючи процес інтеграції митного законодавства до вимог ЄС важливо акцентувати увагу на те, що загалом Україна продовжує здійснювати активні та системні кроки для приведення національних актів у відповідність до права ЄС, що має наслідком оновлення законодавчої митної бази, а також імплементацію окремих положень МК України. Зокрема, йдеться про прийняття: Закону України № 2510-IX від 15.08.2022 р. [7] (спрямований на впровадження європейських практик, підготовку до приєднання до Конвенції про спільний транзит (NCTS) [8] та захист прав суб'єктів ЗЕД); Закону України № 3926-IX від 22.08.2024 р. (чинний з 19.04.2025) [9] (конкретизує імплементацію положень МК ЄС, наближаючи національне законодавство до норм Європейського Союзу); Указу Президента України «Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки» [10]; Національної стратегії доходів до 2030 р. (КМУ № 1218-р від 27.12.2023)[11]; Плану заходів з виконання рекомендацій Єврокомісії 2024 р. (КМУ № 300-р, 2025) [12]; Плану пріоритетних дій Уряду на 2025

---

⁴ проєкт Митного кодексу України

⁵ Митного кодексу Європейського Союзу.

⁶ Брюсселі, де Європейська Комісія

⁷ Закону України № 2510-IX від 15.08.2022

⁸ Конвенції про спільний транзит (NCTS

⁹ Закону України № 3926-IX від 22.08.2024 р. (чинний з 19.04.2025)

¹⁰ Указу Президента України «Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки»

¹¹ Національної стратегії доходів до 2030 р. (КМУ № 1218-р від 27.12.2023)

¹² Плану заходів з виконання рекомендацій Єврокомісії 2024 р. (КМУ № 300-р, 2025)

р. (КМУ № 131-р від 09.02.2024) [13]; Плану законопроектної роботи Верховної Ради на 2025 рік (ВР № 4228-IX від 11.02.2025) [14] та ін.

З метою оцінки потреби та готовності до реформи, в межах реалізації суб - грантового проєкту «_____» ГО «МЦР» проведено опитування серед працівників митних та правоохоронних органів щодо доцільності надання митним органам статусу правоохоронного та права на здійснення ОРД. Результати наведено в таблиці.¹⁵

Група	Повна підтримка	Скоріше так, ніж ні	Загальна підтримка	Скоріше ні, ніж так	Повна незгода	Загальна незгода
Митні органи	14,6%	50,0%	64,6%	20,7%	-	20,7%
Правоохоронні органи	12,5%	50,0%	62,5%	25,0%	12,5%	37,5%

Як висновок слід відмітити, що більшість представників митних та правоохоронних органів (понад 60%) підтверджує доцільність розширення повноважень митниці шляхом надання їм права на ОРД, що слугує вагомим аргументом на користь законодавчого врегулювання

Водночас для успішної та збалансованої імплементації правоохоронних функцій у діяльність митних органів необхідно вирішити низку питань, серед яких:

1) який статус для національної моделі митниці обрати: повноцінний правоохоронний орган чи орган з правоохоронними функціями (квазі-правоохоронний)? Врахування міжнародного досвіду свідчить про ефективність другої моделі з чітко окресленими повноваженнями.

2) Чи мають повноваження ОРД бути надані виключно управлінню боротьби з контрабандою (тобто тим, хто виконує оперативні повноваження), чи такими функціями мають бути наділені й працівники на митних постах, які здійснюють безпосередній контроль? Останнє потребує ретельної оцінки ризиків зловживань.

3) Необхідно забезпечити приведення усіх суміжних норм у відповідність, включаючи зміни до ЗУ «Про ОРД» [16], Кримінального процесуального кодексу України [17] та низки інших законодавчих актів.

¹³ Плану пріоритетних дій Уряду на 2025 р. (КМУ № 131-р від 09.02.2024)

¹⁴ Плану законопроектної роботи Верховної Ради на 2025 рік (ВР № 4228-IX від 11.02.2025)

¹⁵ Звіт опитування митників _Звіт опитування правоохоронців

¹⁶ ЗУ «Про ОРД»

¹⁷ Кримінального процесуального кодексу України

Загалом надання митним органам України правоохоронних функцій та права на ОРД є стратегічною необхідністю для:

- ефективної боротьби з митними правопорушеннями (контрабандою, ухиленням від сплати податків);
- виконання зобов'язань щодо європейської інтеграції;
- наближення до найкращих міжнародних практик (Німеччина, Польща, Італія, Франція).

Консенсус експертного середовища та наявність стратегічних документів створюють сприятливі умови для законодавчої імплементації вже у найближчій перспективі. Ключовий виклик — знайти збалансоване рішення щодо обсягу та суб'єктів надання цих повноважень.

Література:

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>

2. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>

3. Про захист суддів та працівників митних органів: Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>

4. Проект Митного кодексу України. URL: https://customs.gov.ua/web/content/19520?unique=f1839a47e7d9367a1e38164ae607fe08ba19e151&download=true&fbclid=IwQ0xDSwNIu6FleHRuA2FlbQIxmQABHqQYKydp1GFO7D-NX1tkuZgTwwXXxPagPK_Oi_ZmyD5IBAMQESm_iV1k_Z8xGWc_aem_w9SO4WzGXo1bEKgrEoutTw

5. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 952/2013 від 9 жовтня 2013 року про встановлення Митного кодексу Союзу Митний кодекс Європейського Союзу: Міжнародний документ від 09.10.2013 р. № 952/2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_009-13#Text

6. Українська делегація в Брюсселі завершила скринінг за Розділом 29 «Митний Союз». Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/ukrainska_delegatsiia_v_briusseli_zavershila_skrining_z_rozdilom_29_mitnii_soizu-5111

7. Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо деяких питань виконання глави 5 розділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України № 2510-IX від 15.08.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2510-20#Text>

8. Конвенція про процедуру спільного транзиту: Міжнародний документ від 20.05.1987 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-87#Text

9. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу: Закон України № 3926-IX від 22.08.2024 р. (чинний з 19.04.2025): URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3926-20#Text>

10. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки: Указ Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text>

11. Національна стратегія доходів до 2030 р. (КМУ № 1218-р від 27.12.2023): . URL:

12. Про затвердження плану заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2024 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 березня 2025 р. № 300-р: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/300-2025-%D1%80#Text>

13. Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2025 рік: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 131-р від 09.02.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/131-2025-%D1%80#Text>

14. Про План законопроектної роботи Верховної Ради України на 2025 рік: Постанова Верховної Ради № 4228-IX від 11.02.2025 р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4228-20#Text>

15. Звіт за результатами порівняльного дослідження думок працівників митних та правоохоронних органів. 2025 рік. ГО «Молодіжний центр розвитку».

16. Кримінально процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ У ДИТЯЧОМУ СЕРЕДОВИЩІ

В.П. Капуляк, заступник начальника
управління інформаційно-аналітичної підтримки
ГУНП в Одеській області, полковник поліції

Дослідження проблеми організаційно-правового забезпечення запобігання правопорушенням, що вчиняються дітьми, має важливе значення як для практики, так і для науки, оскільки воно сприяє створенню ефективних механізмів захисту прав та інтересів дітей, забезпеченню їхньої безпеки та благополуччя, а також формуванню відповідальної громадянської позиції.

Предмет даного дослідження частково висвітлено у працях українських правознавців. Так, М. Корнієнко, А. Сухарева розглянули Європейський досвід подолання прояву протиправної поведінки в дитячому сере-

довищі, на прикладі Великої Британії, Німеччини, Франції, Італії [1, с.184]. К. Мураненко вивчала зарубіжний досвід профілактики правопорушень серед неповнолітніх та визначала основні аспекти ефективної профілактики правопорушень, на які необхідно звернути увагу в процесі становлення системи профілактики правопорушень неповнолітніх в Україні [2, с.90]. К. Пісоцька та Т. Борисенко проаналізували досвід превентивної діяльності поліції США та шляхи його провадження у вітчизняну доктрину [3, с.75].

Щодо характеристики правопорушень, що вчиняються дітьми, то слід вказати наступне. Правопорушення, які вчиняються дітьми, можуть мати характерні особливості:

- діти можуть бути причетними як до адміністративних, так і до кримінальних правопорушень. Адміністративні порушення зазвичай вчиняють у шкільному середовищі або в межах місцевої громади й охоплюють такі дії, як порушення громадського порядку, участь у конфліктах між учнями, недотримання правил дорожнього руху тощо. Кримінальні ж правопорушення включають більш серйозні діяння – крадіжки, грабежі, розбої, злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних речовин, а також інші види протиправної діяльності;

- мотиви скоєння правопорушень дітьми можуть бути різноманітними й залежать від багатьох чинників – впливу оточення, сімейних проблем, труднощів у навчанні, тиску з боку однолітків, а також емоційних чи психологічних розладів;

- реакція суспільства та системи ювенальної юстиції на правопорушення, скоєні дітьми, зазвичай відзначається більш поблажливим і розуміючим підходом, адже враховується специфіка їхнього віку та соціального становища. Основна увага приділяється не стільки покаранню, скільки реабілітації, вихованню та подальшому позитивному розвитку неповнолітніх, які порушили закон [4, с. 85].

Особливості профілактики включають розуміння особливостей розвитку дитини, соціального середовища, в якому вона зростає, та особливостей суб'єктів правопорушень. Зосередження уваги на профілактиці правопорушень серед дітей важливе через низку таких причин:

- **особливості розвитку та поведінки дітей** – діти перебувають на етапі інтенсивного фізичного, психічного та емоційного становлення. Їхня поведінка та реакції на події довкола суттєво відрізняються від поведінки дорослих. Тому профілактичні заходи мають враховувати ці вікові особливості, зосереджуючись на формуванні соціальних, емоційних і пізнавальних умінь дитини;

- **вплив оточення та виховання** – оточення, у якому виховується дитина, суттєво впливає на формування її поведінки. Ефективна профілактична робота повинна передбачати тісну взаємодію між родиною, навчальними закладами та громадськими організаціями. Така співпраця

сприяє створенню умов, що забезпечують гармонійний розвиток дитини та формування в неї моральних і етичних цінностей;

➤ **ризик та вразливість дітей** – деякі діти зростають у несприятливих умовах – це може бути бідність, насильство в сім'ї, залежність батьків від алкоголю чи наркотиків, а також нестача доступу до освіти й медичної допомоги. Такі обставини підвищують ризик девіантної поведінки та правопорушень. Тому профілактична робота має бути спрямована на усунення цих небезпечних факторів і надання всебічної підтримки дітям, які опинилися у складних життєвих ситуаціях.

Відтак, дійсно, профілактика правопорушень серед дітей вимагає специфічного підходу, що враховує їхні особливості, ризики та потреби. Це передбачає розробку комплексних програм, спрямованих на створення сприятливого середовища для здорового розвитку, виявлення та профілактику ризикових факторів та надання підтримки вчасно для запобігання подальшому вчиненню правопорушень.

Запобігання правопорушенням слід розглядати як важливу складову державної політики. Державні органи, уповноважені на здійснення такої діяльності, мають відповідні повноваження для протидії правопорушенням. У межах своєї компетенції вони зобов'язані реалізовувати заходи, спрямовані на попередження негативних соціальних явищ – як через системну профілактичну роботу, так і через реагування на конкретні ситуації.

Література:

1. Корнієнко М.В., Сухарева А.О. Європейський досвід подолання прояву протиправної поведінки в дитячому середовищі. *«Південноукраїнський правничий часопис»*. №4/2022. С.182-188 http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/4/part_2/28.pdf
2. Мураненко К.Ю. Зарубіжний досвід профілактики правопорушень серед неповнолітніх. *PSYCHOLOGICAL JOURNAL*. № 2 (22). 2019. С. 85-98.
3. Pisotska K., Borysenko T. Preventive activity of the juvenile prevention police: the experience of the USA and ways of its introduction into the national doctrine. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2022. Special Issue № 1. pp. 71-78.
4. Капуляк В.П. Правове та організаційне забезпечення запобігання правопорушенням, що вчиняються дітьми. дис. д-ра філос.: 081. Одеса, 2024. С. 203

ГЕНЕЗА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЦЕСІВ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ НАР- КОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ ТА ПРЕКУРСОРІВ

*Анастасія Олександрівна Морар,
студентка 5 групи 4 курсу спеціальності 081 «Право»
інституту права та безпеки
Науковий керівник: **Олег Володимирович Матвєєвський**,
старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
інституту права та безпеки
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Зародження судової експертизи речовин на українських землях має глибоке коріння, хоча її інституційне оформлення відбулося значно пізніше. Початкові форми експертної діяльності, пов'язані з дослідженням невідомих речовин, отрут або лікарських засобів, можна простежити у практиці аптекарів та лікарів, чиї знання залучалися для потреб правосуддя ще в дореволюційний період. Системний розвиток розпочався у XX столітті [1].

Ключовим етапом стало створення у 1923 році Кабінетів науково-судової експертизи (КНСЕ), зокрема у Харкові, тодішній столиці УСРР. Завдяки ініціативі видатного українського судового медика М.С. Бокаріуса було реалізовано ідею створення Харківського, а також відновлення роботи Київського та Одеського КНСЕ. Прийняття Радою Народних Комісарів УСРР постанови від 10 липня 1923 року про створення КНСЕ в системі Народного комісаріату юстиції стало першим нормативним актом, що регулював їхню діяльність. На початкових етапах домінували медичні та загальнохімічні підходи, оскільки судова хімія розглядалася як розділ токсикологічної хімії, що обслуговував потреби судово-медичної експертизи [1].

З наростанням проблеми незаконного обігу наркотиків у радянський період виникла нагальна потреба у спеціалізованих експертних дослідженнях цих речовин. Значну роль у дослідженні наркотичних засобів відігравали відомчі експертні служби, зокрема підрозділи Міністерства внутрішніх справ та Міністерства охорони здоров'я. Саме в системі МВС почали формуватися спеціалізовані експертно-криміналістичні підрозділи. Значний внесок у розвиток методології та підготовку кадрів зробили науково-дослідні інститути судових експертиз системи Міністерства юстиції [2]. Цей період характеризувався поступовою централізацією та спеціалізацією експертної діяльності.

Здобуття Україною незалежності відкрило новий етап у розвитку судово-експертної діяльності. Однією з фундаментальних подій стало прийняття Закону України "Про судову експертизу", який заклав правові, організаційні та фінансові основи цієї діяльності. Важливий вплив також справили Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК), що регулює порядок залучення експерта та використання його висновку як доказу.

Особливе значення має динаміка правового поля. Постійне оновлення Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (наприклад, Постанова КМУ № 770) є прямою реакцією на міжнародні тенденції та появу нових психоактивних речовин. Наприклад, зміни, датовані березнем 2025 року, передбачають легалізацію обігу деяких речовин (наприклад, ЛСД, псилоцибіну) для наукових та навчальних цілей за наявності відповідних сертифікатів та ліцензій. Цей нормативний зсув створює принципово новий виклик для судових експертів. Якщо раніше завдання експерта було однозначним (ідентифікувати та кількісно визначити заборонену речовину), то тепер до цього додається більш складна, контекстуальна складова – оцінка правового статусу з урахуванням мети використання та наявності відповідних ліцензій. Це вимагає від експерта не лише глибоких хімічних знань, але й постійного моніторингу та досконалого знання актуального нормативного регулювання, що суттєво ускладнює предмет експертизи.

Крім того, внесені у жовтні 2024 року зміни до Закону України "Про судову експертизу" запровадили безстроковість свідоцтв судових експертів, що поєднується з оновленими вимогами до підвищення кваліфікації. Це свідчить про намагання держави підвищити професійний рівень експертів та посилити контроль за їхньою діяльністю.

Незважаючи на значний шлях розвитку, сучасний стан призначення та проведення судових експертиз НЗ, ПР, АП в Україні характеризується низкою системних проблемних питань. Ці проблеми охоплюють як організаційно-процесуальні, так і матеріально-технічні аспекти, створюючи кумулятивний негативний ефект.

Ефективність експертного дослідження значною мірою залежить від якості взаємодії між слідчим (або іншим ініціатором експертизи) та судовим експертом. Однак ця взаємодія часто ускладнюється через низку чинників. По-перше, у Кримінальному процесуальному кодексі України відсутнє чітке законодавче визначення поняття "взаємодія" та її форм у контексті відносин слідчого з експертом. На практиці це призводить до некоректного формулювання питань, що виносяться на вирішення експертизи, та ненадання експерту всіх необхідних матеріалів і відомостей про обставини справи [3]. Якщо слідчий не консультується з експертом перед призначенням експертизи, особливо у складних випадках з новими речовинами, експерт позбавлений можливості провести всебічне та об'єктивне дослідження.

Іншою значною проблемою є розрив між декларованою рівністю сторін та практичною реальністю у забезпеченні прав сторони захисту. Кримінальне процесуальне законодавство України передбачає можливість залучення експерта не лише стороною обвинувачення, але й стороною захисту [2]. Однак реалізація цих прав на практиці стикається з низкою труднощів. Існує невизначеність процесуальної форми звернення адвоката до експертної установи. Крім того, існує нерівність можливостей сторін у доступі до об'єктів дослідження та отриманні зразків для порівняльного аналізу, що особливо актуально для ідентифікаційних експертиз. Неповна реалізація права на експертне дослідження для сторони захисту обмежує її здатність спростовувати доводи обвинувачення та може призводити до затягування розгляду справи, а в найгіршому випадку — до постановлення помилкових судових рішень.

Однією з найгостріших системних проблем, що суттєво обмежує можливості підвищення ефективності експертизи, є недостатнє матеріально-технічне та фінансове забезпечення державних спеціалізованих експертних установ [3]. Це проявляється у застарілому обладнанні, браку сучасних аналітичних приладів, недостатньому фінансуванні на придбання реактивів, стандартних зразків та витратних матеріалів. Недостатнє фінансування є кореневою проблемою, яка створює замкнене коло неефективності. Без інвестицій у сучасне обладнання, як-от газові хроматографи з мас-спектрометричними детекторами (ГХ-МС) або рідинні хроматографи з тандемною мас-спектрометриєю (РХ-МС/МС), неможливо ефективно реагувати на нові виклики, пов'язані з поширенням НІПР. Це системне обмеження, яке гальмує модернізацію, впровадження міжнародних стандартів якості та розробку нових методик дослідження. Відсутність адекватного технічного оснащення напряму знижує швидкість, точність та повноту експертних досліджень.

Література:

1. Донцов Д.Ю., Матвєєвський О.В., Позігун І.О., Саїнчин С.О. Призначення та проведення судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень про наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори: постановка проблеми. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. №10. С.639-643 , http://lsej.org.ua/10_2024/154.pdf
2. Габрелян А. Вектор розвитку України: дилема вибору. Матеріали конференцій МЦНД, 2021. URL:<https://doi.org/10.36074/mcnd-19.02.2021.lawgov.02>
3. Юнацький О. В. Проблемні питання призначення судової експертизи наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Матеріали науково-практичної конференції Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики. Харків, 2018

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

*Катерина Леонідівна Карацук,
доцент кафедри, доктор філософії в галузі права
Приватна виконавиця виконавчого округу м. Києва,
Голова Комітету з медіації та інших видів
альтернативного врегулювання спорів при Раді
приватних виконавців України, Голова Первинної організації
Всеукраїнської професійної спілки
„Національної спілки приватних виконавців,, у м. Києві*

Актуальність дослідження зумовлена безпрецедентними викликами, що постали перед українським суспільством та державою в умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації. Процес формування національно-патріотичної свідомості молоді набуває стратегічного значення, оскільки сучасна війна є не лише військовим конфліктом, а й зіткненням цивілізаційних цінностей, ідентичностей та світоглядів [1, с. 45]. У цьому контексті, ефективне національно-патріотичне виховання виступає як ключовий фактор забезпечення національної стійкості, консолідації суспільства та готовності майбутніх поколінь до захисту державного суверенітету та територіальної цілісності України. Питання модернізації та адаптації виховних стратегій у вищій та загальній освіті, а також у позашкільній діяльності, є критично важливим для формування активної громадянської позиції, здатної протистояти зовнішнім та внутрішнім деструктивним впливам.

Метою роботи є комплексний аналіз ключових викликів, що стоять перед системою національно-патріотичного виховання молоді в умовах воєнного часу та повоєнного відновлення, а також обґрунтування пріоритетних напрямків його модернізації та оптимізації для формування всебічно розвиненої, патріотичної та відповідальної особистості.

Для досягнення поставленої мети було визначено наступні завдання:

* Ідентифікувати та класифікувати основні військово-безпекові, інформаційно-пропагандистські та соціально-психологічні виклики, що впливають на процес національно-патріотичного виховання молоді.

* Проаналізувати вплив нормативно-правових змін, зокрема щодо Базової військової служби та підготовки, на формування практичної складової патріотизму.

* Дослідити роль та потенціал волонтерського руху, ветеранського наставництва та освітніх ініціатив у формуванні національної ідентичності та громадянської відповідальності молоді.

* Розробити конкретні рекомендації щодо інтеграції інноваційних підходів та механізмів у систему національно-патріотичного виховання.

Дослідження проводилось із застосуванням системного підходу, що дозволяє розглядати національно-патріотичне виховання як цілісну, взаємопов'язану систему елементів.

Використано методи аналізу (нормативно-правової бази, наукових публікацій, інформаційних джерел), синтезу (узагальнення педагогічного досвіду та кращих практик), порівняння (стратегій виховання до та під час повномасштабної війни) та прогнозування (розвитку виховних підходів у майбутньому).

Серед основних викликів сьогодення, що потребують негайної та ефективної відповіді від системи національно-патріотичного виховання, виділяються три ключові групи:

- * Військово-безпекові виклики. Пряма військова загроза та активні бойові дії висувають вимогу до формування у молоді не лише теоретичного розуміння патріотизму, а й конкретних знань та навичок, що можуть бути застосовані для захисту держави та власного життя. Це включає:

- * Необхідність інтеграції елементів домедичної допомоги (Tactical Combat Casualty Care – TCCC), початкової військової підготовки (ПВП) та цивільного захисту у виховний та навчальний процес. Формування базових навичок виживання, надання першої допомоги та орієнтування у кризових ситуаціях є невід'ємною частиною сучасного патріотичного виховання.

- * Формування культури безпеки та психологічної стійкості. Молодь має бути готовою до можливих загроз, володіти навичками адекватного реагування на надзвичайні ситуації та мати сформовану психологічну готовність до протистояння новим викликам.

- * Законодавчі зміни. Важливим кроком у відповідь на ці виклики стало запровадження з 2025 року Базової загальновійськової підготовки (БЗВП) для студентів вищих навчальних закладів та Базової військової служби (БВС), що замінює строкову службу. Ці нововведення спрямовані на створення системи підготовки резерву та підвищення обороноздатності держави. Успішне проходження БЗВП/БВС стає не лише обов'язком, а й умовою для майбутнього працевлаштування на державну службу, що підкреслює її важливість для формування громадянської та професійної відповідальності [4]. Ці зміни вимагають не лише розробки нових навчальних програм, а й комплексної перебудови виховної роботи у закладах освіти, де патріотизм набуває конкретно-практичного виміру, поєднуючи академічні знання з реальними навичками захисту.

- * Інформаційно-пропагандистські виклики. Сучасна війна є значною мірою війною інформаційною, де молодь є однією з найбільш вразливих груп населення через активне користування соціальними мережами та цифровими платформами.

- * Агресивний вплив дезінформації та маніпуляцій ворога через різні канали комунікації (соцмережі, фейкові новини, пропагандистські нара-

тиви) спрямований на розкол суспільства, дискредитацію державної влади та Збройних Сил України.

* Необхідність розвитку медіаграмотності та критичного мислення. Першочерговим завданням є формування у молоді здатності аналізувати інформаційні потоки, розрізняти достовірні та фейкові повідомлення, ідентифікувати маніпулятивні технології [2, с. 112]. Це включає навчання пошуку першоджерел, перевірки фактів та формування стійкості до емоційного впливу пропаганди.

* Формування правової свідомості та відповідальності. Важливим аспектом є розуміння юридичних наслідків поширення деструктивного контенту, закликів до сепаратизму або виправдання агресії, а також усвідомлення ролі кожного громадянина в інформаційній безпеці держави.

* Соціально-психологічні виклики. Тривала війна має глибокий вплив на психологічний стан молоді, що вимагає специфічних підходів до виховання.

* Психологічна травматизація війною. Багато молодих людей пережили або переживають втрати, вимушене переселення, стрес від бойових дій або інформаційний тиск. Це вимагає впровадження програм психологічної підтримки, навчання стійкості та навичок подолання травм.

* Ризик формалізації патріотичного виховання. Існує загроза, що патріотичне виховання може перетворитися на збірку формальних заходів без реального залучення молоді та усвідомлення громадянами України його справжньої цінності. Важливо уникати надмірного ідеологізування та зосередитися на формуванні ширих патріотичних почуттів через діяльність, особистий приклад та ціннісні орієнтири.

* Розвиток етичних цінностей та поваги до права. Виховання має бути спрямоване на розвиток чесності, гідності, взаємоповаги, солідарності, що є невід'ємною частиною громадянського патріотизму та фундаментом правової держави.

Основними результатами дослідження є визначення пріоритету діяльнісного підходу у національно-патріотичному вихованні. Запровадження обов'язкової Базової загальновійськової підготовки (БЗВП) та Базової військової служби (БВС) є переходом від декларативного патріотизму до практичної готовності до захисту держави. Це створює нові можливості для інтеграції військово-патріотичної складової в освітній процес, надаючи молоді реальні знання та навички, а не лише теоретичні уявлення. Успішне проходження цієї підготовки стає однією з умов для майбутнього працевлаштування на державну службу, що підкреслює її значення для формування відповідального громадянина [4].

Найбільш ефективними формами виховання, що відповідають викликам сьогодення, визнано:

* Активну волонтерську діяльність та участь у проєктах підтримки Збройних Сил України, де молодь безпосередньо долучається до допомоги країні, відчуває свою значущість та єдність з нацією.

* Наставництво з боку ветеранів та військовослужбовців, які пройшли горнило війни. Їхній особистий досвід, розповіді про мужність та жертвовність є потужним інструментом для формування патріотичних почуттів та усвідомлення важливості захисту Вітчизни.

* Створення молодіжних просторів, клубів та проєктів, орієнтованих на вивчення сучасної історії України, її героїки, подвигів захисників та культурної спадщини. Важливо акцентувати увагу на подіях останніх років, формуючи розуміння причин та наслідків війни, усвідомлення цінності незалежності та суверенітету.

* Розвиток проєктів з медіаграмотності та протидії дезінформації, що допоможуть молоді орієнтуватися в інформаційному просторі та розрізнати правду від маніпуляцій.

* Впровадження програм психологічної реабілітації та підтримки, спрямованих на подолання наслідків травматичного досвіду та формування психологічної стійкості. Доведено, що справжній патріотизм молоді має ґрунтуватися не лише на реакції на зовнішню загрозу, а й на глибокій повазі до власної історії, культури, мови та традицій [3]. Саме усвідомлення приналежності до великої нації, яка має давню історію державотворення та боротьби за незалежність, є міцним фундаментом для формування стійкої національної ідентичності.

Висновки. Удосконалення системи національно-патріотичного виховання молоді в Україні вимагає його системної адаптації до умов тривалої війни та повоєнного відновлення. Це передбачає не лише оновлення змісту та форм роботи, а й інтеграцію практичної (включно з військовою) складової, розвиток медіаграмотності, а також формування високого рівня громадянської відповідальності. Ефективне патріотичне виховання має ґрунтуватися на принципах діяльнісного підходу, особистого прикладу, поваги до історії та культури, а також на розвитку критичного мислення та правової свідомості. Лише комплексний підхід, що охоплює освітній процес, позашкільну діяльність, взаємодію з військовими та ветеранами, а також створення сприятливого інформаційного середовища, дозволить виховати покоління, здатне не лише захищати, а й активно розбудовувати демократичну, сильну та суверенну Україну.

Література:

* Бондарчук С. Виклики національній свідомості в умовах гібридної війни // Педагогіка і освіта. 2023. № 2 (14). С. 40–50.

* Коваленко В. Медіаграмотність як елемент національної безпеки. Київ: Видавництво «Освіта», 2022. 200 с.

* Ткаченко О. Ціннісні орієнтири патріотичного виховання студентської молоді // Науковий вісник. 2024. № 1. С. 95–105.

* Базова військова служба та підготовка: що потрібно знати кадровикам // Kadroland. URL: <https://kadroland.com/news/5747-bazova-viiskova-sluzba-ta-pidgotovka-shho-potribno-znati-kadrovikam-u>

ДЕФІНІЦІЙНИЙ АНАЛІЗ СУМІЖНИХ ПОНЯТЬ «ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА» ТА «КІБЕРБЕЗПЕКА»

Андрій Павлович Шаронов,

*перший заступник начальника Департаменту кіберполіції НПУ,
аспірант Одеського державного університету внутрішніх справ*

Зростання обсягів кіберзлочинності, масштаби інформаційної війни, маніпулятивний вплив на суспільну свідомість, а також кібератаки на критичну інфраструктуру актуалізують потребу не лише в розробленні дієвих механізмів протидії загрозам, а й у формуванні уніфікованого понятійного апарату, який дає змогу адекватно реагувати на виклики в інформаційній сфері.

Відсутність чіткого розмежування понять «інформаційна безпека» та «кібербезпека» у національному та міжнародному законодавстві, а також у міждисциплінарному науковому полі ускладнює розроблення ефективних стратегій, координацію міжгалузевої політики та міжнародну співпрацю. Саме тому системний дефініційний аналіз є важливою складовою теоретичного підґрунтя сучасної безпекознавчої науки.

Відповідно до Стратегії інформаційної безпеки, яка затверджена Указом Президента України від 28.12.2021 року № 685/2021 інформаційна безпека – це складова національної безпеки України, що означає стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави в інформаційній сфері, за якого забезпечуються конституційні права на інформацію та ефективна протидія загрозам, пов’язаним з поширенням недостовірної, деструктивної чи конфіденційної інформації [1].

У тому ж 2021 році в українське правове поле поповнилося новим нормативним документом у сфері забезпечення безпечного кіберпростору – Стратегією кібербезпеки України, що визначає комплексні засади формування стійкої та безпечної цифрової екосистеми держави та спрямована на забезпечення національних інтересів у кіберпросторі та інтеграцію України до європейського та міжнародного безпекового середовища [2].

Оскільки Стратегія кібербезпеки не надає тлумачення терміна кібербезпека, звернемось до п. 5 ст. 1 закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», де кібербезпеку визначено як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору, за якої забезпечуються сталий розвиток інформаційного суспільства та циф-

рового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці України у кіберпросторі [3].

Забезпечення кібербезпеки є важливим для сталого функціонування інформаційного суспільства, адже воно дає змогу захищати електронні ресурси від несанкціонованого доступу, атак чи порушення їхньої роботи. Це особливо актуально для захисту державної інфраструктури, банківських систем, об'єктів критичної інфраструктури, а також приватних компаній і персональних даних громадян, особливо під час війни [4; 8].

В науковому дискусії з піднятого питання можна виділити думку Сопілко І.М., який розглядає кібербезпеку як форму інформаційної безпеки, як її складового елемента нарівні з криптографією і подібними категоріями [5; с. 112].

Кривешко І.В. та Михайліна Т.В. стверджують, що забезпечення інформаційної безпеки має ґрунтуватися на поєднанні як юридичних, так і неюридичних засобів [6, с. 45], а нормативна основа інформаційних відносин та забезпечення інформаційної безпеки має складатися з таких компонентів: 1) правові норми (національного та міжнародного рівня); 2) корпоративні норми; 3) інформаційна культура [7, с. 303].

Для зручності розуміння спільного та відмінного в дефініціях «інформаційна безпека» (ІБ) та «кібербезпека» (КБ), розглянемо таблицю нижче.

Параметр аналізу	Спільне	Відмінне
Онтологічна ідентифікація	Обидва описують стан/спроможність захищеності життєво важливих інтересів	ІБ: вся інформаційна сфера (у т. ч. офлайн, медіа). КБ: обмежена цифровим середовищем. Орієнтація на виявлення, запобігання й нейтралізацію загроз у кіберпросторі
Логіко-семантичні ознаки	Обидва належать до класу безпеки інформаційної діяльності	ІБ: акцент на достовірність/об'єктивність інформації, свобода й права людини в інформаційній сфері, протидія дезінформації та інформаційним операціям. КБ: акцент на кіберризиках/інцидентах і стійкості цифрового середовища.
Структурно-	Мають багаторів-	ІБ: контентні, правозахисні,

реляційний про- філь	неві зв'язки «держав- жава–суспільство– організації– громадяни»	інформаційно-комунікаційні відносини. КБ: мережеві/технічні відно- сини, CERT, OT/ICS, IoT.
Контекст і праг- матика	Служать цілям нацбезпеки та пу- блічної політики	ІБ: протидія дезінформації, забезпечення достовірної ін- формації. КБ: експлуатаційний захист сервісів/мереж, державних і критичних систем, інтернет- екосистеми, реагування на інциденти.
Нормативно- правовий статус	Закріплені в актах державної політи- ки	ІБ – значно ширше поняття, ніж КБ .
Операціоналізація та вимірюваність	Вимагають інди- каторів ефектив- ності та монітори- нгу	ІБ: соціально-правові та кон- тентні показники (дос- туп/достовірність/захист тає- мниць). КБ: техніко-операційні мет- рики (MTTD/MTTR, EDR/SIEM, patching, стійкість сервісів).
Темпорально- просторова ви- значеність	Діють безперерв- но та системно	ІБ: охоплює онлайн- і офлайн- простори. КБ: обмежена кіберпростором (мережі, ІКТ, КІК).
Емпіричні прик- лади	Ілюструються як інцидентами, так і превенцією	ІБ: кампанії дезінформації; незаконне розповсюдження секретних даних; обмеження доступу до правдивої інфор- мації. КБ: DDoS, фішинг, злам ві- домчих мереж, атаки.

Таким чином, інформаційна безпека широка політико-правова дефініція, яка потребує програмної операціоналізації, кібербезпека ж – чітка просторово-ризикова дефініція – легко вимірюється стандартами та процедурами реагування.

Основним критерієм розмежування є середовище та характер загроз: інформаційна безпека охоплює інформаційну сферу (включно з офлайн-

контентом і правами людини на інформацію), тоді як кібербезпека стосується ризиків та інцидентів у кіберпросторі та стійкості цифрових сервісів.

Для державної політики інформаційна безпека визначає стратегічні цілі в комунікаційній та правозахисній площині, а кібербезпека – операційні механізми виявлення/реагування та технічні стандарти.

Література:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки». Указ Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069>

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України». Указ Президента України; Стратегія від 26.08.2021 № 447/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text>

3. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>

4. Ісмаїлов К.Ю. Поняття «кібербезпека» та «інформаційна безпека». Типологія безпеки. Актуальні проблеми автоматизації та управління: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 25 листопада 2016 р. Луцьк: Луцький національний технічний університет, 2016. № 4. С. 32-33.

5. Сопілко І.М. Інформаційна безпека та кібербезпека: порівняльно-правовий аспект. Юридичний вісник. № 2 (59) 2021. С. 110-115.

6. Кривешко І.В. Інформаційна культура як правовий феномен. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. № 1-2. 2022. С. 42-46.

7. Кривешко І.В., Михайліна Т.В. Нормативне забезпечення інформаційної та кібербезпеки у сучасному суспільстві. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Відновлення України у повоєнній часі: виклики, стратегічні пріоритети, ресурсне забезпечення, потенціал майбутнього розвитку»*. Донецький національний університет ім. Василя Стуса (10-11.10.2024). с. 303-306.

8. Грохольський В.Л., Ісмаїлов К.Ю., Форос Г.В. Науково-практичний коментар до Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» / за заг. ред. д.ю.н., проф. В.Л. Грохольського. Одеса: ОДУВС, 2020. 142 с.

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ДЕРЖАВНОЮ ПРИКОРДОННОЮ СЛУЖБОЮ УКРАЇНИ

*Костянтин Антонович Казмірук,
аспірант закладу вищої освіти
«Міжнародний університет бізнесу і права»*

У сучасних умовах воєнного стану питання забезпечення дотримання прав людини набуває особливої актуальності, адже державні органи змушені поєднувати виконання безпекових завдань із дотриманням міжнародних стандартів прав людини. Державна прикордонна служба України, як військове формування зі спеціальними правоохоронними функціями, відіграє ключову роль у забезпеченні національної безпеки, охороні державного кордону та захисті суверенітету держави. Водночас її діяльність має ґрунтуватися на принципах законності, гуманізму та поваги до людської гідності. Саме тому дослідження механізмів забезпечення дотримання прав людини в діяльності Державної прикордонної служби під час воєнного стану є надзвичайно важливим як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується масштабними викликами, пов'язаними із збройною агресією Російської Федерації проти України. У зв'язку з цим в державі Указом Президента [1] запроваджено воєнний стан, що зумовило необхідність перегляду підходів до діяльності органів публічної влади, зокрема у сфері забезпечення прав і свобод людини. В умовах підвищених загроз національній безпеці особливого значення набуває діяльність Державної прикордонної служби України, яка виступає ключовим інститутом у системі забезпечення державної безпеки та захисту прав громадян, адже саме цей орган безпосередньо здійснює охорону кордонів нашої держави, протидіє злочинності та забезпечує публічну безпеку.

Конституцією України гарантовано, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави[2]. Однак, дотримання прав людини під час воєнного стану є складним і багатограним процесом, адже держава змушена вдаватися до тимчасового обмеження окремих конституційних прав і свобод .

Так, Законом України «Про правовий режим воєнного стану» зазначено, що воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місце-

вого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень[3]. І навіть за таких умов держава зобов'язана діяти у межах закону та гарантувати базові права особи відповідно до Конституції України, норм міжнародного гуманітарного права та міжнародних стандартів у сфері прав людини. Слід наголосити, що держава може обмежувати окремі права і свободи громадян, проте такі обмеження повинні мати тимчасовий характер, бути юридично обґрунтованими, пропорційними та відповідати вимогам міжнародного права. Зокрема, Конституція України та міжнародні акти, ратифіковані нашою державою, визначають коло прав, які не можуть бути обмежені за жодних обставин, це право на життя, гідність, свободу від катувань, жорстокого або нелюдського поводження, право на справедливий суд тощо.

У сучасних умовах збройної агресії проти України питання забезпечення прав і свобод громадян набуває особливої актуальності, адже саме від ефективності дій органів публічної влади, особливо Державної прикордонної служби України, залежить рівень довіри суспільства до держави та її спроможність функціонувати як демократичної правової системи. Саме від діяльності прикордонників залежить перше враження людини, яка проходить прикордонні пункти пропуску. Прикордонні пункти пропуску це особливі становища, де перетинаються інтереси державної безпеки, міжнародного права, міграційної політики та особистих прав людини. Саме тут державна влада безпосередньо взаємодіє з громадянами та іноземцями, а отже, будь-яке порушення прав може мати не лише індивідуальні, але й міжнародні наслідки. В умовах сучасних викликів, пов'язаних із воєнним станом, зростанням міграційних потоків, протидією незаконній діяльності на кордоні, Державна прикордонна служба України здійснює широкий спектр повноважень, які потребують суворого дотримання законності та гуманності. Питання прав людини набувають особливої актуальності, оскільки контрольні процедури, перевірка документів, затримання чи обмеження у пересуванні мають відбуватися виключно в межах правових норм і з урахуванням принципів недискримінації, поваги до гідності та пропорційності державного втручання. Забезпечення прав і свобод громадян на прикордонних пунктах пропуску передбачає ефективну взаємодію між прикордонниками, митними, міграційними, правоохоронними органами та міжнародними інституціями.

Слід зазначити, що ефективність механізму забезпечення дотримання прав людини залежить від кількох чинників: рівня професійної підготовки прикордонників, дотримання принципу пропорційності при обмеженні прав, наявності громадського контролю та належного реагування на ви-

падки зловживань владними повноваженнями. Важливою умовою залишається впровадження стандартів прав людини у практичну діяльність прикордонників, зокрема через навчання, підвищення правової культури та прозорість роботи. Саме системний підхід до цих питань є запорукою формування позитивного іміджу держави, зміцнення її авторитету на міжнародній арені та гарантування безумовного дотримання прав людини у прикордонному просторі.

Таким чином, механізм забезпечення дотримання прав людини під час воєнного стану в діяльності Державної прикордонної служби України базується на поєднанні правових, організаційних та контрольних інструментів, де важливу роль відіграє належне нормативне регулювання, професійна підготовка персоналу, ефективний внутрішній контроль та взаємодія з іншими правоохоронними і правозахисними органами. Забезпечення прав людини навіть в умовах воєнного стану є запорукою довіри громадян до державних інституцій та важливою передумовою утвердження демократичних цінностей у суспільстві.

Література:

1. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
2. Конституція України. Закон України. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про правовий режим воєнного стану. Закон України. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ НАЦІОНАЛЬНОЮ ГВАРДІЄЮ УКРАЇНИ

*Олег Леонтійович Підлубний,
аспірант Одеського державного університету
внутрішніх справ*

Забезпечення сталого розвитку суспільних відносин, підтримання внутрішньої безпеки держави, а також охорона її недоторканності та територіальної цілісності є одними з основоположних завдань органів державної влади. У цьому контексті важливу роль відіграє Національна гвардія України, як структура, що поєднує у собі функції правоохоронного та військового формування.

Особливість діяльності Національної гвардії України полягає у тому, що, здійснюючи правоохоронні функції, вона безпосередньо взаємодіє з іншими органами сектору безпеки та оборони, а під час охорони громадського порядку, припинення масових заворушень або захисту стратегічних об'єктів, військовослужбовці Національної гвардії України часто

контактують із громадянами, що вимагає від них особливої уваги до дотримання прав і свобод людини[1]. Саме тому в діяльності Національної гвардії України питання дотримання прав людини є ключовим, оскільки ефективно поєднання завдань із забезпечення безпеки та безумовне дотримання прав людини є основою легітимності дій Національної гвардії України та гарантією довіри з боку суспільства.

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про Національну гвардію України» [2], НГУ функціонує в системі Міністерства внутрішніх справ України та виконує завдання, безпосередньо пов'язані із захистом прав, свобод та законних інтересів громадян, суспільства й держави. Враховуючи правоохоронну спрямованість діяльності гвардійців, питання дотримання прав людини стає системоутворювальним компонентом легітимності їх дій.

Дотримання прав людини Національною гвардією України ґрунтується не лише на положеннях спеціального законодавства, але й на нормах Конституції України, міжнародних договорах, ратифікованих Україною, зокрема Європейській конвенції з прав людини, а також загальних принципах міжнародного гуманітарного права [3]. Це підкреслює обов'язок Національної гвардії діяти виключно в межах закону, з урахуванням гарантій прав і свобод громадян. Відповідно до статті 6 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», державна політика в сфері безпеки передбачає своєчасне виявлення й нейтралізацію загроз, реформування військових формувань відповідно до європейських стандартів, посилення демократичного цивільного контролю та пріоритетність дотримання прав людини, що накладає на Національну гвардію України відповідальність за дотримання міжнародних стандартів правозахисту в процесі виконання своїх завдань [4].

Одним із ключових обов'язків Національної гвардії України є не лише охорона громадського порядку та безпеки, а й забезпечення неухильного дотримання прав і свобод людини та громадянина. У цьому контексті особливого значення набуває принцип верховенства права, який закріплено в статті 8 Конституції України [5] як один із фундаментальних засадничих принципів правової системи держави. Офіційне тлумачення цього принципу подане в Рішенні Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року №15-рп/2004 [6], в якому зазначено, що верховенство права є пануванням права в суспільстві, сутність якого полягає не лише в юридичній перевазі закону, а й у відповідності правових норм загально-визнаним цінностям демократії, соціальної справедливості, прав людини, поваги до людської гідності та свободи. Цей принцип вимагає від органів державної влади, зокрема силових структур, таких як Національна гвардія України, не лише формального дотримання законів, а й обов'язку діяти згідно з ідеалами прав людини, уникаючи свавілля, дискримінації або непропорційного застосування сили. У цьому розумінні верховенство права

виступає як концептуальна основа для формування всієї правозастосовної діяльності органів безпеки.

У практичному вимірі діяльності Національної гвардії України принцип верховенства права реалізується через низку її функцій, серед яких охорона громадського порядку, забезпечення публічної безпеки, захист життя, здоров'я, прав і законних інтересів громадян, які мають бути не лише ефективними, але й правомірними з точки зору дотримання як національного законодавства, так і міжнародних стандартів прав людини, зокрема щодо дотримання принципів необхідності, пропорційності та мінімізації шкоди при виконанні службових завдань, особливо в ситуаціях, що передбачають застосування сили або обмеження прав людини.

Зазначений принцип тісно пов'язаний з іншими базовими засадами діяльності Національної гвардії, зокрема із принципами законності, відповідальності, поваги до прав і свобод людини і громадянина, реалізація яких виступає не лише як індикатор правової держави, а й як критерій оцінки ефективності, легітимності та суспільної довіри до діяльності цього військового формування з правоохоронними функціями. У своїй діяльності військовослужбовці Національної гвардії України повинні керуватися принципами верховенства права, законності, гуманізму, поваги до гідності особи, що є основою демократичного правопорядку.

Згідно з дослідженнями, проведеними Л. Мороховським та іншими науковцями, у рамках концепції цивільно-військового співробітництва значна увага приділяється побудові ефективної взаємодії між силовими структурами та населенням, де основний акцент робиться на прозорості дій Національної гвардії України, відкритості до діалогу з громадськістю та правозахисними організаціями, а також на запобіганні випадкам перевищення повноважень, оскільки впроваджуючи програми з забезпечення прав людини для своїх співробітників, відбувається постійне вдосконалення нормативно-правової бази, що регулює порядок застосування сили, засобів стримування і затримання особливо в умовах складних операцій або надзвичайних ситуацій [7]. Такий підхід свідчить про те, що дотримання прав людини є не просто обов'язком, а невід'ємною складовою діяльності Національної гвардії України, будучи своєрідним показником рівня правової культури, відповідальності та гуманізму, що мають бути характерними для сучасних силових структур у демократичному суспільстві.

Саме у такому контексті важливо підкреслити, що сьогодні, коли Україна перебуває в умовах широкомасштабної збройної агресії, забезпечення прав людини у сфері безпеки набуває не лише правового, а й стратегічного значення. У сучасному світі ефективність безпекових структур визначається не лише їхньою здатністю нейтралізовувати загрози, а й рівнем дотримання прав і свобод людини навіть у надзвичайних умовах,

що стає показником цивілізованості держави, її готовності діяти в межах міжнародного права та демократичних норм. У зв'язку з цим необхідність дотримання прав людини не суперечить завданням із забезпечення національної безпеки, а, навпаки, є їх органічною складовою, оскільки національна безпека в демократичній державі неможлива без довіри суспільства до її інститутів, яка формується, перш за все, на основі впевненості громадян у тому, що їхні права залишаються захищеними, навіть коли держава застосовує примус чи проводить військові операції.

Гуманітарний вимір діяльності Національної гвардії України має стати не додатковим, а базовим елементом її правової та функціональної структури, що передбачає інтеграцію принципів поваги до людської гідності, недопущення катувань, дискримінації чи безпідставного обмеження прав у всі аспекти оперативної діяльності. Такий підхід повністю відповідає європейським стандартам, міжнародно-правовим зобов'язанням України, зокрема тим, що передбачені Європейською конвенцією з прав людини, і є невід'ємною умовою наближення українського сектору безпеки до моделей, прийнятих у країнах Європейського Союзу та НАТО.

Таким чином, у розбудові сучасної правової держави надзвичайно важливо, аби інституційна культура Національної гвардії була спрямована не лише на забезпечення правопорядку, а й на формування моделі відповідального, правосвідомого і підзвітного інституційного суб'єкта, що діє виключно в межах закону та з дотриманням міжнародних стандартів прав людини для забезпечення ефективного, законного та гуманного виконання завдань у сфері безпеки й оборони, водночас гарантує повагу до прав і свобод кожної людини як ключовий елемент демократичного врядування.

Література:

1. Морквін Д.А., Гох І.М. Основні засади та принципи діяльності Національної гвардії України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023 р. № 10. С. 34-37

2. Про Національну гвардію України. Закон України від 13.03.2014 № 876-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>

3. Фівкін П., Іващенко С. Правові основи діяльності Національної гвардії України. *Адміністративне право і процес*. 2025 р. № 1. С. 73-88

4. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики. Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>

5. Конституція України Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу

України (справа про призначення судом більш м'якого покарання): Рішення від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text>

7. Мороховський М.Л., Григоренко Є.І., Куртов А.І., Куртов Д.А. Організаційно-правові засади службово-бойової діяльності та цивільно-військового співробітництва Національної гвардії України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. С. 544–546 URL: http://lsej.org.ua/10_2024/129.pdf

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ТА БЛАГОПОЛУЧЧЯ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У КРАЇНАХ ЄС

Максим Миколайович Ісаєнко,

*викладач кафедри психології та педагогіки Одеського державного
університету внутрішніх справ кандидат педагогічних наук*

Початок повномасштабного вторгнення в Україну російських військ 24 лютого 2022 р. примусив мільйони українців (переважно жінок із дітьми) покинути країну, шукаючи допомоги та притулку в країнах Європейського Союзу. Станом на квітень 2025 року у країнах Європи зафіксовано 6,5 млн біженців з України.

Триваюча війна та невизначеність навколо переміщених осіб викликають тривогу та можуть призвести до стресових реакцій, які посилюються новинами з фронту та інформацією в медіа про обстріли мирних українських міст. Отже, відчуття безпеки, яке посідає другу сходинку в піраміді Маслоу, перебуває під загрозою серед українців, які втекли від війни до Європи, призводячи до переживання складних емоційних станів, таких як почуття безпорадності, безнадії та навіть ворожості до нового оточення. Це природні реакції, які можуть виникнути в такій екстремальній ситуації.

У підручниках із психології війна описується як один із найбільших стресових факторів. Воєнний стан відповідає всім критеріям кризи з психологічної точки зору, оскільки це нова ситуація, яка вимагає вжиття термінових заходів для її подолання. Водночас для багатьох людей вона становить пряму загрозу життю та здоров'ю.

Окрім психологічної кризи, війна спричиняє багато інших криз, які суттєво впливають на благополуччя та психічне здоров'я тих, хто переживає та є свідками війни, зокрема біженців, які стикаються з низкою труднощів, зокрема дефіцитом житла, проблемами працевлаштування, мовними бар'єрами та обмеженим доступом до медичних і психологічних послуг.

Біженці, які тікають від війни в умовах хаосу та невизначеності, стикаються з психологічними проблемами до, під час та після своєї міграційної подорожі через насильство, недоїдання, ув'язнення, тортури, втрату майна та засобів до існування, розлучення з рідними або смерть близьких, а також стрес переселення. Самотність і відсутність близьких негативно впливають на психічне здоров'я та є ще одним джерелом стресу. Повідомлення про згвалтування російськими солдатами українських жінок та дівчат свідчать про необхідність підтримки та захисту від подальшого сексуального насильства.

Травми, пов'язані з війною, та стрес біженців пов'язані зі збільшенням рівня як фізичних, так і психічних проблем зі здоров'ям, включаючи посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресію, тривогу, психоз, гіпертонію, діабет та серцево-судинні захворювання. Дослідження показують, що 22% людей, які переживають війну, у разі відсутності належної психологічної підтримки, можуть страждати від депресивних розладів, тривожних розладів, ПТСР, біполярного розладу або шизофренії в подальші роки. Депресивні та тривожні розлади корелюють з віком, а депресивні розлади частіше діагностуються у жінок [1].

Слід зауважити на додаткові джерела стресу – труднощі, з якими стикаються українці, які шукають допомоги й притулку в Європі. Найбільш поширені проблеми пов'язані з повсякденним життям та соціальними взаєминами. Зокрема ключовими аспектами інтеграції біженців у Європі є житлове питання, проблема працевлаштування, адаптація дітей (за даними ЄС, станом на жовтень 2025 року понад 915 тисяч українських дітей інтегровані у шкільні системи європейських країн) [2]. Підтримку та допомогу надають центри для біженців, проте вони не є місцями, де українці хочуть залишатися зі своїми сім'ями впродовж тривалого часу, оскільки це зазвичай тимчасові місця проживання. Ці заклади не дуже добре підготовлені до тривалого перебування, оскільки вони переповнені та часто їм бракує приватності. У деяких випадках біженці не можуть розраховувати на довгострокову гостинність у будинках та квартирах європейців, які їх прийняли.

Указані соціальні проблеми спричиняють проблеми психічного здоров'я. Зокрема це можуть бути проблеми зі сном, оскільки спостерігаються дві крайнощі: або біженці скаржаться на труднощі через умови проживання (наприклад, переповнені центри), або вони проводять цілі дні в ліжку, чергуючи сон і читання повідомлень на своїх мобільних телефонах, що заважає їм спати вночі. В обох випадках порушується належний відпочинок, такий необхідний у стресових ситуаціях.

Як уже загадувалося, більшість біженців – це жінки з дітьми, які перебувають у вимушеній розлуці із членами родини, які не можуть покинути Україну. Це пов'язано з їхнім здоров'ям або віком: літнім батькам фізично важко подолати значні відстані, а чоловіки призовного віку повинні за-

лишатися в країні. Життя в безпечних умовах країн ЄС, коли близькі перебувають під постійною загрозою для життя, є дуже важким досвідом. Часто спостерігається т. зв. «синдром уцілілого» [3], який характеризується, зокрема, емоційним пригніченням, що виникає в людей, які пережили катастрофу, та відчувається у вигляді сорому, провини та жалю за те, що врятований отримує можливість існувати, а інші в цей час наражаються на небезпеку або гинуть. Найбільший стрес при цьому пов'язаний із втратою близьких чи усвідомленням їхніх страждань. Українці, які тікають від війни, говорять про страх за своїх близьких. Вони висловлюють невпевненість у майбутньому, сумніви в можливості отримання допомоги та підтримки, дедалі частіше діляться емоціями, пов'язаними зі своїм воєнним досвідом, таким як переживання обстрілів, переховування в укриттях, смерть близьких і незнайомих. Часто біженці не мали можливості попрощатися, оскільки близькі гинули на полі бою або через російські військові атаки на цивільні об'єкти. Часто траплялися ситуації неможливості бути присутнім на похоронах або навіть поховати померлого. Багато людей зникли безвісти, а їхні тіла досі не знайдено, що є додатковим джерелом стресу.

Слід також звернути увагу на таку категорію біженців, як молоді люди віком 16-17 років, які є особливо вразливими. Самотність, брак мовних навичок та відсутність нагляду з боку більш досвідчених дорослих можуть призвести до відчуття розгубленості. Зрештою, вони часто хочуть повернутися до України, де, незважаючи на небезпечну ситуацію, почуваються краще. На батьківщині вони мають друзів, заняття та інтереси, а в європейських країнах вони зазвичай почуваються відірваними від свого коріння, місць та людей, яких вони знають, що спричиняє невпевненість у майбутньому.

Втрати, які переживають біженці, включають втрату стосунків, а також попереднього способу життя, роботи, соціального статусу та майна.

У надзвичайно складному становищі перебувають люди з хронічними захворюваннями (психічними та фізичними), яким довелося перервати лікування в Україні через війну. Пацієнти на діалізі, онкохворі та пацієнти з інтелектуальними або руховими порушеннями регулярно потребують ліків та терапії. Причому негайна, відповідна терапія не завжди можлива.

Більшість описаних психосоціальних труднощів характерна для людей, які переживають сильний стрес, пов'язаний з війною. Тому важливо забезпечити належний захист психічного здоров'я біженців. Відповідно до Директиви Ради ЄС про тимчасовий захист, який наразі продовжено до 4 березня 2026 року, українці в ЄС мають доступ до базового медичного обслуговування. ЄС активно співпрацює з міжнародними організаціями, такими як ВООЗ, у межах ініціативи EU4Health для забезпечення розширеного

доступу до медичних послуг. Прибуття великої кількості біженців та переміщених осіб створило значне навантаження на національні системи охорони здоров'я багатьох європейських країн, що приймають біженців. Щоб допомогти цим країнам впоратися з ситуацією, ВООЗ за фінансування ЄС співпрацює з національними органами охорони здоров'я для підтримання та зміцнення їхніх систем охорони здоров'я. Зокрема проєкт «Покращення доступу до медичного обслуговування для біженців та осіб, переміщених з України, які користуються тимчасовим захистом у державах-членах» реалізується в 10 європейських країнах.

Надання допомоги біженцям у галузі психічного здоров'я, зокрема високоспеціалізованої психологічної та психіатричної допомоги, є запорукою формування базового відчуття безпеки. Водночас доцільно впроваджувати поетапні моделі психологічної допомоги, що може сприяти профілактиці психічних розладів шляхом лікування емоційного дистресу в громаді (групи самодопомоги, цілеспрямовані психосоціальні втручання), а також забезпечувати чіткі шляхи до спеціалізованої психіатричної допомоги тим, хто потребує такої допомоги. Варто поширювати серед біженців інформацію про психічне здоров'я, про існуючі матеріали та інструменти, які можуть зміцнити комунікативні навички, навички подолання емоцій та стресу, а також турботу про себе, що є вирішальним для допомоги іншим.

Водночас перед Україною вже зараз стоїть завдання розроблення стратегій, які сприятимуть поверненню громадян після війни та їх ефективній реінтеграції в українське суспільство [4]. Це передбачає реалізацію програм не тільки із забезпечення житлом, працевлаштування, реформування системи освіти, але й розширення доступу до психологічних послуг. Важливою складовою має стати створення сприятливого середовища для українців, які повернуться додому, що включатиме серед іншого і психологічну підтримку. Психічне здоров'я – це цінність, яка може бути посилена або ж, навпаки, опинитися під загрозою в багатьох сферах (сім'я, школа, робота, місце проживання). Тому працівникам різних секторів варто мати базові знання про психічне здоров'я та його захист, а також здатність належним чином реагувати в ситуаціях ризику для психічного здоров'я.

Література:

1. Charlson F., Ommeren van M., Flaxman A., Cornett J., Whiteford H., Saxena S. New WHO prevalence estimates of mental disorders in conflict settings: A systematic review and meta-analysis. *Lancet*. 2019. Vol. 394. P. 240–248.
2. Регулювання міграції: прийом переміщених осіб з України. Migration and Home Affairs. https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/migration-management/migration-management-welcoming-displaced-people-ukraine_uk.

3. Appelbaum S., Delage C., Labib N., Gault G. The survivor syndrome: aftermath of downsizing. *Career Development International*. 1997. № 2/6. P. 278–286.

4. Байстрюченко А.О., Попова А.С. Проблеми інтеграції українських біженців у Європі та виклики повернення. *Наука III тисячоліття : пошуки, проблеми, перспективи розвитку* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (23-24 квіт. 2025 р.) : зб. тез. Запоріжжя : БДПУ, 2025. С. 388–390.

ЩОДО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

А. Бондаренко,

*здобувачка 3 курсу 2 групи відділення
підготовки студентів денної форми
навчання інституту права та безпеки
(Правоохоронна діяльність)*

Одеського державного університету внутрішніх справ

*Науковий керівник: **О.М. Будяченко,***

кандидат юридичних наук, доцент

Захист прав дітей у контексті збройного конфлікту базується на фундаментальних міжнародно-правових засадах, головною серед яких є Конвенція ООН про права дитини. Цей документ визнає кожну дитину повноцінним носієм прав і гарантує їй невід’ємне право на життя, розвиток і виживання. Держави, які є сторонами Конвенції, зобов’язані застосовувати максимум можливих заходів для забезпечення цих прав, зокрема у ситуаціях воєнного характеру. Це положення підтримується практикою міжнародних організацій, які вимагають від держав активної відповідальності за захист дітей під час конфліктів.

У межах міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевських конвенцій 1949 року та їхніх Додаткових протоколів від 1977 року, діти визнаються цивільними особами, які потребують особливого ставлення і додаткових гарантій. Норми гуманітарного права прямо забороняють напад на об’єкти, де можуть перебувати діти, і вимагають від сторін збройного протистояння забезпечення захисту дитячого населення. Дітей не лише захищає загальний статус цивільного населення, а й спеціальні положення, які вимагають створення безпечних зон, забезпечення гуманітарної допомоги та запобігання їх залученню до бойових дій [2, с.1190].

Конкретні положення 4-ї Женевської конвенції та додаткових протоколів передбачають обов’язок сторін конфлікту піклуватися про дітей, що перебувають у зоні бойових дій. Ідеться про забезпечення їх медич-

ним обслуговуванням, харчуванням, доступом до освіти, а також захисту від насильства й експлуатації. Документи наголошують на важливості збереження сімейних зв'язків, культурної ідентичності та релігійної належності дітей, а також створення умов, які сприяють реінтеграції постраждалих у мирне життя після завершення конфлікту [4, с.96].

Однією з ключових заборон міжнародного права є недопущення залучення дітей до бойових дій. Конвенція про права дитини та її Опційний протокол, а також низка резолюцій Ради Безпеки ООН визначають, що вербування осіб, які не досягли 18-річного віку, до збройних формувань є неприпустимим. У разі, якщо дитина віком 16–17 років добровільно вступає до лав збройних сил, держава повинна вжити усіх заходів для того, щоб вона не брала участі у воєнних діях. Примусове або маніпулятивне втягнення дітей у конфлікт вважається порушенням норм міжнародного гуманітарного та кримінального права [1, с.54].

Міжнародні органи розробили систему моніторингу та реагування на злочини проти дітей у збройних конфліктах. Так, резолюції Ради Безпеки ООН № 1261, 1379, 1612, 1998 створили так званий Механізм моніторингу і звітності щодо порушень прав дітей. Цей механізм дозволяє ідентифікувати сторони, винні у вербуванні дітей, атаках на школи й лікарні, сексуальному насильстві та інших серйозних порушеннях. Він також відкриває шлях до санкційного впливу на держави або організації, які системно порушують права неповнолітніх.

У відповідь на російське вторгнення Україна прийняла комплекс законодавчих рішень, спрямованих на забезпечення захисту дітей. З початку повномасштабної війни було розроблено та ухвалено понад 20 нормативно-правових актів, які охоплюють такі сфери, як евакуація цивільного населення, створення гуманітарних коридорів, надання медичної і психологічної допомоги, підтримка сиріт та дітей, розлучених з батьками, а також запровадження електронного обліку для спрощення процедури отримання документів [5].

Значну роль у забезпеченні захисту дітей відіграють інституційні структури, створені в Україні у відповідь на воєнні виклики. Так, у березні 2022 року за ініціативою президента було сформовано Координаційний штаб з питань захисту прав дітей, який функціонує у співпраці з Міносополітики. Крім того, засновано спеціальну координаційну раду при Офісі Президента для протидії насильницькому вивезенню дітей з території України. У 2023 році був затверджений Національний план протидії серйозним порушенням прав дитини, що є частиною спільної ініціативи українського уряду та органів ООН [3, с.79].

Інтеграція міжнародних стандартів у правову систему України відбувається на основі численних нормативних актів. Хоча в державі поки не існує єдиного кодифікованого документа з питань захисту прав дітей, відповідні положення містяться у багатьох законодавчих актах: законах «Про охорону дитинства», Сімейному, Адміністративному, Криміналь-

ному та Цивільному кодексах. Із 2021 року діє Закон № 3055, який спрямований на імплементацію Ланзаротської конвенції Ради Європи щодо боротьби з сексуальним насильством над дітьми [5].

Профілактика і реабілітація дітей, які постраждали від війни, стали окремим напрямом державної політики. За підтримки міжнародних організацій, таких як UNICEF, ООН та Ради Європи, в Україні реалізуються програми соціального супроводу та психологічної підтримки дітей. Особлива увага приділяється дітям, які стали внутрішньо переміщеними особами, сиротами, свідками воєнних злочинів або зазнали сексуального насильства. Для них створюються безпечні середовища, дружні до дитини правосуддя, адаптовані освітні простори.

Питання відповідальності за злочини проти дітей під час війни має вирішальне значення як на міжнародному, так і на національному рівнях. Римський статут Міжнародного кримінального суду визначає примусове вербування дітей, їх депортацію, тортури, вбивства та сексуальне насильство як воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид. Україна, співпрацюючи з МКС, поступово впроваджує відповідні норми в національну юрисдикцію, надаючи своїм судам повноваження притягати винних до відповідальності навіть за умов воєнного стану [3, с.79].

Отже, забезпечення прав дітей під час збройного конфлікту є ключовим пріоритетом як у міжнародному гуманітарному праві, так і в національному законодавстві України. Комплекс міжнародних норм, зокрема Конвенція про права дитини, Додаткові протоколи до Женевських конвенцій, Резолюції Ради Безпеки ООН та норми Римського статуту, формують основу для всебічного захисту дітей як цивільного населення. Водночас держава-учасник зобов'язана не лише формально визнавати ці положення, а й інтегрувати їх у внутрішнє правове поле. Україна вже здійснила низку дієвих кроків, спрямованих на евакуацію, психологічну реабілітацію, юридичний супровід, протидію депортаціям та створення спеціалізованих органів координації, але сучасні виклики потребують довготривалого системного підходу та стійких правозахисних механізмів, здатних реагувати на наслідки війни й захищати найуразливішу категорію – дітей.

Література:

1. Журавльова Г. С. Забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб: міжнародний досвід та Україна. Часопис Київського університету права. 2016. №4. С. 52-56.
2. Кадуха І. В. Захист прав дітей на охорону здоров'я в умовах збройного конфлікту: національний та міжнародно-правовий аспекти. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 2. 2025 р. 1189-1193с.
3. Наливайко Л. Р. Правовий статус дитини, яка постраждала від війни. *Аналітичне-порівняльне правознавство*/ редкол.: Ю. М. Бисага (голов. ред.), В. В. Заборовський, Д. М. Белов, С. Б. Булеца та ін.; ДВНЗ «УжНУ» Ужгород, 2024. № 4. С. 77-81.

4. Ніколайчук С. Захист прав дітей в умовах воєнного стану: проблематика теорії та практики / С. Ніколайчук. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022 р. № 4 (119). С. 94-105

5. Саммон Е., Бороздіна К. Методичні рекомендації щодо проведення моніторингу дотримання права дітей на захист від насильства та жорстокого поводження в умовах воєнного стану. Рада Європи. Київ, 2023. URL: <https://rm.coe.int/methodological-recommendations-on-monitoring-b5-final-2764-1709-0824-6/1680ac5cb5>.

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ДИТИНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

А.І. Ротар,

*здобувачка 3 курсу 2 групи відділення
підготовки студентів денної форми
навчання інституту права та безпеки
(Правоохоронна діяльність)*

Одеського державного університету внутрішніх справ

*Науковий керівник: **О.М. Будяченко,**
кандидат юридичних наук, доцент*

На сьогоднішній день нові суспільні відносини у кіберпросторі відносять до нового якісного рівня розвитку всіх сфер життєдіяльності суспільства. Використання сучасних комунікаційних та інформаційних технологій у діяльності державних і недержавних інституцій загалом має позитивний вплив, зокрема у сфері забезпечення прав та інтересів дитини. Проте стрімка цифрова трансформація України супроводжується зростанням кіберзагроз, які створюють додаткові ризики порушення прав дитини, включаючи втручання в приватне життя, доступ до шкідливого контенту, кібербулінг та інші форми онлайн-насильства, що в сукупності можуть мати негативний вплив як на розвиток дитини, так і на загальний стан національної безпеки.

У цьому аспекті особливе занепокоєння викликає використання соціальних мереж як інструменту поширення дезінформації, у тому числі серед дитячої аудиторії. Кіберзлочинці цілеспрямовано використовують цифрові платформи, зокрема TikTok, який орієнтований переважно на молодь, для маніпулювання свідомістю, поширення фейкових повідомлень і отримання прибутку шляхом експлуатації недосвідченості та інформаційної вразливості дітей. Така діяльність становить серйозну загрозу як інформаційній безпеці неповнолітніх, так і їхньому психоемоційному розвитку. Кіберзлочинність становить не лише загрозу національній безпеці, а й серйозний ризик для фізичного, психічного та морального благополуччя дитини, що вимагає

першочергової уваги з боку державної політики та механізмів захисту прав дитини в цифровому середовищі [3].

В умовах зростаючої цифровізації спостерігається посилення переважно негативного впливу віртуального простору на підростаюче покоління, особливо на дітей підліткового віку, які ще не володіють достатнім рівнем сформованих навичок безпечної поведінки в онлайн-середовищі.

Американські дослідники виділили вісім типів поведінки кібербулінгу:

1) *хепісленінг* - це відеоролики, в яких записано реальні напади;
2) *флеймінг* - обмін короткими гнівними репліками між учасниками за допомогою комунікаційних засобів. Він проявляється образливими грубими коментарями, використовуючи принизливу мову. Така поведінка підживлюється такими факторами як анонімність і відсутність особистого контакту;

3) *постійні виснажливі випадки* – систематичне повторення образливих повідомлень. Найчастіше здійснюється у формі смс - повідомлень та постійних дзвінків;

4) *обмовлення* - розповсюдження принизливої ситуації за допомогою комп'ютера;

5) *ошуканство* - отримання персональної інформації в міжособистій комунікації і передання її в публічну зону Інтернету;

6) *кіберпереслідування* - це загрозна поведінка або небажанні дії за допомогою мережі Інтернет, соціальних мереж та смс - повідомлень;

7) *відчуження* - чим більше людина виключається із взаємодії, наприклад, у грі, тим гірше вона себе почуває і тим більше знижується її самооцінка;

8) *самозванство* - використання особистих даних жертви (паролів та логінів від соціальних мереж, а потім від її імені здійснює негативну комунікацію) [1].

Це призводить до низки негативних наслідків, серед яких – трансформація системи цінностей та ідеалів, формування залежних форм поведінки, посилення агресивності як у ставленні до себе, так і до оточення. Особливе занепокоєння викликає також зростання рівня вразливості підлітків до протиправного впливу як з боку дорослих, так і з боку ровесників. Така ситуація потребує системного підходу до формування інформаційної культури дітей та розвитку механізмів запобігання ризикам, пов'язаним із використанням Інтернету в освітньому, соціальному та побутовому середовищах.

З метою ефективного захисту прав неповнолітніх від негативного впливу інформаційного середовища необхідно розробити цілісну стратегію, яка б об'єднувала зусилля всіх учасників медіа-ринку у протидії проявам насильства у засобах масової інформації. Представники медіа повинні чітко усвідомлювати свою відповідальність за зміст, що транслю-

ється, зокрема щодо демонстрації насильства та розповсюдження потенційно шкідливого для дітей контенту. Водночас, здійснюючи своє право на свободу вираження поглядів, вони мають дотримуватися етичних та правових норм.

Реалізація зазначеного підходу може включати видалення або обмеження доступу до шкідливих матеріалів, створення автоматизованих систем класифікації контенту, запровадження механізмів моніторингу, а також процедур подання скарг на неналежний контент. Однак при впровадженні будь-яких форм контролю слід суворо дотримуватися визначених законодавством меж, щоб уникнути порушення основоположних прав людини. Однак, при запровадженні контролю не слід забувати про такі граничні умови:

- цензура заборонена (ст. 15 Конституції України [2]; закони України у сфері інформаційних відносин);

- кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34 Конституції України) [2];

- кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір (ст. 34 Конституції України)[2].

Варто зауважити, що відсутність у дітей медіа грамотності і компетентності щодо використання інформаційних технологій здебільшого є основною причиною підвищеної інформаційної небезпеки для них. Особливо актуальною ця проблема постає щодо молодших школярів, які через вікові особливості ще не мають належного рівня критичного мислення та досвіду орієнтації в інформаційному просторі. Для забезпечення ефективного захисту дітей від потенційно шкідливого інформаційного впливу необхідна консолідація зусиль основних соціальних інститутів - родини як первинного осередку соціалізації, закладів освіти, громадських організацій і державних структур. Така взаємодія має бути спрямована на формування у дітей навичок безпечної поведінки у медіасередовищі, розвитку критичного мислення, здатності самостійно аналізувати отриману інформацію та ухвалювати виважені рішення [4].

Отже, формування інформаційної культури та безпеки – процес тривалий і складний, але важливий і необхідний. Інтернет може стати всесвітньою енциклопедією, що об'єднує інформаційні ресурси з усього світу. Завдання дорослих (педагогів, батьків) – сформувати різнобічну інтелектуальну особистість, високий моральний рівень якої буде запорукою її інформаційної безпеки.

Література:

1. Laktionov, I., Kmit, A., Opirskyy, I., & Narasymchuk, O. (2022). Дослідження інструментів захисту інтернет-ресурсів від ddos-атак під час кібервійни. *Електронне фахове наукове видання «Кібербезпека: освіта,*

наука, техніка», 1(17), 91–111. URL:<https://doi.org/10.28925/2663-4023.2022.17.91111>

2. Конституція України: Закон від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 р. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 28. Ст. 532).

3. Савчук Т. Життя дітей в цифровому світі: користь та небезпека (звіт ЮНІСЕФ). Радіо Свобода. 11 грудня 2017. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28910108.html> (дата звернення: 16.06.2025).

4. Данильян О.Г., Дзьобань О.П. Інформаційна війна у медіапросторі сучасного суспільства. Вісник НІОУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2020. Вип. 3 (54). 11-29 с.

ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УКРАЇНІ

О. Назаренко,

*здобувачка 3 курсу 2 групи відділення
підготовки студентів денної форми
навчання інституту права та безпеки
(Правоохоронна діяльність)*

*Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: О.М. Будяченко,
кандидат юридичних наук, доцент*

Захист прав дитини в Україні ґрунтується на розгалуженій системі нормативно-правових актів, яка охоплює як національне, так і міжнародне законодавство. Основу правового статусу дитини становлять Конституція України, зокрема стаття 52, та Закон України «Про охорону дитинства» № 2402-III, прийнятий у 2001 році. Ці документи визначають базові принципи державної політики у сфері охорони прав дитини, гарантують її розвиток, безпеку й захист від будь-яких форм насильства. Водночас правовий статус дитини регламентується нормами Сімейного, Цивільного, Кримінального кодексів, а також Кодексу України про адміністративні правопорушення, що дозволяє забезпечити комплексний підхід до реалізації й захисту прав дитини в усіх сферах її життя.

Конституція України закріплює рівність усіх дітей незалежно від походження, майнового чи соціального стану батьків. Зокрема, у статтях 51–52 закладені обов'язки держави та сім'ї щодо забезпечення належного рівня життя дітей, їхнього фізичного, морального й інтелектуального розвитку.

Конституційні норми гарантують право дитини на сімейне виховання, безпечне середовище, медичну допомогу й освіту, а також передбачають захист від жорстокого поводження та експлуатації [3, с.432].

Важливу роль у формуванні національної системи захисту прав дитини відіграє імплементація міжнародних стандартів. Україна є стороною Конвенції ООН про права дитини, яка була ратифікована ще в 1991 році. Крім того, держава зобов'язалась дотримуватися низки додаткових протоколів, що стосуються захисту дітей від сексуального насильства, участі у збройних конфліктах та торгівлі людьми. Відповідно до Конституції України, міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою, мають переважну силу над національним законодавством, що забезпечує застосування універсальних правозахисних стандартів у вітчизняній правовій системі [1, с.403].

У структурі правового захисту дітей виокремлюють основні напрями, що охоплюють права на життя, охорону здоров'я, ім'я та громадянство, свободу, освіту, доступ до інформації, захист від дискримінації, насильства та експлуатації. Водночас законодавство передбачає особливий режим правового статусу дітей, що належать до різних вікових категорій. Так, неповнолітні у віці від 14 до 18 років можуть здійснювати окремі цивільно-правові дії самостійно, зокрема звертатися до суду в питаннях, що стосуються їхніх прав.

Організаційно-правовий захист забезпечують органи опіки та піклування, Служба у справах дітей, центри соціальних служб, патронатні сім'ї, а також система гарячих ліній і служб психологічної підтримки. Їхнє завдання полягає у виявленні та своєчасному реагуванні на факти насильства, недогляду, жорстокого поводження з дітьми, а також у забезпеченні збереження правового статусу дитини та її захисту від посягань [6, с.495].

Особливу увагу законодавець приділяє процесуальним гарантіям, які супроводжують дитину під час контактів із системою правосуддя. Закон «Про охорону дитинства» встановлює, що затримання дитини можливе лише у виключних випадках, із обов'язковим повідомленням батьків або законних представників, а також забороняє утримання дітей разом із дорослими засудженими. Водночас діти, які досягли 14 років, мають право безпосередньо звертатися до суду, зокрема у справах про позбавлення батьківських прав або захист свого майнового становища.

Кримінальне законодавство України містить цілий ряд статей, що спеціально спрямовані на протидію злочинам, вчиненим проти дітей. До них належать норми про сексуальну експлуатацію, торгівлю дітьми, насильство, жорстоке поводження. Санкції за подібні дії є суворішими, ніж покарання за ті самі діяння, вчинені щодо повнолітніх, що свідчить про підвищений рівень захисту, який держава надає дітям як вразливій категорії [2, с.309].

Крім кримінальної відповідальності, в українському законодавстві передбачено адміністративну та цивільно-правову відповідальність за порушення прав дітей. Зокрема, Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачає штрафи для осіб, що вчиняють насильство в сім'ї, нехтують батьківськими обов'язками або порушують права дитини іншим чином. Цивільне законодавство дає можливість стягувати аліменти, відшкодовувати шкоду, завдану дитині, або поновлювати її майнові права [5, с.101].

У сфері соціального забезпечення дитинства реалізуються численні державні програми, що охоплюють освіту, охорону здоров'я, соціальний супровід і пільги для вразливих категорій. Гарантується безкоштовний доступ до дошкільної, середньої, професійно-технічної та вищої освіти. Також законодавство забезпечує дітям з інвалідністю, багатодітним і внутрішньо переміщеним особам особливий порядок доступу до медичних, освітніх і житлових програм.

В останні роки в Україні були ініційовані важливі законодавчі зміни, що мають на меті удосконалення системи захисту дітей. У 2022 році було створено Державну службу у справах дітей, яка координує заходи щодо підтримки неповнолітніх. Було впроваджено інститут патронату на період евакуації, оновлено норми про сплату аліментів, протидію домашньому насильству, булінгу в освітньому середовищі, а також про психологічну підтримку та правовий супровід дитини [4].

Отже, система захисту прав дитини в Україні є складною, багаторівневою і включає як загальнонаціональні, так і міжнародні правові інструменти. Хоча правове поле доволі широке й детальне, ефективність його реалізації суттєво залежить від матеріального, кадрового та організаційного забезпечення. У сучасних умовах особливо в контексті воєнного стану, внутрішньої міграції, загроз торгівлі людьми важливо зосередити зусилля на практичній реалізації законодавства, імплементації рекомендацій міжнародних структур, посиленні відповідальності за порушення прав дитини, а також на створенні безпечного, гуманного середовища для її гармонійного розвитку.

Література:

1. Волкова І.І. Щодо визначення поняття «дитини» в міжнародному законодавстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 3. 2021. С. 402-404.
2. Лукіянова М. Д., Дорош В. С. Проблеми захисту прав дитини в умовах війни. *Забезпечення прав людини: національний і міжнародний виміри* : Збірник матеріалів II-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Вінниця, 09 груд. 2022 р.). Вінниця, 2023. С. 308-312
3. Могілевська Л. Проблеми забезпечення та захисту прав дитини під час війни. *Діяльність державних органів в умовах воєнного стану* :

збірник матеріалів Міжнародного науково-практичного онлайн-семінару (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 29 квіт. 2022 р.). Кривий Ріг, 2022. С. 432-433.

4. Петрочко Ж. Аби розібратися в правах дитини, потрібно насамперед розібратися в її потребах. 10 грудня 2023 р. ГС «Українська мережа за права дитини». 2023. URL: <http://surl.li/yslru>

5. Швець Я. І., Соколова І. О. Порушення прав дітей під час війни російською федерацією. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. № 71. С. 99-103.

6. Шишка Р.Б., Бородин І.Л., Мельник О.О. Правові способи захисту дітей в Україні: право на оскарження. *Право*. 2024. С. 493-502.

ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ДИТИНИ В УКРАЇНІ

*Д.В. Кузьменко,
здобувачка 3 курсу 4 групи відділення
підготовки студентів денної форми
навчання інституту права та безпеки
(Правоохоронна діяльність)
Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **О.М. Будяченко**,
кандидат юридичних наук, доцент*

Актуальність дослідження правових механізмів захисту прав і свобод дитини в Україні зумовлена необхідністю удосконалення національного правового простору, який би забезпечував ефективну реалізацію таких прав, зокрема права дитини на оскарження дій або бездіяльності органів публічної влади. Особливу увагу слід приділяти тому, щоб реалізація права на адміністративне та судове оскарження була адаптована до вікових та психоемоційних особливостей дітей. Така участь дитини у правових процедурах сприяє не лише її захисту, а й формуванню правосвідомості.

Разом із тим, на шляху реалізації цього права існує низка перешкод – як нормативного, так і інституційного та психологічного характеру. Право на оскарження повинно відповідати принципам правової визначеності, що сприятиме забезпеченню ефективності діяльності органів публічної влади, уповноважених на реалізацію владних повноважень. Як слушно зазначає О. Сокуренько, право на оскарження виступає одним із основних адміністративно-правових інструментів захисту прав і свобод людини та має суб'єктивний характер [1, с. 94].

Під поняттям «дитина» в межах цього дослідження слід розуміти особу віком до 18 років відповідно до статті 1 Закону України «Про громадянство України», з урахуванням класифікації за Сімейним кодексом України, згідно з якою малолітніми є діти віком до 14 років, а неповнолітніми – особи віком від 14 до 18 років. Така дефініція корелює з положеннями міжнародно-правових актів, у яких визначення терміну «дитина» дещо варіюється, про що свідчить дослідження І. Волкової [2, с. 403].

Право дитини на оскарження складається з трьох основних елементів, як зазначає О. Цельєв: захист від протиправного втручання; вимога до держави гарантувати та забезпечити реалізацію прав; звернення до держави із вимогою усунути порушення через примусові механізми [3, с. 75]. Це право повинно бути забезпечене належним нормативним регулюванням і процедурними гарантіями, адаптованими до особливостей вікової категорії суб'єкта.

Н. Коломосець серед основних характеристик адміністративно-правових засобів захисту прав дитини називає їх імперативний характер, системність, публічність, наявність юридичних наслідків, нормативно-правову деталізованість і широке коло суб'єктів, які мають відповідні повноваження [4, с. 178]. Така система повинна функціонувати в інтересах дитини, з урахуванням її вразливого становища.

На думку О. Максименка, адміністративні зобов'язання держави стосовно дітей включають як забезпечення реєстрації народження, так і оформлення документів, надання соціальної допомоги, а також реагування на випадки неналежного виконання батьками або іншими особами покладених на них обов'язків [5, с. 41]. Усі ці аспекти повинні реалізовуватися в межах адміністративно-правового захисту дитини.

Важливою складовою адміністративної правосуб'єктності дитини є адміністративна правоздатність. Як вказує О. Навроцький, вона є первинним елементом, який закладає основу для подальшого формування адміністративної дієздатності й деліктоздатності дитини [6, с. 102]. Правоздатність надається з моменту народження, підтверджується шляхом державної реєстрації та трансформується в активну спроможність дитини до участі в адміністративно-правових відносинах.

Адміністративна деліктоздатність дитини заслуговує на окрему увагу, оскільки вона визначає межі та умови застосування до неповнолітніх заходів адміністративного впливу. Ю. Ковальчук слушно вказує на дві взаємопов'язані складові: по-перше, неповнолітні повинні усвідомлювати обов'язок дотримання правових норм, а по-друге – держава зобов'язана забезпечити справедливе, гуманне й процесуально обґрунтоване застосування до них заходів адміністративного примусу [7, с. 11].

Ключове значення в контексті захисту прав дитини має дотримання положень Керівних принципів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього

до дітей, які, окрім кримінального та цивільного, мають поширюватися і на сферу адміністративного судочинства [8]. Застосування цих принципів передбачає гарантування права дитини бути вислуханою, участі в процесі, доступу до ефективних засобів захисту та юридичної допомоги.

Отже, ефективний механізм правового захисту дітей в адміністративній сфері має бути комплексним, узгодженим із міжнародними стандартами, максимально адаптованим до потреб і можливостей дітей різного віку та забезпечений належними інституційними й нормативними гарантіями.

Література:

1. Сокурєнко О. Адміністративно-правовий аспект захисту прав та свобод людини та громадянина. *Актуальні проблеми правознавства*. Вип. 2 (14). 2018. С. 92-96.
2. Волкова І. І. Щодо визначення поняття «дитини» в міжнародному законодавстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 3. 2021. С. 402-404.
3. Цельєв О.В. Право на оскарження рішень органів публічної влади та їхніх посадових осіб як складова верховенства права. *Наукові записки НаУКМА*. 2017. Том 200. Юридичні науки. С. 72-79.
4. Коломоєць Н. В. Адміністративно-правовий захист прав дитини в Україні: монографія. Харків: Панов, 2019. 352 с.
5. Максименко О. Дитина як спеціальний суб'єкт адміністративного права у процесі реалізації ювенальної політики. *Публічне право*. № 2 (38). 2020. С. 37-44.
6. Навроцький О. Теоретичні проблеми визначення адміністративної правоздатності дитини як самостійного елементу адміністративної правосуб'єктності дитини. *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 4 (12). 2017. С. 97-105.
7. Ковальчук Ю.І. автореферат дис. на здоб. наук. ст. канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, 2007. 20 с.
8. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей Акт Комітету міністрів Ради Європи від 17.11.2010. Верховна Рада України. 2023. URL: <http://surl.li/uslvv>

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ: МІЖНАРОДНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ

І.М. Єфімкіна,

*здобувачка 3 курсу 4 групи відділення
підготовки студентів денної форми
навчання інституту права та безпеки
(Правоохоронна діяльність)*

*Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **О.М. Будяченко,**
кандидат юридичних наук, доцент*

Права дитини це ключовий елемент системи прав людини, що гарантує кожному неповнолітньому право на повноцінне життя, всебічний розвиток, належний захист та участь у суспільному житті. Вони починають діяти з моменту народження особи та охоплюють увесь період дитинства до досягнення повноліття. Гарантії реалізації цих прав визнані не лише на національному рівні окремих держав, але й закріплені міжнародними правовими нормами, які зобов'язують держави забезпечити належний рівень охорони й підтримки дітей.

Історія міжнародно-правового регулювання захисту дітей бере початок з перших ініціатив ХХ століття. Першим вагомим кроком стало прийняття Женевської декларації прав дитини в 1924 році, яка окреслила базові положення щодо добробуту дітей. Пізніше, у 1959 році, була прийнята Декларація прав дитини Генеральною Асамблеєю ООН, що посилила ці положення. Однак справжнім проривом у цій сфері стало ухвалення Конвенції ООН про права дитини 1989 року першого обов'язкового для держав-учасниць міжнародного договору, який систематизував і деталізував права дітей у цивільному, політичному, соціальному, економічному та культурному вимірах [5, с.185].

Конвенція ООН про права дитини ґрунтується на чотирьох фундаментальних принципах: заборона дискримінації, забезпечення найкращих інтересів дитини, визнання права дитини на життя та розвиток, а також врахування її думки відповідно до віку та рівня зрілості. Ці принципи є основоположними для формування як міжнародних, так і національних механізмів захисту дітей, що дозволяє гармонізувати внутрішнє законодавство країн із загальноприйнятими стандартами [6, с.101].

Окрім Конвенції, існує низка інших міжнародних правових актів, які підсилюють захист дітей. До них належать документи міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевські конвенції, що регулюють поведінку з дітьми під час збройних конфліктів, а також Гаазька конвенція щодо міжна-

родного викрадення дітей, Конвенція про статус біженців, регіональні хартії африканська, арабська, європейська які враховують специфіку регіонального контексту в системі захисту прав дитини [1, с.90].

Особливе місце займає міжнародно-правовий захист дітей у періоді збройних конфліктів. Норми гуманітарного права забороняють залучення неповнолітніх до бойових дій, гарантують окремий режим утримання затриманих дітей, регламентують евакуацію цивільного населення. Важливо, що Конвенція ООН та її опціональні протоколи також закріплюють норму про заборону вербування осіб до досягнення 18 років, що є ключовим елементом у забезпеченні гуманного ставлення до дітей під час конфліктів [4, с.432].

Злочини, вчинені проти дітей у контексті збройних конфліктів, таких як їх вербування чи сексуальна експлуатація, мають кваліфікацію міжнародних злочинів. Відповідальність за такі діяння покладена на Міжнародний кримінальний суд згідно з положеннями Римського статуту. Показовою стала справа Томаса Любанги, першого засудженого МКС за використання дітей у військових діях, що засвідчує реальне функціонування міжнародного правосуддя щодо захисту прав неповнолітніх.

Регіональні механізми також відіграють важливу роль у підтримці й реалізації прав дитини. Так, Європейський суд з прав людини розглядає скарги, пов'язані з порушенням прав дитини, а Африканський комітет з прав дитини контролює виконання положень Африканської хартії. Завдяки таким механізмам Конвенція адаптується до реалій регіонального життя, забезпечуючи більш ефективне застосування її норм на місцях.

У національному праві України гарантії прав дитини закріплені на рівні Конституції, яка визначає обов'язок держави забезпечити соціальний захист дитинства, охорону здоров'я, розвиток мережі дитячих установ. Конституційні положення мають вищу юридичну силу й зобов'язують державні органи забезпечити пріоритет прав дитини над іншими міркуваннями [2, с.43].

Деталізація правових механізмів захисту дитини в Україні відбувається через низку спеціалізованих нормативно-правових актів. Серед них Закон України «Про охорону дитинства», що визначає засади державної політики, Сімейний та Цивільний кодекси у частині регулювання питань опіки, піклування, усиновлення, а також Кримінальний кодекс у частині кримінальної відповідальності за правопорушення, вчинені проти дітей. Важливу роль також відіграють закони про соціальну роботу, протидію домашньому насильству, торгівлю людьми [6, с.102].

Організаційна система захисту прав дитини в Україні представлена Міністерством соціальної політики, що здійснює загальне управління в цій сфері, а також Офісом Уповноваженого Президента України з прав дитини, який виступає контролюючим органом. З початком збройної аг-

ресії проти України у 2022 році було створено спеціальні координаційні механізми, які забезпечують реалізацію заходів з евакуації дітей, перевірки умов життя на деокупованих територіях, забезпечення психосоціальної підтримки та реабілітації постраждалих.

В умовах воєнного стану Україна активізувала зусилля щодо захисту дітей, ухваливши понад два десятки нормативних актів, спрямованих на організацію евакуаційних маршрутів, впровадження «зелених коридорів», створення центрів тимчасового захисту та психологічної реабілітації [3, с.309].

Отже, міжнародні стандарти у сфері прав дитини, передбачені Конвенцією ООН та іншими міжнародними документами, поступово імплементуються в українське законодавство й практику, особливо інтенсивно в умовах воєнної загрози. Подальші кроки мають бути спрямовані на вдосконалення інституційної спроможності, підвищення професійного рівня фахівців, зміцнення системи сімейних форм виховання та реабілітації дітей, що дозволить створити сталі механізми захисту найуразливіших верств українського суспільства.

Література:

1. Коваль І. Порушення прав дітей під час війни. *Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції*: збірник тез доповідей учасників VIII Всеукраїнського круглого столу (м. Львів, 08 груд. 2022 р.) / Упорядники : Д. Є. Забзалюк, В. О. Кучер. Львів : ЛьвДУВС, 2022. С. 89-92.
2. Легка О. В. Міжнародно-правове регулювання захисту прав дітей в умовах воєнного стану. *Правова позиція*. 2022. № 2 (35). С. 41-45.
3. Лукіянова М. Д., Дорош В. С. Проблеми захисту прав дитини в умовах війни. *Забезпечення прав людини: національний і міжнародний виміри*: збірник матеріалів II-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Вінниця, 09 груд. 2022 р.). Вінниця, 2023. С. 308-312
4. Могілевська Л. Проблеми забезпечення та захисту прав дитини під час війни. *Діяльність державних органів в умовах воєнного стану* : збірник матеріалів Міжнародного науково-практичного онлайн-семінару (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 29 квіт. 2022 р.). Кривий Ріг, 2022. С. 432-433.
5. Падалка М. Міжнародний захист прав дітей під час збройних конфліктів. *Рекомендовано до друку Вченою радою Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана (протокол № 6 від 30.08. 2023 р.) Оргкомітет конференції: Організатор* 2023 р. 184-187с.
6. Швець Я. І., Соколова І. О. Порушення прав дітей під час війни російською федерацією. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. № 71. С. 99-103.

ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ПОРЯДКУ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ

*Марина Олександрівна Заставенко,
аспірантка Одеського державного університету внутрішніх справ*

Розгляд справи здійснюється у судовому засіданні, яке відбувається в призначений день та час в спеціально обладнаному для цього приміщенні суду – залі судових засідань. Ходом судового засідання керує головуючий, який спрямовує судовий розгляд. На нього завдання щодо забезпечення додержання послідовності і порядку вчинення процесуальних дій, здійснення учасниками цивільного процесу їх процесуальних прав і виконання ними обов'язків, а також забезпечення повного, всебічного та об'єктивного з'ясування обставин справи.

Тому головуючий наділений повноваженнями вживати необхідних заходів для забезпечення в судовому засіданні належного порядку, розглядати клопотання та інші звернення. У разі виникнення заперечень у будь-кого з осіб, які беруть участь у справі, а також свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів щодо дій головуючого, ці заперечення заносяться до журналу судового засідання, і про їх прийняття чи відхилення суд постановляє ухвалу. Процесуальні дії, які проводяться у стадії судового розгляду, не є неупорядкованими, вони складаються у певні частини (етапи), кожна з яких має своє значення, зміст та призначена для вирішення певного кола питань. Таких частин чотири: 1) підготовча частина; 2) розгляд справи по суті; 3) судові дебати; 4) ухвалення та проголошення рішення.

Забезпечення порядку в судовому засіданні передбачає проведення підготовчої, основної та заключної частин процесу відповідно до вимог процесуального законодавства, що включає перевірку явки, дослідження доказів, судові дебати та проголошення рішення. Для забезпечення порядку, зокрема, застосовують такі заходи, як перевірка присутності учасників, повідомлення про фіксацію засідання, вирішення питань про відвід, а також дотримання правил поведінки в залі суду.

Право на незалежний і справедливий суд та заборона зловживати правами закріплені у статтях 6 та 17 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1]. Право на судовий захист є невід'ємним конституційним правом людини і громадянина поряд із положенням про обов'язок кожного неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (ч. 2 ст. 55, ст. 68 Конституції України) [2]. Дослідження порядку для проведення судового засідання тісно пов'язано з аналізом законодав-

ства про судоустрій і статус суддів та процесуального законодавства, оскільки його забезпечення законодавець поклав на головуючого у судовому засіданні.

Захист від ймовірних порушень чинного законодавства і вчинення протиправних дій є важливою гарантією здійснення правосуддя.

В основі порядку загалом лежать об'єктивні закони природи, які функціонують незалежно від волі й бажання людей. Сутність порядку у судовому засіданні складає поведінковий блок, який у процесуальному законодавстві України відображений у положеннях про добросовісне користування учасниками процесу своїми правами і обов'язками. Порядок у судовому засіданні містить об'єктивні та суб'єктивні елементи. До об'єктивних відносяться наявність закону, норми, правила (регулятор поведінки). До суб'єктивних, – психологічні (психофізичні умови життя, виховання), ідеологічні (соціальне середовище, біологічний та соціальний стан, тощо), моральні (моральний розвиток особистості, моральні норми і те як особистість їх засвоїла, а також сюди можна віднести совість та почуття обов'язку та багато іншого). До загальних умов судового розгляду відноситься форма поведінки учасників і присутніх у судовому засіданні осіб, що забезпечує належний порядок при розгляді справ.

Отже можна стверджувати, що порядок при проведенні судового засідання - це встановлений процесуальним законодавством певний ритуал поведінки у суді, який спрямований не лише на виховання поваги до суду, але й на забезпечення створення належних умов для розгляду судових справ, належного впливу судового розгляду на громадян, утвердження незалежності судової влади.

Отже, порядок проведення судового засідання складається з внутрішньої та зовнішньої частин. Відповідно до загальних умов судового розгляду головуючий керує судовим засіданням, уживає заходи, передбачені процесуальним законом, які спрямовані на забезпечення змагальності й рівноправності сторін. Для досягнення цієї мети на головуючого й на судових розпорядників покладаються функції забезпечення порядку в судовому засіданні. Тому до внутрішньої частини забезпечення порядку слід відносити дії головуючого судді, суду в складі колегії суд дів, судового розпорядника, а також секретаря судового засідання (якщо немає судового розпорядника). До зовнішньої частини забезпечення порядку проведення судового засідання слід віднести службу охорони суду в цілому, адже відповідно до діючого законодавства підтримання громадського порядку в суді, припинення проявів неповаги до суду, а також охорону приміщень суду, органів і установ системи правосуддя, виконання функцій щодо державного забезпечення особистої безпеки суддів і членів їхніх сімей, працівників суду, забезпечення безпеки учасників судового процесу здійснює Служба судової охорони. До загальних умов судового

розгляду належить форма поведінки учасників і присутніх у судовому засіданні осіб, що забезпечує належний порядок під час розгляду справ. Це дозволяє стверджувати, що процесуальним законодавством установлений певний ритуал поведінки в суді, який спрямований не лише на виховання поваги до суду, але й на забезпечення умов для розгляду справ, належного впливу судового розгляду на громадян, утвердження незалежності судової влади.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004

2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/para4761#n4761>

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Софія Вікторівна Джунь,

*курсант Навчально-наукового експертно-криміналістичного
інституту Національної академії внутрішніх справ*

*Науковий керівник: Іванна Анатоліївна Горбач-Кудря,
доцент кафедри поліцейської діяльності*

Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Складна діяльність поліцейських, які є продовжують надавати поліцейські послуги населенню в умовах воєнного стану, потребує уваги з боку науковців. Зокрема, особливого значення набувають права та обов'язки, які отримали уповноважені суб'єкти у зв'язку з перебігом суспільних процесів в умовах воєнного стану.

Метою доповіді є виокремлення переліку прав та обов'язків, покладених на поліцейського у зв'язку із широкомасштабним вторгненням РФ, непов'язаних із залученням його до виконання бойових завдань та які є новелами національного законодавства.

Порядком реалізації експериментального проекту щодо посилення безпеки освітнього середовища в закладах середньої освіти в умовах правового режиму воєнного стану, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01 листопада 2024 р. №1245 до основних повноважень поліцейських віднесено:

1) інформування учасників освітнього процесу з питань: забезпечення безпеки в освітньому середовищі; запобігання участі дітей у

протиправній діяльності; підвищення рівня обізнаності дітей про ризики і небезпеку в умовах воєнного стану;

2) проведення моніторингу стану забезпечення безпеки учасників освітнього процесу, збір інформації про стан безпеки в закладах освіти;

3) підготовка пропозицій щодо поліпшення стану безпеки учасників освітнього процесу, необхідності усунення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень дітьми;

4) участь у розробленні та оновленні паспорта безпеки закладу освіти відповідно до форми, передбаченої додатком до Порядку раннього попередження та евакуації учасників освітнього процесу в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти, затвердженого спільним наказом МВС та МОН від 18 серпня 2023 р. №685/1013;

5) вжиття заходів відповідно до закону стосовно притягнення до відповідальності батьків або осіб, що їх замінюють, які не виконують передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання малолітніх та/або неповнолітніх дітей. Взаємодія з цього питання здійснюється з поліцейськими підрозділів ювенальної превенції;

6) виявлення фактів вчинення булінгу, жорстокого поводження з дітьми та своєчасне реагування на них згідно із законодавством;

7) дотримання громадського порядку під час здійснення пропускового режиму з використанням (за наявності) стаціонарних та/або ручних металодетекторів, інших технічних засобів;

8) проведення поверхневої перевірки, якщо існує достатньо підстав вважати, що особа має при собі річ, обіг якої заборонено чи обмежено або яка становить загрозу життю чи здоров'ю такої особи або інших осіб. У разі виявлення в ході поверхневої перевірки речей, обіг яких заборонено чи обмежено, поліцейський забезпечує їх схоронність та огляд відповідно до законодавства. У разі виявлення в ході поверхневої перевірки інших небезпечних предметів і речовин, з якими заборонено перебування осіб на території закладу освіти, поліцейський забезпечує їх схоронність у спеціально облаштованому місці зберігання або передає такі предмети чи речовини батькам здобувачів освіти або особам, які їх замінюють;

9) здійснення періодичного огляду приміщень та території закладів освіти з метою виявлення сторонніх осіб, вибухонебезпечних предметів, заборонених до обігу предметів і речовин;

10) виявлення та припинення адміністративних правопорушень, оформлення в межах компетенції матеріалів у справах про адміністративні правопорушення відповідно до Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції, затвер-

дженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 6 листопада 2015 р. №1376;

11) прийняття від учасників освітнього процесу скарг, заяв і повідомлень про можливі порушення їх прав, реагування на них у встановленому законодавством порядку [4].

Порядок проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації на військову службу під час мобілізації, на особливий період, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 травня 2024 р. №650 наділяє поліцейського правом здійснювати фото- і відеофіксацію із застосуванням технічних приладів та засобів фото- та відеофіксації під час вручення повістки резервістам та військово-зобов'язаним (п. 40), під час перевірки військово-облікового документа (військово-облікового документа в електронній формі) разом з документом, що посвідчує особу (п. 52) [1].

У разі відмови від отримання повістки поліцейський, який входить до складу групи оповіщення, згідно із п. 48 зазначеного нормативного акту, зобов'язаний здійснювати адміністративне затримання та доставлення громадянина до районного (міського) територіального центру комплектування та соціальної підтримки на підставі ст.ст. 261 і 262 КУпАП [1].

Порядок проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації на військову службу під час мобілізації, на особливий період, затверджений постановою КМУ від 16 травня 2024 р. №650, надає поліцейському право вимагати у громадян чоловічої статі віком від 18 до 60 років військово-обліковий документ (військово-обліковий документ в електронній формі) разом з документом, що посвідчує особу (п. 49), зобов'язує його під час перевірки військово-облікового документа під час перевірки військово-облікового документа зобов'язаний відрекомендуватися у порядку, визначеному законодавством та використовувати технічні прилади, засоби та спеціалізоване програмне забезпечення з доступом до Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов'язаних та резервістів (п.54) [1; 2].

Положення абзацу третього і четвертого частини третьої ст. 20 Закону України «Про Національну поліцію», зобов'язують поліцейського, який виконує службові обов'язки в цивільному одязі, завжди мати при собі спеціальний жетон, крім випадків, коли його наявність перешкоджає проведенню оперативно-розшукових заходів, негласних слідчих (розшукових) дій, виконанню завдань в умовах режиму секретності, або здійсненню заходів із забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а також спеціальних заходів із забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів та їх близьких родичів, або під час здійснення повноважень поліції під час

дії воєнного стану. У разі виконання поліцейським службових обов'язків із використанням засобів індивідуального захисту на них розміщується ідентифікаційний номер або спеціальний жетон, крім здійснення повноважень поліції під час дії воєнного стану [3].

Закон України «Про Національну поліцію» надає поліцейському право у період дії воєнного стану та/або під час мобілізації (крім цільової) вимагати в особи чоловічої статі віком від 18 до 60 років пред'явлення нею військово-облікового документа разом з документом, що посвідчує особу, у спосіб, який дає можливість поліцейському прочитати та зафіксувати дані, що містяться в документах (ст.32) [2], а у разі необхідності відбиття нападу, що загрожує життю чи здоров'ю поліцейського або іншої особи, а також усунення небезпеки у стані крайньої необхідності або при затриманні особи, яка вчинила правопорушення та/або чинить опір поліцейському, дозволяє поліцейському використати підручні засоби (частина п'ята), застосовувати заходи примусу стосовно осіб, які беруть участь у збройній агресії проти України, без врахування передбачених вимог та заборон (ст. 42) [3]. Поліцейські зобов'язані проходити службу там, де це викликано інтересами служби і обумовлено наказами керівника органу (закладу, установи) поліції, до повноважень якого належить право призначення на посаду та звільнення з посади (ст. 65) [3].

Отже, викладений у доповіді матеріал вказує на привалювання обов'язків над правами, якими наділений поліцейський в умовах воєнного стану. Характерною ознакою їх є диференційована детермінованість професійним спрямуванням поліцейської діяльності, а саме виконанням завдань щодо забезпечення безпечного освітнього середовища, мобілізації резервів і військовозобов'язаним, інтересів служби та власної безпеки уповноваженої особи.

Література:

1. Питання проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період: постанова Кабінету Міністрів України від 16 травня 2024 р. №650. *Офіційний вісник України*. 2024. № 49 (03.06.2024). Ст. 2979.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку: Закон України від 11 квітня 2024 р. № 3633-IX. *Офіційний вісник України*. 2024. № 39 (01.05.2024). Ст. 2366.

3. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 р. №2133-IX. *Офіційний вісник України*. 2022. № 37 (13.05.2022). Ст. 1977

4. Про реалізації експериментального проекту щодо посилення безпеки освітнього середовища в закладах середньої освіти в умовах правового режиму воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 01 листопада 2024 р. №1245. *Офіційний вісник України*. 2024. №101 (03.12.2024). Ст.6445

ЗАПОБІГАННЯ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИЙ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ

Петро Юрійович Кобзар,
аспірант Одеського державного університету внутрішніх справ

Корисливо-насильницька злочинність неповнолітніх (КНЗН) є однією з найбільш соціально небезпечних форм девіантної поведінки. Вона поєднує прагнення до незаконного збагачення (користь) з застосуванням фізичного чи психологічного насильства (грабежі, розбої, вимагання). Запобігання КНЗН в Україні вимагає комплексного підходу, що включає правові, соціально-педагогічні, економічні та кримінологічні заходи.

Кримінологічна характеристика та детермінанти. КНЗН серед неповнолітніх в Україні, попри загальну тенденцію до зниження офіційної статистики злочинності, залишається латентною та має високий рівень суспільної небезпеки.

1. Особливості та тенденції:

- груповий характер: Значна частина (переважно корисливо-насильницьких злочинів, як-от грабежі та розбої) скоюється неповнолітніми у складі групи, часто – стихійної та нестійкої.
- спрямованість: У структурі злочинів переважають крадіжки, проте грабежі та розбої формують ядро КНЗН.
- час і місце: Злочини частіше відбуваються у вечірній час і у міській місцевості.
- сп'яніння: Значна кількість насильницьких і корисливих злочинів вчиняється підлітками у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння.

2. Детермінанти (причини):

- Сімейне неблагополуччя: Критичне матеріально-побутове становище, асоціальна поведінка батьків (пияцтво, наркоманія), неповні сім'ї, байдужість до інтересів дитини є ключовими чинниками. Дослідження показують, що більшість неповнолітніх злочинців виховувалися у неповних або неблагополучних сім'ях.

- Соціально-економічні фактори: Високий рівень молодіжного безробіття, соціальна нерівність, погіршення матеріального становища сімей та, як наслідок, бездоглядність та безпритульність.

- Освітній рівень: Низький освітній рівень, погана успішність, залишення школи чи відставання в навчанні від вікових норм.

- Негативний вплив середовища: Перебування у неформальних групах антисоціальної спрямованості, вплив кримінальної субкультури.

Правова основа запобігання. Система запобігання ґрунтується на нормах Кримінального кодексу України (ККУ), зокрема ст. 98 щодо видів покарань, Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», а також міжнародних нормативно-правових актах, що стосуються прав дитини.

Основні напрями правового впливу:

- кримінально-правові заходи: Застосування до неповнолітніх, що скоїли злочини, таких видів покарань як штраф (для тих, хто має самостійний дохід), громадські роботи, виправні роботи (з 16 років) та арешт.

- адміністративно-правові заходи: Контроль за дотриманням комендантської години (у воєнний час), виявлення та облік осіб, схильних до правопорушень, з боку Національної поліції та Служб у справах дітей.

- законодавче забезпечення прав дитини: Зміцнення інституту сім'ї та посилення відповідальності батьків за неналежне виховання.

Комплексна система профілактики. Запобігання КНЗНН має будуватися на трирівневій моделі профілактики:

1. Первинна профілактика (загальна):

Спрямована на всю масу неповнолітніх, особливо на дітей та молодь із груп ризику, з метою усунення криміногенних чинників.

- Соціально-економічні заходи: Зниження молодіжного безробіття, адресна соціальна допомога неблагополучним сім'ям.

- Освітньо-виховні заходи:

- Правове виховання (лекції, бесіди, диспути, тренінги) у школах та позашкільних закладах.

- Організація дозвілля: Розвиток безплатних спортивних секцій, гуртків, позашкільних закладів.

- Формування життєвих навичок: Навчання конструктивним методам вирішення конфліктів та антиагресивній поведінці.

2. Вторинна профілактика (спеціальна):

Спрямована на осіб, схильних до девіантної поведінки, які вже мали прояви правопорушень, але ще не скоїли тяжких злочинів.

- Раннє виявлення: Своєчасне виявлення учнів, схильних до девіацій, соціальними педагогами та психологами.
- Індивідуальна робота:
  - Психолого-педагогічна корекція агресивної поведінки.
  - Надання дружньої допомоги та встановлення довірчих відносин.
  - Створення «ситуації успіху» для підвищення самооцінки.
- Контроль: Посилений контроль за відвідуванням навчальних закладів та дотриманням дисципліни.

3. Третинна профілактика (кримінально-правова):

Спрямована на осіб, які вже вчинили злочин, з метою запобігання рецидиву.

- Застосування альтернативних видів покарання (не пов'язаних з позбавленням волі) для забезпечення ресоціалізації.
- Програми пробачії та соціального супроводу після звільнення.

Висновок. Ефективне запобігання корисливо-насильницькій злочинності неповнолітніх в Україні потребує скоординованих дій усіх суб'єктів профілактики: сім'ї, закладів освіти, правоохоронних органів, соціальних служб та громадськості. Пріоритетними напрямками є посилення інституту сім'ї, розвиток безкоштовних позашкільних установ та впровадження сучасних соціально-педагогічних методик корекції поведінки підлітків. Лише комплексне усунення соціальних, економічних та педагогічних детермінант дозволить стабільно знизити рівень КНЗН в Україні.

Література:

1. Проблеми протидії злочинності: підручник. Кальман О.Г., Козьяков І.М., Куц В.М., Лизогуб Б.В., Мірошніченко С.С. та ін.. За заг. ред. проф. О.Г. Кальмана. Харків: Вид-во ТОВ фірма «Новасофт», 2010. 352 с.
2. Бандурка О.М. Протидія злочинності та профілактика злочинів: [монографія] / О.М. Бандурка, О.М. Литвинов. Харків: ХНУВС, 2011. 308 с

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРІВ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Олексій Вікторович Савіцький,

аспірант Одеського державного університету внутрішніх справ

Центри надання адміністративних послуг (ЦНАП) є ключовим елементом модернізації публічного управління, спрямованої на підвищення якості та доступності державних послуг для громадян і бізнесу. Правове забезпечення їхньої діяльності за кордоном демонструє різноманітні моделі, які можуть бути цінним джерелом для вдосконалення української системи.

Зарубіжні моделі правового забезпечення діяльності. Світова практика засвідчує, що ефективність центрів надання послуг (таких як One-Stop Shops або Citizen Service Centers) значною мірою залежить від міцної та гнучкої правової бази. Можна виділити кілька ключових підходів:

- **Комплексне законодавство (Нідерланди, Естонія):** Деякі країни ухвалюють спеціальні закони, які детально регулюють діяльність подібних центрів, їхні функції, повноваження персоналу, стандарти якості послуг та механізми взаємодії між різними органами влади. Наприклад, в Естонії діє високий рівень цифровізації, закріплений законом, що дозволяє надавати переважну більшість послуг в електронній формі.

- **Чітке визначення "єдиного вікна" (Велика Британія - *Service Transformation*):** Правові акти фокусуються на принципі "єдиного вікна" (або "єдиної точки контакту"), що зобов'язує органи влади делегувати повноваження або забезпечувати інтеграцію процесів для надання комплексних послуг через один канал. Це вимагає міжвідомчої співпраці, закріпленої на рівні закону або урядових постанов.

- **Правова рамка для цифрових послуг (Скандинавські країни):** Законодавство акцентує увагу на наданні послуг в цифровому вигляді та закріплює правові основи для електронної ідентифікації та використання електронних документів, що мінімізує потребу у фізичному зверненні до центру. Це створює умови для "безконтактного" уряду.

- **Фіксація стандартів якості та клієнтоорієнтованості (США, Канада):** Правові акти, як правило, встановлюють обов'язкові стандарти якості, строки надання послуг, процедури оскарження та механізми зворотного зв'язку (наприклад, Хартії громадянських послуг або подібні документи, що мають юридичну силу).

Можливості використання зарубіжного досвіду в Україні

Україна, попри значні успіхи у створенні мережі ЦНАП, може використати ці моделі для подальшого вдосконалення правової основи.

Сфера вдосконалення	Зарубіжний досвід	Можливості для України
Міжвідомча взаємодія	Комплексне законодавство про "єдине вікно"	Внесення змін до профільних законів для обов'язкового делегування повноважень та посилення відповідальності за неінтеграцію послуг у ЦНАП.
Цифровізація послуг	Правова рамка для електронної ідентифікації та електронних послуг	Прийняття конкретних законів про "безпаперові" послуги та цифрову трансформацію, що чітко закріплюють пріоритет електронних послуг, які надаються через ЦНАП або портал "Дія".
Якість та стандартизація	Фіксація стандартів якості послуг	Розробка та законодавче затвердження обов'язкових уніфікованих стандартів (строки, перелік документів, клієнтоорієнтованість) для всіх послуг, що надаються через ЦНАП, незалежно від їхнього рівня (державний, місцевий).
Фінансування та стимулювання	Законодавче забезпечення фінансової самостійності ЦНАП	Правове закріплення механізму фінансування ЦНАП за рахунок частини адміністративного збору та можливість стимулювання співробітників за високу якість роботи.

Отже, зарубіжний досвід свідчить, що правове забезпечення має бути не лише декларативним, а й інтегративним та обов'язковим для всіх органів влади. Для України найбільш перспективним є наступне:

1. Посилення ролі закону про адміністративні послуги: Перетворити його на комплексний інструмент, який забезпечить безумовне дотримання принципу "єдиного вікна" всіма державними органами.

2. Законодавче закріплення "цифрового пріоритету": Нормативно забезпечити, що електронні послуги, доступні через ЦНАП та інші канали, є основною формою взаємодії громадян із державою.

3. Фінансова та кадрова автономія: Надання ЦНАП більшої фінансової самостійності для інвестування у розвиток інфраструктури та гідну оплату праці кваліфікованих адміністраторів.

Впровадження цих елементів допоможе перетворити ЦНАП на справді сучасні, ефективні та клієнтоорієнтовані центри надання послуг, що відповідають найкращим європейським зразкам.

Література:

1. Кушнір, Д. М. Адміністративно-правові засади діяльності центрів надання адміністративних послуг в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2021. 219 с.
2. Панькова З. Л. Зарубіжний досвід надання адміністративних послуг та його застосування в Україні. Право: Історія, Теорія, Практика: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Дніпро, 18–19 листоп. 2016 р.). Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2016. С. 144–146.

ПОНЯТТЯ «БЕЗПІЛОТНИЙ ПОВІТРЯНИЙ ЛІТАЛЬНИЙ АПАРАТ» (ДАЛІ – БПЛА): ВИЗНАЧЕННЯ У ПРАЦЯХ ДОСЛІДНИКІВ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ АКТАХ

Андрій Олександрович Березовський,

аспірант Одеського державного університету внутрішніх справ

Термін «Безпілотний повітряний літальний апарат» (БПЛА), або «дрон» (англ. *Drone, UAV – Unmanned Aerial Vehicle*), став одним із ключових понять сучасної технологічної та правової думки. Стрімкий розвиток цієї технології викликав потребу в чіткій та універсальній дефініції як у технічній, так і в юридичній площині. Однак, через багатofункціональність та різноманітність конструкцій БПЛА, це поняття досі не має єдиного, загальноприйнятого визначення.

1. Визначення БПЛА у міжнародно-правових актах.

Міжнародно-правове регулювання використання повітряного простору традиційно перебуває у сфері відповідальності **Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО)**.

1.1. Позиція ІКАО (ICAO)

ІКАО не використовує термін «БПЛА» у своїх стандартах та рекомєндованій практиці, надаючи перевагу ширшому терміну «**Безпілотна авіаційна система**» (БАС) (англ. *Unmanned Aircraft System – UAS*).

- **Безпілотне повітряне пудно (БПС) / Unmanned Aircraft (UA):** Згідно з визначенням ІКАО, це «**повітряне судно, що функціонує без пілота на борту**». Це вузьке визначення підкреслює ключову відмінність від пілотованої авіації — відсутність людини в повітряному судні.

- **Безпілотна авіаційна система (БАС) / UAS:** Це поняття є ширшим і включає не лише сам апарат (БПС), але й увесь комплекс засо-

бів, необхідних для його експлуатації: «безпілотне повітряне судно, пов'язані з ним елементи керування (наприклад, пункт дистанційного пілотування) та будь-які інші елементи, які потрібні для безпечного виконання польоту». Саме цей комплексний підхід є ключовим для міжнародного правового регулювання.

1.2. Визначення в атах європейського союзу

Європейське агентство з авіаційної безпеки (EASA) та Регламент ЄС № 2018/1139 також оперують поняттям, близьким до ІКАО:

- Безпілотне повітряне судно (Unmanned Aircraft): Визначається як будь-яке повітряне судно, яке експлуатується або призначене для автономної експлуатації або дистанційного керування без пілота на борту. Це визначення акцентує увагу на двох режимах управління: дистанційне керування та повна автономність.

2. Визначення БПЛА у працях дослідників та в практичній діяльності.

У національному законодавстві та науково-дослідних працях України та світу можна зустріти варіативні визначення, які часто розкривають функціональну або конструктивну суть апарата.

2.1. Концепція у науковій літературі. Українські дослідники та фахівці з авіації зазвичай використовують термін "Безпілотний літальний апарат (БПЛА)", що є більш звичним для військової та інженерної сфери:

- Функціональний підхід: БПЛА часто визначають як мобільний, автономний апарат, запрограмований на виконання будь-яких завдань, із можливістю передачі часткового або повного управління людині. Цей підхід фокусується на задачах, які може виконувати апарат (розвідка, моніторинг, ураження).

- Конструктивний підхід: Дефініція зосереджується на способі керування. Наприклад, БПЛА – це повітряне судно, керування польотом якого і контроль за яким здійснюються дистанційно за допомогою пункту дистанційного пілотування, розташованого поза повітряним судном, або повітряне судно, що здійснює політ автономно за відповідною програмою.

2.2. Розмежування Термінів «БПЛА» та «Дрон».

У наукових та законодавчих текстах, особливо українських, прийнято:

- БПЛА (UAV) — це більш формальний, інженерний та військовий термін, що стосується самого літального апарата.

- Дрон (Drone) — це побутовий, більш загальний термін, який може позначати будь-який не пілотований апарат (не обов'язково літальний), а також часто використовується як синонім БПЛА. Проте, науковці наголошують, що кожен БПЛА є дроном, але не кожен дрон є БПЛА (наприклад, деякі підводні або наземні роботи).

Висновок

Безпілотний літальний апарат (БПЛА) — це літальний апарат без пілота на борту, що може управлятися дистанційно або функціонувати автономно за програмою. У міжнародному праві та в дослідженнях БПЛА визначається як повітряне судно, що здійснює політ без фізичної присутності людини та може керуватися за допомогою станції керування або бортових систем. Підсумовуючи зазначимо що, поняття «Безпілотний повітряний літальний апарат» (БПЛА) є еволюційним та багатогранним і на сьогодні знаходиться в процесі розвитку та удосконалення.

Література.

1. Григоров О.М. Правова регламентація використання цивільних безпілотних літальних апаратів: стандарти ІКАО та практика України. *Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS)*. 02/2020. С. 14–17.

2. Світовий досвід правового регулювання використання безпілотників – Інформаційна довідка, підготована Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України. 2016. URL: https://radaprogram.org/sites/default/files/infocenter/publications/drone_use_regulation_worldwide.pdf.

ЗБРОЙНІ СИЛИ УКРАЇНИ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ТА ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ

Андрій Миколайович Капковський,

аспірант Одеського державного університету внутрішніх справ

Збройні Сили України виступають ключовим елементом державного механізму забезпечення національної безпеки та водночас важливим соціальним інститутом, що формує цінності громадянства, патріотизму та суспільної згуртованості. Сучасна роль ЗСУ істотно розширилася під впливом повномасштабної збройної агресії, що зумовило трансформацію їхніх функцій, структури та взаємодії з іншими суб'єктами публічної влади й громадянського суспільства.

Як державний інститут ЗСУ виконують функції оборони, стримування агресії, захисту суверенітету, а також беруть участь у міжнародних безпекових ініціативах. У процесі реформування, спрямованого на стандарти НАТО, вони посилюють інституційну спроможність, удосконалюють систему управління, бойову підготовку, логістичне забезпечення та механізми цивільного контролю.

Як соціальний інститут Збройні Сили України виступають осередком формування нових суспільних норм, моделей поведінки та соціальних практик. ЗСУ впливають на соціальну мобільність, формування національної ідентичності, волонтерську активність та довіру до державних інституцій. Зростання авторитету військових у суспільстві підси-

лює загальнонаціональну єдність і створює нові форми взаємодії держави та громадян.

Водночас сучасні виклики висувають потребу в подальшому зміцненні інституціональної стійкості ЗСУ, підвищенні соціального захисту військовослужбовців, розвитку системи реабілітації та переходу до мирного життя, а також у розбудові ефективного партнерства між державою, суспільством та міжнародними організаціями.

Збройні Сили України у сучасних умовах постають як комплексний соціально-державний інститут, що поєднує функції оборони, управління, суспільної мобілізації та формування нової системи національних цінностей. За роки повномасштабної війни ЗСУ стали центральним елементом державної стійкості, що забезпечує не лише фізичну безпеку, а й внутрішню політичну стабільність, довіру громадян до інституцій влади та міжнародну суб'єктність України.

Нормативно-правове закріплення статусу.

Правовий статус Збройних Сил України визначається Конституцією України, законами «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» та іншими актами сектору безпеки й оборони. В умовах воєнного стану нормативна база зазнала суттєвого оновлення, що підвищило здатність військової організації держави оперативно реагувати на загрози.

2. Структурна трансформація.

ЗСУ зазнали масштабних змін: впроваджено J-структуру, посилено логістичну вертикаль, розширено сили територіальної оборони, введено нові та компоненти військ, активізовано інтеграцію зі структурами НАТО.

3. Функціональна роль: оборона території та населення; стримування та відбиття агресії; участь у міжнародних операціях; забезпечення воєнної дипломатії та зміцнення коаліційної підтримки; залучення до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

4. Цивільний демократичний контроль.

Інституційна взаємодія між ЗСУ, Верховною Радою, РНБО, Міністерством оборони та громадянським суспільством, зокрема через волонтерські, наглядові та антикорупційні структури, посилює підзвітність і прозорість військових процесів.

ЗСУ як соціальний інститут.

1. Формування національної ідентичності. ЗСУ стали символом свободи, стійкості та єдності української держави. За соціологічними даними (2022–2025 рр.), рівень довіри до Збройних Сил стабільно перевищує 90%, що є рекордним показником серед усіх державних інституцій.

2. Соціалізаційна та виховна функція. Військовослужбовці ЗСУ формують нову культуру громадянської відповідальності, українського патріотизму, готовності до самопожертви та солідарності.

3. Взаємодія з громадянським суспільством. Волонтерський рух, благодійні фонди, ініціативи допомоги армії стали масштабним соціальним явищем. Це сприяло виникненню сталого партнерства між громадянами, державою та військовими структурами.

4. Соціальний захист, реабілітація та підтримка ветеранів. Україна формує розширену систему медичної, психологічної, професійної і соціальної реінтеграції оборонців. Після 2022 року роль реабілітаційних центрів, центрів ветеранських послуг, програм підтримки родин військових суттєво зросла.

Взаємодія ЗСУ з інститутами громадянського суспільства.

Волонтерство як компонент обороноздатності. З 2014 року волонтерські організації фактично стали паралельною логістичною системою, а з 2022 року — стратегічним партнером ЗСУ. Вони забезпечують: постачання обладнання та техніки; медичні матеріали; дрони, машини, броню; тактичну підготовку й навчання.

Виклики та перспективи розвитку ЗСУ як інституту: потреба в омолодженні кадрового складу та вдосконаленні кадрової політики; цифровізація управління, впровадження сучасних систем командування та контролю; розбудова інноваційної оборонної промисловості; розширення міжнародних оборонних партнерств; масштабна програма реінтеграції ветеранів у повоєнний період.

Таким чином, Збройні Сили України у 2020–2025 рр. постали не лише як центральний державний механізм оборони, але й як потужний соціальний інститут, який відіграє визначальну роль у формуванні національної стійкості, політичної культури та суспільної консолідації.

Збройні Сили України сьогодні — це не лише армія в класичному розумінні, а комплексний соціально-державний інститут, який визначає політичну, соціальну і ціннісну архітектуру українського суспільства. Їхній розвиток і підтримка з боку держави та громадянського суспільства є фундаментальною умовою перемоги й довгострокової стійкості України у майбутньому.

Література:

1. Дерікот О., Клименко В., Козинець І. Співробітництво Збройних сил України з НАТО: досвід минулого та перспектива на майбутнє // Воєнно-історичний вісник. 2019. №2. С.127–143.

2. Покотило О.І. Створення Збройних сил України: історіографія: Автореф. дис. ... канд. іст. наук. К., 2012. 20 с

СУТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНОЇ СКАРГИ У СИСТЕМІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ СПОСОБІВ ЗАХИСТУ ПРАВ, СВОБОД І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*Анатолій Володимирович Терлецький,
доктор філософії, викладач кафедри
державно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ.
E-mail: anatoliyterletsii@gmail.com
ORCID: 0009-0000-4767-9768*

Сучасна адміністративна юстиція є невід'ємною складовою процесу становлення правової держави, особливо в умовах воєнного стану, коли значна частина повноважень органів публічної влади набуває посиленого значення. Саме адміністративна скарга, як базовий елемент системи адміністративно-правових способів захисту прав і свобод, виконує ключову функцію в забезпеченні законності, справедливості та оперативності реагування на порушення з боку суб'єктів владних повноважень [1].

В умовах воєнного стану актуалізується потреба в ефективному механізмі контролю за діями органів влади, де адміністративна скарга виступає як найоперативніший та найменш витратний спосіб оскарження незаконних рішень, дій чи бездіяльності. Такий механізм дозволяє не лише поновити порушені права фізичних чи юридичних осіб, але й сприяє підтриманню публічної довіри до державного управління в умовах кризових викликів.

Оскільки в цей період змінюються форми і зміст публічно-управлінських відносин, виникає об'єктивна необхідність дослідження як чинної практики застосування адміністративних скарг, так і перспектив їх розвитку. Отже, адміністративна скарга постає не лише як інструмент індивідуального захисту, а й як важливий чинник стабілізації суспільних процесів в умовах надзвичайної ситуації.

У більшості країн світу на державному рівні гарантується можливість реального здійснення прав та свобод людини і в Україні навіть в умовах воєнного стану держава бере на себе зобов'язання не лише охороняти права і свободи фізичних та юридичних осіб, а й забезпечувати ефективні механізми їхнього юридичного захисту [2, с.128]. Особливої актуальності в цей період набуває адміністративна скарга як інструмент оперативного реагування на зловживання та протиправні діяння органів публічної влади. Оскільки ймовірність порушення прав в умовах надзвичайних ситуацій зростає, важливим аспектом є наявність ефективного адміністративно-правового засобу, який дозволяє особам самостійно ініціювати меха-

нізм відновлення справедливості без необхідності негайного звернення до суду. Адміністративна скарга у цьому контексті виконує роль первинного, доступного та швидкого засобу впливу на неправомірні рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень через відновлення становища, що існувало до порушення, припинення незаконних дій або бездіяльності, зміну або припинення правовідносин, що призвели до порушення.

Саме така мета покладається на адміністративну скаргу як ефективний механізм забезпечення прав людини навіть у період воєнного стану, і є елементом адміністративної юстиції, традиційного інструменту захисту суб'єктивних прав фізичних і юридичних осіб, порушених суб'єктами публічної адміністрації. Цей правовий інститут, що виник у межах адміністративно-правової науки, сьогодні виконує ключову демократичну функцію захисту людини від свавілля та зловживань з боку органів влади, особливо в умовах воєнного стану, коли ризики порушення прав значно зростають. Попри ефективність судового захисту, в умовах надзвичайної ситуації виникає необхідність у швидших та доступніших способах вирішення адміністративно-правових спорів. Одним із таких механізмів виступає адміністративна скарга, як елемент правового механізму, який дозволяє особі звернутися до вищого органу чи посадової особи з вимогою перегляду неправомірного рішення, дії або бездіяльності посадовців нижчого рівня. Законодавство України гарантує кожному право на захист своїх прав і свобод усіма не забороненими законом способами, включно із подачею адміністративної скарги, що демонструє не лише гнучкість адміністративно-правової системи, а й її здатність адаптуватися до нових викликів без втрати ефективності в забезпеченні верховенства права та законності[3, с.81].

Такий підхід до розуміння адміністративної скарги об'єктивно випливає з положень статті 40 Конституції України[4], яка гарантує кожному право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб з метою захисту своїх прав та законних інтересів. Правове регулювання порядку реалізації цього конституційного права здійснюється Законом України «Про звернення громадян», зокрема, статтею 1 прямо зазначено, що громадяни мають право звертатися, у тому числі зі скаргами, з приводу порушення їх соціально-економічних, політичних, особистих та інших прав і законних інтересів. Цим нормативно-правовим актом встановлюються ключові вимоги до форми й змісту скарги, порядок її подання, терміни розгляду, підстави для відмови у розгляді, а також інші процесуальні аспекти[5].

В умовах воєнного стану ці механізми набувають особливого значення, адже забезпечують можливість громадян своєчасно реагувати на про-

типравні дії чи бездіяльність з боку суб'єктів публічної влади та домагати справедливості в адміністративному порядку. Таким чином, адміністративна скарга виступає не лише засобом реалізації конституційного права на звернення, а й одним із головних інструментів попередження та припинення порушень прав людини в умовах надзвичайної суспільно-політичної ситуації.

Важливим етапом у формуванні сучасної системи адміністративно-правового захисту в Україні стало набрання чинності Законом України «Про адміністративну процедуру», який заповнив прогалину у сфері правового регулювання діяльності органів публічної адміністрації щодо розгляду індивідуальних адміністративних справ[6]. Цей Закон спрямований на встановлення чітких та прозорих правил взаємодії суб'єктів владних повноважень із фізичними та юридичними особами в адміністративних провадженнях і забезпечують розгляд і вирішення справ у дусі демократичної та правової держави, на засадах верховенства права, правової визначеності, рівності перед законом та справедливості.

Особливо актуальним цей закон стає в умовах воєнного стану, коли громадяни та юридичні особи потребують чіткого та ефективного механізму адміністративного захисту. У цьому контексті адміністративна скарга виступає як ключовий інструмент реалізації права особи на справедливе вирішення публічно-правових спорів у межах адміністративної процедури. Наявність єдиних стандартів та вимог до процедурних дій органів влади сприяє зменшенню зловживань, підвищує рівень правової культури та гарантує захист прав навіть у кризових обставинах.

Наявність уніфікованих стандартів і чітких вимог до процедурної діяльності органів виконавчої влади, як це передбачено Законом України «Про адміністративну процедуру»[6], сприяє не лише зменшенню зловживань з боку посадових осіб, але й формуванню правової культури в державному управлінні. Уніфікація адміністративних процедур, як зазначають експерти, є однією з ключових гарантій прав і законних інтересів громадян і бізнесу, адже встановлює чіткі правила взаємодії між владою та особою, що суттєво знижує ймовірність проявів корупції та свавільних рішень.

У межах зазначеного Закону закріплено офіційне визначення поняття «адміністративний акт», закріплено основоположні принципи адміністративної процедури, встановлено строки розгляду звернень, а також передбачено чіткий алгоритм здійснення адміністративного оскарження, що сприяє процесуальній визначеності для заінтересованих осіб та підвищує ефективність захисту прав осіб.

Набрання чинності єдиного кодифікованого нормативно-правового акту, що регламентує адміністративну процедуру, є вагомим кроком на шляху до формування цілісної системи досудового вирішення публічно-правових спо-

рів, що забезпечує належне та обґрунтоване визначення предмета оскарження і, відповідно, дає можливість обрати найдоцільніший спосіб захисту порушених прав та інтересів особи із урахуванням специфіки адміністративного акту, що оскаржується, в умовах воєнного стану.

Таким чином, впровадження сучасних адміністративно-правових механізмів свідчить про системне реформування адміністративного провадження навіть в умовах дії воєнного стану, що, в свою чергу, сприяє підвищенню рівня правової визначеності, зміцненню довіри до публічної адміністрації та забезпеченню ефективних гарантій захисту прав і законних інтересів осіб у період підвищеної суспільно-правової нестабільності.

Література:

1. Будь, О. А. Адміністративне оскарження як форма захисту прав громадян у діяльності Національної поліції України. Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану : тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 7 груд. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, *Наук. парк «Наука та безпека»*. Вінниця. *ХНУВС*, 2022. С. 80-82. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f2e328a9-f9b8-4f60-9347-47d821e8a206/content?trackerId=a7ace259e5d07845>

2. Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О. та ін. Адміністративне право України. Повний курс. Підручник. Видання четверте. Херсон : *ОЛДІ-ПЛЮС*, 2021. 656 с.

3. Салманова О. Ю., Комзюк А. Т., Гусаров С. М. та ін Адміністративний процес : навч. посіб. МВС України, Харків. *Нац. ун-т внутр. справ. Харків/ ХНУВС*, 2022. 412 с.

4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

5. Про звернення громадян. Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>

6. Про адміністративну процедуру. Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	3

СЕКЦІЯ 7. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Аль Асас П. А., Волошин О. Г. ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ТА ЗБИРАННЯ БІОЛОГІЧНИХ СЛІДІВ ЛЮДИНИ	5
Батурінець Д. Р., Волошин О. Г. СУЧАСНИЙ СТАН ПОЛІГРАФІЧНОГО ОПИТУВАННЯ	8
Дерев'янка В.Д., Пасько О.М. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТРЕНІНГОВОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ	12
Дробишевська В.В., Матієнко Т.В. ОБ'ЄКТИВНІСТЬ ПІД ЧАС НСРД: ПСИХОЛОГ У СПЕЦІАЛЬНОМУ СЛІДЧОМУ ЕКСПЕРИМЕНТІ.....	17
Комісарчук Р. В. КРИМІНАЛІСТИЧНА ТЕХНОЛОГІЯ, ЯК СИСТЕМОУТВОРЮВАЛЬНИЙ ФАКТОР У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ.....	21
Коробка О. М. РОЛЬ СУДОВОЇ ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДОКУМЕНТІВ У ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	26
Лушійєнко О. О. СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ДАКТИЛОСКОПІЇ. АВТОМАТИЗОВАНІ ДАКТИЛОСКОПІЧНІ СИСТЕМИ.....	27
Мірошніченко О. М. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПРОФАЙЛІНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ У БОРОТБІ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ	30
Несен О. О., Кравченко Н. В. ДАКТИЛОСКОПІЮВАННЯ РЕПАТРІЙОВАНОЇ ОСОБИ ЯК СПОСІБ ІДЕНТИФІКАЦІЇ	32
Приходько Ю. Ю., Волошин О. Г. ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТКУ ФОТОГРАФІЇ ТА ЇЇ СТАНОВЛЕННЯ У КРИМІНАЛІСТИЦІ	36

Семенов В. В., Романська В. І. ОНЛАЙН-РОЗПОВСЮДЖЕННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ – МЕТОДИ ПРОТИДІЇ	40
Стратулат А. Р., Ярош В. В. ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗА УЧАСТЮ НЕПОВНОЛІТНІХ: ПРАКТИКА ТА ВИКЛИКИ	44
Царюк В. О., Матвєєвський О. В. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ: ШЛЯХИ ГАРМОНІЗАЦІЇ З МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ.....	48
Юхно О. О. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТОЛОГІЇ У СУЧАСНОМУ СТАНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	51

СЕКЦІЯ 8. НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Бакушина К. С., Демент М. О. СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ	55
Балтаджи П.М. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ПРАВНИКА: ПІДХОДИ, ЦІННОСТІ, ОРІЄНТИРИ	57
Гриців М., Молодець Д., Ганаба С., НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ: ДЕРЖАВНІ ПРОГРАМИ ТА ІНІЦІАТИВИ	60
Yelisičieva S. ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE FIELD OF PROCEDURAL LAW AND ITS LINGUISTIC PECULIARITIES	62
Жулковський В. В., Лілікович П. В., Євреїнова І. О. ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ	65
Іваненко Я. С., Шахов С. М., Мельниченко А. С. РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕПОХИ	68
Паніماش Ю. В. НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	70

Машталер І., Проскурня Є. ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАКЛАДІВ МВС УКРАЇНИ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ.....	73
Ryzhchenko O. S. NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION OF CADETS AT NATIONAL UNIVERSITY OF CIVIL PROTECTION OF UKRAINE...	75
Сікорська В.А., Старчик О.О. НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ У КОНТЕКСТІ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ЗАГРОЗ	79
Троцький Р. С., Каюмова В. О. ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: СУЧАСНИЙ КОНТЕКСТ	83
Тягнирядно Є. В. РИТОРИКА ТА КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ ЯК СКЛАДНИКИ МОВНОЇ ОСВІТИ	86
Чередник Є. І., Шахов С. М., Мельниченко А. С. ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ СЕРЕД МОЛОДІ: СУЧАСНІ ФОРМИ ТА ВПЛИВ НА ПАТРІОТИЧНЕ ЗРОСТАННЯ	88
Шаповаленко Н. М. МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОВІРИ	90
Щербина Н. О. РЕЛІГІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК КОМПОНЕНТ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ: ДОСВІД ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ АКАДЕМІЇ УКРАЇНИ	92

СЕКЦІЯ 9.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ТА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Антипенко М., Вайда Т. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО ОЗБРОЄННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ.....	95
Бакутін Є. І. ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ)	98
Вайда Т. С., Конєв О. Ю. ДЕЯКІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИХОДУ УКРАЇНИ ІЗ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАБОРОНУ ПРОТИПІХОТНИХ МІН.....	100

Вайда Т. С., Носкова Т. І. ДЕЯКІ НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІЦІЄЮ ПОЛОЖЕНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ ПРОТИМІННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	105
Геляка М. Р., Дмитрук З. А. АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ В ОДЕСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ВНУТРІШНІХ СПРАВ	110
Кіріка Д. В., Кондратюк М. В. ІНТЕГРАЦІЯ СТАНДАРТІВ НАТО В СИСТЕМУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІД- ГОТОВКИ СИЛОВИХ СТРУКТУР В УКРАЇНІ	113
Клименко К. О., Дмитрук З. А., МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ: ВИКЛИКИ ТА РЕСУРСИ	116
Косаревська О. В., Березовенко Л. С. НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ІННОВАЦІЇ	120
Матвєєва Л. Г. ВІД ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДО ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ – РОЛЬ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ	124
Машталер І., Катеринчук І. ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА ПРОФЕСІЙНУ ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	127
Столмаченко В. О., Дмитрук З. А. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ПІДРОЗДІЛАХ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ: ВИКЛИКИ ТА РІШЕННЯ	129
Шпатаковська Г. В. МОТИВАЦІЯ ВІЙСЬКОВИХ В СУЧАСНИХ ЗСУ	132

СЕКЦІЯ 10. ЗАХИСТ ПРИВАТНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Akperli Ulkar Asif ON GUARANTEES OF THE IMPLEMENTATION OF EMPLOYEES' SUBJECTIVE LABOR RIGHTS AND LEGITIMATE INTERESTS	138

Aleskerova Lala Gadjibala SOME ISSUES REGARDING THE GRANTING OF ANNUAL LEAVE IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN.....	141
Huseynli Vasif Asif, Jafarov Zahid Isa ON THE LABOR FUNCTION OF THE EMPLOYEE AS AN ELEMENT OF THE CONTENT OF THE EMPLOYMENT CONTRACT	144
Akhundova Konul Arif, Aykhan Rustamzade THE ROLE AND POSITION OF THE JUDICIAL-LEGAL COUNCIL OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN IN ENSURING JUDGES' IMMUNITY RIGHTS	148
Mahmudov Emin Vidadi, Kasumov Alysh Mamish MINIMUM WAGE AS A LEGAL GUARANTEE OF EMPLOYEES' LABOR RIGHTS.....	151
Yakhyaeva Gunel Yusif, Kasumov Alysh Mamish EMPLOYER LIABILITY AS A SUBJECT OF LABOR LAW: CONCEPT AND TYPES	154
Андрієнко І. С. ЩОДО КОНЦЕПЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ПРАВІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	157
Бережна Д. Є., Середницька І. А. ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ ПРАВ ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ.....	160
Борщ А., Риженко І. ОСОБЛИВОСТІ ДЕКЛАРУВАННЯ ЗБРОЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	164
Денисюк О., Андрієнко І.С. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО АУКЦІОНУ У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ	168
Дідик В., Андрієнко І.С. ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ СТЯГУВАЧА У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	172
Доценко М. Ю., Резніченко С. В. ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА НЕРУХОМІСТЬ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯ	175
Кірсанов О. В., Маковій В.П. ЗАХИСТ ПРАВ КРЕДИТОРА ТА БОРЖНИКА У СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	179
Кострицький І. Л. ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ОБ'ЄДНАНЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗА НОВІТНІМ ЗАКОНОДАВСТВОМ	182

Лавренюк О. Ю. СОЦІАЛЬНА ПОСЛУГА У ЗМІСТІ ПРЕДМЕТУ ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	186
Лалудов В. О., Середницька І. А. ПОСТМОРТАЛЬНА РЕПРОДУКЦІЯ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СІМЕЙНИХ ПРАВ	189
Маковій В. П. ПРАВОВИЙ СТАТУС ОКРЕМИХ УЧАСНИКІВ ВІДНОСИН В МЕЖАХ ПРИЙОМНОЇ СІМ'Ї.....	193
Мельник Н. О., Риженко І. М. ГОСПОДАРСЬКЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НЕГОСПОДАРЮЮЧИХ СУБ'ЄКТІВ.....	197
Мирза С. С. ПРАВОВА ПРИРОДА МЕДІАЦІЇ У КОНТЕКСТІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА.....	200
Пашенко О. М. ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ КАХОВСЬКОЇ ГЕС В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН НА БЕЗПЕЧНЕ ДОВКІЛЛЯ.....	203
Пекарчук В. М. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ МІЖ ПРАВАМИ ЛЮДИНИ ТА ПОВНОВАЖЕННЯМИ ОРГАНІВ ПРАВОПОРЯДКУ В ПРАВОВІЙ ДЕРЖАВІ.....	207
Резніченко С. В., Руденко Н. В. ФОРМИ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ В УКРАЇНІ.....	209
Ройляну В., Хитра К., Андрієнко І.С. МИРОВА УГОДА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА СУДОВОМУ РОЗГЛЯДУ.....	213
Сорока І.О. ДЕЯКІ ДИСКУСІЇ НАВКОЛО ПРЕДМЕТА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН.....	217
Сахошкіна В. Р., Ільїна А. О. ВІРТУАЛЬНЕ МАЙНО ЯК НОВИЙ ОБ'ЄКТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ	221
Середницька І. А., Церковна О. В. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ВИЗНАННЯ ОСОБИ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЮ У ПЕРІОД ВІЙНИ: ДОСВІД ПРАВАЗАСТОСУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	223
Ситько О. М. МОВНІ ПРАВА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ: ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	227

Подлісенька О. О. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ ЗАБОРОН	231
Башаріна Т. І., Дмитрук З. А. ПРОФЕСІЙНА ЕМПАТІЯ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ.....	234
Білак Н. І. НАДАННЯ МИТНИМ ОРГАНАМ УКРАЇНИ ПРАВООХОРОННИХ ФУНКЦІЙ: ВІДПОВІДНІСТЬ СТАНДАРТАМ ЄС ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАКОНОДАВЧОЇ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ	237
Капуляк В.П. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ У ДИТЯЧОМУ СЕРЕДОВИЩІ	242
Морар А. О., Матвєєвський О. В. ГЕНЕЗА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЦЕСІВ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ ТА ПРЕКУРСОРІВ.....	244
Карашук К. Л. НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ.....	247
Шаронов А. П. ДЕФІНІЦІЙНИЙ АНАЛІЗ СУМІЖНИХ ПОНЯТЬ «ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА» ТА «КІБЕРБЕЗПЕКА».....	251
Казмірук К. А. МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ДЕРЖАВНОЮ ПРИКОРДОННОЮ СЛУЖБОЮ УКРАЇНИ	255
Підлубний О. Л. ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ НАЦІОНАЛЬНОЮ ГВАРДІЄЮ УКРАЇНИ	258
Ісасько М. М. ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ТА БЛАГОПОЛУЧЧЯ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У КРАЇНАХ ЄС	261
Бондаренко А., Будяченко О.М. ЩОДО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ.....	265
Ротар А.І., Будяченко О.М. ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ДИТИНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ	268

Назаренко О., Будяченко О.М. ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УКРАЇНІ.....	271
Кузьменко Д.В., Будяченко О.М. ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ДИТИНИ В УКРАЇНІ.....	274
Єфімкіна І.М., Будяченко О.М. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ: МІЖНАРОДНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ.....	277
Заставенко М. О. ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ПОРЯДКУ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ	280
Джунь С. В., Горбач-Кудря І. А. ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ ПОЛІЩЕЙСЬКОГО: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ.....	282
Кобзар П. Ю. ЗАПОБІГАННЯ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИЙ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ.....	286
Савіцький О. В. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРІВ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ.....	289
Березовський А. О. ПОНЯТТЯ «БЕЗПЛОТНИЙ ПОВІТРЯНИЙ ЛІТАЛЬНИЙ АПАРАТ» (ДАЛІ – БПЛА): ВИЗНАЧЕННЯ У ПРАЦЯХ ДОСЛІДНИКІВ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ АКТАХ	291
Капковський А. М. ЗБРОЙНІ СИЛИ УКРАЇНИ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ТА ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ	293
Терлецький А. В. СУТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНОЇ СКАРГИ У СИСТЕМІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ СПОСОБІВ ЗАХИСТУ ПРАВ, СВОБОД І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	296

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У РОЗБУДОВІ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

**XVII Міжнародна науково-практична
інтернет-конференція,
присвячена Дню юриста**

07 жовтня 2025 року

ТОМ 3

Підписано до друку 25.10.2025. Формат 60х84/16. Папір офсетний.

Гарнітура «TimesNewRoman»/ Друк цифровий.

Ум. друк .арк. 19.01. Обл.вид.арк 18.36.

Наклад 50 прим.

Видавництво ОДУВС

м. Одеса, вул. Успенська, 1

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3507 від 25.06.2009 р.